LORÀNT DEUTSCH

METROMANAS

VIENA DIENA SENOVĖS PARYŽIUJE

21 NEPAKARTOJAMA STOTELĖ ŠVIESŲ MIESTE

LORÀNT DEUTSCH

METROMANAS

VIENA DIENA SENOVĖS PARYŽIUJE

Iš prancūzų kalbos vertė
INGA LITVINAVIČIENĖ

OBUOLYS

UDK 94(44)
De396

Versta iš: *Loránt Deutsch*
Métronome
L'histoire de France au rythme du métro parisien
Michel Lafon, 2009

ISBN 978-609-403-664-4

Eddy Mitchellui,
kuris savo „Paskutiniuoju seansu“
pirmasis sugebėjo mane sudominti Istorija.

Seseriai ir tėvams,
kurie susitaikė su tuo, kad tik vienąkart per savaitę
mato mane per televiziją.

Įžanga

PRIEŠ KELIONĘ

Mažas miestelis prie Sarto upės, taip toli nuo Paryžiaus. Čia aš praleidau savo vaikystę. Kartais per atostogas pavykdavo ištrūkti į sostinę ir aplankyti senelius... Atsibeldęs į didmiesčio pakraščius jau iš tolo tykodavau miesto šviesų, tokių viliojančių. Pervažiavęs periferiją atsidurdavau Paryžiuje. Tučtuojau pasijusdavau įtrauktas į tikrą miesto sūkurį, kuriame skubėjo susirūpinusios minios, akinančiai spindėjo spalvos, švietė neonas. Prisimenu žalias vaistinių iškabas ir panašius į morkas raudonus tabako kioskų ženklus, prisimenu visą tą spindesį, kuris mane apakindavo. Tikros Kalėdos per patį vidurvasarį! Ir aš su pasimėgavimu leisdavausi į tas džiungles, kurios mane ir gąsdino, ir traukė.

Būdamas penkiolikos, apsigyvenau Paryžiuje jau degdamas aistra Istorijai. Paryžius, toks anonimiškas, toks beasmenis, toks neišpasakytai didelis tuomet man pasirodė panašus į atverstą knygą...

Šiame mieste, kuriame buvau svetimas, kuriame beveik nieko nepažinojau, pirmaisiais mano draugais tapo gatvių

pavadinimai. O jas, tas gatves, atradau važinėdamas metro. Tikrai, kaip tik metro tinklas man pakuždėjo reikalingą metodą, padedantį perprasti tą knibždantį, gilumoje išsklidusį, skruzdėlyną, kuris pamažu vėrėsi pilkam provincialui, koks tada buvau. Į šį nežinomą pasaulį pasinėriau su tikru goduliu ir smagurio pasimėgavimu... Skersai išilgai išvažinėjau Paryžių, sustodavau kiekvienoje stotyje, uždavinėjau sau klausimus... Kodėl Invalidai? O kas yra Šatlė? Kokia Respublika? O kas toks buvo Etjenas Marselis? Ką reiškia Moberas? Šitaip palaipsniui metro stotys mane atvedė prie Istorijos.

Metro planas mums parodo Paryžiaus stuburą ir juo vadovaujantis galima suprasti, kaip užsimezgęs nuo salelės Senoje plėtėsi visas miestas. Iš tikrųjų, kiekviena stotis savo vieta ir vardu praskleidžia vis naują ne tik praeities, bet ir ateities skraistę – ne tik Paryžiaus, bet ir visos Prancūzijos. Nuo pat Sitė iki Defanso metro yra laiko mašina, padedanti sugrįžti į praeitį; važiuodamas nuo vienos stoties link kitos atrandi prabėgusius amžius. Dvidešimt vieną amžių, kurie sukūrė šį miestą. Per visą tą laiką Paryžius lydėjo, kartais lėmė, Prancūzijos iškilimą ir pokyčius, kol galiausiai tapo tokia sostine, kokią pažįstame šiandien.

Taigi šitaip aš susipažinau su Prancūzijos istorija ir Paryžiaus istorija. Beveik tuo pat metu pradėjau vaidinti teatre, paskui kine. Labai greitai supratau, kad čia taip pat naudojuosi laiko mašina... Vieną po kito įkūnijau Lafonteną, Fukė, Mocartą, Sartrą, ir tam tikra prasme Istorija tapo mano amatu. Na, bent jau aš galiu kurti Istoriją, užsiimdamas savo amatu.

Vaikystėje įkvėpimo sėmiausi iš Prancūzijos istorijos prisigalvodamas visokiausių jaudinančių nuotykių savo švino kareivėliams. Šiandien niekas nepasikeitė, Istorija išlieka mano gyvenimo ir troškimų varomąja jėga, ji tapo mano tyrinėjimų lauku, nuolat permąstoma medžiaga, mįslių, prieštaravimų, naujų klausimų šaltiniu...

Iš tiesų, kodėl *Metromanas*?

Nes tam tikra prasme mano knyga nori tapti instrumentu, kuris žymėtų laiko matmenis ir ritmą. Taigi aš siūlau jums keliauti iš vieno amžiaus į kitą pasinaudojus metro stotimis: kiekvienam amžiui – vis kita metro stotis, kad būtų geriau persakyta ir išdėstyta istorija...

Aš norėčiau kartu su jumis keliauti metro linijomis tarytum sukant Ariadnės siūlus. Jos nugabens mus prie stočių, kurių plepios angos prisimins sostinės viltis, sukrėtimus, entuziazmą. Patogiai įsitaisykite, atsargiai, durys užsidaro, važiuojame į Luteciją...

Lorànt Deutsch

I amžius

SITĖ

Cezario lopšys

„Kitoje lipate?“ – droviu balsu teiraujasi moteriškaitė, švelniai stumdama mane į priekį, kad būtų tikra, jog nepraleis savo metro stoties...

Metro traukinys sustoja šaižiai sucypus stabdžiams. Kitoje? Kodėl gi ne? Būtų tikrai šaunu pradėti savo kelionę nuo Paryžiaus lopšio, Sitė salos. Beje, galbūt visai neatsitiktinai ši sala yra lopšio formos... Pati sostinės šerdis kaip tik čia. „Paryžiaus galva, širdis, kaulų čiulpai“, – rašė Gi de Bazošas XII amžiuje.

Stotis pastatyta taip, lyg būtų šulinys miesto viduriuose: mes esame daugiau kaip dvidešimties metrų gylyje žemiau Senos. Tarytum Žiulis Vernas *Kelionėje į žemės centrą* jaučiu, jog atsuku laiko ratą į pačias ištakas. Ir visai nereikia vulkano kraterio, kad prasiskverbtum į šiuos požeminius vidurius, visai nereikia *Nautilaus*, kad pasinertum po vandeniu... Aš juk turiu metro!

Vis dar būdamas moteriškaitei už nugaros, galvotrūkčiais lekiu nesibaigiančiais laiptais, kurie veda mane į šviesą. Mažoji ponia jau atsilikusi. Viršuje atsitrenkiu į apšiurusį kiparisą.

Mėginu jį apeiti, tačiau užkliūvu už alyvmedžio be alyvuogių... Štai! Pietų kraštų reliktas, menkutis itališko peizažo atgarsis, esu prie tikslo.

Gėlių turgus pamažėle braunasi į metro įėjimo pakraščius tarytum gamta ir praeitis beviltiškai mėgintų atgauti savo teises. Tiesą sakant, labai jau iliuzinė pergalė, juk kairėje Sen Mišelio bulvaru ūžia begalinės mašinų eilės, o dešinėje – vis toks pat nepertraukiamas srautas, tik jau kita kryptimi, iki pat Sen Žako gatvės.

Jaučiuosi taip, tarytum stovėčiau kryžkelėje. Dirbtinė Lutecijos gatvė apimta agonijos, įsprausta tarp šių dviejų gyvybinių arterijų, apsupta atšiaurių XIX amžiaus administracinių pastatų fasadų, tokių brangių baronui Hausmanui. Kuo greičiau palieku šitą Lutecijos gatvę ir pro Gėlių turgų leidžiuosi prie Senos, lėtai plukdančios savo drumstus vandenis...

Po keliolikos žingsnių štai aš jau stoviu krantinėje. Kiek toliau nuo manęs rikiuojasi žalios bukinistų dėžės... Su pasimėgavimu kuičiuosi jose, kol surandu keletą senų leidinių apie savo mylimą miestą. Paryžius – beveik kaip mano moteris; bet kokiu atveju, jis yra moteris! Andrė Bretonas tai perteikia savo kūrinyje *Nadža*: Dofino aikštės trikampis būtų šios įsivaizduojamos būtybės gakta, pirmapradė gimda, nuo kurios viskas turėjo prasidėti... Norėčiau vėl išgyventi šitą gimdymą.

O kas, jei automobilių burzgimas staiga nutiltų? Ir pastatai pilkais fasadais išgaruotų? Ir Senos krantai vėl taptų atšiaurūs, vešliai žaliuojančiais šlaitais, pilni dumblinų pelkių, nusėti krūmynų, užgožusių ir visą salą?

Šiais, 701 metais po Romos įkūrimo, 52 metais prieš Jėzų Kristų, Sitė saloje dar nieko nėra... Jokių pėdsakų tos Lutecijos, kurią Julijus Cezaris pamini *Galų karuose*!.. „Lutecija, parizijų opidumas, esantis Senos Sitė saloje“, – rašo jis. Suprantama, tai gana miglota. Tiesą sakant, prokonsulas šiose vietose tepraleido vieną dieną, nes jam labiau rūpėjo dalyvauti galų vadų susirinkime nei pasižvalgyti po šio opidumo apylinkes. Kai ateina laikas rašyti, Cezaris pasakoja apie parizijų gyvenvietę pasikliaudamas nuogirdomis, remdamasis gandais ir prastai surašytais kariniais raportais. Jis kartoja tai, ką buvo nugirdęs plepant savo legionierius, kurių pasakojimai taip pat yra ganėtinai netikslūs.

Iš tikrųjų, ten, kur tikiesi rasti didelį parizijų miestą, nieko nėra! Beje, būsimąją Sitė salą tais laikais sudaro šešios ar septynios salelės, kuriose vos gali pastebėti nedidukę šventyklą, keletą apvalių trobelių nendriniais stogais ir saujelę žvejų, nerūpestingai metančių į vandenį savo tinklus... Už upės, dešiniajame krante, telkšo pelkės, o vakaruose plyti labai tanki giria. Kairiajame krante vėl pelkės, o kiek toliau – pentinu išsikišantis uolynas. Vieną dieną šį masyvą pavadins Šv. Ženevjevos kalva.

Kad surastum didžiulę galų gyvenvietę, reikia leistis upe... Tų laikų kelias – tai upė, tad turėsime sulaukti romėnų, kad būtų nutiesti pirmieji platūs sausumos keliai. O kol kas lipkime į vieną iš tų laivelių, kuriuos taip mėgo galai – pailgą ir trapią, iš šakų supintą valtelę, kurią sparčiai neša srovė.

Valtis – tai protėvių transporto priemonė tiems, kurie dabar čia įsikūrė. Visiškai suprantama, kad pirmieji sėslaus gyvenimo ženklai iš neolito epochos (penki tūkstančiai metų prieš Jėzų Kristų) buvo pirogos, atrastos Bersi miestelio archeologinėje gyvenvietėje – taigi Bersi yra pati tikriausioji Paryžiaus užuomazga! Šias pirogas šiandien galima apžiūrėti Karnavalė muziejuje, tapusiame Paryžiaus istorinės atminties prieglobsčiu.

Kad surastume gališkąją Lutecija, tą tikrąją, turime leistis Senos tėkme dar kokias penkias ar šešias ljė. Ten upės vaga pasuka beveik uždaru lankstu, kuris kokiam nors išsiblaškiusiam romėnui galėjo pasirodyti besąs sala... Ir šiame plačiame vingyje plyti ir bruzda ištisas miestas. Tikrų tikriausias miestas su gatvėmis, amatininkų kvartalais, gyvenamaisiais kvartalais ir uostu. Sveiki atvykę į Luteciją! Arba tiksliau, galų kalba tariant, į Lukoteciją, jei vartosime šį tokį miglotą ir abejotiną pavadinimą, kaip ir pati gyvenvietės buvimo vieta... Cezaris užbaigs visus ginčus. Jis pavadins miestą Lutecija, sugretindamas lotyniškąjį *lutum* – „dumblas“ su gališkuoju *luto* – „pelkė“. Miestas, iškilęs iš pelkių... Gerai sugalvota, nes žodis puikiai atitinka aprašomą situaciją.

Atvykusi iš šiaurės, gentis įsikūrė prie upės, kuri užtikrina klestėjimą. Jai upė yra deivė Sekvana, galinti išgydyti nuo visų ligų. Jos vardu ir pavadinti vandenys, pratekantys per Luteciją. Upė iš tikrųjų dovanoja žmonėms gausą. Ji ne tik teikia žuvį, kuri maitina, vandenį, kuris palaisto javus, numalšina žmonių ir gyvulių troškulį, bet tarnauja ir kaip susisiekimo priemonė. Beje, jų auksinės monetos laikomos pačiomis gražiausiomis

Galijoje; atvirkštinėje pusėje matyti Apolono veidas, o priekinėje – šuoliuojantis raitelis. Toliau, už miesto, derlingos žemės užtikrina materialinę parizijų, kurie buvo žemdirbiai, gyvulių augintojai, kalviai ar medkirčiai, gerovę.

Kur buvo tikroji Lutecija?

Daugelį amžių istorikai nuolat kartojo, kad Lutecija buvusi Sitė saloje... Visgi viena detalė visą laiką glumino eruditus: kad ir kiek čia buvo kasinėjama, niekada nepavykdavo surasti nė menkiausio garsiojo galų miesto pėdsako.

– Na, – svarstydavo žilagalviai mokslinčiai, – galai statydavosi tik šiaudines trobeles... Ir viskas išnyko per didžiuosius karinių antplūdžių nuniokojimus bei gyventojų kraustymąsi.

Iš tiesų, sala buvo taip dažnai nusiaubiama, atstatoma, pertvarkoma, kad jokių pirmapradžių pėdsakų nebeliko. O kai prisimeni paskutinį didįjį barono Hausmano architektūrinį perversmą XIX amžiuje, kai buvo iki pamatų nugriauta ir neatpažįstamai pakeista beveik visa Sitė, sunkiai įsivaizduoji, kad dar įstengtum rasti nors menkutį tolimos praeities pėdsaką. Norite vienintelio įrodymo? Nueikite į Ver Galano skverą ir nusileiskite septynis metrus žemyn, tuomet atsidursite parizijų laikų vietų lygyje... Septynių metrų žemės paviršiaus nusėdimas per du tūkstančius metų!*

---

* Le Vert-Galant" – (pranc.) pagyvenusio amžiaus mergišius; pravardė duota karaliui Henrikui IV (čia ir toliau vertėjos pastabos).

Nieko nerasta? Neskubėkite! Paryžiečių automobilių judėjimui reikėjo pastatyti A86, didįjį aplinkkelį, kuris apsuka didžiuliu lankstu apie visą sostinę... Ir štai čia, pagaliau, 2003 metais atliekant kasinėjimus, kai tiesė šį kelią, buvo surastos reikšmingos ir klestinčios galų gyvenvietės liekanos po... Nantero miestu! Viską tada atkasė: gyvenamuosius namus, gatves, šulinius, uostą ir netgi kapavietes.

Namų apsuptyje archeologai atrado tuščią plotą, apjuostą grioviais ir tvoromis, o kepimo iešmas ir šakės anglims žarstyti šioje vietoje verčia manyti, kad kalbama apie aikštę, skirtą bendroms puotoms. Lutecijos įsikūrimas Nantere, netoli Ženviljė esančios Senos upės kilpoje, ji kitados buvo gerokai išraiškingesnė nei šiandien, atliepė dvigubiems poreikiams: geografinį saugumą užtikrino upė ir Valeriano kalva, o priėjimas prie vandens iš abiejų pusių laidavo gerovę ir čia buvo prekybos mainų ašis.

Tenka pripažinti, nors dėl to mūsų Paryžietiška širdis ir apsipila krauju, kad pirmoji Lutecija slepiasi po Nantero žemėmis!

Maždaug III a. prieš Jėzų Kristų kvarizijai, keltų tauta iš akmens skaldyklų, čia tapo gališkaisiais parizijais, o keltiškoji „k“ virto gališkąja „p“. Prieš įsikurdami šiose vietose jie taip ilgai visur plaukiojo, kad jų ištakos vėliau bus maišomos su kitų tautų ištakomis ir legendomis. Ieškodami sensacingų faktų apie savo protėvius, akmenskaldžių ir neturtingų žvejų palikuonys savo genealoginį medį išpuoš įvairių įvairiausiais kostiumais...

Parizijai bus įvardijami Izidės, Egipto deivės, palikuonimis, arba Pario, Trojos princo ir karaliaus Priamo jaunesniojo sūnaus, vaikaičiais... Šis mitologinis princas buvo pagrobęs Eleną, Menelajo žmoną, ir šitaip sukėlė baisų karą tarp graikų ir trojėnų. Parį nuo mirtinų pavydaus vyro smūgių išgelbėjo Afroditė, kuriai pavyko paslėpti savo globotinį dangaus debesų miglose. Tačiau Troja buvo visiškai sugriauta. Elena sugrįžo pas Menelają, nuo kurio buvo atplėšta, o Paris nusidangino prie Senos pakrančių... kur ir pradėjo naują tautą. Gražus, niekuo nepagrįstas prasimanymas, kuris parizijų įpėdiniams leidžia įteisinti savo šlovingą ir dievišką kilmę. XIII amžiuje karalius Liudvikas Šventasis dėjo visas pastangas, kad būtų paskleistas šis mitas, išsilaikęs per visą Kapetingų viešpatavimą...

– Mūsų civilizacija neprasidėjo nuo keltų keliautojų gaujos, mūsų genealoginė linija tokia pat didinga kaip romėnų, – atrodo, nesiliovė kartoję frankų karaliai.

Tačiau kol kas patys galingiausi tebėra romėnai, primetantys kitiems savo kultūrą ir kalbą, pasisavinantys mitus ir legendas, kad pateisintų pasauliui reiškiamas savo pretenzijas. Ne, romėnai netgi neatstovauja vienai iš indoeuropiečių genčių palikuonių, VIII amžiuje prieš Jėzų Kristų įsikūrusių būsimos Italijos teritorijoje.

– Mes, – tikina jie, – esame kilę iš dievų ir didvyrių rasės!

Tokio požiūrio kitados laikėsi Homeras *Iliadoje* ir *Odisėjoje* šitaip įteisindamas graikų pranašumą prieš kitas Viduržemio jūros tautas. Vėliau Vergilijus, I amžiuje pr. Kr. rašydamas *Eneidą*, pratęsė šią tendenciją. Jo pasakojimas tėra garsiojo pirmtako atkartojimas ir skiriasi tik tuo, kad herojai yra ne

graikai, o trojėnai, tiksliau, vienas trojėnas, Enėjas, deivės Afroditės sūnus. Po Trojos žlugimo jis, pasiėmęs sūnų, pabėga ir vėliau įkuria Romą. Jo sūnus Julas (lot. Iule) – Cezario ainis (Julijai (Jules) yra to, kurį vėliau pavadins Cezariu, giminės vardas, kildinamas iš Julijos (Julia): lotynų kalboje „i" ir „j" garsai yra susilieję. Taigi Cezaris gali pretenduoti į pasaulio užkariavimą.

Mūsų aprašomais 52 metais prieš Kristų romėnai ketina pulti romiuosius parizijus ir užgrobti Senos pakrantėse plytinčias jų žemes... Ši galų tauta suklydo, viena iš pirmųjų prisidėdama prie tokio Vercingetorikso, arvernų vado, tvirtai nusprendusio sutelkti galų tautas, kad būtų atremtas užkariautojas. Julijus Cezaris, trokštantis paspartinti imperijos užkariaujamus žygius, į Senos pakrantes pasiunčia geriausią savo generolą Titų Labienų.

Romėnų karvedys žygiuoja keturių legionų ir kavalerijos pulko priešakyje. Luteciečių gretose tikras sąmyšis! Kaip reikės apsiginti nuo tokių vilkų galybės? Iš Mediolanumo Aulerkorumo (dabartinis Evrė) skubiai iškviečiamas patyręs karo vadas, kurį visi pagarbiai vadina Kamulogenu, kas reiškia „Kamulo sūnus", galų karo dievo sūnus. Senyvo amžiaus žmogus, besivadinantis tokiu karingu vardu, turėtų nesunkiai apsaugoti miestą. Tad visi gyventojai jam vieningai patiki savo likimą – jis turįs duoti atkirtį ir atremti priešą.

Ką sugeba gerasis senolis? Jis pastatomas priekyje menkutės, prastai parengtos armijos, kurios kareiviai yra daugiau drąsūs nei patyrę, pasiruošę kautis pusnuogiai iki juosmens,

ginkluoti keliolika kirvių ir sunkiomis ietimis, nulietomis iš prasto metalo...

Labienus ir jo legionieriai nepermaldaujamai artinasi. Visgi Kamulogenas tiki savo gerąja likimo žvaigžde ir ruošiasi gynybai. Romėnų jis laukia ne mieste, bet jo prieigose, laikinai įrengtoje karių stovykloje po atviru dangumi, iš visų pusių supamoje pelkių, pačiame Luteciją supančių drėgnų plotų viduryje.

Netrukus Labienus sustoja priešais tą laikinąją stovyklą. Susirėmimas neišvengiamas. Puikiai pasirengę romėnai, bronziniais šalmais ir plieniniais šarvais, grėsmingai artinasi glaudžiomis gretomis. Tačiau šie legionieriai, tvirtos žemės kariūnai, gerai išmanantys karo taktiką lygumų platybėse, netrunka pasijusti destabilizuoti šiose netvariose vietovėse, kur žemė susimaišiusi su vandeniu. Čia valtys klimpsta į dumblą, o vyrai ima skęsti! Kavalerija čia apskritai tampa visiškai bejėgė, nes arklių kanopos smenga į purvą.

Galai, priešingai, puikiausiai jaučiasi šiose nestabiliose žemėse... Jie puola priešininko pulkus, o išdidūs Romos legionieriai vargiai gali apsiginti nuo šios prastai organizuotos kariaunos. Iki pat sutemų tęsiasi žūtbūtinė karžygių kova, ir užakę pelkių vandenys nusidažo krauju. Labienus jau žino, kad jam nepavyks prasiveržti. Pagaliau pasigirsta ilga romėnų trimito dejonė, ir vadas įsako trauktis.

Lutecijoje visi nesitveria džiaugsmu. „Miestas išgelbėtas!“ – galvoja jie ir viliasi, kad grobikas jau atremtas! Savo ruožtu, apimtas baisaus įniršio, Labienus nori žūtbūt atkeršyti nesutramdomiems galams ir vesdamas kariuomenę palei Senos

krantus skuba užpulti Metlosedumą (dabartinis Melenas), kitą gyvenvietę, įsikūrusią upės vingio dauboje.

Šiame mieste trūksta pajėgų, nes dauguma galinčių kautis vyrų prisijungė prie Kamulogeno pulkų Lutecijoje... Apgailėtina legionierių pergalė! Čia prieš juos stoja tik moterys ir keletas senolių – būrelis žmogelių, kurie plikomis rankomis mėgina priešintis puikiai paruoštiems kariūnams. Neįvyksta jokios tikros kautynės, nėra net smarkesnio susirėmimo, jokio kovos šurmulio, regi tik niekingose skerdynėse iš perpjautų gerklių ir perdurtų krūtinių upeliais pliaupiantį kraują. Romėnai vienas po kito smeigia ietis į pilvus tiems, kurie, kaip jiems atrodo, bando priešintis naujajai tvarkai, pagrobia javų atsargas, išvarto dievybėms sukrautus altorius, apiplėšia keletą turtingų namų. O paskui pasitraukia, palikę nusiaubtą miestą.

Tačiau Labienus vis dar nori luteciečiams atsirevanšuoti. Jis negali pasirodyti Cezariui su gėdinga pralaimėjimo žyme kaktoje. Vidurnaktį jis sukviečia į savo palapinę karininkus ir išrėžia jiems vyrišką tikro romėnų generolo vertą kalbą:

– Negalime tikėtis jokio pastiprinimo, mes vieni su tais keturiais legionais privalome sutriuškinti galus ir paimti Lutecią. Dėl imperijos šlovės jūs nugalėsite barbarus, ir Roma jus apvainikuos laurais...

Romėnų stovykla tučtuojau ima ruoštis naujam antpuoliui. Pulkai traukia dešiniuoju Senos krantu, aplenkia pelkių ruožą, pasuka į šiaurę, apeina Luteciją priglobusį Senos lankstą ir staigiai pasuka į pietus, kad atsirastų tiesiai priešais miestą. Tuo pat metu nedidelė kokių penkiasdešimties laivų romėnų flotilė priplaukia prie parizijų sostinės.

Dar prieš pasirodant priešui, išlikę gyvi po Metlosedumo skerdynių, visi susitaršę ir apimti panikos, atskubėjo perspėti Kamulogeno:

– Romėnai grįžta atgal, jie grįžta į Luteciją...

Kad išvengtų apsupties, Kamulogenas nusprendžia sudeginti miestą ir tiltus, paskui leistis dešiniuoju Senos krantu.

– Padekite abu tiltus per Seną, padekite savo namus, deivės Sekvanos upė mus išgelbės! – pareiškia jis.

Išaušus rytui iš Lutecijos belikęs gyventojų apleistas pelenų laukas. Smilksta tik gražių pastatų griuvėsiai, kurie dar vakar gretomis stovėjo ant Senos krantų. Rūksta apgriuvusios gatvelės, kurios dar vakar pynėsi viena su kita, apstatytos kukliais iš molio ir šiaudų drėbtais trobesiais. Rusena javų ir vyno sandėlių, kuriuos statydavo aukštesnėse vietose, likučiai.

Sužėravus šiai niūriai aušrai ruošiamasi galutiniam susirėmimui, kad būtų užgrobtas miestas, kurio jau nebėra. Galų vadas ir jo kohortos kyla aukštyn prieš Senos srovę maldaudami pagalbos Kamulą, ietimi ir skydu ginkluotą, nepaprastai galingą dievą, karo ir smurtinės mirties valdovą. Galams mirti už tėvynę yra gražiausia lemtis, ir jie ruošiasi kovai, tvirtai pasiryžę paaukoti save kraupiojo Kamulo kraujo troškuliui numalšinti. Romėnų pulkai seka galų pėdomis. Legionieriai šaukiasi Marso, savojo karo dievo, bet šiandien jie visiškai nenusiteikę žūti. Jie pasiruošę kovai atiduoti visas jėgas, bet tik tam, kad laimėtų pergalę ir susižertų žadėtąjį užmokestį.

Romėnai pasiveja galus Garanelos lygumoje netoli Senos... Garanela, ta pati mišku apaugusi vietovė, kurioje džiugiais taikos metais galai medžiodavo triušius, šernus ir stirnas. Tačiau

tą dieną iš siaubo virpantis dangus regi visai kitokią medžioklę. Tūkstančiai vyrų dalyvauja žūtbūtinėse grumtynėse.

Niaurus strėlių ir iečių švilpesys atrodo tuoj suaižys orą. Romėnų pėstininkai mėto savo baisias smeigenas, o balnuose sėdintys raiteliai laido į galus debesis mirtį nešančių vilyčių, kurios kerta juos ištisomis eilėmis. Joks šūvis nepralekia pro šalį, ir kai kurie kariautojai, perverti daugybės strėlių, smunka dygliuoti lyg ežiai nuo tokių mirtinų spyglių. Nesiliaujančios strėlių papliūpos, tiršti orą aižantys jų debesys kuriam laikui sustabdo parizijų žengimą į priekį, tačiau jie, nebodami mirties, netrukus vėl pajuda. Vėl krinta šimtai vyrų tarytum ant jų lytų mirties lietus.

Senasis Kamulogenas, nepaleisdamas kardo iš rakos, vis ragina savo vyrus šauksmais, esą jie turį žūti dėl Kamulo... Galams akimirkai pavyksta pralaužti romėnų gretas, apsaugoti savo plačiais skydais, jie pralaužia keturkampes priešininkų rikiuotes. Dabar jau romėnai svyruoja ir traukiasi.

Tačiau dar vienas romėnų legionas, iškėlęs vėliavas, staiga pasirodo lygumos pakraštyje... Keturi tūkstančiai samdomų karių, kurie buvo likę rezerve, netikėtai užpuola galus iš užnugario. Trauktis nebėra kur. Susidūrimas išties baisus, skerdynės kraupios. Sunkūs galų kardai lūžta nuo romėnų kalavijų, daug lengvesnių ir nukaltų iš geresnio plieno. Besiliejantis kraujas sunkiasi į žemę, nuo Garanelos lygumos atsklinda pratisos sužeistųjų dejonės...

Abi kariaunos kovoja su vienodu įkarščiu: vieni, kad numirtų, o kiti, kad gautų savo užmokestį. Parizijai nebėga. Jie nemėgina išgyventi pakrikai sprukdami. Kai nusileidžia

saulė, lyguma jau nuklota tūkstančiais tarpusavyje vijokliais susipynusių galų lavonų. Tame paskutiniame mūšyje su pasauliu atsisveikino ir pats Kamulogenas. Dėl jau sugriautos Lutecijos...

Kur guli galų kariūnų palaikai?

Garanelos lyguma ilgainiui tapo Grenelės komuna, ji buvo priskirta Paryžiui Antrosios imperijos laikais. Tačiau romėnai, kuriems narsi galų gynyba padarė didžiulį įspūdį, tą lygumos vietą, kurioje įvyko mūšis tarp Labienaus legionierių ir Kamulogeno karių, pavadino „Marso lauku". Marso laukas... karo laukas.

Jau gerokai vėliau, toje vietoje, kur guli galų vado ir jo vyrų palaikai, iškilo Eifelio bokštas... tarytum koks pilkapis, pastatytas šių kariūnų garbei. Dabar abejingi Paryžiečiai sekmadieniais čia ateina atsipūsti, net nenutuokdami, kad mindo žemę, prieš dvidešimt vieną amžių priglaudusią kaulus tų parizijų, kurie už tautos laisvę sumokėjo aukščiausią kainą.

Praėjus keletui mėnesių po pirmosios Lutecijos sudeginimo, prasideda lemiamas mūšis tarp Julijaus Cezario ir Vercingetorikso pulkų. Pačiame vasaros vidury prokonsulas su savo šešiais legionais žygiuoja į šiaurę, kad prisidėtų prie pergalingojo Labienaus. Galų vadas ir jo kavalerija puola romėnus, tačiau germanų samdiniai, atvykę pagelbėti imperijos kariaunai, nubloškia galus.

Su savo įspūdinga kariuomene, į kurią dar įsitraukė aštuoni tūkstančiai parizijų kovotojų, Vercingetoriksas pasitraukia į Alezijos aukštumas, be abejo, esančias dabartinėje Burgundijoje. Tuzinas romėnų legionų apgula miestą, tačiau puolančiųjų skaičius mažesnis negu apsuptųjų. Romėnai priversti kuriam laikui atsisakyti puolimo, tačiau tai jiems nesukliudo pamėginti badu numarinti apsuptuosius galus, pastačius aplink Alezijos opidumą dvigubą įtvirtinimų liniją.

Tik tada, kai jau pradeda blukti vasaros spalvos, atvyksta galų armijos pastiprinimas. Šis naujas kontingentas pradeda puolimą. Galai kaunasi iki aušros, tačiau nepralaužia priešo linijų. Tada kita galų armija pradeda pranašiau įrengtos romėnų stovyklos puolimą, o Vercingetoriksas su savo vyrais išsiveržia iš miesto. Nuo smarkaus antpuolio romėnai pradeda trauktis, tačiau Cezaris atsiunčia naujus pulkus ir galiausiai atmuša galus. Prasideda pakrikas bėgimas į visas puses. Galai, neturėję „laimės“ numirti kovos lauke, bando sprukti. Romėnų raiteliai užkerta jiems atsitraukimą, ir tai jau kraupių žudynių preliudas. Viskas baigta. Rytojaus dieną Vercingetoriksas išjoja iš stovyklos ir sudeda savo ginklus Cezariui po kojomis... Po trejų metų arvernų karo vadas bus pasmaugtas romėnų kalėjimo požemiuose.

*
**

Šioje Galijoje, dabar tapusioje gališkai romėniškąja, romėnai imasi vadovauti greitam Lutecijos atstatymui. Tik kodėl nepersikėlus jos į kitą vietą, užuot likus prie Senos lanksto? Kodėl nepasirinkus tinkamesnės gynybai vietovės? Pavyzdžiui,

upės viduryje esančios kokios nors salos. Juk mesto akmens atstumu nuo Marso lauko, kuriame Labienus iškovojo pergalę, yra keletas nedidelių salelių. Svarbiausioje iš jų stovi kukli šventykla galų dievams: Cernunui, gausybės dievui, Smertijui, gyvulių bandų globėjui, Esui, girių demiurgui... Balti žuvėdrų pulkeliai sklando virš kuklaus statinio, šie pieno spalvos klykaujantys debesėliai kartais nusileidžia palesti paaukoto maisto, kurį padeda tikintieji, trupinių.

Lutecijos galai, pergalingųjų romėnų paraginami, dabar telkiasi prie šios šventyklos, tapusios pagrindine tikėjimo ir dievų garbinimo vieta. Salelės, greitai sujungtos viena su kita tiltais, jau išryškina naujosios gyvenvietės apmatus... Šitaip Lutecija, jau gališkai romaniškasis miestas, iškyla ant šios vandenų apsuptos žemės lopinio ir vieną dieną tampa Sitė sala.

Kaip ir anksčiau, parizijai gyvena iš upės ir palei upę, nes upė ir toliau juos gausiai viskuo aprūpina. Naujieji lutecieciai pritaiko mokesčius keliauninkams, kurie nori pereiti tiltais ar po jais praplaukti. Lutecija tampa uostamiesčiu, imančiu rinkliavą už naudojimąsi Sena. Vėliau atsiradęs Paryžiaus devizas *Fluctuat nec mergitur* – „Plaukioja bangose, bet negrimzta“ – perteikia šį pirmapradį gyvybiškai būtiną ryšį su upe.

Pirmajame mūsų eros amžiuje nedidukė sala jau harmoningai sujungia žemiškosios ir dieviškosios galios simbolius: vakaruose iškilę įtvirtinti rūmai, romėnų valdžios būstinė, rytuose – parizijų kulto vieta. Tačiau Lutecijos šventykla jau padidinta, pagražinta, priglobusi ir romėnų panteono dievus – šitaip susimaišo abi kultūros... Prie Senos tada buvo pastatytas ir pirmas reikšmingas miesto paminklas. Upeiviai, jūrininkų korporacija, norėdami išreikšti savo dėkingumą,

nepagaili laivų statybos ramsčio, beveik penkių metrų aukščio ir iš keturių kvadratinių blokų susidedančios kolonos, ant kurios iškalamos galų dievybės Cernunas, Smertijus, Esas, taip pat ir romėnų dievai Vulkanas bei Jupiteris... Būtent romėnų dievų dievui ir imperatoriui Tiberijui, viešpatavusiam nuo 14 iki 37 metų, ir skirta ši kolona: „Tiberijui Cezariui Augustui ir Jupiteriui, labai geriems, labai didingiems, parizijų žemės upeiviai pastatė šį paminklą už savo lėšas.“ Galų romėnų civilizacija nuo šiol įrašyta ir akmenyje.

Lutecija visiems laikams atrado savo vietą, dabar mūsų Paryžiaus istorija jau gali prasidėti, viskas gali prasidėti, tuo labiau, kad žmogus, besivadinantis Jėzumi, ruošiasi pasukti laikrodžio rodyklę, tarytum norėtų iš tolumos pažymėti šį gimimą.

Kas nutiko upeivių kolonai?

Upeivių kolona, įsprausta tarp dviejų požeminių sienų, buvo rasta 1711 metais po Dievo Motinos katedros altoriaus dalimi įrengiant laidojimo rūsį, skirtą priglobti Paryžiaus arkivyskupų palaikus. Nuo 1999 iki 2003 metų ji buvo restauruojama, o šiandien eksponuojama Kliuni muziejuje.

Šventos vietos ir lieka šventomis vietomis, nepaisant skirtingų tikėjimų... Tikrai neatsitiktinai šis kūrinys buvo rastas būtent Dievo Motinos katedros pamatuose, tikrai neatsitiktinai katedra vis dar tebėra svarbiausia Paryžiečių katalikiško kulto vieta, nes kaip tik šioje Sitė salos vietoje iškilo pirmosios galų, vėliau tapusių galo romėnais, o dar vėliau krikščionimis, šventyklos, kuriose aukota seniesiems dievams.

II amžius

ITALIJOS AIKŠTĖ

Visi keliai veda į Romą

Italijos aikštė man visada atrodė keistos formos, sakyčiau, netgi kažkokia išdarkyta. Kai išnyri iš metro, nematai nieko, kas atrodytų darnu ir harmoninga. XIX amžiaus merija, esanti šioje XIII apygardoje, stovi kažkaip atokiais tarytum išgąsdinta nepertraukiamo transporto srauto, kuris vis sukasi po apvalią aikštę lyg koks nevykęs ir prastai surežisuotas baletas. Priešais, ant pernelyg jau modernaus prekybos centro stogų, pastatyti futuristiniai griozdai nejučiomis primena apleistoje statybų aikštelėje stirksančius kranus. Kitoje aveniu pusėje, prie pilkų kubų konstrukcijos, greitojo maisto restoranai skleidžia karstelėjusį skrudintų bulvyčių kvapą. Dar toliau niūrokai stiebiasi bedvasiai daugiaaukščių bokštai.

Vienintelis dalykas, kuris, atrodo, pataiko į toną, yra mėlyna emaliuota lentelė žalias kraštais, kurioje užrašyta „Italijos aikštė". Iš tikrųjų, į Italiją kaip tik pro čia! II amžiuje, kai okupantų romėnų sumanytoji Lutecija kūrėsi Sitė saloje, būtent pro šią vietą vedė kelias į Romą... Galijoje tuomet viešpatavo romėniška ramybė. Naujasis parizijų miestas augo Senos

pietuose. Svarbiausi susisiekimo keliai ėjo Romos kryptimi, kad būtų sujungtos visos išsibarsčiusios didžiosios imperijos dalys. Visiškai suprantama, kad Italijos aikštė plytėjo prie šito *via romana*, kuris vedė į Lioną ir Romą.

Tiesą sakant, šią vietą tikriausiai reikėtų perkrikštyti „Romos aikšte“, kad būtų prisiminta skola, kurią Paryžius, toks, kokį šiandien pažįstame ir mylime, galėtų atiduoti tiems, kurie prieš du tūkstančius metų užkariavo Galiją.

Žinoma, pirminį Paryžių jie beveik visiškai sugriovė. Skaudžios Lutecijos sudeginimo ir Alezijos pralaimėjimo pasekmės vis dar nėra pakankamai įvertintos. Juk pražuvo ištisa kultūra, išnyko kalba. Pats gyvenimo būdas su savo legendomis, istorija, dievybėmis, kultais, mistika prasmego užmaršties naktyje. Nebaigta rašyti knyga buvo užversta... O ir tos skurdžios senovinės kultūros nuotrupos, kurias išsaugojome, mums buvo perduotos romėnų. Juk savo rašytiniuose paminkluose romėnai teikėsi palikti šiek tiek palankesnį prisiminimą apie tuos barbarus, kuriuos pavergė savo galiai. Tačiau toji galia sunaikino galų identitetą. Taip sunaikino, kad ilgą laiką į šią senovės tautą istorikai žiūrėjo su tam tikra panieka ar bent jau su atsainiu atlaidumu. Kas gi buvo rašoma istoriniuose veikaluose? Pusiau laukinės gentys, nešiojančios ilgus ūsus, dėvinčios spalvotas kelnes ir mintančios šerniena. Tikra laimė, kad Julijus Cezaris šitiems galvijams atnešė civilizaciją, – taip buvo galvojama. Tačiau šiandienos istorikai kritiškai įvertino šiuos teiginius. Tiesa, galai mums nepaliko literatūros šedevrų, nepastatė įspūdingų paminklų, kurie priverstų iš susižavėjimo

aikčioti antrojo tūkstantmečio turistus, tačiau tai dar nereiškia, kad jie buvo netašyti stuobriai! Jie priklausė pakankamai išsivysčiusiai civilizacijai, kuri turėjo savo apeigas, savo dievybes, legendas, didvyrius.

O dabar reikėtų savęs paklausti, kas būtų atsitikę parizijams ir jų miestui, jei romėnai nebūtų užpuolę. Ar tauta prie Senos būtų išsaugojusi savo nepriklausomybę ir originalumą? Be jokios abejonės, ne. Germanija darėsi vis stipresnė, tad šiaurėje plito kitas užkariavimas. Jei ne Julijus Cezaris, dabar mes visi būtume germanai! Parizijai turėjo tik tokį pasirinkimą: lotynizuotis arba germanizuotis. Viską nulėmė Istorija ir karinė Cezario jėga. Galai tapo galo romėnais.

Taigi miestas, kuris tuomet pradėjo augti, jau nebebuvo išimtinai parizijų aglomeracija, o romėniška dvasia kuriama gyvenvietė. Štai kodėl ši Italijos aikštė mano vaizduotėje užima tokią svarbią vietą, kuri racionaliam protui gali pasirodyti neproporcingai išpūsta...

Tiesa, čia, Italijos aikštėje, mes atsiduriame toli nuo Senos krantų, kur glaudėsi pirmosios luteciečių pirkelės, betgi aš, apimtas jaudulio, stengiuosi eiti romėnų legionų, romėnų prekybininkų, romėnų statytojų pėdomis. Šią vietą tuomet pasiekdavo tolimas miesto aidas. Čia, ant didelių netaisyklingų plokščių, svyrinėjo grūdų prikrauti vežimaičiai. Čia girdėjosi kareivių žingsniai. Pro čia praeidavo galai, vykstantys į Romą, pasaulio sostinę.

Tad mano kelias prasideda būtent šioje vietoje. Ir dar koks kelias! Kelias, kuris Galiją jungė su naujuoju maitinančiu

šaltiniu. Vėl būtų galima apgailestauti dėl skaudžių padarinių, kuriuos romėnų pergalė paliko istorinei galų atminčiai. Tačiau užuot apverkęs praeitį, galų lotynizavimo procese noriu įžvelgti „už uodegos pastvertą šansą". Juk po šio visiško pralaimėjimo, po šio išgyvento pažeminimo atsirado naujai sukurta kultūra ir gimė nauja nacija.

Ar visada galai buvo laikomi mūsų protėviais?

Tikrai ne! Senojo režimo laikais vyravo nuomonė, kad Prancūzijos istorija prasidėjo 481 metais, kai buvo karūnuotas Chlodvigas, krikščioniškasis frankų karalius. Religiniu požiūriu tyra, o monarchiniu – nediskutuotina jo kilmė visiškai patenkino to meto suverenus, disponuojančius dieviškomis teisėmis. Viskas pasikeitė XIX amžiuje. Napoleonas III pageidavo, kad jo imperija būtų mažiau paženklinta karališkųjų dinastijų antspaudu. Reikėjo nuo jų atsiriboti. Galų istorija tam labai tiko. Jis taip susidomėjo hipotetiškais protėviais, kad net parengė daugiatomę studiją, kukliai pavadintą Julijaus Cezario istorija. Tačiau prancūzų imperatoriaus komentarai tikrai neapsiriboja vien tik romėnų diktatoriaus asmenybe.

Tiesą sakant, Napoleonas III galams sugrąžino jų tikrąją vietą Istorijoje. 1861 metais jis įsakė atlikti archeologinius kasinėjimus Burgundijoje, toje vietoje, kurioje manė buvus Aleziją, ir mokslininkai iš paskutiniųjų stengėsi pateisinti jo lūkesčius. Imperatoriui buvo svarbu patikrinti, ar Alezijos žemėje nėra išlikę materialių garsiojo mūšio, kuris staiga tapo svarbiausiu istoriniu Prancūzijos įvykiu,

pėdsakų. Taigi ieškotojai ieškojo ir ieškotojai rado... Penkis šimtus gališkų monetų, du bronzinius fragmentus su užrašu „Vercingetoriksas“, šimtą keturiasdešimt keturias romėniškas monetas, griovius, aptvarus ir netgi stelą, ant kurios, atrodo, galėjai perskaityti „ALEZIJA“... Derlius tikrai buvo įspūdingas. Kai kam net pernelyg įspūdingas. Abejojantys protai netgi teigė, kad Napoleono III archeologai slapta falsifikavo istorines liekanas... idant tik būtų patenkintas imperatorius.

Kad ir ką galvotum, bet nuo šiol Alezijoje jau viešpatauja būtent jis, prancūzų imperatorius... 1865 metais milžiniška Vercingetorikso statula buvo pastatyta buvusiame mūšio lauke, tapusiame archeologinių kasinėjimų lauku. O skulptorius Ėmė Mijė arvernų karo vadui suteikė Napoleono III bruožus.

. . . .

Konkretūs Lutecijoje kultūriniai pokyčiai pirmiausia matomi akmenyje. Prasidėjęs amžius netikėtai tampa taikos, sutarimo ir statybų laikmečiu. Tam, kad Senos krantai būtų perkeisti pagal numatytus planus, Lutecijai reikia ramybės. Istoriniai neramumai nuslūgsta gal kaip tik tam, kad iškiltų naujasis miestas. Atrodo, kažkokia geroji fėja pavydžiai sergsti būsimojo Paryžiaus lopšį. Žmonių nesantaika, ginklų žvanginimas, kovos dėl šlovingos mirties liovėsi. Parizijai kartu su romėnais imasi statybos darbų. Dievų palaimintas metas – vėlesniais laikais miestas niekada neturės tokio ilgo ramybės laikotarpio.

Taigi dabar žengiu romėnų piliečio, atvykusio iš Romos į Luteciją, pėdomis. Pirmiausia jis praėjo pro tą vietą, kuri

šiandien vadinama Italijos vartais*, paskui nuskubėjo dabartine Italijos aveniu, atvedusia jį į būsimąją Italijos aikštę, tada įsuko į šiandieninę Gobelenų aveniu, kuria žingsniavo iki pat Šv. Medardo aikštės, o nuo jos, einant Muftaro gatve, prasideda kilimas į Šv. Ženevjevos kalvą.

Romėniškoji Lutecija yra apsaugota nuo upės užgaidų: romėniškos miesto dalies specifika sunkiai suderinama su dumblėtais ir klampiais pelkynais. Ji bus pastatyta, panašiai kaip ir Roma, ant uolėtos aukštumos. Taigi reikia kilti Muftaro gatve, kurios pavadinimas primena romėniškąjį Šv. Ženevjevos (pranc. – Sainte Geneviève) kalvos pavadinimą: *Mons Cetarijus*, žuvų saugyklų kalva... upės įtaka vėl akivaizdi!

Tuomet viešpatavusi romėniška taika leidžia Lutecijai tapti atviru miestu, be sutvirtinimų. Tad keliautojo, užkopusio į kalvos viršūnę, akims atsiveria stulbinantis klestinčio miesto vaizdas.

Mūsų aprašomame II amžiuje Lutecija yra kokių tik nori malonumų vieta. Čia linksminamasi, čia pramogaujama. Beje, keliautojo žvilgsnis tuoj pat nukrypsta į milžinišką statinį – tai amfiteatras. Pastatytas plokštumoje tarp kalvos ir upės, šiek tiek atokiau nuo miesto, jis puikuojasi savo penkiolika tūkstančių vietų, puslankiu kylančių aukštyn. Šiam pastatui vieta buvo parinkta dėl topografinių ypatumų: architektai sukūrė konstrukciją, kurią apšviečia tekanti saulė. Be to, žiūrovai čia gali mėgautis nuostabiu vaizdu, atsiveriančiu į Bjevro upės vingį, už kurio matyti dvi miškingos kalvelės,

* Vieno iš įvažiavimų į Paryžiaus miestą pavadinimas.

vėliau tapsiančios Menilmontanu ir Belviliu. Vieta iš tikrųjų įspūdinga.

Šis amfiteatras, gražiausias ir prabangiausias visoje Galijoje, yra pastatytas iš skaldytų akmenų, išpuoštas čerpių kolonomis ir statulomis, skirtomis dievams garbinti. Neužmiršta ir techninių dalykų: sienoje, esančioje scenos gilumoje, išdaužtos nišos užtikrina puikią akustiką. Komfortas taip pat aukščiausio lygio: virš suolų ištempta medžiaga, turinti apsaugoti žiūrovus nuo karštų saulės spindulių ar nemalonaus lietaus.

Štai čionai atskuba galai drauge su romėnais, pasekime juos, vėl nusileidę nuo kalvos Roleno gatvės laiptais...

Kai prisiartini prie šio amfiteatro, atrodo, kad visa Romos galybė sutelkta į šį impozantišką fasadą su kolonadomis ir elegantiškomis arkomis. Į statinį įžengiama pro du plačius įėjimus, išpuoštus kariatidėmis, kurių akmeniniai žvilgsniai, bebaimiai ir kartu romūs, tarytum stebi žmonių sambrūzdį.

Didelės vestuvės pagal romėniškus papročius Lutecijoje vyksta palaimingoje bakchanališko džiaugsmo atmosferoje, kurią sukuria aktorių rodomas spektaklis. Tiek kolonizuotieji, tiek kolonizatoriai vienodai dievina senuosius autorius. Kai norima pasijuokti, einama žiūrėti Plauto komedijų. Jo *Puodas* visada susilaukia pasisekimo. Ir kiekvienas kvatojasi iš seno šykštuolio nuotykių, kuris pasijunta nepaprastai laimingas radęs pilną puodą aukso. Tačiau atsitiktinai įgytas turtas vėliau tampa kančių šaltiniu: senioką ima graužti baisus nerimas, vos tik jis pagalvoja, kad koks nors vagis gali pagrobti jo neįkainojamą lobį!

Be abejo, Lutecijoje vaidinamos ir *Bakchantės*, vienas garsiausių graikų poeto Euripido kūrinių. Žiūrovai skuba užimti

savo vietas, kai choras scenos gilumoje užtraukia graudžią monodiją, kurios garsai laipteliais kyla į viršų.

Tačiau kartais Lutecijos amfiteatro arenoje liejasi kraujas. Toli gražu ne visada romėniškieji žaidimai yra tokie taikūs ir nekalti kaip Plauto komedijos ar Euripido tragedijos. Narvuose blaškosi žvėrys, kuriuos kitos dienos vakarą gladiatoriai žiauriai sudoros arenoje... Tuomet ant smėlėtos arenos išbėgs įniršę liūtai ir tigrai. Kartais gladiatorių šalmai, kardai ir tinklai neapsaugo jų nuo žvėries įsiūčio, ir visa minia užgniaužia kvapą, kai gyvulys galingais nagais parbloškia kovotoją ant žemės ir baisingomis iltimis pradeda jį draskyti.

Vis dėlto labiausiai mėgaujamasi žūtbūtinėmis gladiatorių tarpusavio kovomis. Skubama pasižiūrėti žvaigždžių, tų stipruolių, kurie įkūnija jėgą ir vyrišką grožį. Garbingoje kovoje, turinčioje visiems parodyti drąsos pavyzdį, gladiatoriai pateikia neįtikėtino smurto reginį, kuris Lutecijoje, kaip ir visoje imperijoje, yra be galo mėgstamas. Jie kaunasi iš paskutinių jėgų, be gailesčio daužo vienas kitą, susižeidžia... Štai priešininko kūnas jau pervertas trišakiu, ir nugalėtasis krinta negyvas. Kai raudonas kraujas nudažo arenos žemę, užmuštojo palaikai išvelkami pro Libitinos, Mirties deivės, vartus. Ūžia įsiaudrinusi minia, visi atsistoja. Rytoj toje pačioje vietoje senasis Plauto šykštuolis kels juoką. Štai kas dėdavosi Lutecijos arenose...

Kada Lutecijos arenose pradėta žaisti su rutuliais?

Lutecijos arenos buvo sugriautos per barbarų antpuolį 280 metais. Amfiteatras iš pradžių virto kapinėmis, vė-

liau, XIII amžiaus pradžioje, kai Pilypo Augusto įsakymu buvo statoma apsauginė siena, jį užpylė žemėmis. Paskui jis buvo užmirštas...

Vėl reikėjo sulaukti XIX amžiaus ir tuo metu kilusio susidomėjimo archeologija. Kai 1860 metais buvo pertvarkoma Monžo gatvė, darbininkai, kasdami žemę ties 49-uoju numeriu pažymėtu Monžo gatvės namu, aptiko keistus griuvėsius... Kai buvo rastos sienų liekanos, pradėta kasinėti ir aplink esančią teritoriją, priklausančią omnibusų generalinei kompanijai, norėjusiai čia pasistatyti depą... Tuomet Lutecijos arenos ir iškilo į paviršių! Tačiau municipalitetui menkai rūpėjo toks nepaprastas radinys. Svarbiausia buvo išgrįsti tiesią ir plačią gatvę! Šioje statybų ir pertvarkymų beprotybėje Antika neturėjo jokių teisių į miestą. Viskas buvo atiduota griovikų kastuvams. Tiesą sakant, arenos galėjo būti visiškai jų išraustos...

Štai tada ir įsikišo Viktoras Hugo. 1883 metais „Paryžiaus katedros“ autorius sostinės municipaliteto tarybai parašo šitokį laišką: „Neįsivaizduojama, kad Paryžius, ateities miestas, atsisakytų gyvo įrodymo, jog jis yra buvęs ir praeities miestu. Praeitis kuria ateitį. Arenos – antikinis didžio miesto simbolis. Tai unikalus istorinis paminklas. Municipaliteto taryba, kuri jas sunaikintų, tam tikra prasme sunaikintų pati save. Išsaugokite Lutecijos arenas. Išsaugokite jas bet kokia kaina. Padarysite naudingą darbą, o svarbiausia, parodysite puikų pavyzdį kitiems.“ Literatūros autoritetas išsakė savo nuomonę. Municipaliteto taryba nubalsavo už būtinų kreditų paskyrimą skverui arenų vietoje įrengti. 1896 metais skveras buvo atidarytas visuomenei.

Šios arenos, tokios didelės ir gražios, byloja apie Lutecijos svarbą romėniškoje Galijoje. Nepraėjus nė šimtui metų miestas tapo gausiai lankomas ir labai tankiai apgyvendintas. Per šį aukso amžių vien tik Sitė saloje apsigyveno beveik dešimt tūkstančių gyventojų, nors pats miestas plėtėsi kairiuoju krantu.

Užtat dešiniajame krante nepamatysi nieko ypatingo. Tolumoje, ant religinėms apeigoms skirtos kalvos – būsimojo Monmartro, kūpso nedidelė šventykla ir keletas kuklių gyvenamųjų namų, kuriuos, kaip tikimasi, saugo dievai. Tačiau šis krantas panašus į atvirą statybų aikštelę ir maisto saugyklą. Karjeruose kasamas smiltžemis, naudojamas čerpėms gaminti; laukuose sėjami javai, ganosi raguočiai... Prieš mus kita dekoro pusė, organizacinė miesto dalis, sandėlis, užtikrinantis elegantišką ir rafinuotą gyvenimą kitoje upės pusėje.

Šiame naujajame mieste dauguma galų, sekdami romėnų pavyzdžiu, jau atsisakė nepatvarių trobelių šiaudiniais stogais, kurios priglobdavo žmones senojoje Lutecijoje. Dabar statomi tvirti, kartais net prabangūs namai. Aukštutinė ir žemutinė miesto dalis ima panašėti.

Kuriasi Aukštutinė Lutecija, išsidėsčiusi ant šlaitų, kurioje daugiausia įsikūrę romėnai, ir Žemesnioji, kur gyvena galai. Ilgainiui atsiras įprotis šią Žemesniąją Lutecįją vadinti *Civitas Parisiorum*, parizijų miestu. „Paryžius" jau ne taip toli...

Ką veikia šie žemutinio miesto lutecieciai? Kaip jau sakiau, jie gyvena daugiausia iš upės. O ir dauguma darbų, kuriais užsiima, vienaip ar kitaip siejasi su vandeniu. Vieni pakrauna ir iškrauna laivus, kiti išvežioja ryšulius su prekėmis, atga-

bentomis čia vandens keliu, dar kiti, o jie čia reikalingiausi, žvejoja, darinėja žuvį, kala geležį ir prekiauja.

Aišku, pačioje saloje miesto plėtra labai ribota. Vietos pakanka tik kairiajame krante. Taigi romėnų architektai čia ir stato miestą. Ši naujoji Lutecija niekada nebuvo galų miestu. Beje, pagal romėnų madą ji gausiai aprūpinta vandeniu. Tai didžiulė naujovė. Laikai, kai galai gerdavo vandenį tiesiai iš Senos, negrįžtamai praėjo!

Vandens talpykla, pastatyta už dvidešimties kilometrų į pietus, leidžia tiekti vandenį naudojantis nuožulniai besileidžiančiu akveduku. Mieste vanduo teka kanalizacijos vamzdžiais, pagamintais iš terakotos ar švino, kurie aprūpina fontanus ir, svarbiausia, *termas* – antikines viešąsias pirtis. Ak, tos termos! Romėnams, taigi ir parizijams, jos simbolizuoja prabangos ir komforto kvintesenciją. Nieko reikšmingo negalėtų vykti be viešųjų pirčių! Lutecijoje jų veikia trys. Dvi palyginti mažos: viena pietuose, kita – rytuose, dabartinio *Collège de France* ir mūsų Lanso gatvės vietoje...

Kur galima pamatyti senovines termas?

Skliautuotas restorano „Le coupe-chou" rūsys yra išsaugojęs išskirtines šių II amžiaus termų liekanas. Tai seniausias rūsys Paryžiuje! Rūsio renovacijos metu buvo atrasti neįkainojami tolimos mūsų praeities įrodymai: vamzdžiai karštam vandeniui ir galo romėniškas baseinas.*

* *Le coupe-chou (pranc.) – trumpas, 0,50 m kardas.*

Tačiau didžiausia pirtis, taip pat pastatyta II amžiaus pabaigoje, yra vadinamosios Kliuni termos, kurios dar ir šiandien prisimenamos. Tik galbūt reikėtų palikti jų pirminį pavadinimą – šiaurinės termos.

Visiems be išimties nemokamos, šios termos yra atsipalaidavimo, poilsio, susitikimų ir švarinimosi vieta. Čia viskas skirta puikiai piliečių savijautai: mozaikos, marmuras ir freskos puošia spalvingas sienas, kurios primena jūrą... Po fizinių pratimų iš vėsiosios salės, *tepidariumo,* einama į karštąją salę, *kaldariumą* paskui į šaltąją salę, *frigidariumą* ir galiausiai į poilsio salę, kur susitinkama su draugais ir maloniai šnekučiuojamasi.

Kas pastatė Kliuni termas?

Be jokios abejonės, šios termos atsirado dėl romėnų įtakos. Vis dėlto klystume, jei vertintume jas vien tik kaip okupantų užgaidą, primestą tamsiai liaudžiai. Parizijai taip pat dalyvavo statant šias laiką pranokusias pirtis. Frigidariumo puošyboje matome ginklų ir prekių prikrautus laivus. Užrašas po kūriniu rodo, kad galinga upeivių korporacija taip pat įsitraukė į šiuos darbus. Šie žmonės, kurie vertėsi prekyba upėse ir šiek tiek prisidėjo prie municipaliteto tarybos veiklos, nenorėjo, kad vien romėnai didžiuotųsi tokiu prestižiniu architektūros ansambliu. Parizijai gerai suprato, jog būtina paimti likimą į savo rankas ir patiems rūpintis miesto statyba bei valdymu. Kaip tik dėl šio gyvastingumo Lutecija ateityje ir taps Paryžiumi.

Nepaisant galų prisijungimo, urbanistinė architektūra išlieka tipiškai romėniška. Gatvių linijos užsibaigia tiesiu kampu, atveriančiu plotus, kuriuose patricijų vilos kaitaliojasi su viešosiomis erdvėmis. Svarbiausias šios romėniškos Lutecijos kelias yra *cardo maximus.* Jis veda į aukštutinį miestą, sujungdamas visas jo dalis, paskui per nedidelį tiltą leidžiasi į žemutinį miestą. Tai aglomeracijos nervas, pagrindinė arterija, maitinanti ir teikianti gyvybę. Viskas, kas atkeliauja į Luteciją, praeina pro *cardo* viskas, kas iškeliauja iš Lutecijos, praeina pro *cardo.* Kelias taip pat moko parizijus, kaip miestas turėtų būti statomas. Šios pamokos bus naudingos ateityje, kai miestą reikės plėsti.

Prie šio kelio įsikūrusios dvi puodžių dirbtuvės, kuriose žiedžiami puodai visai Lutecijai. Dirbtuvės stovi geroje vietoje, tarp miesto ir kaimo, prie kelio, kuriuo traukia daugybė žmonių, jos savo gaminiais aprūpina turtingas gyvenvietės krautuvėles, aplinkinių kaimų valstiečius ir netgi kokį netyčia čia užklydusį keliauninką.

Eidamas *cardo maximus* gali užkopti į dabartinę Šv. Ženevjevos kalvą. Čia kitados buvo miesto epicentras – forumas. Forumas – tai plati esplanada, kurią juosia portikas su kolonomis. Čia gyvenama, šnekučiuojamasi, įsiveliama į kraują kaitinančius begalinius ginčus. Apsauginę sieną iš abiejų pusių supa dengta galerija, kurioje gausu įvairiausių krautuvėlių. Tad lutecietės, kurios ir šiandien visiškai nepasikeitė, bėgioja iš vienos į kitą, trokšdamos įsigyti kokį nepaprastą tepalą, alyvuogių aliejaus ar sagtelių, puošnesnių ir labiau spindinčių nei kaimynės.

Kad tinkamai įrengtų pačią Lutecijos širdį, statybininkai nesidarbavo atžagariomis rankomis: jie rūpestingai aplygino kalvą, kad šlaitai būtų nuolaidesni ir gražesnės formos. Didieji romėnų statytojai niekada nedvejodavo, jei dėl gerai apgalvotų urbanistinių planų reikėdavo pertvarkyti gamtą. Nesunku įsivaizduoti parizijų apstulbimą, išvydus šiuos darbus, kurie turėjo jiems pasirodyti ir titaniški, ir paslaptingi. Taip ilgai gyvenę gamtos jėgų priklausomybėje, netvariuose ir kukliuose miestuose, lengvai sugriaunamose gyvenvietėse, susižavėjimo kupinomis akimis galai dabar žiūri į romėnus, statančius ateinantiems amžiams. Parizijai dar nežino, kad jų miestas statomas amžinybei.

Kur buvo *cardo maximus* ir forumas?

Cardo – tai dabartinė Sen Žako gatvė. Dešiniajame krante šis kelias toliau tęsiasi Sen Marteno gatve. Pasakojama, kad jis buvo nutiestas ant mamutų, nusileisdavusių nuo kalvų atsigerti Senos vandens, praminto tako. Graži legenda, ką ir besakyti, nors dar iki romėnų, dar iki Lutecijos, šioje vietoje jau driekėsi vieškelis, ėjęs iš Ispanijos ir vedęs prie Šiaurės jūros.

Sen Žako gatvės romėniško grindinio plokštės jau seniai subyrėjusios, tačiau prie Švento Julijono Vargingojo bažnyčios, romėniškojo Italijos kelio ir Sen Žako gatvės, kuria ėjo svarbiausias cardo, sankirtoje yra išlikusi viena antikinė plokštė; ji gulėjo už senovinio akmeninio šulinio, esančio priešais portalą. Štai kur galima pamatyti seniausiojo Paryžiaus kelio fragmentą!

O visai šalia, Viviani skvere, jūs surasite seniausią sostinės medį, šimtmečius menančią robiniją, kurią 1602 metais čia pasodino botanikas Žanas Robenas, atsivežęs augalą iš Šiaurės Amerikos ir pavadinęs savo vardu. Šis medis vis dar atrodo žalias, bet nebūkite per daug patiklūs: pirmasis lapų sluoksnis yra ne kas kita kaip gebenė, apsivijusi keistą betoninę struktūrą, skirtą paremti garbingąją robiniją.

Gerokai toliau, senovinio cardo vietoje, ties 254 numeriu pažymėtu namu Sen Žako gatvėje, priemiestyje, stovi stebuklingu būdu išlikusi puodžiaus, kitados įsikūrusio prie didžiojo kelio, krosnis, antikinė mūsų industrinių zonų versija.

Beje, Sorbonos aikštėje viena apvali niša suardo baseino simetriją – tai šulinio, kažkada priklausiusio dviem „insulae“ (daugiaaukščiai romėnų namai), liekana.

Tik štai forumas, deja, taip pat neatlaikys žmonių ir epochų išbandymų. Prisiminimas apie jį išlikęs prie 61 numeriu pažymėto namo Sen Mišelio bulvare, kur yra įvažiavimas į Vensi automobilių aikštelę; čia kaip tik ir išsaugotas nedidelis forumo apsauginės sienos gabalėlis... Menkutė paguoda.

. . . .

III amžius

LAUKŲ DIEVO MOTINOS KATEDRA

Švento Dionizo kankinystė

Laukų Dievo Motinos katedros stotis: metro eskalatorius išmeta savo keleivius į patį Raspajo bulvaro vidurį, ir pėstiesiems nėra kitokio pasirinkimo, tik sutrikdyti automobilių judėjimą, kad pagaliau pasiektų saugią šaligatvio ramybę. Atvykau čia ieškoti antikinės Lutecijos pėdsakų, bet atrodo, kad niekas aplinkui jos neprimena. Priešais mane nedideliame nusmurgusiame skverelyje stovi paminklas kapitonui Dreifusui, žydų karininkui, kuris XIX amžiaus pabaigoje buvo neteisingai apkaltintas šnipinėjimu. Kiek toliau, Monparnase, Dievo Motinos katedra puikuojasi amžiaus pabaigos rokoko stiliaus fasadu, kuris byloja apie Antrosios imperijos buržua išpažintą tikėjimą.

Šiose vietose, kiek nutolusiose nuo miesto ištakų, mes įžengiame į ūkanotą legendų ir mistikos zoną. Viskas paslėpta nuo akių to, kuris ieško pėdsakų ir tikisi įrodymų; jam tenka skverbtis pro lengvą tikėjimų ir patiklumo dūmą.

III amžiaus viduryje Lutecija tapo svarbiu miestu, tokiu svarbiu, kad krikščionių misionieriai sugalvoja evangelizuoti

jos gyventojus. Juk čia garbinamas Toutatis ir Jupiteris – galų ir romėnų dievai stovi ant tų pačių altorių.

Taigi Italijoje vienas energingas vyskupas vardu Dionizas, – jį mes vadiname Deni, – liepsnoja nepaprasta meile Kristui. Jis nori paskleisti tikrąjį tikėjimą, išplatinti nukryžiuotojo Dievo religiją ir išgelbėti pagonybėje pasiklydusias sielas. Kupinas nuolankumo, jis puola Romos vyskupui, švento Petro įpėdiniui, į kojas ir maldauja pasiųsti į katekizacijos misiją... Tačiau prelatas turi kitokių rūpesčių: jam svarbiau apsaugoti vietinius krikščionis, kurie yra persekiojami. Krikščioniškos gerosios naujienos platinimas atidedamas šviesesniems laikams. Vyskupas tikisi atsikratysiąs įkyraus neofito, patikėdamas jam misiją atversti galus... ir tegul sau sukasi kaip išmanąs! Juk gerai žinoma, kad šitie žmonės atkakliai priešinasi bet kokiems pokyčiams ir užsispyrusiai kabinasi į savo senus stabus. Tokia siaubinga nuomonė apie galus neišgąsdina Dionizo, pasiruošusio įveikti visus sunkumus, nuversti kalnus, idant triumfuotų Kristus Karalius.

Su dviem palydovais, kunigu Rustiku ir diakonu Eleuteriu, Dionizas atvyksta į Luteciją apie 250 metus. Visi trys pasiekia miestą eidami *cardo maximus*, kuris juos nuveda prie forumo. Vyrai pasibaisi tuo, ką išvysta – liaudis svaigsta nuo malonumų ir netikrų dievų! Griežtiems krikščionims čia viskas kelia pasibjaurėjimą: moterų tuštybę tenkinančios krautuvėlės ir akmeninėms statuloms atnašaujamos aukos. Jie, svajojantys apie gerumo ir teisingumo Dievą, kurio gailestingos akys su didžiu susirūpinimu žvelgia į nevilties kupiną žmogaus sielą, niekaip nesupranta, kaip galima tikėti visokiais šlykščiais prietarais.

Iš pradžių jie pasitraukia už miesto, pradingdami toli plytinčiuose vynuogynuose, kad galėtų slapčia praktikuoti savo kultą ir aiškinti tikėjimo tiesas, apie kurias čia dar niekas nieko nėra girdėjęs. Dionizo pamaldumas patraukia prie jo nedideles grupeles žmonių, kurie geranoriškai priima naująjį tikėjimą. Tačiau visų jų tyko pavojus, nes krikščionys persekiojami ir čia. Kad būtų saugiau, nusprendžiama pasitraukti dar giliau į pogrindį. Ir toliau evangelizuojama, tačiau slepiantis apleistame karjere, požeminėje perėjoje, iš kurios kažkada veždavo akmenis Lutecijos statybai. Krikščionys slapstosi, kad galėtų atlikti savo religines apeigas.

Pirmosios mišios buvo paskubomis aukotos požeminėje šventykloje. Ilgainiui jai davė Laukų Dievo Motinos pavadinimą, nors iš tikrųjų ją reikėtų vadinti Požemių Dievo Motina... Šioje neįtikėtinoje vietoje sutvirtėja pirmųjų naujos religijos išpažinėjų tikėjimas, katedra tapusio rūsio prietemoje kuriami svarbūs krikščionybės istorijos puslapiai.

Apie Dionizą drebėdamos iš baimės telkiasi galų ir romėnų šeimos, nusprendusios priimti krikštą nepaisydamos pavojų. Dionizas kalba apgaubtas tamsos, kurią tik kur ne kur nušviečia virpančios aliejinių lempelių liepsnos... Apsivilkęs balta mantija, spindinčiomis akimis, kurios, atrodo, prasiskverbs ir pro tamsą, jis jausmingais žodžiais pasakoja apie Jeruzalę ir Golgotą. O didžiulis tamsaus medžio kryžius, vos įžiūrimas tamsybių prieblandoje, suteikia jo pasakojimui dramatiško tikroviškumo.

. . . .

Kas atsitiko pirmajai Paryžiaus katedrai?

Kadangi šventasis Dionizas buvo pirmasis Paryžiaus vyskupas, tai pogrindinė bažnyčia, kurioje jis krikštydavo, ir tapo pirmąja katedra. Kad išniręs iš metro surastum jos vietą, turi kilti Laukų Dievo Motinos katedros gatve; jos gale tavęs ir laukia šios mįslės įminimas... Perėjęs Sen Mišelio bulvarą patenki į Pjero Nikolo gatvę, trumpą tiesų keliuką, kuris atrodo tarsi užmigęs kietu provincijos miegu. Čia, įsispraudęs tarp plytinių kažkokio koledžo sienų, iškyla pastatas iš medžio ir plokščių, gerokai dvelkiantis šešiasdešimtųjų metų modernistinės architektūros stiliumi.

Viskam abejingas pastato sargas atsisako įleisti sutrikusį istoriką. Privati nuosavybė, pašaliniams įeiti draudžiama! Kad galėtum prasmukti ir surasti Dionizo pėdsakus, tenka primygtinai prašyti. Arba reikia, kad sektųsi. Visgi vienos supratingos namo bendraturtės dėka pavyko apžiūrėti pusrūsius...

Iš pradžių liftas, paskui stovėjimo aikštelė, kur mašinos sustatytos baltai dažytuose stačiakampio formos atitvaruose, ir staiga niekuo neišsiskiriančios durys... Kai jas praveri, patenki į praeitį. Juodi laiptai tolygiai leidžiasi į antikinio karjero gelmes. Pradėjus jais leistis susidaro įspūdis, kad pasineri į prabėgusius amžius! Skliautai buvo sutvirtinti ir restauruoti XIX amžiuje, tačiau kitur gali įžiūrėti daug senesnių laikų pėdsakus. Štai po antkapiniu akmeniu ilsisi šventasis Reginaldas, miręs 1220 metais, apie kurį pasakojama, kad Šventosios Mergelės pasirodymas jį paakino

tapti kunigu. Ilga nava tęsiasi iki pat altoriaus, ant kurio stovi šventojo Dionizo statula. Ištisus amžius čia buvo maldomis pagerbiamas prisiminimas to, kuris kitados šioje vietoje skelbė Dievo žodį.

Prieš šimtą metų išleistuose turizmo vadovuose ši kripta dar yra minima. O paskui ji pasislėpė naujai iškilusio pastato rūsiuose. Tai, kas liko iš pirmosios Paryžiaus katedros, slypi po stovėjimo aikštele, priklausančia namo bendraturčiams, kurie vietą prižiūri, tačiau aplankyti istorinį lobį leidžia tik keletui išrinktųjų. Absurdiška situacija: neįkainojamas prisiminimas apie pirmuosius Paryžiaus krikščionis priklauso nuo keleto privačių asmenų malonės! O juk šios vietos istorija tokia turtinga...

VII amžiuje pogrindinės katedros vietoje atsirado koplyčia, po šimto metų – bažnyčia, XII amžiuje čia jau buvo abatija. Galiausiai, XVII amžiaus pradžioje, šiose vietose įsikūrė Laukų Dievo Motinos katedros karmelitės. Per Revoliuciją vienuolynas buvo nusiaubtas, tačiau požemiuose pasislėpusi kripta išvengė sunaikinimo. 1802 metais seserys išsipirko lopinėlį žemės, kuriame buvo ir kripta, atidarė ją lankymui ir pasistatė naują vienuolyną. Jo pastatus nugriovė 1908 metais, kai vienuolynas buvo galutinai uždarytas.

Iš šios ilgos istorijos šiandien telikę keletas padrikų ir kuklių elementų:

– Vieno iš vienuolyno įėjimų akmeninis portalas, gerai išsilaikęs, tačiau įsispraudęs į parduotuvę, esančią šiuolaikinio pastato, pažymėto 284 Sen Žako gatvės numeriu, pirmajame aukšte.

– Nedidelė koplyčia, paslėpta 37 numeriu pažymėto namo privačiame sode Pjero Nikolo gatvėje.

– Ir, be abejo, kripta, esanti po Pjero Nikolo gatvės 14 bis numeriu pažymėto namo mašinų aikštele, su keliais vienuolyno sienos fragmentais, matomais naujos statybos name.

Jei norite pajusti pirmųjų Paryžiaus krikščionių dvasią, geriausia leistis į katakombas, kurių įėjimas yra Danfer Rošro aikštėje. Taip pateksite į didžiausio Paryžiaus nekropolio požemius, visai kaip kažkada Šv. Dionizas.

Šio šventojo laikais nekropolis plytėjo senųjų karjerų vietoje, po *cardo maximus*... Ši vieta buvo mirusiųjų prieglobstis, tad Dionizui ir kitiems krikščionims, kuriems mirtis per prisikėlimą tėra perėjimas į Dievo karalystę, ji pasirodė ideali. Juk kūnai čia ilsisi šešėlių viešpatystėje: ar žodis „katakomba" nėra kilęs iš lotyniškojo *cumbere*, reiškiančio „ilsėtis"? Ši vieta, kurią vadino „mirusiųjų valdomis", paliko ilgalaikį prisiminimą: mums ją primena lentelė su užrašu „FDT" *, esančiu ant 163 numeriu pažymėto namo Sen Žako gatvėje.

Nekropolis, kurį dabar galima aplankyti, buvo įrengtas tik 1785 metais higienos sumetimais. Tuomet jis buvo už miesto ir turėjo priglobti mirusiųjų kaulus iš visų sostinės bažnyčių. Į jį tada pervežė šešių milijonų žmonių palaikus, tad apsilankymas tikrai įspūdingas. Į mus žvelgia Fukė, Robespjeras, Mansaras, Maratas, Rablė, Luly, Pero, Dantonas, Paskalis, Monteskjė ir daugybė kitų...

* FDT (pranc.) – mirusiųjų valdos.

Bet grįžkime atgal. Kelias, kuris mus atvedė prie įėjimo į kapines, yra ne kas kita kaip požeminė senovinio romėnų akveduko, semiančio vandenį iš Arkejo, dalis. Šis kelias mus kviečia grįžti į romėnų laikus ir prie Šv. Dionizo, slapta besimeldžiančio požemių tamsoje.

Vieną 257 metų dieną į požeminę katedrą įsiveržia legionieriai. Jie nori suimti tuos, kurie skelbia Kristaus prisikėlimą: Dionizą, Rustiką ir Eleuterį. Šie agitatoriai turi liautis sėję neramumus! Nuolat kartodami, kad akmeniniai stabai visatoje neturi jokių galių, šie maištininkai drumsčia pačių tvirčiausiųjų protus. Jei šie provokatoriai nebus nutildyti, ištisa socialinė sistema gali būti sutrikdyta... Trys sučiupti vyrai tuoj pat nuvedami pas prefektą Sisinijų Fescenijų, imperatoriaus vietininką Lutecijoje. Prefektas, kaip ir jo valdovas Romoje, negali pakęsti sumaišties, kurią sėja krikščionys.

Pagonybės laikais imperatorius yra garbinimo objektas, ir krikščionys, kurie nepraktikuoja imperatoriškojo asmens kulto, yra persekiojami. Jie mano, kad Cezariui reikia atiduoti tai, kas priklauso Cezariui, o Dievui – kas priklauso Dievui. Krikščionims nerūpi laikini dalykai, jie siekia dangiškųjų. Taigi imperatoriaus akyse jie tampa prastais pavaldiniais, kurių ištikimybė kelia abejonių, be to, jie pavojingi socialinei tvarkai, nes nepraktikuoja oficialios religijos ir pripažįsta tik Jėzų, Dievo sūnų.

Prefektas Fescenijus ketina bausti labai griežtai, tačiau atgailaujantiesiems yra pasiruošęs parodyti gailestingumą. Taigi suimtiesiems jis pasiūlo rinktis arba mirtį, arba paklusnumą imperatoriui.

– Niekas negali manęs priversti paklusti imperatoriui, nes viešpatauja tik Kristus, – atkerta Dionizas.

Tokios ezoterinės kalbos Fescenijus visiškai nesupranta. Privalu padaryti galą šitiems pamišėlio kliedesiams. O kad jis pagaliau išmoktų blaiviai mąstyti, prefektas įsako nukirsti jam galvą.

Kalėjime, laukdami bausmės įvykdymo, Dionizas ir abu jo bendražygiai toliau atlikinėja savo apeigas. Sutelkę jėgas jie skelbia didžiąją Žmonijos Atpirkimo paslaptį, ir už kalėjimo grotų visi kartu aukoja paskutiniąsias mišias.

Nieko nelaukus nusikaltėliai išvedami iš vienutės ir nutempiami ant pačios aukščiausios kalvos, nuo kurios atsiveria visos Lutecijos panorama. Visi privalo matyti piktadarių egzekuciją! Pastato kryžių, pririša prie jo Dionizą ir nukerta jam galvą. Tačiau Atpirkėjo pasirodymas perkeičia negyvą kūną ir šis netikėtai atgyja, išsilaisvina iš pančių ir pradeda eiti... Dionizas pasiima savo galvą, apiplauna ją fontane ir nusileidžia nuo savo kankinystės kalvos. Jis nueina dvi su puse lįė ir galiausiai atiduoda savo galvą gerajai romėnei vardu Katula, o paskui krinta negyvas. Katula pagarbiai palaidoja pamaldųjį vyskupą toje pačioje vietoje, kur jis nukrito. Ant jo kapo netrukus išauga nepaprasto geltonumo javas kaip paskutinysis stebuklas.

Kas išliko po ilgo šventojo Dionizo ėjimo?

Kalva, ant kurios šventasis Dionizas buvo nukirsdintas, gavo Kankinių Kalno (Mont-des Martyrs) pavadinimą, vėliau sutrumpintą iki dabartinio – Monmartras. Tačiau

ši kalva tapo šventa jau gerokai anksčiau. Iš pradžių čia stovėjo šventykla Merkurijui, pastatyta, be abejo, romėnų. 1133 metais Liudvikas VI įsigijo Monmartro domeną ir jame įkūrė benediktinių abatiją. Per Revoliuciją ši abatija buvo nusiaubta, o paskutinioji jos viršininkė, sena, kurčia ir akla, buvo apkaltinta „aklai ir kurčiai rengusi sąmokslą prieš Respubliką"!

Šiandien baltytėlaitė lyg tortas Švč. Jėzaus Širdies bazilika (Sacré Coeur) primena religinę Monmartro paskirtį. Pirmasis šio pastato akmuo buvo padėtas 1875 metais; tuomet buvo skelbiama, kad pastatas pastatytas norint „išpirkti Komunos nusikaltimus". Netiesa. Sprendimas grąžinti Monmartrui religinę paskirtį priklauso Napoleonui III.

O Dionizas nusileido nuo Monmartro kalvos Mon Seni gatve. Atrodo, kad jis padarė lankstą Abrevuar gatve, norėdamas Žirardono skvero fontane apiplauti galvą – šį įvykį dabar primena čia stovinti statula. Paskui jis vėl grįžo į Mon Seni gatvę, kur nuobodžiaujantis vaikštinėtojas šiandien gali išvysti XV amžiuje statyto namo bokštelį, pažymėtą 63 numeriu ir esantį ties Markadė gatvės kampu; tai pats seniausias Monmartro pastatas. Jis daug autentiškesnis negu apgailėtina Teatro aikštė, kuri, tiesą sakant, turėtų būti Disneilende.

Rankose nešdamas savo galvą šv. Dionizas nužingsniavo šešis kilometrus. Toje vietoje, kur jį palaidojo, dabar stovi Šv. Dionizo bazilika.

Virš jo kapo, kurio buvusia vieta šiandien galima pasigėrėti katedros kriptoje, buvo pastatytas mauzoliejus.

VII amžiuje karalius Dagobertas čia nusprendė įkurti vienuolyną, o šventojo kankinio mauzoliejų paversti savo ir šeimos kapu. Šitaip Šv. Dionizo bazilika tapo Prancūzijos karalių nekropoliu.

Kokio atgarsio susilaukė šv. Dionizo istorija Lutecijoje? Tiesą sakant, šis įvykis liko visiškai nepastebėtas. Tais laikais galvos nuo pečių riedėdavo labai lengvai, ir niekas nesijaudindavo dėl tokių banalių dalykų.

Luteciečiai turi kitų rūpesčių. Jų miestas, ilgiau nei amžių mėgavęsis ramybe, dabar išgyvena baisius sukrėtimus.

Imperatoriškos Romos reikalai klostosi vis prasčiau. Ir jau seniai. Vieną imperatorių keičia kitas, jų šalininkai draskosi tarpusavyje, valdžios vairas keliauja iš rankų į rankas priklausomai nuo iškovotų pergalių, kompromisų, sąmokslų ir išdavysčių. Valerianas stojo į mūšį Mesopotamijoje, tačiau buvo sumuštas persų ir paimtas į nelaisvę. Jo graudi dalia niekam nerūpi. Niekas Romoje nėra suinteresuotas pralaimėjusio imperatoriaus grįžimu, tad atsisakoma derėtis su priešu, belaisvis paliekamas pūti persų kalėjime, kur, visų nusiraminimui, jis pagaliau nusibaigia. Tikra sėkmė jo sūnui Galienui, likusiam vieninteliu teisėtu imperatoriumi...

Žodžiu, Roma jau visai nebe ta Roma! Imperatorius liovėsi buvęs aukščiau visų kitų iškelta esybe, kuri dievinama ir kurios bijomasi. Jis tampa sąmokslų objektu, jis sukasi korupcijos ir smulkių intrigų karuselėje. Tokia politinės elgsenos ir vadovaujančių protų degradacija žada tikrą katastrofą milžiniškai

imperijai, kuriai gyvybiškai būtinas stabilumas, kad galėtų išsilaikyti. Vyraujant tokiai betvarkei viskas gali lengvai pavirsti chaosu. Imperija skyla į gabalus, o barbarai kelia nuolatinę grėsmę. Pastarieji viską jaučia, viską žino: romėnai nusilpę, pats laikas juos sutriuškinti. Germanai kerta Reiną, ir Galija pavirsta jų plėšikavimų plotais. Priešas grobsto kaimus ir su gausiu laimikiu grįžta namo.

Maždaug 260 metais Markas Kasianas Latinius Postumas garsėja kaip puikus galų kilmės romėnų karvedys. Kai germanų tautelės ima puldinėti romėniškąją Galiją, Galienas ir Postumas bendromis jėgomis bando juos sulaikyti. Kiekvienas pasirenka sau priešininką. Imperatorius mėgina išvyti alemanus rytuose, karvedys stumia frankus į šiaurę.

Postumas narsiai kaunasi, kad išvytų užpuolikus, taip narsiai, kad jo šlovė tarp karių pasiekia zenitą: visi legionieriai pareiškia, kad savo karvedį yra pasiruošę paskelbti imperatoriumi! Imperatoriumi, tačiau kokiu imperatoriumi? Romos? Galijos? Galienas, pajutęs dinastijai iškilusį pavojų, savo sūnui Saloninui suteikia pavydėtiną Augusto titulą – tik jis ir niekas kitas bus šlovingasis įpėdinis. Šitokiu būdu jis tikisi sutramdyti galų karvedžio ambicijas.

Tačiau imperatorių sūnums atėjo sunkūs laikai... Postumas, kuriam mintis apie tai, kad vieną gražią dieną romėnų valdžios vairas atsidurs blankiojo Salonino rankose, yra visiškai nepakenčiama, užpuola Kelną, paima į nelaisvę naująjį Augustą ir paprasčiausiai įsako jį nužudyti. Dabar jam tereikia pasipuošti imperatoriaus atributais, ir kariai jį paskelbia Galijos imperatoriumi! Postumo atvaizdas tampa visų atpa-

žįstamas, nes geraširdiškas jo veidas, apžėlęs vešlia barzda, ant galvos spindinti karūna puošia monetas, turinčias palaikyti krašto ekonomiką.

Romos valdžios akyse Postumas, be abejonės, tėra tik uzurpatorius, bet toks uzurpatorius, kurio ambicijos, laimei, per daug toli nesiekia. Jis neketina nuversti Romos imperatoriaus, perkirsti Rubikono, nesistengia, kad jį įteisintų Senatas, ir iš esmės yra nelinkęs atsisakyti savojo „romėniškumo".

Tačiau jis nori viešpatauti, nors ir vengia pernelyg demonstratyviai puikuotis aukščiausiuoju titulu, tad labiau linkęs vadintis „Galijos atkūrėju". Visgi visus galus patraukdamas savo valdžiai jis tik gilina prarają tarp galų ir romėnų. Pirmą kartą po tokio ilgo laikotarpio ir vieni, ir kiti yra atsiskyrę politiškai ir pavaldūs skirtingoms valdžioms.

Galieną šitoks nepaklusnumas erzina, bet jis per daug užsiėmęs alemanais, kurie vėl puldinėja ir kuriuos reikia nuolat stabdyti prie sienų. Tuomet tarp Romos imperatoriaus ir Galijos atkūrėjo įsivyrauja nebylus susitarimas, iš kurio abu turi naudos: Postumas nuo šiol rūpinasi Reino gynyba ir taip pradeda kontroliuoti Bretanę, Ispaniją ir didžiąją dalį Galijos.

Deja, pirmasis tarp galų sulaukia liūdno likimo: jį, įveikusį tiek išbandymų, niekingai nužudo savi kareiviai! 268 metais, kai Maincas sukyla prieš jo valdžią, Postumas žygiuoja į maištingąjį miestą, suima sukilėlių vadus ir juos nužudo. Tačiau galų pulkai nenori pasitenkinti vien tik veiksmingai įvykdytu teisingumu ir iš savo laimėjimo siekia išpešti kuo daugiau naudos – jie trokšta nusiaubti miestą! Kam iš viso kariauti, jei negali nei prisiplėšti auksinių, nei kaip reikiant nusigerti?

Postumas taria griežtą „ne". Negali būti nė kalbos apie miesto, priklausančio jo imperijai, apiplėšimą, negali būti nė kalbos apie Mainco, tokio svarbaus Reino krantų gynybai, sulyginimą su žeme. Tačiau kareivos visiškai kurti tokiems aiškinimams: jie geidžia praturtėti, visa kita neturi jokios reikšmės. Ir jeigu jau Galijos atkūrėjas tam priešinasi, reikia pašalinti Galijos atkūrėją! Pasakyta, padaryta: Postumas, jo sūnus ir visa asmeninė gvardija išžudoma. Šitaip miršta žmogus, dešimtmetį valdęs Galiją, sugebėjęs nublokšti užpuolikus ir regionui užtikrinęs ekonominį klestėjimą.

Šie įvykiai susilaukia atgarsio didžiulėje teritorijoje nuo Bretanės pusiasalio iki pat Ispanijos ir giliai sukrečia Luteciją. Prie Senos krantų pradeda rutuliotis dramatiški įvykiai. Germaniškųjų barbarų ordos, užsidėjusios šalmus ir apsiginklavusios kirviais, įsiveržia į kaimus, nusiaubia derlių ir išgrobsto turtą. Nors vis dar nebando veržtis į patį miestą. Tačiau kairiajame Senos krante plytinti Lutecijos dalis tėra nuo centro nutolę kvartalai – turtingi, bet nesaugūs... Štai šitą Luteciją, gražią, prabangią, be jokios gynybos, ir reikia pulti! Į miestą be paliovos veržiasi grobikų minios, kurios greitai vėl dingsta.

O kai germanai nutolsta, tenka baimintis bagaudų (keltiškas žodis *bagad* reiškia susibūrimą). Šios padrikos gaujos, sudarytos iš plėšikų, dezertyravusių kareivių, pabėgusių vergų ir valstiečių be žemės, nepuola legionų, vengia miestų, tačiau kelia siaubą ūkiuose ir laukuose.

Dabar ant kalvų nuolat šmėkščioja ne tik laukiniai žvėrys ir chimeros – ištisos skarmaluotos govėdos slepiasi jų pašalėse. Gyvendami imperijos pakraščiuose, šie banditai užpuola

kaimus ir vienkiemius, žudo ir prievartauja, grobdami viską, kas tik turi nors menkiausią vertę. Tad nuošaliuose keliukuose kartais galima išvysti keistas kohortas nuožmių vyrų, apsikarsčiusių aukso taurėmis, įvairiausiais ginklais, velkančių sunkius geriausių vynų ąsočius, į priekį varančių riebias avis ir jaučius ir lyg kokius gyvulius jėga tempiančių siaubo apimtas moteris surištomis rankomis, kurios stengiasi užgniaužti raudą, kad nesukeltų savo naujųjų šeimininkų įtūžio.

Apie 270 metus, išgąsdinta barbarų ir bagaudų antplūdžių, romėnų aristokratija palieka Luteciją. Miestas pasikeičia. Elegantiška gyvenvietė, plytėjusi kairiajame krante, dabar beveik visai nusiaubta ir apleista. *Cardo maximus*, kuriuo nerūpestingai bėgiojo gražiosios romėnės, nuo šiol apaugęs gervuogių krūmais, prie jo stovintys namai apleisti ir pradėję griūti. Šiek tiek žemiau esantis forumas, kur dar vakar degė aukojimų dievams aukurai, kur prekeiviai pardavinėjo brangius papuošalus ir kvapnius aliejus, dabar panašus į gulinčius griaučius.

Visų nuostabai, Galijos imperija nesužlunga po savo „atkūrėjo“ mirties. Atsiranda jo pasekėjas, kuris pakeičia nužudytą valdovą ir užtikrina valdžios tęstinumą – Tetrikas, romėnų senatorius, kilęs iš stipriai romanizuotų galų aristokratų sluoksnių. Jis paima į savo rankas valdžios vadžias. Skirtingai nei pirmtakas, jis ne kariškis, o „politikas“. Tetrikas žino, kad anksčiau ar vėliau jo teritorija vėl priklausys vienintelei Romos valdžiai. Su juo galų imperija yra pasmerkta grįžti po romėnų imperijos sparneliu. Jo vaidmuo iš esmės apsiriboja Galijos apsaugojimu sunkiu jai momentu, kai, puolama iš visų pusių, Tibro krantų valdžia atrodo nusilpusi.

Iš tikrųjų, 273 metais imperatorius Aurelianas pradeda naują prarastų provincijų užkariavimą. Prie Šampanės Šalono Tetrikas ir jo pulkai kapituliuoja be didesnio pasipriešinimo. Sugrįžęs į Romą, Aurelianas prašmatniai atšvenčia savo pergalę. Imperija pagaliau vėl suvienyta! Prabangūs vežimai, įvairiausių barbariškų tautybių belaisviai išrikiuojami gatvėse. Tetrikas juos demonstruoja visam miestui... Parklupdytas galas pasidaro gyvu imperatoriaus Aureliano, tapusio „romėnų pasaulio atkūrėju", visagalybės simboliu.

Po savo svaiginančio triumfo pergalingasis imperatorius skuba pasigailėti Tetriko. Ankstesnysis Galijos vadas nėra traktuojamas kaip nugalėtas priešas – jis paskiriamas Lukanijos, esančios Italijos pietuose, valdytoju ir netgi vėl priimamas į Senatą.

Tačiau barbarai vis dar kelia grėsmę Lutecijai, užspęstai Sitė saloje. Tuomet nusprendžiama, kad miestą, kurį jau saugo upė, dar geriau apsaugos gynybinis užtvaras. Viskas tinka šio tvirto užtvaro, turinčio išgelbėti Luteciją, statybai. Ardomi namai, paminklai, kapai, o akmens luitai įmūrijami į išties įspūdingą apsauginę sieną, kuri apjuosia salą, kyšo už uosto, siekia net upės skardžius.

Nuo šiol visose labiausiai nuo centro nutolusiose miesto dalyse stovi po sargybinį, stebintį upę. Kilus menkiausiam įtarimui, jis skelbia pavojaus signalą. Lutecija pasiruošusi gintis! Netgi atrodo, kad ji neįveikiama... Visų pirma, čia apstu vandens, miškų, laukų, tad jei tik prireiks, ji galės atlaikyti ilgą apgultį. Antra, miestas pilnas ginkluotų vyrų, kurie čia gyvena. O uoste mirkstanti karo flotilė rodo, kad miestas

tapo svarbiu Šiaurės Galijos gynybinės sistemos atraminiu punktu.

Netgi siaurutė salos teritorija pasitarnauja miesto saugumui ir gynybai. Lutecija virsta stipria tvirtove, tačiau, praradusi savo kairįjį krantą, ji negali varžytis su didžiosiomis imperijos gyvenvietėmis. Jos gyventojų skaičius smarkiai sumažėjęs, gražiausi pastatai nugriauti. Pavyzdžiui, lyginant su Puatjė, parizijų miestas atrodo itin blankiai.

Lutecija, buvęs gališkai romėniškas miestas, dabar tapo galų miestu, kurį nuo šiol galima vadinti Paryžiumi (pavadinimas atsirado iš *Civitas Parisiorum*, šiam sutrumpėjus), kurį saugo gynybinė siena. Tačiau Paryžius, deja, neturi Lutecijos žavesio. Tai tik mažas miesteliūkštis, besislepiantis upės viduryje esančioje salelėje ir baimingai laukiantis naujų germanų, plūstančių iš šiaurės ir rytų, antpuolių.

IV amžius

SEN MARTENAS

Paryžius, imperatoriškoji rezidencija

Sen Martenas – metro stotis? Ne visai. Kad ir kaip ten būtų, tačiau keliaudamas savo Paryžietišku maršrutu, negaliu čia išlipti. Dėl vienos priežasties – 1939 metais ji buvo uždaryta! Šiandien stotis priklauso Išganymo Armijai, o jos peronai skirti bedaliams priglobti. Kai sostinę užgriūva atšiauri žiema, benamiai čia gali praleisti naktį, susirasti prieglobstį ir šiek tiek šilumos. Dėl šios nenaudojamos stoties nelaimėliai atiduoda save šv. Martyno, galų apaštalo, didžiadvasio žmogaus, visą gyvenimą paskyrusio vargšams, globai...

338 –339 metų žiemą, kai jis dar buvo jaunas romėnų armijos kareivis, Martynas prie Amjeno sutiko apiplyšusį žmogelį, kuris meldė išmaldos... Tačiau gerasis raitelis jau buvo išdalijęs visą gautą atlyginimą. Tuomet jis išsitraukė kardą, perrėžė apsiaustą pusiau ir vieną dalį atidavė nuskurdėliui. Kitą naktį Martynui pasirodė Kristus, apsisiautęs vargetai paaukota drabužio dalimi. Kristus pasilenkė prie gulinčio šventojo ir ištarė šiuos žodžius:

– Martynas katechumenas man atidavė šį drabužį.

Labai gerai žinau, kad tai, jog šventasis globoja būtent šią metro stotį, dabar atiduotą vargingiausiems Paryžiečiams, yra gryniausias atsitiktinumas, sietinas su metro tinklo išdėstymu; vis dėlto nelieku abejingas šiam Martyno Gailestingojo susitikimui su mūsų visuomenės apleistaisiais, prabėgus tiek amžių...

Mane taip pat jaudina kontrastas tarp švento Dionizo, pogrindininko, persekiojamojo, ir švento Martyno, pergalingojo vyskupo, mokytojo, turėjusio daugybę mokinių. Abu juos skyrė ištisas amžius. Pirmasis įžiebė kibirkštį, antrasis uždegė liepsną! Nuo šiol Bažnyčiai nereikia slapstytis, pasibaigė niūrioje rūsių prietemoje aukojamų mišių laikai, dabar statoma dienos šviesoje, kuriama ateičiai. Imperatorius Konstantinas viską pakeitė. Krikščionys liovėsi buvę persekiojama mažuma.

III amžiaus pabaigoje dėl barbarų išpuolių imperatorius Konstantinas turi kautis prie visų savo sienų. Taigi dalį valdžios jis priverstas atiduoti cezariukams, mažesnių teritorijų vadukams. Imperija pamažu pradeda byrėti, vis labiau ryškėja skilimas tarp Rytų ir Vakarų... Konstantinas, kuriam svarbiausia išsaugoti imperijos vientisumą, pirmiausia turi nugalėti disidentus romėnus ir tik paskui mėginti nustumti grėsmę keliančius barbarus.

Išties, kažkoks Maksensas skelbiasi esąs vienintelis tikras imperijos valdovas. Konstantinas, norėjęs kuo greičiau atsikra-

tyti maištaujančio priešininko, ruošiasi sumušti jo armiją prie Milvijaus tilto, netoli Romos.

312 metais, atakuodamas Maksenso pulkus, imperatorius danguje pamato kryžių, pakibusį virš mirtinai besigrumiančių vyrų minios. Išvystoji vizija atgyja, ir imperatorius išgirsta šiuos žodžius: *In hoc signo vinces!* („Su šiuo ženklu tu nugalėsi!")

Iš tikrųjų, Konstantinas iškovoja triuškinančią pergalę, o Maksensas žūsta, nuskęsdamas Tibro vandenyse. Tapęs neginčijamu imperatoriumi, Konstantinas įkuria naują sostinę Bizantijaus mieste, aišku, perkrikštydamas jį Konstantinopoliu. Naujasis imperatorius miestas tampa rytinės romėnų imperijos dalies šerdimi.

Konstantinas, dabar jau įsitikinęs, kad yra globojamas ir saugomas Kristaus, nusprendžia atsisakyti savo pirmtakų vestos krikščionių persekiojimo politikos; jis netgi pradeda remtis naująja religija, kad sutvirtintų savo imperijos vienybę.

Milane, praėjus metams po pergalės prie Milvijaus tilto, jis išleidžia „tolerancijos ediktą", kuris pritraukia krikščionis: „Mes jautėme pareigą, be kitų būtinų nuostatų, pirmiausia priimti tas, kurios, mūsų nuomone, tarnauja daugumos gerovei ir kuriomis įtvirtinama pagarba dieviškumui, taigi, krikščionims, kaip ir visiems kitiems, turi būti suteikta laisvė ir galimybė išpažinti pasirinktą religiją, kad dieviškoji jėga danguje būtų prielanki ir maloninga visiems, kurie yra mūsų valdžioje..." Apdairi ir verta pagarbos strategija: ilgainiui krikščionys imperijoje pradėjo vyrauti.

337 metų gegužės 22 dieną, sekmadienį, po trisdešimt vienerius metus trukusio viešpatavimo, Konstantinas išleidžia

paskutinį atodūsį. Savo mirties dieną jis meldžia vyskupą Nikomedą:

– Ar yra kokia nors atgaila, kuria galėčiau išpirkti savo nusikaltimus?

– Jokios, išskyrus krikščionišką krikštą, – atsako jam prelatas.

Tironas nusileidžia šiam reikalavimui ir priima krikštą, tikėdamasis išpirkti savo nusikaltimus ir patekti į Dangaus Sūnaus pažadėtąjį rojų. Gulėdamas mirties patale jis tampa krikščionimi, tačiau šis atsivertimas paskutinėmis gyvenimo akimirkomis ne visiems priimtinas ir galutinai neįtvirtina naujojo tikėjimo. Dar ilgai pagonybė ir krikščionybė varžysis tarpusavyje.

Po kokių dvidešimties metų Konstantino sūnėnas, būsimasis imperatorius Julianas, pasirenka visai kitą dvasinį kelią... Gimęs ir auklėtas krikščioniškoje aplinkoje, tačiau puikiai išmanydamas filosofiją, vieną dieną jis nusprendžia, kad Platono išmintis toli pranoksta biblinio monoteizmo pamokas. Tad grįžta prie graikų panteono dievybių garbinimo ir parašo veikalą, pavadintą *Prieš galilėjiečius*, kuriame jis aršiai puola krikščionių „sektą“: „Man pasirodė tinkama visiems išdėstyti tas priežastis, dėl kurių aš įsitikinau, jog galilėjiečių sektos išpažįstamas tikėjimas yra niekas kita, kaip tik grynai žmogiška, sumaniai išgalvota klasta, kurioje nėra nieko dieviško ir kuri vis dėlto sugebėjo apdumti silpnus protus, piktnaudžiaudama žmonių pomėgiu klausytis pasakų ir neįtikėtiniems išsigalvojimams suteikdama tiesos ir įtikimumo atspalvį.“ Jo argumentai

išmintingai remiasi antikinių mitų simbolika: „Pažiūrėkime, ar tai, ką teigia Platonas, gali būti laikoma sapnu ir vizija. Šis filosofas vadina dievais Saulę, Mėnulį, Žvaigždes ir Dausas, kuriuos mes galime matyti, tačiau visi šie dalykai yra tik nemirtingų Būtybių, kurių suvokimas mums neprieinamas, pavidalai. Kai žiūrime į Saulę, mes matome pažįstamo dalyko vaizdą, bet negalime jo perprasti; tas pats ir su Mėnuliu ar kokia kita žvaigžde. Visi šie materialūs kūnai yra Būtybių pavidalai, kuriuos galime suvokti tik protu. Taigi Platonas puikiai žinojo apie visus šiuos nematomus dievus, kurie egzistuoja per Dievą ir aukščiausiame Dieve ir kurie buvo jo sukurti ir pradėti; Dangaus, Žemės, Jūros Kūrėjas yra taip pat ir Žvaigždžių Kūrėjas – viso to, ką mes įsivaizduojame nematomais dievais, nors jie yra tik jų pavidalai.“

Iš tikrųjų, dogma apie vienintelį Dievą, o ja tiki tie, kuriuos Julianas vadina galilėjiečiais, neišvengiamai reikalauja „prakeikti visus kitus dievus“... Kaip tik tai jaunasis filosofas ir atmeta! Galbūt jis sutiktų Tėvą, Sūnų ir Šventąją Dvasią laikyti dieviškomis formomis, tačiau su sąlyga, kad jos užims tik nereikšmingą vietą tarp begalės pagonybės dievų. Julianas mano, kad monoteizmas – tiek krikščionių, tiek žydų – pasižymi netolerancija, kurios jis nesupranta ir nepriima. Kad šitai parodytų, jis nutraukia visus saitus su religija, kurios dvasioje buvo išauklėtas, priima senąjį graikų tikėjimą ir pasitraukia į Atėnus. Senojoje filosofijos žemėje jis tikisi turėsiąs laiko apmąstymams ir pasieksiąs dvasinį lygmenį tų, kurie jį taip įkvepia.

Deja, mąstytojas netrukus turi apleisti savo brangiąsias studijas: imperatorius Konstancas, nusprendęs rūpintis rytine

imperijos dalimi, paskiria Julianą viceimperatoriumi ir įsako vykti į Galiją, kurią nuo šiol turįs administruoti bei sumušti grėsmingus barbarus. Julianui toks nuostabus paaukštinimas atrodo panašus į katastrofą! Kaip? Nejaugi reikės pasinerti į tikrą gyvenimą, atsisakyti apmąstymų apie dievų padėtį danguje, apleisti praeities dialektikų skaitymus? Reikės apsivilkti šarvus, lipti ant žirgo, vadovauti legionams? Julianas kopia į Panteoną, melste meldžia Atėnę, kad padėtų išvengti šio išbandymo, prašo jos įsikišti ir pakeisti žemiškų įvykių tėkmę... Tačiau šventykloje dievybė išlieka nebyli, ir jaunasis vyras nusiminęs užima jam patikėtą antrojo imperatoriaus postą.

Keista lemtis saugo karžygiu tapusį filosofą: naujajame kailyje, kuriuo bjaurisi, jis pasirodo energingas, neprilygstamas, veiksmingas. Visų nuostabai, padebesiais skraidantis filosofas atsiskleidžia kaip tikras karo žinovas! Su savo legionais jis išdrįsta prasibrauti į pačias germaniškųjų girių glūdumas, kur jokia romėnų armija daugiau kaip tris šimtus metų nedrįso kelti nė kojos ir kur po jo niekas nemėgins prasiskverbti. Julianas sumuša alemanus Argentoratumo (dabartinis Strasbūras) mūšyje, nustumia priešininkus į kitą Reino pusę ir padaro galą plėšikavimams... Visa imperija džiūgauja: šis jaunas vyras, kuris visiems atrodė besąs tik kontempliacijose paskendęs princas, išgelbėjo imperijos valdas! Kareiviai skelbia jį nugalėtoju ir pasiruošę už jį numirti.

Pertraukose tarp mūšių ir žygių Julianas atvyksta pailsėti į Luteciją, tapusią jo sostine, kurią pats pasirinko 358 metų sausio mėnesį. Jis vis dar vienas, žmona Elena liko Romoje gimdyti. Be abejo, karvedžio viešnagę nuolat sutrukdo pri-

verstinės išvykos – reikia tai čia, tai ten pakariauti, bet kai tik gali, Julianas sugrįžta prie Senos krantų...

Pačiame Sitė salos pakraštyje puikuojasi panaši į tvirtovę romėniška vila, kaip gabalėlis Italijos, padėtos pačioje Galijos širdyje. Ochros spalvos sienos ir juodos kolonos supa kvadratinį kiemą, kuriame šalia skaidraus vandens baseino pasodinti nuo saulės gelstelėję figmedžiai. Šios prabangios rezidencijos šerdis – banketų salė, išpuošta paauksuotais ereliais ir freskomis, vaizduojančiomis Bakchą. Joks turtingas romėnas negalėtų paniekinti čia rengiamų vaišių, kuriose dalyvauja patricijų, vilkinčių togomis su daugybe klosčių, žiedas. Čia, Lutecijos rezidencijoje, mokama priimti svečius: kiekvieną kartą svečiams patiekiami trys patiekalai. Pirmiausia atnešami kiaušiniai, alyvuogės su duona ir vynas su medumi, paskui mėsos, galiausiai vaisiai...

Šis romėniškos galios centras bendra siena sujungtas su kitais pastatais, kuriuose bruzda administracija. Julianas apsupo save būriu patarėjų ir vykdytojų, sudarančių griežtą hierarchiją, kuri palaiko karvedžio valdžią. Pretoriumo prefektas, kvestorius, kamerheris, karo vadai, sekretoriai siuva pirmyn atgal, užimti Galijos valdymu, kuri driekiasi nuo Bretanės šiaurėje iki pat Ispanijos pietuose. Julianas viešpatauja kaip vienintelis ir pripažintas valdovas.

Idant išlaikytų savo valdžią, viceimperatorius pirmiausia privalo išlikti karžygiu. Jis nuolat dalyvauja savo legionų karinėse pratybose. Vieną dieną, kai šitaip mankštinasi, priešininkas durklo smūgiu suskaldo jo skydą – Juliano rankoje lieka tik rankena... Atrodytų, visiškai nereikšmingas įvykis, jei ne

romėnų prietaringumas! Visi kareiviai nustėrsta; jie vertina tą įvykį kaip niūrią pranašystę. Tačiau Julianas keliais žodžiais sugeba apversti situaciją:

– Patikėkite, aš jos nepaleidau!

Šie žodžiai išsklaido abejones ir baimes. Julianas-karys moka tinkamai elgtis su vyrais, o Julianas-filosofas pradeda vertinti valdžią. Tačiau labiausiai jis mėgsta vaikštinėti po miestą, kurį vis dar vadina Lutecija, romėnišku papročiu, nors gyventojai jau vadina parizijų miestu arba Paryžiumi...

Kada Paryžius tapo Paryžiumi?

Nėra jokių abejonių, kad Paryžius visada liks Paryžiumi. Tačiau kada Paryžius tapo Paryžiumi? III amžiaus pabaigoje miestą apleido beveik visi gyventojai romėnai, ir jis tapo galų miestu. Atrodo, kad nuo to laiko pavadinimą „Lutecija" imta vartoti vis rečiau. Pirmasis apie tai bylojantis liudijimas, kurį mes turime, yra 307 metų romėnų karinis riboženklio stulpelis, rastas 1877 metais. Ant jo užrašyta ne Lutecija, bet Civitas Parisiorum, parizijų miestas... Kaip tik tada iš Lutecijos atsiranda Paryžius. Šis stulpelis, Merovingų laikais iš naujo panaudotas sarkofagui, dabar eksponuojamas Karnavalė muziejuje.

Parizijų miestas, III amžiuje susitelkęs Sitė saloje, buvo apsuptas gynybine siena. Archeologinėje kriptoje, esančioje po Dievo Motinos katedros portalu, šiandien mes galime pamatyti stebuklingai išlikusį sienos fragmentą. Beje, apie jos buvusį storį galime spręsti iš apmatų, esančių 6 numeriu pažymėtame name Kolombo gatvėje.

Taigi Julianas – pirmasis tų laikų Paryžiumi besižavintis imperatorius, pirmasis pamilęs miestą, nepaisant karinės taktikos jam primetamų apribojimų ir imperatoriaus galios reikalavimų. Jis myli Paryžių dėl salos, artimos ir kartu tolimos, prieinamos ir izoliuotos. Jis myli Paryžių, kai upė tyki, jis myli Paryžių, kai vandenys, staiga virtę audrotais, ima kilti ir laižyti ant krantų išsirikiavusių namų šonus. Jis myli Paryžių, kai vaikštinėja, kaip paprastas legionierius, purvinomis gatvelėmis, kai iš plačiai atvertų krautuvėlių virste virsta kumpių, dešrų, paršų galvų kekės, kai ką tik sugautos žuvys ir sūriai puikuojasi ant prekystalių, kai švelnūs rauginamų miežių ir mėtų kvapai atsklinda iš daryklos, kurioje ruošiamas *cervesia*, keltiškas alus, kurį parizijai tiesiog dievina. Jis myli Paryžių, kai gali linksmai šūktelti prekeiviui:

– Šeimininke, ar turi vyno, paskaninto pipirais?

– Turiu.

– Nagi, pripilk pilną gertuvę!

Be to, kariu tapęs Julianas negali likti abejingas nei karo flotilei, kuri kursuoja apie Sitė salą, nei pulkams, išsidėsčiusiems dešiniajame Senos krante. Šis nuolatinis karinės jėgos demonstravimas jį ramina: imperatorius jaučiasi saugus, toli nuo pasaulio nerimasties, jaukiai pasislėpęs savo mažutėje tėvynėje, kurią pats susikūrė. Mažutė tėvynė, esanti pačiame imperijos kelių centre, žemės ir upės sankirtoje, kaip žavus ir pažeidžiamas taškelis.

Julianas yra ne tik pirmasis imperatorius, įsimylėjęs Paryžių, jis ir pirmasis jo dainius. Tasai, kuris leidžia naktis rašydamas, virpa aistra Lutecijai: „Tai nedidelio ploto sala upės

viduryje, kurią iš visų pusių juosia gynybinė siena; į salą patenkama mediniais tiltais, nutiestais nuo kiekvieno kranto." Sena jam atrodo esanti gyvenimo ir tyrumo šaltinis: „Upė teikia labai malonų ir labai tyrą vandenį, kuriuo grožimasi ir kurį geriama. Kai gyveni saloje, vandenį semi iš upės."

Julianas Lutecijoje mėgsta viską, išskyrus „galų prasčiokiškumą ir žiemos atšiaurumą". Tikrai, galams galbūt toli iki jaunojo vyro kultūros, be to, jie kalba nesuprantama kalba, laikosi keistų papročių ir garbina romėnų kilmingiesiems nežinomus dievus... Taigi jie kupini barbarybės, kurią gali išnaikinti tik didžioji lotynų civilizacija.

Beje, Julianas visiškai pagrįstai baiminasi šaltojo metų laiko. Antroji žiema, kurią jis praleidžia Lutecijoje, yra nepaprastai žvarbi, ir imperatorius mums pateikia apokaliptinį jos vaizdą: „Upė nešė ledus kaip marmuro plokštes... sušalę balto ledo luitai, milžiniški luitai, daužėsi vienas į kitą, ir atrodė, kad greitai iš jų susidarys ilga perėja, tikras kelias virš upės srovės."

Taigi salos rezidenciją reikia šildyti. Uždegami metaliniai kaitintuvai su žarijomis, tačiau nuo tokio nepakenčiamo klimato iš šalčio drebantis Julianas jų prašo vis daugiau. Pagaliau užmiega... Staiga prabunda smaugiamas kosulio ir dusdamas – visas miegamasis užtvindytas dūmų, jam graužia akis, džiūsta gerklė, stringa kvėpavimas, oras, kurį įkvepia, degina vidurius. Jis klykia visa gerkle, paskui viskas akyse aptemsta, ir jis pasineria į stingdantį sunkų miegą... Vis dėlto jo šauksmai buvo išgirsti. Subėgę vergai išneša leisgyvį kūną į kiemą. Grynas oras atgaivina Julianą. Rūkstančios žarijos vos nepadarė galo tokiai

nesulaikomai jo karjerai. Jei ši svarbi istorinė asmenybė tą naktį būtų uždususi, nežinia, kuo būtų pavirtęs Paryžius... Mažu miestuku, keliančiu siaubą prietaringiems romėnams, kuklia galų gyvenviete, garsėjančia pasibaisėtina reputacija.

Taigi Julianas pergyvena nelemtą įvykį. Kai pavasaris pagaliau ištirpdo ledus, jis patraukia prie Reino, atstato tvirtoves, derasi su vietiniais barbarų karaliukais, nustato sienas tarp alemanų ir burgondų, paskui, baigiantis rudeniui, vėl grįžta į Lutecija. Panašu, kad dabar nenuorama karvedys nenori palikti savo rezidencijos. Pas jį ką tik atvyko žmona Elena. Jam, be abejo, patiktų ramiai gyventi Senos pakrantėje, jei ne regione vėl kilusi politinė sumaištis...

Beje, Julianas užtikrino Galijai tokį stabilumą, kad jo kariams netrukus teks vykti į Rytus ir kariauti su persais. Palikti ramiąją Luteciją? Grumtis Mesopotamijos dykumose? Niekada! 360 metų vasario mėnesį legionieriai pradeda maištauti. Jie eina per miestą prisiekinėdami niekada nesiskirsią su Julianu. Demonstracijos Paryžiaus gatvėse... Neregėtas dalykas!

Dabar viceimperatorius sugeba parodyti savo valdžią. Jis kreipiasi į galų kareivius – jis puikiai juos suprantąs ir padarysiąs viską, kad jiems nereikėtų vykti į Rytus.

– Tegu nurimsta jūsų pyktis, ir tada bus nesunku, be maišto ir revoliucinio sujudimo, pasiekti tai, ko trokštate. Jei jums tokia brangi gimtoji žemė ir bijotės svetimų kraštų, prie kurių nesate pratę, likite Galijoje. Jei nenorite, neikite už Alpių! Aš pats už jus pasiteisinsiu prieš imperatorių Konstancą, jis išmintingas valdytojas ir tikrai supras jūsų reikalavimus.

Šie protingi, taikūs žodžiai šiek tiek nuramina kareivius, bet pavasarį įtampa vėl padidėja, ir legionieriai – tiek romėnų, tiek galų – pasiryžta patys spręsti savo likimą.

– Julianai Augustai!

Šiuo vieningu šūksniu kareiviai paskelbia Julianą imperatoriumi. Daugiau jiems nebereikės baimintis valdovo rezgamų intrigų. Nors jo niekada nematai, bet jis nuolat kelia grėsmę.

Kariai užima rezidenciją ir reikalauja, kad jų karvedys užsidėtų diademą. Diademą? Kokią? Gali tikti bet kas, svarbiausia, kad būtų panašu į karūną ir būtų uždėta ant jaunojo vyro galvos – taip jis taps imperatoriumi vietoj esamo imperatoriaus. Jam pasiūlomas žmonos Elenos vėrinys. Julianas atsisako. Negalima liesti ponios brangenybių. O jeigu paėmus apvalią paauksuotą plokštelę nuo arklio pakinktų? Julianas nutaiso rūgščią miną – arklio papuošalas, net ir iš aukso, jam atrodo nevertas imperatoriškosios didybės. Situacija tarytum be išeities...

Štai tada vienas centurionas, vardu Mauras, nusimauna nuo kaklo savo grandinę ir ryžtingai ją uždeda Julianui ant kaktos. Viskas. Po šio paprasto gesto, kuriam pritarė visa Galijos kariuomenė, Julianas tapo imperatoriumi.

– Kiekvienam pažadu po penkias aukso monetas ir vieną sidabrinį livrą! – sušunka naujasis valdovas.

Tuoj pat jį sugriebia tvirtos kareivių rankos ir užkelia ant plataus pėstininko skydo, kurį ima nešti keturi vyrai. Taip Julianas pasirodo Paryžiečių miniai, kuri jį pasveikina džiaugsmo šūksniais.

O kaip imperatorius Konstancas? Jis paprasčiausiai nuverstas.

Ar Julianas padarys Luteciją savo sostine?

Dabar jam rūpi svarbesni dalykai – pirmiausia jis turi užsiauginti barzdą, kurią laiko būtiniausiu vyriškumo požymiu, užimant tokias aukštas pareigas!

Kai barzda suželia, vasaros pradžioje jis palieka Luteciją, ketindamas pradėti naują karinę kampaniją, jau penktąją, anapus Reino. Jis dar nežino, kad Senos krantų daugiau niekada nebeišvys...

Kas liko iš imperatoriškosios Juliano rezidencijos?

Iš imperatoriškosios Juliano rezidencijos neliko nieko, tačiau buvusioje vietoje daugybę amžių stūksojo kiti rūmai. Šiandien čia stovi Teisingumo rūmai. Dabartinis pastatas, kaip ir beveik viskas saloje, sietinas su barono Hausmano atlikta Paryžiaus renovacija antroje XIX amžiaus pusėje. Neogotikinis jo fasadas pietinėje rūmų dalyje, atsiradęs dar vėliau – tik XX amžiaus pradžioje – vis dėlto paženklintas Istorijos: 1944 metų rugpjūtį per Prancūzijos išlaisvinimą jis buvo suvarpytas kulkų.

Gerokai anksčiau, frankų laikais, stovėję rūmai buvo karališkoji rezidencija, kur, pagal viduramžių tradiciją, karalius savo patarėjus priiminėjo miegamajame (vadinamoji Teisingumo lova). Sostas pradėtas dažniau naudoti tik valdant Liudvikui Šventajam, kuris pastatė Šventąją koplyčią, patį seniausią statinį šioje vietoje.*

* „Le lit de Justice“ (pranc.) – speciali vieta karaliaus miegamajame, kur vykdavę pasitarimai.

Visi keturi bokštai, išsidėstę išilgai Senos, turi vardus. Pirmasis, kvadratinis, vadinamas Laikrodžio bokštu, nes jo šoninė siena papuošta pirmuoju visuomeniniu laikrodžiu, kurį 1371 metais Paryžiečiams padovanojo Karolis V, nors dabartinę išvaizdą laikrodis įgavo 1585 metais. Šio bokšto viršuje įrengtas skliautuotas kambarys, iš kurio Karolis V mėgdavęs žvelgti į miestą, ir varpinė, iš kurios tris dienas ir tris naktis skambėdavę varpai gimus ar mirus karaliui. Toliau matome Cezario bokštą (šiuolaikinis pavadinimas mums primena, kad rūmai priklausė ir romėnams), Sidabrinį bokštą (aliuzija į karaliaus turtus) ir Bonbeko bokštą, patį seniausią, pastatytą Liudviko Šventojo... Jame buvo kankinimų kambarys, kur visiems atrišdavo liežuvius!*

....

Tais pačiais 360 metais Lutecija, imperatoriškasis miestas, taps bažnytiniu miestu. Paryžiuje galų vyskupai nusprendžia sukviesti susirinkimą, kurio svarbiausias tikslas – sutelkus visus tikinčiuosius pasmerkti krikščioniškąsias erezijas, ypač arijonizmą, kuris nepripažįsta nei Kristaus dieviškumo, nei popiežiaus valdžios. Taigi Paryžius trumpam tampa pačios dogmatiškiausios romėnų katalikybės apraiškų vieta.

Tuo metu Julianas veda pulkus į kovą. Jis buvo paskelbtas imperatoriumi, tas tiesa, bet kas nuo to pasikeitė? Jis ir toliau kaunasi su frankais, atuerais ir alemanais.

Savo ruožtu, Konstancui šie nuolatiniai žygiai nekelia didelio susižavėjimo – jis nesiliauja pykęs ant uzurpatoriaus. Šis

---

* *Bonbek* (pranc. „Bonbec“) – „geras snapas (burna)“, pasakymas „avoir le bon bec“ atitinka posakį „neieškoti žodžio kišenėje“.

nupiepęs filosofas, kurį jis paskyrė į aukščiausius postus, nedvejodamas jį išdavė, kad tik įtiktų kažkokiems legionieriams! Imperatorius visiškai nenusiteikęs taikiai dalytis valdžia ir nori gerai pamokyti tą savimylą. Jo imperatoriškoji armija žygiuoja prieš Juliano imperatoriškąją armiją... Imperatorius prieš imperatorių! Tačiau susirėmimas neįvyks: keliaudamas Konstancas netikėtai atiduoda sielą ir skeptrą dangiškajam Tėvui.

Tapęs vienvaldžiu imperatoriumi, neginčijamu ir gerbiamu, Julianas išleidžia ediktą dėl tolerancijos, kuris patinka anaiptol ne visiems... Vėl nubunda ankstesnysis filosofas: imperatorius leidžia išpažinti visas religijas ir panaikina įstatymus, priimtus prieš pagonis, žydus ir krikščionis disidentus. Vis dėlto jo polinkis prie pagonybės netrunka atsiskleisti. Tiesą sakant, jis visiškai nepasitiki krikščionimis; taip pat, norėdamas juos pažeminti, uždraudžia jiems dėstyti klasikinę poeziją, motyvuodamas tuo, kad joje apdainuojami dievai, kurių pagonys nepripažįsta. Tačiau Julianas atsisako persekioti Kristaus išpažinėjus.

– Norėčiau, kad krikščionys patys suprastų savo paklydimus, nenoriu jų versti.

Galop jis persikelia į Antiochiją, kur ketina pasiruošti žygiui į Persiją. 363 metų pavasarį jis pradeda plačią karinę kampaniją ir pergalingai pasiekia Ktesifoną, persų sostinę. Tačiau netrukus priverstas trauktis. Atsitraukimo metu, birželio 26 dieną, jis mirtinai sužeidžiamas. Imperatorius miršta būdamas trisdešimt vienerių metų amžiaus, toli nuo savo brangiosios Lutecijos.

Galijoje keičiasi imperatoriai, tačiau neramumai išlieka. Alemanai vėl kelia grėsmę. Valentinianas, dabar valdantis

kartu su savo broliu Valentu, netrukus galės įsispirti į Juliano šlepetes. 365 metais, kai Valentas valdo Konstantinopolyje, Valentinianas atvyksta į parizijų miestą. Jis įsikuria Lutecijos imperatoriškoje rezidencijoje. Vietą jis puikiai pažįsta, kai tarnavo pas Julianą, nuolat čia lankydavosi. Šitaip jis visiems parodo, kad perima mirusio imperatoriaus valdžią. Lutecija vėl įgauna teisėtos Vakarų imperijos sostinės statusą. Dvejus metus čia telksis generalinis Valentiniano štabas, nors iš tikrųjų mieste jis apsistoja gana retai – nuolat kviečiamas kur nors kitur...

Tapęs nevietiniu Paryžiečiu, Valentinianas nėra abejingas miestui. Sitė salos rezidencijoje jis leidžia imperatoriškuosius ediktus, kurie visur garsina Lutecijos vardą. Be to, miesto gatvėse jis iškilmingai sutinka karžygį Joviną, sumušusį germanus. Ant balto žirgo, apsisiautęs raudona toga, Valentinianas išjoja pasitikti pergalingojo kariūno, kuris atvyksta į Paryžių. Abu vyrai nušoka nuo žirgų ir apsikabina. Kas šią akimirką galėtų suabejoti, kad Paryžius tapo pasaulio centru?

Valentinianui atrodo, kad jis padarė pakankamai daug, mėgdžiodamas Julianą. Tačiau parizijų akyse dabartinis imperatorius tėra blyški mirusio imperatoriaus kopija. Jis mėgdžioja savo pirmtako elgseną ir polinkius, tačiau nepasižymi nei jausmų subtilumu, nei minties didybe, be to, jam trūksta nuoširdžios meilės miestui...

Tikrai, jis stengiasi čia viešėti kaip galima rečiau. Apsistoja Reimse, kad numalšintų sukilimą, grįžta į Luteciją ir po kelių mėnesių vėl vyksta į Reimsą, vėl grįžta į Luteciją, bet tuoj pat išlekia į Amjeną, kur buvo pastebėti saksonų piratai. Taip,

pagaliau jis apsistoja ilgesniam laikui, tada, kai suserga, bet vos pasveikęs, išsiruošia į Tryrą, didžiulį miestą prie Mozelio kranto, kuris jam pasirodo tinkamesnis būti sostine, ir visam laikui čia įsikuria.

*
**

385 metų pradžioje, kaip tik vykdamas į Tryrą, Martynas sustoja Paryžiuje... Jis jau nebe tas jaunas karštakošis kareivėlis, per pusę perrėžęs savo apsiaustą prie Amjeno vartų, dabar jis senstelėjęs ir gavęs paaukštinimą – tapo Tūro vyskupu ir gyvena vienuolyne, kurį pats įsteigė Marmutjė miestelyje, davęs neturto, kūno marinimo ir uolios maldos įžadus.

Krikščionybę priėmusioje Galijoje vargingųjų draugas tapo svarbiu asmeniu. Jis įžengia į Paryžių lydimas didžiulės minios, kuri jį tai neša, tai stumia, nes aistringai tiki, kad su juo į miestą įžengia paties Kristaus mokymas.

Vyskupas eina romėnų keliu šiaurinėje miesto pusėje, o tikintieji braunasi vienas per kitą, kad pabučiuotų jo mantijos kraštelį. Tačiau prelatas minios nemato, jo žvilgsnis užkliūva už vargšo raupsuotojo, atsišliejusio į gynybinę sieną, esančią netoli šiaurinių miesto vartų. Jo veidas subjaurotas, rankos nusėtos opų, kojos sulinkusios... Martynas prieina prie nelaimėlio, ir visa minia sulaiko kvapą, vyskupas pasilenkia ir broliškai pabučiuoja skrofuliozės išėstą žmogaus skruostą, paskui uždeda rankas vargšui ant galvos ir jį palaimina... Kitos dienos rytą raupsuotasis pasirodo bažnyčioje, ir dabar kiekvienas gali pamatyti įvykusį stebuklą: vakarykštis raupų subjaurotas veidas

dabar lygus ir švelnus. Nuo šiol visi žino, kad Martynas turi gydymo galią. Žmonės puola prie jo, mėgina atsiplėšti gabalėlį mantijos, iš skutų vynioja tvarsčius ir kompresus, galinčius, kaip tvirtai tikima, pažaboti demonus ir ligas.

Martynas daugiau niekada nebegrįš į Paryžių, tačiau toje vietoje, kur įvyko išgijimo stebuklas, jam įamžinti buvo pastatyta koplyčia. Nedidukas maldoms ir įžadams skirtas pastatas išliko per didžiulį gaisrą, 585 metais nusiaubusį miestą... Tuomet Paryžiečiai vieningai nusprendė, kad koplyčios išlikimas yra naujas stebuklas, ir visai nesvarbu, kad pastatas buvo iš akmens! Martyno garbinimas tęsėsi ilgus šimtmečius. Šiuolaikinio miesto geografijoje prisiminimas apie šventąjį taip pat nėra ištrintas... Romėnų kelio atkarpa šiaurėje, kur jis kažkada išgydė raupsuotąjį, yra dabartinė Sen Marteno gatvė.

V amžius

LUVRAS-RIVOLI

Paryžius, frankų sostinė

Luvro–Rivoli metro stotis atrodo labai įspūdingai – ji puikuojasi rūmų puošmenomis. Ne senosios tvirtovės, netgi ne prabangios karališkosios rezidencijos, o muziejaus, eksponuojančio akmenines ir tapybines grožybes, žmogaus sukurtas per ilgus amžius. 1968 metais Andrė Malro, generolo de Golio kultūros ministrui, šovė į galvą ekstravagantiška mintis metro koridoriuose įkurdinti meną ir istoriją. Kol viršuje į šalis lakstė grindinio plokštės, pirmosios linijos požemių sienos buvo nuklotos burgundiškais akmenimis; jose taip pat išskobė nišas, turėsiančias priglausti keleto šedevrų reprodukcijas, kurių originalus pamatysi netoli stoties esančiame muziejuje. Asirų bareljefai, Egipto faraonai, Renesanso laikų nimfos draugiškai sutinka susižavėjusį ir apstulbintą metro keleivį. Jo nuostaba visiškai suprantama – juk šiandien, norėdami patekti į muziejų, paprastai išlipame ne šioje, o kitoje metro stotyje.

Per keturiasdešimt metų viskas pasikeitė. Stiklinė piramidė, pastatyta Fransua Miterano pageidavimu, pakeitė įėjimo į Luvrą vietą. Dabar norint atsistoti į eilę ir nusipirkti bilietėlį geriau išlipti Palė Rualio stotelėje.

Nenukrypdamas nuo savojo maršruto galėčiau išlipti ir vienoje, ir kitoje vietoje, visai nesvarbu! Juk ieškau ne garsiojo muziejaus. Tiesą sakant, noriu paklaidžioti po šias vietas ir pasvajoti apie tai, ko nebėra – nelikę nė pėdsako, gal net prisiminimo...

Štai pagaliau esame dešiniajame krante. Luvro metro stotyje mes paliekame romėnų pasaulį ir įžengiame į frankų epochą. Atkeliavę iš pietų, romėnai kolonizavo Paryžiaus pietus, tiksliau, kairįjį krantą. Frankai, atėję iš šiaurės, plėtos, savaime suprantama, šiaurinę miesto dalį, dešiniajame upės krante.

V amžiaus pabaigoje šioje vietoje buvo frankų, apsupusių Paryžių, įtvirtinta karinė stovykla. Iš šios tvirtovės, – *loewer* frankų kalba, – mes susikūrėme Luvrą.

Žinoma, šiandieninis Luvras, didžiausias iš visų Paryžiaus pastatų, neturi nieko bendra su kariniu užkariautojų frankų statiniu. Pilis ilgainiui pakeitė karinę tvirtovę, rūmai pakeitė pilį, muziejus pakeitė rūmus. Tačiau pirminė šios vietos paskirtis dar kai kur pastebima požemiuose. Šiek tiek liekanų išsaugota iki mūsų dienų. Aišku, jos siekia ne Chlodvigo, o Pilypo Augusto, Prancūzijos karaliaus, valdžiusio XII amžiaus pabaigoje, laikus. Nusileidę į Luvro kriptą, galėsite paėjėti palei gynybinę sieną ir pamatyti donžono bei senovinės tvirtovės bokštų pamatus.

Valdant Pilypui Augustui ši tvirtovė vis dar tebebuvo karinis statinys, o gal ir kalėjimas. Reikės sulaukti Karolio V ir 1370 metų, kad galėtume pakalbėti apie karališkąją rezidenciją, išpuoštą daugybe pagražinimų (jos maketą galima apžiūrėti kriptoje).

Paskui Šimtametis karas Prancūzijos karalius nutolino nuo Paryžiaus. Tik Pranciškaus I laikais rūmais tapusiame Luvre vėl apsigyvena suverenai.

*
**

Frankų agresija ir jų priešais Paryžių pastatyta *loewer* yra lėto Romos imperijos nuosmukio pasekmė, V amžiaus pradžioje prasidėjusi agonija. Imperija merdi ir skyla į gabalus. Visų pirma, ji yra galutinai padalyta. Man iš kairės – Vakarų imperija, niekaip nepajėgianti apsiginti nuo vizigotų, 410 metais atsidanginusių netrukdomai apiplėšti Romos. Man iš dešinės – Rytų imperija, galinga, tačiau labai tolima. Frankai tapo romėnų armijos pagalbiniu padaliniu. Merovigas, jų karalius, Merovingų dinastijos įkūrėjas, yra imperatoriškosios milicijos vadas, paklūstantis Romos valdžiai.

Tokioje sumaištyje Galija nelabai kam rūpi, o Lutecija visiškai užmirštama. Valentinianas III, Vakarų imperatorius, liaujasi domėjęsis žemėmis šiaurėje. 425 metais jis paveda Etijui, kavalerijos pulko vadui, kurį labai vertina, tvarkytis Galijoje savo nuožiūra. Tiesą sakant, kalbama apie tą patį barbarų ordų sustabdymą anapus Reino. Etijaus uždavinys – kaip nors nustumti užpuolikus, kad būtų išvengta didžiausios katastrofos, Senos perkirtimo, nes tai atvertų barbarams vartus į visą Galiją. Etijus pasiunčia frankus į germanų kraštą, sumuša grėsmę keliančius burgondus, išsklaido iš Armorijos atsidanginusias gaujas...

Paryžiuje išmušė kristianizacijos valanda, ir vyskupas Marselis dabar atlieka katalizatoriaus vaidmenį. Kad surastume

garbiojo prelato pėdsakus, turime nukreipti žvilgsnį į Gobelenų sankryžą, esančią ties Sen Marselio bulvaro kampu. Tais laikais šiose žemėse, plytinčiose už miesto sienų, vis dar gausu pelkių, knibždėte knibždančių visokiausio plauko gyvių, ir netgi ne itin patrauklių. Kas žino, ar senovinė reptilija neatsilaikė prieš evoliuciją? Gyventojai baidosi gigantiško driežo, tūnančio po Bjevro krantų dumblu – žmonių vaizduotė jį paverčia pragaištingu padaru. Kalbama, kad ši stora gyvatė prarijusi kilmingo kraujo moters lavoną. Moteris turėjusi blogą vardą, dėl savo neišpasakyto palaidumo ji buvusi didžiausios nusidėjėlės pavyzdys. Vyskupas Marselis, galbūt nepaprastai stiprus, o gal neįtikėtinai drąsus, nesudvejoja... Galijos apkrikštijimo proga norėdamas visiems parodyti tikrojo Dievo jėgą, jis du kartus trenkia baisingajam padarui per galvą, kuris šventoje legendoje pavirsta tikru drakonu. Po šio stebuklo atsivertę, o gal nusiraminę pagonys Marseliui dosniai priskiria ir daugybę kitų stebukladarysčių. Kanonizuotas už tai, kad sunaikino pelkėse tūnojusį Blogį ir išvadavo pakrantės gyventojus nuo pabaisos, šventasis Martynas tampa jų globėju. Jei gyveni tame pačiame kvartale, gali jo prašyti, ko tik nori!

Vyskupas miršta 436 metais ir palaidojamas toje vietoje, kur atliko žygdarbį. Labai greitai kapavietė tampa religinio kulto vieta. Iš visų miesto pusių plūsta žmonės prisiliesti prie jo kapo, paprašyti sėkmės ir sveikatos... Šventojo garbei jie pastato koplyčią su nedideliu altorėliu. Kai kurie tikintieji netgi pageidauja, kad juos palaidotų šalia jų garbinamo globėjo, taip pamažėle susikuria tikros paleokrikščioniškos kapinės, tai bus pirmosios krikščioniškos kapinės Galijoje, Paryžiuje...

Koks Sen Marselio kapinių likimas?

Šiose kapinėse buvo laidojama iki XVI amžiaus pabaigos. Paskui jos buvo uždarytos, kadangi norėta praplėsti kvartalą. Šiandien nelikę jokių pėdsakų nei kapinių, nei koplyčios, tačiau daugybę kapų 1873 metais atkasė Teodoras Vakjė, įžymusis Paryžiaus archeologas. Dabar jų liekanos eksponuojamos Karnavalė muziejuje.

Buvusių kapinių vietoje turime pasitenkinti atmintimi. Ją saugo ketinės informacinės lentelės, kurias matai, pavyzdžiui, šalia kavinės Le Canon des Gobelins. Viena jų ir nurodo senąją garsiojo kapo vietą.

Koplyčia ir ją apgaubęs pamaldumas davė pradžią ištisai gyvenvietei – Sen Marselio miesteliui. Nors iš jo jau nieko nelikę, tačiau galime pabandyti įsivaizduoti. Štai kelias leidžiasi į bulvarą – tai Kolegine gatvė, pavadinimą gavusi nuo bažnyčios, pastatytos šalia koplyčios (kuri egzistavo iki pat Revoliucijos) – jūs atsiduriate Koleginės-Sen Marselio senojoje aikštėje, religiniame garsiojo miestelio centre! Jei Koleginės gatve eisite toliau, kairėje atrasite Mažojo vienuolio gatvę... Ji primena, kad čia kažkada vaikštinėdavo Koleginės bažnyčios vienuoliai.

Praėjus penkiolikai metų po vyskupo Marselio mirties iškyla daug baisesnis už pelkių hidrą priešas – Atila, atsidanginęs iš Azijos pakraščių ir grasinantis sutrypti pačius Paryžiaus daigus!

Hunų karalius jau mėgino praryti Rytų imperiją, tačiau grėsmingajam kariūnui atšipo dantys. Viską išmėgino: ir diplomatiją, ir kovas, – kad tik nugalėtų šią imperiją ir pergalingai įžengtų į Konstantinopolį. Gal jis ir buvo puikus karo vadas, tačiau prastas derybininkas, kuriam taip ir nepavyko įgyvendinti savo svajonės – romėniškoji Vakarų imperija liko neprieinama. Atilos kavalkadų ir ambasadų suvestinė yra išties dramatiška, faktiškai jis nieko nepasiekė, arba beveik nieko... Visgi didžiajame strategijų žaidime jis turėjo vieną kortą – pažadą simbolizuojantį žiedą, kurį jam atsiuntė Honorija, Vakarų imperatoriaus Valentiniano sesuo.

Dama veliūro akimis jaučiasi labai nelaiminga, nes jos brolis, ne tik griežtas, bet ir visais požiūriais nesukalbamas, skrupulingai saugo sesers nekaltybę. Deja, pasileidėlė susirado meilužį! Įtūžęs imperatorius įsako nužudyti akiplėšą, tačiau negana to, kvaiša dar laukiasi kūdikio. Būsimoji motina tuoj pat sužieduojama su nukriošusiu senatoriumi ir iki vestuvių uždaroma į vienuolyną. Atsargumas gėdos nedaro.

Honorija, nejaučianti jokio pašaukimo religijai, tada ir nusiunčia savo žiedą Atilai... Ji pažada viską, ko tik šis geidžia, viską, ką tik šis įsivaizduoja, kad tik grėsmingasis hunas ją išlaisvintų. Ką gi, Atila labai rimtai pasižiūri į šį juokingą reikalą! Jis nusprendžia, kad yra gražiosios Honorijos sužadėtinis, tačiau iš meilės galvos nepameta: pirmiausia reikalauja kraičio. Ir kokios gi dovanos galėtų prašyti hunų karalius iš romėnų imperatoriaus? Galijos, nei daugiau, nei mažiau!

Valentinianą šiek tiek pribloškia toks primityvus barbarų monarcho naivumas. Galiją? Už vedybas, kurios niekada neįvyks? Koks kliedesys!

Negaudamas žemių, kurių prašo, Atila nusprendžia jas pasiimti pats. 451 metais jis daugiau nedelsdamas stoja savo pulkų, sudarytų iš hunų ir germanų, priešakyje. Pralaužia Meco gynybinę sieną, apiplėšia miestą ir tęsia savo plėšikišką žygį, tvirtai nusprendęs kirsti sieną prie Paryžiaus.

Žinia apie Atilos artinimąsi mieste sukelia paniką. Paryžius dabar jau tikrai bus sudegintas ir sunaikintas! Apima dar didesnis siaubas, kai sužinoma, kad priešų gaujos atsidanginusios iš Azijos, o ten kareiviai nepaprastai žiaurūs, apsisiautę žvėrių kailiais, valgo žalią mėsą, šiek tiek paminkštintą po arklių balnais, jų kraupūs veidai išvagoti susiūtų randų, jie žudo, plėšia ir prievartauja... Susidūrę su tokia nelaime, Paryžiečiai mato vienintelę išeitį – bėgti iš miesto. Pasiruošę ilgai tremčiai jie jau rišasi ryšulėlius, susirinkdami vertingesnius daiktus, išsiveda moteris, vaikus, vergus, gyvulius.

*
* *

– Tegu vyrai bėga, jei nori, nes nesugeba kautis. Mes, moterys, melsime Dievą tol, kol jis išgirs mūsų maldavimus!

Jaunos dvidešimt aštuonerių metų moters, kuri tokiais žodžiais kreipiasi į Paryžiaus gyventojus, vardas Ženevjeva. Ji nėra nei karo strategė, nei ugninga minios kurstytoja, tiesiog paprasta krikščionė, pasinėrusi į tobulą bažnytinės avelės tikėjimą. Nors ir gimusi Nantere, jau dvylika metų gyvena Paryžiuje, kur atvyko po tėvų mirties. Tėvo romėno ir motinos frankės duktė, ji visą gyvenimą paskiria religinei ekstazei ir protingam paveldėto turto tvarkymui.

Ženevjeva priklauso pačių turtingiausių Paryžiečių sluoksniui, tačiau materialinės gėrybės jai nerūpi. Svarbiausia – Dangus. Ji norėtų visiškai atsiduoti Kristui, bet tais laikais dar nėra moterims skirtų vienuolynų. Jaunoji moteris turi pasitenkinti „nekaltos mergelės skraiste“, pasišventimo skraiste, kuri išskiria ją iš kitų ir kelia aplinkinių pagarbą. Tapusi diakoniete, panelė, žinoma, tebegyvena tarp pasauliečių, bet gyvena tyloje, maldomis ir pasninku. Valgo tik du kartus per savaitę, sekmadienį ir ketvirtadienį, nenoromis tenkindama pernelyg žmogiško kūno, kuris reikalauja ir protestuoja, poreikius.

Žinia apie Atilos artinimąsi pakeičia Ženevjevos likimą. Tiesą sakant, Paryžiui jau nebereikia šventųjų; miestui visiškai pakanka Dionizo, Martyno, Marselio ir keleto kitų. Tačiau jam labai trūksta neeilinių asmenybių, galinčių atlikti epinį žygdarbį. Taigi panelė su nekaltos mergelės skraiste bus pirmoji Paryžiaus didvyrė.

Visuotinio siaubo akivaizdoje vienintelė Ženevjeva, atrodo, išsaugo šaltą protą. Kupina ramaus pasitikėjimo, būdingo tiems, kurie be išlygų tiki, ji žino, kad Dievas saugo ir ją, ir visus gyventojus. Ji sukviečia kartu pasimelsti visas Paryžietes, kalba joms apie Esterą, biblinę veikėją, kuri Persijoje savo maldomis ir pasninku kitados išgelbėjo žydų tautą nuo sunaikinimo. Ženevjeva nori būti Paryžiaus Estera, visos nacijos ramsčiu, mažos tautos vėliavnešiu. Ir moterys eina paskui ją. Jos renkasi bendrai maldai, pasninkauja ir meldžia Apvaizdą nutolinti nuo jų baisiąją negandą. Tik vyrai tebesišaipo ir reikalauja kuo skubiau bėgti bei susirasti prieglaudą už geriau pasirengusio gynybai miesto sienų.

– Kodėl norite ieškoti prieglobsčio už kitų miestų sienų? – stebisi Ženevjeva. – Ar jos geriau už Paryžių apsaugos nuo barbarų antpuolių? Su Kristaus pagalba Paryžius išvengs skerdynių.

– Nutilk, nelaimės pranašautoja! – šaukia keletas niūrių sielų.

O labiausiai įsiaudrinę Paryžiečiai netgi siūlo įmesti Ženevjevą į šulinį, kad ši pagaliau nutiltų. Galiausiai į miestą atkeliauja Oksero arkidiakonas, apsisiautęs auksu spindinčiu apsiaustu ir geraširdiškai žvelgiantis į žmones, kuriems atleidžiama beprotybė ir nesusivaldymas. Jis atvyko su žinia, kad Germanas, jo vyskupas, iškeliavo į aną pasaulį paskelbdamas savo avelėms, kokia įstabi krikščionė yra Ženevjeva, ir lyg kokia šventiko garantija Paryžiečiams.

– Piliečiai, nedarykite šio nusikaltimo! Iš mūsų šventojo vyskupo Germano mes sužinojome, kad toji, kurią ketinate nužudyti, jau nuo pat pradėjimo motinos įsčiose yra Dievo išrinktoji.

Koks prisiminimas mums liko apie Oksero šventąjį, kuris išgelbėjo šventąją Ženevjevą

Toje vietoje, kur arkidiakonas susitiko su įtūžusiais Paryžiečiais, bus pastatyta nedidelė koplyčia, paskui bažnyčia, viena seniausių dešiniajame krante – Šv. Germano Oseriečio, būsimosios Paryžiaus globėjos išgelbėtojo garbei (ji kaip tik pirmojoje apygardoje, priešais Luvrą). Mokyklos aikštė mums primena, kad kitados čia dvasinių dalykų mokė

būsimuosius krikščionis. Dabartinė bažnyčia atsirado gerokai vėliau, tačiau Šv. Germano Oseriečio Šventikų gatvėje archeologai surado daugybę Merovingų laikų sarkofagų.

Išgirdę arkidiakono žinią, Paryžiečiai nurimsta: kaip netikėti paskutiniaisiais švenčiausiojo Galijos vyskupo žodžiais? Dabar jau visi vieningai palaiko drąsiąją diakonietę. Tučtuojau pradedama ruoštis pasipriešinimui, ardomi arba blokuojami tiltai, kuriais Atilos orda galėtų persikelti per Seną. Visi ginkluojasi, rengiasi kovai ir drąsiai laukia nuožmaus barbaro.

Tačiau jokio susirėmimo nebus. Galbūt kartais užtenka patikėti stebuklu, kad įvyktų neįmanoma... Ar Atila žino, kad Paryžius ruošiasi gynybai? Gal koks nors gudročius jam pašnibždėjo į ausį, kad mieste siaučia cholera? Kad ir kaip būtų, hunų karalius nukreipia ir žvilgsnį, ir pulkus kitur, atsitraukia nuo Senos krantų net nepalietęs miesto.

Dabar jis žygiuoja prie Orleano, jei užims šį miestą, galės kontroliuoti visus tiltus per Luarą ir galbūt pavyks užkariauti Akvitaniją. 451 metų vasaros pradžioje Etijus, savo ruožtu, išveda didžiulę armiją, kurią sudaro galo romėnai, frankai, vizigotai, burgondai, saksonai, armorikiečiai ir bretonai. Visos tautos susivienijo po romėnų vėliava, kad išguitų azijiečių užkariautoją.

Tie, kurie kažkada kariavo tarpusavyje, dabar apimti karinio ryžto suformuoja didžiules ir netikėtai atsiradusias pajėgas. Jos grėsmingai artėja ir smogia hunams šiaurėje, netoli Trua miesto. Žūtbūtinė kova užverda vidurdienį ir tęsiasi beveik visą naktį...

Iš ryto Atila su kovotojais atsitraukia į stovyklą, dabar juos jau apėmusi baimė. Užkuriamas didžiulis laužas, ir hunų karalius žada šokti į ugnį, jei romėnai kėsintųsi jį paimti į nelaisvę. Atilai netenka pulti į tokius kraštutinumus, nes išmintingasis Etijus nesiekia žūtbūtinės pergalės, jam užtenka, kad stebi, kaip traukiasi priešas. Atila visą kelią akylai sekamas, kol perėjęs visas Europos lygumas, pagaliau atsiduria Dunojaus slėnyje.

Paryžiuje ši pergalė priskiriama Ženevjevai – tai ji išgelbėjo ne tik miestą, bet ir visą Galiją! Kaip dabar jai gali atsakyti, ko prašo? O ji prašo pastatyti baziliką toje vietoje, kur, laikydamas rankose savo nukirstą galvą, pagaliau krito negyvas šventasis Dionizas. Kad įgyvendintų savo sumanymą, Ženevjeva apmokestina gyventojus specialiu mokesčiu, įrengia kalkių deginimo krosnis, kurių reikia statybai, ir rūpestingai prižiūri, kaip pamažu kyla pastatas. Juk statoma kai kas daugiau, nei paprasta bazilika! Šventajam Dionizui, kurį Ženevjeva uoliai garbina, skirta kulto vieta pirmiausia turi sutvirtinti Paryžiaus piliečių krikščionišką tikėjimą. Drauge su bičiulėmis diakonietėmis Ženevjeva vis apibėga statybų aikštelę. Ji apžiūrinėja darbus naktį, žvakės, kurią laiko viena iš tų pamaldžių merginų, šviesoje. Jei šelmis vėjas nelemtai užpučia liepsną, Ženevjeva pati paima žvakelę. Šventosios rankoje laikomos žvakės dagtis tučtuojau vėl suliepsnoja ir daugiau jau negęsta, nors aplinkui smarkauja vėjas.

Dabartinė Šv. Dionizo kripta iš esmės atitinka pirmykštę baziliką, pastatytą šventosios laikais.

Paryžius gyvena savo istorija, kuri vis dar kukli ir prilygsta reikšme tik savo garbinamos šventosios mastui. Taip, šventosios, nes jai priskiriami įvairūs stebuklai: ji, girdi, sugrąžinusi regėjimą moteriai, kai savo šventintu vandeniu suvilgė jai akis, ji sugrąžinusi sveikatą dvylikai demono apsėstųjų, ji prikėlusi iš numirusių berniuką, įkritusį į šulinį ir nuskendusį...

Kol Paryžius virpa iš susijaudinimo porindamas šventosios padarytus stebuklus, didieji Istorijos įvykiai vyksta kitur. Sostine tapusioje Ravenoje Valentinianas, Vakarų imperijos romėnų imperatorius, netveria įniršiu: Galijoje Etijus pasiglemžė dalį jam priklausančios šlovės; šis karvedys, kuriam viskas sekasi, gali pasikėsinti į jo arba sūnaus sostą. Reikia jį sunaikinti, išrauti tą piktžolę, kuri auga ir vis keroja. 454 metų rugsėjo 21 dieną Valentinianas priimdamas savo rūmuose Galijos triumfatorių, pats jį užpuola ir nuduria vietoje. Beprotiškas poelgis, politinė ir karinė klaida, padiktuota paties stipriausio jausmo – pavydo.

Galijos tautos apverkia Etijų, dabar vadinamą „paskutiniuoju romėnu“. Iš tikrųjų, Ravenos nusikaltimas tik paspartina neišvengiamą imperijos galą. Prireiks vos dvidešimties metų, kad viskas sugriūtų ir iškiltų naujas pasaulis...

476 metais paskutinysis Vakarų imperatorius Flavijus Augustulas, sutriuškintas germanų vado Odoakro, priverstas atsistatydinti. Romėnų šlovė vis dar spindi Zenono, Rytų imperatoriaus, dėka. Odoakras pasipuošia „Italijos karaliaus“ titulu, o romėnų Senatas paskutiniuoju savo sprendimu pripažįsta pavaldumą Konstantinopoliui ir išsiunčia ten imperatoriškąją atributiką. Vakarų Romos imperija liaujasi egzistavusi.

Dabar Paryžius – jau ne imperijos miestas ir romėniškos galybės citadelė, dabar Paryžius įžengia į naują epochą, kuri bus pavadinta viduramžiais.

Nuo šiol, kad apsigintų, Paryžius gali pasikliauti tik savimi, ir jis bus užimtas. Kieno? Padėtis Galijoje tampa nepaprastai sudėtinga. Childerikas, frankų karalius, viešpataujantis šiaurėje, Turnė mieste, pripažįsta Odoakro, Italijos karaliaus, valdžią. Savo ruožtu, Siagrijus, paskutinysis romėnų karvedys, kuriam dar patikėta Galija, trokšta vykdyti jau žlugusios imperijos įstatymus. Vizigotai viešpatauja Akvitanijoje, o burgondai svajoja išplėsti savo karalystę iki pat Marselio. O kur dar visokiausios slaptos ir trumpalaikės sąjungos, sudarinėjamos vienų su kitais...

Childerikas, karaliaus Merovigo sūnus, šioje interesų ir įtartinų sandėrių raizgalynėje mato galimybę įtvirtinti Merovingų dinastiją užimdamas Galiją ir, svarbiausia, Paryžių. Samdytų kareivių priešakyje jis žygiuoja Senos link ir atrodo labai grėsmingai: argi jo frankiškas vardas Hilde-Rik nereiškia „galingas mūšyje“?

Tačiau Ženevjeva, kurios motina buvo frankė, moka frankiškai, ji atskuba pas karvedį, ketinantį apgulti miestą. Ženevjeva įtikina Childeriką nepulti miesto: tai tik sukeltų atvirą karą su Siagrijumi, valdančiu žemes nuo Somos iki Luaros.

Childerikas delsia, dvejoja, žengia žingsnį į priekį, atsitraukia, vėl sugrįžta. Ar jis laiko apgulęs Paryžių? Šito niekas iš tikrųjų nežino, tačiau jo pulkai stovi prie miesto, rengia

blokadą, ardo į jį vedančius kelius, marina badu gyventojus... Taip, Childerikas neįžengia į Paryžių, tačiau ir savo priešams neleidžia ten įsitvirtinti. Šis netikras karas, šis nebylus susirėmimas, šis sutramdytas priešiškumas, ši beprasmė blokada truks ištisus dešimt metų! Pradėjęs 476 metais, Childerikas žaidžia su Paryžiumi tarytum storas katinas Raminagrobis, persirijęs ir senstantis, kuriam smagu gąsdinti pelytę, nors iš tikrųjų jos nenori.

Karalius įrengia savo karinę stovyklą dešiniajame Senos krante, priešais Sitė salą, ir iškelia aukštą stebėjimo bokštą, frankiškąją *loewer*, iš kurios sargybiniai stebi miestą, fiksuodami visus įvykius. Ilgainiui Paryžiečiai įpranta prie šios ant upės krantų iškilusios grėsmės, kuri nuolat primena, kokioje apgailėtinoje padėtyje jie atsidūrę.

Galingieji stovi prie vartų, bet į miestą neįžengia. Tokia neįprasta situacija vėl leidžia Ženevjevai sužavėti Paryžių savo charizma, tikėjimu, autoritetu, turtais. Ji laiko savo rankose ir kuriją, ir municipalitetą, nuoširdžiai rūpinasi gyventojų gerove...

Kai Paryžiuje pritrūksta maisto, šventoji ateina į pagalbą. Visgi šį kartą miestą išgelbės ne stebuklas, o akiplėšiškai drąsus poelgis. Paryžius agonijoje, ir Ženevjeva mėgina rasti išeitį. Suardyti keliai neišvažiuojami, tad reikia keltis per upę... Ženevjeva surenka pulką žmonių, apginkluoja vienuolika laivelių ir plaukia į Šampanėje esantį Arsi prie Obo miestelį. Upėje pilna užtvarų, kurias Ženevjeva ima kapoti kirviu. Apstulbę ir nustėrę jūreiviai naiviai tiki, kad jų šventoji kaunasi su dvokiančiomis vandenų pabaisomis. Tiesą sakant, kalbama apie

priešo išmėtytus sutręšusius medžių kamienus, skirtus užkirsti plaukiojimą upe.

Atvykusi į Šampanę, Ženevjeva pradeda kryžiaus ženklu gydyti vietinio tribūno žmoną, kuri kankinasi jau ketverius metus. Už savo pinigus ji priperka grūdų ir apsunkusiomis nuo krovinio valtimis grįžta atgal. Tačiau plaukti perkrautomis valtimis pasirodo labai pavojinga, ir nors irkluotojai jaučia pasitikėjimą, jiems trūksta patirties ir sumanumo. Tuomet šiems nepatyrusiems upeiviams pagelbsti malda, ir irklai ritmingai užgulami giedant Senojo Testamento Egzodo knygos himną:

„Aš giedosiu Viešpačiui, nes jis šlovingai nugalėjo
– nugramzdino į jūrą žirgą ir vežėją.
Viešpats yra mano jėga ir giesmė – jis mane išgelbėjo!"

Paryžiuje Ženevjeva padalija grūdus kiekvienam pagal poreikius. Patiems vargingiausiems, kurie neturi nei krosnies, nei malkų, ji duoda diakoniečių iškeptos duonos.

Childerikas užsimerkia prieš tokius blokados pažeidinėjimus. Gal ir jis jau pavargo nuo nebylios kovos, kuri trunka ištisą amžinybę. Juk niekas nepavyko, jis neužėmė Paryžiaus, nenugalėjo Siagrijaus. Galija tebuvo jaukas, spąstai, į kuriuos pakliuvo. Galiausiai 481 metais, nusivylęs bei kupinas kartėlio, jis staiga iškeliauja į Valhalą, germanų kariūnų rojų, savo sūnui Chlodvigui palikdamas užbaigti pradėtą sumanymą.

*
* *

Netikėtai tapęs frankų karaliumi, Chlodvigas, šešiolikmetis jaunuolis, tvirtai nusprendžia tęsti dievinamo tėvo vykdytą

politiką. Jis kovoja su Siagrijumi ir tebelaiko apgultą Paryžių. Jis nemažina spaudimo miestui, tačiau nepuoselėja didelių iliuzijų, nes puikiai žino, jog tam, kad užvaldytų Galiją, pirmiausia turi nugalėti romėnų karvedį. Iš savo *loewer* aukštumos jis žvelgia į miestą upės viduryje, tvirtai pasiryžęs vieną dieną išnaikinti jame bet kokią galo romėnišką dvasią ir paversti jį frankų miestu.

Kol kas Siagrijų saugo grėsmingi Suasono gynybiniai bokštai prie Enos krantų, nuo kurių jis stebi apylinkes, taip užkirsdamas kelią frankų išpuoliams. Karvedys yra surinkęs paskutiniąsias žlugusios imperijos pajėgas. Prieš jo legionus rikiuosis Chlodvigo pulkai. Jų mažiau, bet jie geriau ginkluoti. Be to, kaip tik čia slypi Chlodvigo sėkmė, Siagrijus yra tikras vištagalvis. Aišku, jis išsipusto kaip dailus kariūnas ir atrodo labai patenkintas savimi, tačiau pasižymi tik apgailėtinais karvedybos sugebėjimais. Kita vertus, jo legionieriai jau dabar sugniuždyti, juk nelaimingieji iš anksto gerai žino, kad kaunasi už žlugusį reikalą.

486 metais Chlodvigas nusprendžia, kad atėjo laikas pribaigti romėną. Jis meta jam iššūkį ir su savo kariauna artinasi prie Suasono, pakeliui apiplėšdamas keletą bažnyčių, nes karo be grobio nebūna.

Siagrijus, baimindamasis miesto apgulties, išjoja pro Suasono vartus pasitikti frankų karaliaus. Užverda žūtbūtinė kova. Frankų ietys su kabliais ir kirviai su dvigubais asimetriškais ašmenimis pasėja paniką.

Lygumoje prie Suasono krinta paskutinieji romėnų legionieriai. Siagrijus pasprunka, o Chlodvigas pergalingai įžengia

į Suasoną, kurį tuoj pat paskelbia savo sostine. Jis apsigyvena paliktuose rūmuose ir pasisavina priešo sukauptus lobius. Nors vis dar vyksta mūšiai, tačiau frankų karalystė jau išsiplėtė per visą šiaurinę Galiją.

Dabar Paryžiaus apgultį galima nutraukti. Ženevjeva, pamaldi krikščionė, nuolankiai pripažįsta pagonio Chlodvigo valdžią. Tiesą sakant, jai neliko kitokio pasirinkimo. Vis dėlto po dešimties metų Ženevjeva galės pasidžiaugti, kai Chlodvigas paklausys savo žmonos Klotildos, uolios katalikės, įtikinėjimų ir atsižadės germanų dievų panteono. Ar 496 metais Tolbiako mūšyje jis neprisiekė atsiversti į krikščionį, jei nugalės alemanus? Nuo šiol frankų karalius išpažįsta Dievą Tėvą, Sūnų bei Šventąją Dvasią ir po kiek laiko Reimse, įspūdingos ceremonijos metu, – ir jos paveikslėliai ateinančiais amžiais papuoš pamokslams skirtas knygeles, – priima krikštą.

Dabar Chlodvigas pradeda naują krikščionišką savo dinastijos liniją, tačiau jo užkariavimai tęsiasi. 500 metais prie Ušo upės jis sumuša burgondus. 502 metais, ketindamas pradėti naują valdymo laikotarpį, palieka Suasoną ir nusprendžia apsigyventi Paryžiuje. Miestas vis dar panašus į romėnišką Juliano gyvenvietę, tad karalius uoliai mėgdžioja kiekvieną garsiojo romėno žingsnį. Jis prabangiai įsikuria Sitė rūmuose, dabar papuoštuose ūksmingais sodais, švelnia nuokalne besileidžiančiais iki pat Senos. Rūmuose ir jų priestatuose kartu su juo įsikuria ir krašto administracija. Apie karalių jau sukinėjasi saujelė ištikimiausių patarėjų, vyskupai ir abatai rūpinasi karališkąja koplyčia, o keletas ministrų, kurių dar negausu, jau

gauna specialias pareigybes. Rūmų grafas vadovauja teismui, referendorius tvarko mokesčius, rūmų meras eina intendanto tarnybą... Taigi karalių jau supa nedidelis dvaras, nuolankus ir pataikaujantis.

Paryžius, gališkai romėniška gyvenvietė, miestas-tvirtovė, 508 metais tampa frankų karalystės sostine, tarytum būtų norėta paminėti naują reikšmingą pergalę prieš paskutiniuosius priešininkus vizigotus, 507 metais nugalėtus Vujė mūšyje!

Savo naujojoje sostinėje Chlodvigas pagaliau gali pasidžiaugti savo nuveiktais darbais: jis užkariavo beveik visą Galiją, išskyrus Provansą ir Rusijoną. Dabar galima ramiai numirti...

511 metų lapkričio mėnesį Chlodvigas iš tiesų netikėtai suserga ir, nepaisant maldų bei kraujo nuleidinėjimų, išleidžia paskutinį kvapą. Jis miršta būdamas keturiasdešimt penkerių metų amžiaus, po dvidešimt devynerių valdymo metų. Kur gi dėti Paryžiuje mirusio frankų karaliaus palaikus? Gal reikėtų jį palaidoti Turnė mieste, šalia tėvo Childeriko? Ne, kūną nusprendžiama palikti Paryžiuje ir palaidoti naujojoje Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje. Pirmojo krikščioniško karaliaus kapo įkurdinimas Paryžiuje turėjo pakelti sostinės prestižą ir sustiprinti jos didybę. Vis dėlto reikia pasakyti, kad tolimieji mūsų protėviai nerodė didžiulės pagarbos karališkajam kapui – jis paprasčiausiai pradingo, niekas nežino nei kada, nei kaip. Keletas optimistiškai nusiteikusių archeologų vis dar tikisi jį surasti, galbūt atlikus giluminius kasinėjimus Henriko IV licėjaus teritorijoje.

Koks tolesnis Ženevjevos likimas?

Šventoji Ženevjeva mirė, be abejo, 512 metais, praėjus metams po savo krikščionio karaliaus mirties, ir buvo palaidota šalia jo toje pačioje Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje ant Lukoticijaus kalvos (dabartinė Šventosios Ženevjevos kalva). Būdama gyva, šventoji mėgdavusi čia ateiti pasimelsti; ji žingsniuodavo keliu, vėliau pavadintu Šventosios Ženevjevos kalvos gatve. Henriko IV licėjaus kieme ir šiandien galima pamatyti bažnyčios varpinę, vadinamą „Chlodvigo bokštu“. Tai pati seniausia (iš esmės siekianti XI amžių) bažnyčios, pastatytos pirmo frankų karaliaus krikščionio, liekana. Šventosios Ženevjevos, Chlodvigo ir jo žmonos kapai greičiausiai buvo po dabartiniu licėjaus įėjimu.

Bažnyčią, kuri XII amžiuje virto abatija, 1744 metais, Liudviko XV pageidavimu, pakeitė Šv. Ženevjevos bažnyčia. Tai mūsų dienų Panteonas, didžiųjų istorinių Prancūzijos asmenybių mauzoliejus.

Dėžutė su šventosios Paryžiaus globėjos relikvijomis būdavo nešiojama gatvėmis visų procesijų metu. Pasakojama, kad tada įvykdavę nemažai stebuklų. Deja, 1793 metais relikvijų dėžutė buvo sunaikinta, o Ženevjevos palaikai sudeginti Grevo aikštėje.

Akmeninis sarkofagas, kitados priglaudęs šventosios kūną, išvengė revoliucionierių įniršio. Jis buvo surastas 1802 metais ir pervežtas į Kalno Šv. Stepono bažnyčią, esančią priešais Panteoną. Pusę šio kapo šiandien dengia auksu ir brangakmeniais siuvinėtas audeklas.

VI amžius

SEN MIŠELIS – DIEVO MOTINOS KATEDRA

Merovingai, vyresnieji Bažnyčios sūnūs

Dievo Motinos katedra (pranc. *Notre-Dame*). Katedra, Viktoro Hugo romanas, o nuo 1988 metų dideliu žavesiu nepasižyminti RER* metro stotis, iš kurios koridorių norisi kuo greičiau pasprukti į gryną orą... ir apžiūrėti Paryžiaus katedros priebažnytį.

Priebažnytis, kurį šiandien matome, yra šešis kartus didesnis už senąjį. Kad tuo įsitikintume, užtenka pastebėti ant žemės likusias žymes – jos mums parodo vingiuotą senų gatvelių trajektoriją, supusią katedrą iki pat 1865 metų, kai baronas Hausmanas visam architektūriniam ansambliui suteikė dabartinį pavidalą.

Čia aptinkame ir senovinio priebažnyčio stulpo vietoje atsiradusį pradinį visų Prancūzijos kelių punktą – Paryžiaus vyskupo Teisingumo kopėčias. Prie šių kopėčių nuteistieji atlikdavo viešą atgailą ir laukdavo nuosprendžio. Jie artindavosi prie jų vienmarškiniai, basi, su virve ant kaklo ir žvake rankoje,

* *Réseau Express Regional d'Ile de France* (pranc.) – Il de Franso greitųjų traukinių tinklas.

o ant krūtinės ir nugaros kabėdavo po lentelę, kur būdavo aprašytas padarytas nusikaltimas. Paskui jie atsiklaupdavo, viešai išpažindavo kaltę ir maldaudavo nuodėmių atleidimo.

Ką įkvėpė Dievo Motinos katedros priebažnytis?

1970 metų pradžioje tuometis prezidentas Žoržas Pompidu, sumanęs pastatyti Nacionalinio meno ir kultūros centrą, norėjo, kad jis atsivertų į esplanadą, kuri dešiniajame krante primintų Dievo Motinos katedros priebažnytį. Taip jis siekė pabrėžti sakralinį meno pobūdį – daugiaplanis centras tarytum katedra turėjo būti atviras visiems meno mylėtojams.

Vaikštinėdamas po Dievo Motinos katedros kvartalą, gali atrasti daugybę jaudinančių praeities liekanų. Geriausias būdas įsivaizduoti tų laikų Sitė salą – stabtelėti Kolombo gatvėje, ties Urseno gatvės kampu. Beje, 19-uoju numeriu pažymėtas Urseno gatvės pastatas – Šv. Agnijaus koplyčia, yra paskutinysis prisiminimas tų dvidešimt trijų bažnyčių, kurios kitados supo Dievo Motinos katedrą. Paskui reikėtų pasukti į Kanauninkių gatvę. Ten, kur dabar dvyliktas namo numeris, kažkada stovėjo du namai, viename gyveno barzdaskutys, kitame – pyragius. Barzdaskutys perrėždavo gerklę pas Dievo Motinos katedros kanauninkus gyvenantiems studentams, jų kūnus parduodavo pyragiui, šis prikepdavo pyragėlių su įdaru ir jais negalėjo atsigardžiuoti kanauninkai! 1387 metais abu

bendrai buvo gyvi sudeginti... 22 ir 24 numeriais pažymėti namai, labai gražūs XVI amžiaus kanauninkų namai, dar ir šiandien tebestovi. Pabandykite užeiti į 26-ąjį namą ir pamatysite antkapius, jau daug amžių paverstus plokštėmis, saugančiomis kojas nuo patvinusio vandens! Tačiau senasis Paryžius vis labiau slepiasi nuo mūsų akių, o atsiradę durų kodai daro jį dar sunkiau prieinamą...

Kad surastum gyvą plakančios Paryžiaus širdies versmę, privalai amžiais keliauti atgal iki Chlodvigo mirties datos, 511 metų.

Mirus karaliui krikščioniui, šalis padalijama keturiems jo sūnums: Tjeri paveldi rytinę dalį, Chlodomiras – Luaros regioną, Chloteras – šiaurę ir pagaliau Childebertas – Pikardiją, Normandiją, Bretanę ir, svarbiausia, Il de Fransą su Paryžiumi, tankiai gyvenamu miestu, priskaičiuojančiu dvidešimt tūkstančių gyventojų.

Tolesni istoriniai įvykiai atrodo gana komplikuoti ir migloti. Chlodvigo sūnūs leidžia laiką žudydami sūnėnus, kurie galėtų pareikalauti savosios dalies, kariaudami tarpusavyje, kad šiek tiek padidintų paveldėtas žemes ir susitaikydami neslopstant gerosios Klotildos, liūdnosios frankų karaliaus našlės, prašymams.

Paskui, kadangi reikia elgtis kaip tikriems karaliams, jie nugalabija keletą smulkių kaimynystėje gyvenančių monarchų, ryžtingai nusprendę išplėsti paveldėtų karalysčių ribas. Taigi Childebertas su broliu Chlodomiru paskelbia karą Sigismundui, burgundų karaliui, arba tiksliau burgondų, kaip tais laikais buvo vadinama. Jie apgula Oteną, tačiau kovos lauke

Chlodomiras atpažįstamas pagal ilgus plaukus. Burgundai jam nukerta galvą ir užmauna ją ant ieties. Šis kraupus vaizdas padvigubina frankų įniršį, sukelia teisėtą pyktį ir užtikrina jų pergalę. Triumfas atšvenčiamas išžudant visus nugalėtus kareivius. Sigismundas, jo žmona ir vaikai susilaukia ypatingos bausmės – jie visi įmetami į šulinį.

Chlodomiro mirtis sukelia broliams rūpestį: o jei nužudytojo sūnūs pareikalaus savosios palikimo dalies? Karalienė Klotilda, velionio Chlodvigo žmona, nenori šeimyninio keršto ir viliasi išvengti blogiausio, pati prisiimdama trijų savo anūkų globą. Childebertas pasikviečia į Paryžių brolį Chloterą, ir Sitė rūmuose pradedami regzti juodžiausi sąmokslai...

Tiems, kurie pajunta pavojų, Childebertas su Chloteru yra paruošę įtikinamą kalbą: dviejų karalių susiėjimas turi vienintelį tikslą – pasodinti į sostą Chlodomiro įpėdinius. Mieloji Klotilda atrodo nusiraminusi, ji apgaubia berniukus beribiu gerumu, kuris būdingas tik močiutėms:

– Užmirščiau savo sūnaus Chlodomiro žūtį, jei jūs paveldėtumėte jo karalystę...

Apgaulinga viltis, nes žudikai jau tyko... Sitė rūmai tampa neregėto žiaurumo teatro scena. Chloteras pagriebia vyresnį berniuką už rankos ir šaltakraujiškai jam po pažastimi įsmeigia peilį. Siaubo apimtas jaunėlis puola Childebertui į kojas, verkia, šaukia, vaitoja:

– Gelbėkit, gailestingasis dėde, kad aš nežūčiau kaip brolis!

Childebertas akimirksnį dvejoja. Ar tikrai būtina išžudyti visus Chlodomiro namiškius? Jis pasisuka į Chloterą ir mėgina jį numaldyti...

– Prašau tavęs, gerasis broli, pagailėk šito vaiko gyvybės...

Argi? Palikti gyvą šitą vaikiščią, kad jis vieną dieną stotų prieš jo paties šeimą? Niekada! Reikia žudyti, žudyti dar ir dar, kol Chlodomiro giminės neliks nė pėdsako.

– Palik jį man, – sustaugia Chloteras, – palik jį man, kitaip pats mirsi jo vietoje!

Childebertas, išgąsdintas įniršusio brolio, paleidžia vaiką. Chloteras iškart puola savo mažametę auką, bado peiliu, o kruviną darbą užbaigia šaltakraujiškai ją pasmaugdamas.

Iš kur kilo Sen Klu pavadinimas?

Trečiajam Chlodomiro sūnui, pačiam mažiausiam, Klodoaldui, pavyksta pabėgti padedant keliems gailestingiems kariūnams. Vaikas, iš arti regėjęs valdžios troškimo sėjamą siaubą, nusprendžia pats nusikirpti ilgus plaukus, karališkumo ženklą, išsižadėti šio pasaulio ir paskirti gyvenimą Dievo garbinimui. Jis apsigyvena žvejų kaimelyje ant Senos kranto ir liepia ten pastatyti vienuolyną... Klodoaldas šiandien labiau žinomas šventojo Klodo vardu, o jį priglobęs miestelis ir šiandien garsina jo vardą.*

Nužudžius du Chlodomiro sūnus, Teodebertas, Tjeri sūnus, neabejodamas, kad dėdės rezga pinkles nužudyti ir jį, prisideda prie Childeberto, kad nugalėtų Chloterą. Buvusi brolių sąjunga subyra. Dvi šeimyninės armijos stoja viena prieš

* Saint Cloud (pranc.), tariama „Sen Klu“.

kitą, tačiau ir dabar Klotilda daro viską, kad sutaikytų savo palikuonis ir sutrukdytų žudikiškiems kėslams... Ji meldžiasi taip karštai, kad mūšio lauke kyla baisi audra. Ar kovotojai išsigando Dangaus įniršio, tam ir kilusio, kad juos išskirtų, o gal paprasčiausiai nepanoro murkdytis purvynėje? Kad ir kaip būtų, tačiau broliai ir sūnėnas staiga užmiršta priešiškumą ir puola vieni kitiems į glėbį.

Visgi jų pulkai per daug gerai ginkluoti, gražiai išrikiuoti, pasiruošę kautis. Būtų gaila juos taip paleisti... Taigi nuspręsta: žygiuojam į Ispaniją, kur kiūto vizigotai, galėsim apsiausti keletą miestų!

Užėmę Pamploną, Childebertas ir Chloteras, susitaikę broliai, užpuola Saragosą, tačiau miestas priešinasi, ginasi, o frankų armija jau gerokai išretėjusi. Childebertui atėjo laikas surinkti savo karius ir grįžti į Paryžių.

542 metais karalius parsiranda į sostinę ne kaip nugalėtasis. Iš šios beveik visiškai beprasmės karinės ekspedicijos jis parsigabena dvi neįkainojamas relikvijas: auksinį kryžių ir tuniką, priklausiusią šventajam Vincentui, III amžiaus ispanų kankiniui, nukankintam per antikrikščioniškus persekiojimus imperatoriaus Diokletiano laikais. Nors Childebertas yra barbariškas ir tikrai žiaurus karalius, tačiau religijai jaučia didžiulę pagarbą, o su geruoju abatu Germanu, patarėju ir vargšų globėju, jį sieja labai artima draugystė.

Childebertas nėra užmiršęs aktyvaus Bažnyčios ir Romos dalyvavimo stiprinant frankų karalystę. Žlugus imperijai, Bažnyčia ir jos vyskupai tapo paskutiniaisiais administraciniais ir socialiniais Galijos bastionais. Frankai buvo labai suinteresuo-

ti jais remtis. Jie net tapo krikščionimis, o apsikrikštyti šiems bedieviams – tai ne jūrą išgerti... Paryžius tuomet jau buvo vertas mišių.

Be to, Bažnyčios tvarka ir organizacija iškart sužavėjo frankų gentis, nepaprastai disciplinuotas ir mažiau egzaltuotas už kitus užkariautojus, paveiktus arijonizmo, tai yra rytietiškos ir graikiškos krikščionybės atmainos, artimos Platono filosofijai, kurią Roma buvo pasmerkusi.

Žodžiu, bendru susitarimu Roma atsidūrė frankų rankose, o frankiškoji Galija tapo vyresniąja Bažnyčios dukteria, besinaudojančia savo įtaka liaudžiai. Naujoji Galija kuriama religinio atsidavimo pagrindu...

– Childebertai, privalai pastatyti abatiją šventosioms relikvijoms, parsigabentoms iš Saragosos, saugoti, – pataria abatas Germanas.

Abatiją, kurią, be jokios abejonės, valdys pats Germanas ir kuri taps pirmąja šio kuklaus dvasiškio kilimo pakopa – netrukus jis taps galingu vyskupu, o vėliau ir visų garbinamu šventuoju. Taigi už Paryžiaus gynybinių sienų ima lėtai kilti abatija relikvijoms saugoti.

Tuo pat metu karalius stengiasi paveikti popiežių, kad šis įšventintų Germaną Paryžiaus vyskupu. Gerasis abatas, kuklus ir sutrikęs, mėgina kaip nors atkalbėti ir popiežių, ir karalių: jo žemiškai laimei visiškai pakanka kontempliatyvaus gyvenimo, meilės vargšams ir kartais šio pasaulio galingiesiems duodamų patarimų. Tačiau sapne jį aplanko Šventoji Dvasia ir apreiškia, kad šios aukos reikalauja dieviškoji galybė! Taigi jis sutinka ir taip atsiduria Paryžiaus bažnyčios priešakyje.

Merovingų karalius, kuris laiko save pasaulietiniu Bažnyčios ramsčiu, savo prelatui nori pastatyti sostinės vertą katedrą. Trokšdamas parodyti prisirišimą ir nuolankumą, Childebertas įsikala sau į galvą iškelti nuostabų statinį, panašų į Šv. Petro baziliką Romoje.

Rytiniame Sitė salos pakraštyje romėnų laikais stovėjo paminklas Jupiteriui, kurio liekanos saugomos Kliuni muziejuje. Triumfavus krikščionybei, atrodo teisinga ir gera, kad senosios apgriuvusios šventyklos vietoje iškiltų vienas gražiausių krikščioniškų statinių. Kadangi romėnišką taiką pakeitė krikščioniška taika, naujoji šventykla turi iškilti ant senovinės romėnų gynybinės sienos pamatų. Šis senovinių sienų panaudojimas bus konkretus, matomas, tvirtas įrodymas, kad romėnų karinę galią pakeitė dar galingesnė dvasinė galia.

Šitaip iškyla Šv. Stepono bazilika, impozantiškas, septyniasdešimties metrų ilgio ir trisdešimt šešių pločio, statinys su penkiomis navomis – pati didžiausia bažnyčia karalystėje. Jos brėžinius smalsuoliai gali pamatyti Dievo Motinos katedros priebažnytyje. O pietinės sienos pamatus, užkeltus ant romėnų sienos, galima rasti archeologinėje Dievo Motinos katedros priebažnyčio kriptoje.

Tais laikais katedra nebuvo suprantama kaip vienintelis pastatas – ją sudarė daugybė kulto vietų. Taigi prie Šv. Stepono bažnyčios prisijungia krikštykla, visiškai logiškai pastatyta meldžiant Jono Krikštytojo malonės, ir Dievo Motinos bažnyčia – jau tada! Šis bažnytinis ansamblis virsta įspūdinga vyskupo Germano rezidencija. Jei tikėsime bažnyčios avelių pasakojimais, tai prelatas nuolat tuštindavo karališką brange-

nybių dėžutę, kad pagelbėtų vargšams. Kartais jis net atimdavo duonos kąsnį iš vienuolių, norėdamas pamaitinti kokį pakeleje sutiktą nelaimėlį. Vienuoliai niršdavo, tačiau stebuklus darančiam šventajam nedrįsdavo prieštarauti. Nes, – murmėdavo jie, – Germanas pagydo ligonius ir apsigimusius, išlaisvina demono apsėstuosius, prikelia numirėlius.

Kaip Dievo Motinos katedra pakeitė Šv. Stepono baziliką?

1160 metais Morisas de Siuli, Paryžiaus vyskupas, nusprendė pastatyti tik vieno pastato katedrą, tačiau gražesnę ir už Šv. Stepono baziliką, ir už senąją Dievo Motinos bažnyčią kartu sudėjus. Šv. Stepono bazilika buvo septyniasdešimties metrų ilgio, o naujoji katedra – net šimto dvidešimties.

Prasidėję gigantiški darbai užtruko septyniasdešimt penkerius metus. Pasakojama, kad vienam Paryžiaus amatininkui, vardu Biskornė, katedros duris buvo pavesta išpuošti gražiausiais geležies dirbiniais ir spynomis. Baimindamasis, jog nesusidoros su šiuo sunkiu uždaviniu, jis pasišaukęs į pagalbą velnią, ir Blogio dvasia taip pasidarbavusi, jog net reikėję griebtis švęsto vandens, kad raktai spynose pasisuktų! Metalinė puošyba buvo tokia neįprasta, kad net ir šiandien specialistai, atrodo, negali paaiškinti, kaip buvo pagaminti šie garsūs dirbiniai, kuriuos ir dabar matome ant pagrindinio fasado vartų. Deja, vos užbaigęs darbą, Biskornė pasimirė, į kapus nusinešdamas savąją paslaptį.

Bėgant amžiams katedra buvo daugybę kartų perstatinėjama; tikra laimė, kad ji dar tebestovi – istoriniai kataklizmai jai nuolat kėlė grėsmę. Pasmerkta revoliucionierių, ji tik per stebuklą išvengė sunaikinimo. Kiek vėliau Dievo Motinos katedroje vyko Napoleono įšventinimas, ir tada visas sienas reikėjo nukabinėti gobelenais, kad kaip nors paslėptų apgailėtiną jos būklę.

1831 metais išleistas Viktoro Hugo romanas „Paryžiaus katedra" sužadino vyriausybės ir visuomenės susirūpinimą. Tada visi vieningai nusprendė: katedra turi būti išgelbėta! Architektas Ežėnas Vijolė le Diukas, rekonstrukcijų ir archeologinių aprašymų specialistas, pradėjo restauravimo darbus. Prireikė beveik dvidešimties metų darbo, kad statinys atgautų savo viduramžišką išvaizdą.

Reikėjo atkurti karalių galeriją, kuri tęsėsi per visą fasadą virš trijų portalų. Dvidešimt aštuonios Judėjos ir Izraelio karalių statulos vaizduoja tradicinius Kristaus protėvius, tačiau Revoliucijos laikais buvo manoma, kad tai Prancūzijos karalių statulos, tad jos buvo nuverstos geležinių dalbų smūgiais. Norėdamas sugrąžinti ansambliui pirmykštį vaizdą Vijolė le Diukas atkurtas statulas įkurdino tuščiose nišose. Pagaliau gera naujiena: 1977 metais, kasinėjant Šosė Danteno gatvę, dalis senovinių statulų buvo surasta. Jų fragmentai šiandien eksponuojami Kliuni muziejuje.

558 metų gruodžio 13-oji – svarbi diena Paryžiui, jo gyventojams ir dvasininkijai. Tą dieną, po daugiau nei dešimt

metų trukusių darbų, dešiniajame krante turėjo būti iškilmingai pašventinta Šv. Vincento Šv. Kryžiaus bazilika.

Štai viskas jau paruošta šio svarbaus įvykio iškilmėms, sukviestas katalikų hierarchijos žiedas ir karališkosios diduomenės grietinėlė. Visi nekantraudami laukia Childeberto – tai jo šlovės valanda, ir organizuojama šventė turės priminti jo karinius žygius, religinę ištikimybę ir puikų valstybės valdymą.

Germanas, apsuptas šešių šia proga pakviestų vyskupų, jau čia. Visi laukia karaliaus, tačiau karalius nepasirodys. Karalius mirė. Jis netikėtai užgeso didžiausio triumfo savajame mieste akimirką. Liūdnas likimas, tačiau nemirtinga šlovė.

Ką daryti? Germanas elgiasi apdairiai, kiti prelatai pritariamai linkčioja. Atšaukti ceremoniją? Paskelbti gedulą? Germanas pademonstruoja puikų komunikacijos bei simbolinės kalbos supratimą: jis nusprendžia paminėti bažnytinį įvykį ir čia pat pradėti rengtis karaliaus laidotuvėms.

Susirenka visas dvaras, karalienė Ultrogota, velionio žmona, su abiem dukterimis stovi pirmojoje eilėje, už jų – ministrai, intendantai, kariškiai, dar toliau – vienuoliai, o pačiame bažnyčios gale grūdasi prasčiokai.

Su raudona pelerina ant pečių Germanas, apsuptas dvasininkų ir diakonų, šventu aliejumi patepa dvylika bazilikos kolonų, simbolizuojančių dvylika Kristaus apaštalų, paskui mira patepa altorių, švenčiausią statinio vietą, kur susitinka Dangus ir Žemė.

Paskui skambiu balsu vyskupas pradeda skelbti Šv. Jono pranašystę:

– Ir išvydau šventąjį miestą – naująją Jeruzalę, nužengusią iš dangaus nuo Dievo; ji buvo pasipuošusi kaip nuotaka savo

sužadėtiniui. Ir išgirdau galingą balsą, skambantį nuo sosto: „Štai Dievo padangė tarp žmonių. Tegu šiuose namuose visada skamba Dievo Žodis, tegu jums bus atskleista Kristaus Paslaptis ir laiduojamas išgelbėjimas per Bažnyčią."

– *Gloria in exelsis Deo*, Šlovė Dievui dangaus aukštybėse, – gieda susirinkusieji, ir Germanas palaimina vandenį, kuriuo netrukus apšlakstys tikinčiuosius, taip juos mistiniu krikštu susiedamas su šventinama vieta.

Ceremonijai pasibaigus, Childeberto palaikai nuleidžiami į jau paruoštą rūsį, kurį jis pats kažkada išsirinko.

Vos karalius palaidojamas, iškyla subtilus įpėdinystės klausimas: jo našlė karalienė Ultrogota pagimdžiusi tik dukteris. Tiesą sakant, joks įstatymas nedraudžia karūnuoti moterį, tačiau apie tai negali būti nė kalbos. Niekam netelpa galvoje, kad frankų karalystę galėtų valdyti jaunutė mergužėlė! Reikia labai tvirto vyro, įgudusio valdyti kardą, galinčio negailestingai persekioti priešą, žodžiu, tikro smarkuolio, nebijančio pulti į mūšį ir galabyti vizigotus.

Iš keturių Chlodvigo sūnų, po tėvo mirties pasidalijusių karalystę, belikęs tik Chloteras. Jis ir užgrobia sostą. Prie savo karūnos jam pavyksta prijungti žuvusių brolių valdas. Dabar jis vienintelis teisėtas plačiausių tėvo žemių, tiksliau, visos Galijos, prie kurios dar prijungta Tiuringija anapus Reino, Burgundija ir keletas Pietų Prancūzijos provincijų, paveldėtojas. Ir koks gi pirmasis šio visagalio karaliaus, dabar jau valdančio nemenką dalį Europos, žingsnis? Ogi palikti Suasono rezidenciją, kur jis buvo apsigyvenęs, ir įsikurti Paryžiuje. Tarytum tokios imperijos valdovas galėtų valdyti tik nuo Senos krantų!

Šio sprendimo nelėmė nei strateginė miesto padėtis, nei kokia nors taisyklė, nei tradicija – tiesiog Paryžius jau atitinka visus besiformuojančios didžiulės karalystės sostinės kriterijus.

Visgi Chloteras nebejaunas. Jis perkopė šešiasdešimtuosius metus ir atrodo išvargintas gausybės karinių kampanijų bei šešių žmonų, kurias vesdavo vieną po kitos arba su kuriomis gyvendavo be jokių vedybų – santuokos Bažnyčia dar netraktuoja kaip švenčiausiojo sakramento, taigi ji lengvai gali būti nutraukiama, be to, poligamija yra giliai įsišaknijusi karališkųjų šeimų tradicija. Chloteras valdo tik trejus metus ir 561 metais miršta didžiai apstulbęs, kad Dievas atsisako suteikti nemirtingumą tokiam iškiliam monarchui, kokiu save laiko.

– Deja! Koks čia Dangaus valdovas, kuris leidžia numirti patiems galingiausiems Žemės karaliams? – prieš užmerkdamas akis nusistebi Chloteras.

Kol kūnas pervežamas į Suasoną, Chilperikas, jauniausias iš keturių velionio sūnų, klasta mėgina užgrobti frankų karalystę. Jis pasiglemžia tėvo auksą ir lakstydamas po rūmus ministrams bei pareigūnams rieškučiomis žarsto auksines monetas. Dvaras, apstulbintas tokio jaunuolio dosnumo, nedvejodamas jį paskelbia vieninteliu teisėtu karaliumi.

Kai gerai žinai, kokia klastinga buvo Merovingų mąstysena ir kokiu neišpasakytu žiaurumu jie pasižymėjo, puikiai supranti, kad trys broliai, kurių paveldėjimo teisės buvo pamintos, negalėjo sudėję rankas žiūrėti į grobiko pergalę! Taigi savo pulkais vedini jie jau žygiuoja į Paryžių ir priverčia apsišaukėlį valdovą atsisakyti sosto. Po niršių ginčų ir audringų barnių keturi broliai traukia burtus, kam priklausys kokia

karalystės dalis... Gontranui atitenka Burgundija ir Orleanas, Sigebertui – Austrazija iki pat Reino, Chilperikui – Neustrija su sostine Suasonu. Charibertas paveldi Paryžių ir visą vakarinę Galiją.

*
**

Charibertas tampa taikingu ir taktišku Paryžiaus karaliumi. Jis mėgsta meną, gina teisingumą, nors yra šiek tiek pasileidęs, tačiau visų gerbiamas. Tais 561 metais karalystės sostinė mažai pasikeitusi – ji beveik tokia pat kaip prieš du šimtmečius. Kairiajame krante vingrios gatvelės veda į forumą, pirtis ir arenas, kurios dabar jau nebenaudojamos ir lėtai griūva, kol ilgainiui taps niekam nereikalingos ir visų užmirštos. Tiesą sakant, didžiausias Paryžiaus pasikeitimas – daugybė bažnyčių, katedrų, vienuolynų, koplyčių ir šventyklų, iškilusių abiejuose Sitė salos krantuose. Jų visur pristatyta. Kai kurios kulto vietos suręstos paskubomis, vos iš kelių lentų, kitos, – ir tokių dauguma, – į sostinės dangų išdidžiai kelia savo akmeninę smailę. Sitė saloje, aplink Šv. Stepono baziliką, stūkso vyskupo rūmai – bažnytinės valdžios rezidencija. Paryžius pabrėžtinai nori pasirodyti krikščioniškas.

Reikia pasakyti, kad pamaldūs bažnyčių ir rūmų statytojai gali ramiai darbuotis, nes valdant Charibertui liaujasi pergalingi žygiai ir suktos intrigos. Dabar branginama ramybė. Argi karalius turėtų laiko kariauti? Juk jis visą laiką laksto paskui kiekvieną jo akiratyje pasirodžiusį sijoną! Betgi tikrai geriau gyventi valdant pasileidusiam monarchui nei nuožmiam kareivai...

Dvasininkijai nepatinka šis pernelyg stiprus karaliaus potraukis prie Paryžiaus moteriškaičių. Susirinkę prelatai nepaliaujamai priekaištauja dėl sugyventinių ir, svarbiausia, dėl vedybų su vienos iš jo žmonų seseria, o tai pagal bažnytinį tų laikų kanoną traktuojama kaip kraujomaiša. Kai Dangus parodo savo rūstybę, pasiųsdamas Paryžiečiams mirtį nešančią epidemiją, Germanas, vis dar Paryžiaus vyskupas, karaliui sviedžia atskyrimo nuo bažnyčios prakeiksmą. Charibertas numaldo dorybingus kritikus, atsisakęs žmonos. Ir veda pamaldžią moterį, kuria visi lieka patenkinti. Tiesą sakant, visos šios sutuoktuvės nėra tik mergišiaus užgaida: Charibertui gimsta vien dukterys, tad jis vis tikisi susilaukti berniuko, būsimojo Paryžiaus valdovo.

Nelaimei, už tokias gražias pastangas nebus atlyginta. 567 metais prie Bordo, lankydamas savo pietines žemes, jis savo iškankintą sielą atiduoda Dievui.

Vėl viskas prasideda iš naujo! Trys broliai – Chilperikas, Sigebertas ir Gontranas – įnirtingai kivirčijasi dėl palikimo, kol galiausiai nusprendžia žemes pasidalyti apylygiai. Tačiau lieka neišspręstas esminis klausimas – kam priklausys Paryžius, nes kiekvienas mano esąs labiausiai jo vertas. Ak, Paryžius, tikroji frankų sostinė! Tas, kuris valdys šį miestą, tikrai bus didingesnis už kitus karalius. Kadangi nė vienas iš brolių nenori nusileisti, nusprendžiama jį valdyti bendrai: surinkti mokesčiai bus dalijami į tris dalis, be to, nė vienas brolis negalės įžengti į Paryžių be likusių dviejų sutikimo. Triguba iškilminga priesaika, duota virš šv. Martyno, šv. Hilarijaus ir šv. Poliekto relikvijų, sutvirtina susitarimą. Ar dabar Paryžius turi tris karalius?

Ištisus septyniolika metų niekas gerai ir nežino, kas valdo Paryžių, tačiau gyventojams dėl to tik geriau. Brolžudiški karai nesiliauja, tačiau dabar jie vyksta kitur. Kai Sigebertas išvyksta kautis su puolančiais iš rytų barbarais, Chilperikas, pasinaudojęs proga, užgrobia išvykusiam broliui priklausantį Reimsą. Sugrįžęs į savo valdas Sigebertas susigrąžina miestą ir, atsilygindamas tuo pačiu, pasiglemžia Suasoną. Naujas barbarų antpuolis vėl priverčia Sigebertą išvykti už Reino, tačiau per susirėmimą su priešais jis patenka į nelaisvę. Galiausiai, sumokėjus nemažą išpirką, belaisvis paleidžiamas. Ši intermedija pakursto klastingojo Chilperiko viltis, jis vėl pradeda kariauti su broliu. Apsupus Turnė miestą, Chilperikui gresia sutriuškinimas. Dabar jo vienintelė viltis – priešininko pulkų atsitraukimas... Tačiau tam reikia nužudyti brolį Sigebertą! Vado mirtis sukeltų sąmyšį kareivių gretose. Taip nugalėtasis klasta ir nusikaltimais siekia pergalės, kurios negali laimėti ginklais.

575 metų gruodžio mėnesį Vitri Artua mieste du sbirai netikėtai užklumpa Sigebertą ir įsmeigia jam į krūtinę savo *skramasaksus*, trumpus kardus tiesiais ašmenimis, išteptus nuodais – pamėgtą Merovingų ir jų bendrininkų ginklą.

– Štai ką sako Viešpats Saliamono lūpomis: kas kasa duobę savo broliui, pats į ją įkris, – griaudi Germanas.

Tikrai, praėjus beveik dešimčiai metų, per vieną medžioklę Chilperiką nuduria nežinomas žmogus, kuriam pavyksta pabėgti.

Gontranas, gyvas likęs brolis, 584 metais tapęs vieninteliu frankų karaliumi, pasižymi tiems laikams būdingomis savybė-

mis: jis saldžiakalbis ir smarkus, klastingas ir brutalus. Išmano religijos reikalus, yra labai dievobaimingas, liaudis jam netgi priskiria stebuklingus išgydymus, o vyskupai, – ir tai tikra pataikavimo viršūnė, – jį netgi vadina šventuoju Gontranu!

Tiesą sakant, jis išties valdo protingai, o nenorėdamas, kad jį papjautų sūnėnai, bei trokšdamas apsaugoti savo šeimą nuo išnaikinimo, Paryžiuje sušaukia Didžiųjų asamblėją. Saviškių agresiją karalius subtiliai nukreipia į gerai žinomą priešą – vizigotus. Nesvarbu, kad karas, pradėtas prieš šią Langedoką valdančią tautą, pasirodo beprasmis ir nesėkmingas – dabar jis gelbsti Merovingų dinastiją nuo žudikiškų sąmokslų.

Gontranas miršta 593 metais, sulaukęs šešiasdešimt aštuonerių metų amžiaus. Jis ramiai užgęsta savo lovoje, o tai jo giminei gana reta. Jis palieka vienintelę dukterį, kuri suskumba tapti vienuole, o karalystę vėl ima tarpusavyje dalytis Sigeberto sūnus Childerikas II, Austrazijos karalius, valdantis rytuose, ir Chilperiko sūnus jaunasis Chloteras II, devynerių metų amžiaus, Neustrijos karalius šalies vakaruose.

613 metais žmogžudystės ir ligos jau buvo gerokai praretinusios giminės gretas, tad Chloterui II pavyksta į savo valdžią patraukti frankų karalystę, tačiau ją drasko nuolatiniai nesutarimai tarp Neustrijos, Austrazijos ir Burgundijos. Ar ne todėl jis apsigyvena ne Paryžiuje, o Kliši rūmuose, esančiuose šiaurės vakaruose nuo Sitė salos?

Nesvarbu, nes didįjį bažnytinį susirinkimą, skirtą karalystės ir dvasininkijos perorganizavimui, jis sukviečia kaip tik Paryžiuje. 614 metų spalį septyniasdešimt vyskupų, visi šalies

pareigūnai ir didikai susirenka prie Chlodvigo kapo Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje. Chloteras II stengiasi išsaugoti savo karališką valdžią ir šalies vienybę.

Po savaitę trukusių ginčų išleidžiamas ediktas. Susirinkimas pripažįsta dvasininkijos sprendimų teisėtumą, kurie, karaliaus pritarimu, dabar įgauna įstatymišką galią. Susirinkimas taip pat pažada diduomenei atlyginti karų ir vidaus nesutarimų metais padarytus nuostolius. Taip prasideda organizuotas karalystės reikalų tvarkymas. Parodydamas diplomatinį sumanumą, Chloteras II sukuria būtinas sąlygas tvirtai ir centralizuotai karaliaus valdžiai sukūrti.

VII amžius

SEN ŽERMENAS DE PRĖ

Nuo abatijos prie abatijos

Išlipęs Sen Žermeno de Prė metro stotyje vienišas klaidžiotojas pirmiausia susimąsto apie egzistencializmą, džiazo rūsius, už staliuko šiltoje vietelėje prie krosnies sėdinčius rašytojus „Deux Magots" kavinėje, Floros įsimylėjėlius, kurių šešėliai taip niekada ir nepaliko šios vietos... Iliuzinis įspūdis, nes Žanas Polis Sartras, Simona de Bovuar, Borisas Vijanas, Žakas Preveras ir kiti jau seniai mirę. Paieškomis užsiėmęs slampinėtojas čia ras tik juokingą lentelę, pritvirtintą prie stulpelio ant šaligatvio krašto: „Sartro-Bovuar aikštė"... Jaudinantis Paryžiaus municipaliteto dėmesys. Mūsų edilams pasirodė svarbu nostalgiško turisto akis nukreipti į šį dvigubą pavadinimą, duotą triukšmingai ir automobilių prigriozdintai sankryžai, kur Reno gatvė įsilieja į Sen Žermeno bulvarą.

Romėniškos bažnyčios varpinės akmenims jau daugiau kaip tūkstantis metų, o pamatams, išlikusiems nuo Merovingų laikų, kuriuos dabar gali pamatyti Šv. Simforino koplyčioje – beveik tūkstantis penki šimtai! Pati seniausia Paryžiaus varpinė kūpso virš kvartalo ir, atrodo, gan apmaudžiai konstatuoja, kad

madingų drabužių krautuvėlės pakeitė knygynus, į kuriuos studentai anksčiau užsukdavo paieškoti intelektualinio peno.

Paėjėkite palei bažnyčią iš dešinės pusės ir pasukite paskui mane į bulvarą... Kaip gali nestebinti šiurkščiai nurantytas kampinės sienos kraštas? Atrodo, kad kažkieno piktavalė ranka būtų nurėžusi dalį didesnio ansamblio, kurį sudarė su senąja abatija sujungti pastatai. Tikrai, Antrosios imperijos laikais barono Hausmano kirtiklis (vėl jis!) kaip tik čia ir pasidarbavo, kad būtų sukurtas Sen Žermeno bulvaras.

Pertvarkos darbai archeologui Teodorui Vakjė leido atlikti kasinėjimus aplink naujas statybų aikšteles ir čia surasti pačią didžiausią ir vertingiausią Merovingų daiktų kolekciją, šiandien saugomą Karnavalė muziejuje.

Jei dar žingsniuosite į priekį, pamatysime nuostabią Renesanso laikų liekaną – pietinius vartus, kurie buvo atidaryti XVI amžiaus pabaigoje. Dar išvysime tai, kas šiandien atitinka tris senovines varpines, iš kurių tik viena išvengė revoliucinio nusiaubimo. Kitas dvi, per daug nuniokotas, teko nugriauti iki pat pamatų. Revoliucijos laikais bažnyčia buvo tapusi salietros sandėliu, ir ši medžiaga, skirta patrankų parakui gaminti, pūslėm aptraukė senas drėgnas sienas... Kulto vietose tyčia laikydami šį produktą, kuris graužė senuosius akmenis, bekelniai revoliucionieriai tikėjosi iš vidaus sunaikinti religinius pastatus. Tikras stebuklas, kad Sen Žermeno de Prė bažnyčia dar tebestovi!

Viskas, ką čia ir aplinkinėse gatvelėse matai, susiję su Sen Žermeno de Prė abatijos istorija. Tokį pavadinimą ji gavo to-

dėl, kad nenorėta jos painioti su Šv. Germano Oseriečio bažnyčia, be to, ji buvo apsupta jai priklausiusių plačiausių laukų: tais laikais abatijai priklausė dvi, VI ir VII, dabartinio Paryžiaus apygardos!

Benediktinai buvo derlingų žemių savininkai: įvairios žemės ūkio kultūros, daugiausia vynuogės, atnešdavo pakankamai pajamų, tačiau tai vienuoliams netrukdė dar imti žvejybos mokestį Senos senvagėje, į kurią patys buvo nukreipę vandenį, kad gausiai jo turėtų. Iki pat XVII amžiaus dabartinės Gozleno ir Bonaparto gatvės buvo užtvindytos vandeniu!

Ilgainiui aplink abatiją atsiradęs miestelis vis labiau plėtėsi, ir jo gyventojai pradėjo reikalauti sau parapijos – taip atsirado Šv. Petro bažnyčia, buvusi dabartinėje Šv. Tėvų gatvėje (iškraipytas Šv. Petro bažnyčios pavadinimas). Galima lengvai nustatyti tuometinio kaimelio ribas: jos ėjo nuo Sen Mišelio bulvaro iki Šv. Tėvų gatvės ir nuo Šv. Sulpicijaus gatvės iki Senos.

Ar Sen Žermeno de Prė vienuolių meditacijas trikdė triukšmingi studentai, kurie iš Lotynų kvartalo pasklisdavo po jų žemes? Na, studentų tikrai netrūko, ypač per Sen Žermeno mugę, kuri per Velykas vykdavo prie abatijos. Tiesą sakant, benediktinai lengvai pakentė šiuos nepatogumus, nes iš to turėjo nemažai naudos – ir prekeivius, ir jų klientus apkraudavo mokesčiais. Tapusi prekybos ir pasivaikščiojimų vieta, ši mugė sutraukdavo turtingus ir vargšus, didelius ir mažus, kurie čia galėdavo pasižiūrėti į aktorius, fokusininkus, gyvūnus... Mugėje lošdavo ir iš pinigų, o Henrikas IV čia pralošė daugiau nei tris tūkstančius ekiu!

Muštynės, vaidai, vagiliavimas ilgainiui virto šio didžiulio renginio kasdienybe, kol vieną dieną, XIII amžiaus pabaigoje, studentai sukėlė tokias šėltynes, kad karalius Pilypas Gražusis, norėdamas išsaugoti viešąją tvarką, paskelbė mugę savo nuosavybe. Abatai neteko gabalėlio žemės, jau nekalbant apie piniginius nuostolius! Mugę ir visas su ja susijusias pajamas benediktinai atgaus tik po dviejų šimtmečių ir ja naudosis iki 1762 metų. Tais metais, vieną kovo mėnesio naktį, gaisras nusiaubė namukus. Viskas buvo atstatyta, tačiau naujoji mugė prarado savo patrauklumą. Ji jau nepritraukdavo minių, tad Revoliucijos laikais buvo uždaryta.

Tuomet šį plotą nusipirko Paryžiaus miestas ir atidarė dabartinį Sen Žermeno turgų. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad čia belikę tik niekuo neypatingi XIX amžiaus pabaigos pastatai, tačiau gerai paieškojus, galima surasti senųjų laikų liekanų. Mažose, į nuokalnę besileidžiančiose gatvelėse pastebėsi Mabijono gatvės namų vidinius kiemelius ir žemiau esantį senosios mugės grindinį. Galima netgi nusileisti akmeniniais laiptais, pasiekti senosios gatvės lygį ir pamindžikuoti ant šito kuproto grindinio, kuris dar mena mugės pagyrūnų ir mušeikų studentų šūksnius...

Galima apeiti ir buvusią Sen Žermeno abatiją. Ji užėmė keturias gatves, kurių trajektorija išlikusi: tai Ešodė gatvė rytuose, Gozleno gatvė pietuose, Sen Benua – vakaruose ir Žakobo gatvė šiaurėje.

Pirmoji iš šių mažų arterijų atrodo keista. Ešodė gatvės grindinys, – Viduramžių liekana, – yra įdubęs ir centre sudaro griovelį, skirtą atliekų, kurias to meto žmonės išpildavo tiesiai

pro langus, nuotekoms. Šiandien keliai, aišku, geriau prižiūrimi, tačiau gatvelė tikrai daili! Tik keisčiausia, kad neapleidžia įspūdis, jog kai kurios pastatų dalys priklauso skirtingoms gatvėms, lyg trūktų kažkokios įsivaizduojamos sienos, kuri atskirtų stilius ir epochas per abu šaligatvius. Ką gi, čia iš tikrųjų būta atskyrimo – abatijos sienos!

Šimtamečio karo laikais tarp Pilypo Augusto sienos, stovėjusios už keleto metrų nuo Odeono bei Dofino gatvių, ir aptvertos abatijos teritorijos buvo įsispraudęs trikampio formos plotas. Šioje vietoje niekas nieko nestatė, nes bet koks pastatas galimiems užpuolikams galėjo padėti perkopti abatijos sieną... Kai pavojus atitolo, panaši apsauga tapo nebereikalinga, tad ėmė droviai lįsti pastatų, kurie turėjo prisitaikyti prie laisvu palikto stataus kampo, nosys. Jeigu jums atrodo, kad Ešodė gatvė primena smailą snukelį, dabar žinote kodėl!

Kas yra „ešodė"?

Ešodė gatvės pavadinimas neturi nieko bendra su kate, kuri „bijo ir šalto vandens"... „Ešodė" – tai konditerijos gaminys, kurį Averono gyventojai valgo iki šių dienų. Kūgio formos pyragaičio tešla yra apvirta, tai yra plikyta. Gatvė, anksčiau buvęs „prie abatijos griovių vedantis kelias", savo pavadinimą gavo dėl gana keistos, trikampės pyragaičio formos. Šio saldėsio gamybos receptas sukurtas viduramžiais.*

* Ešodė – (pranc. *échaudé*) reiškia „nuplikytas". Autorius čia prisimena prancūzišką patarlę „le chat échaudé craint l'eau froide" (nuplikytas katinas bijo ir šalto vandens).

Ešodė gatvės gale, ties Abatijos gatvės kampu, jus pasitinka šešių šimtų metų senumo namas, tipiškas XV amžiaus pastatas, kurio pirmasis aukštas yra siauresnis už antrąjį, kad lengviau pravažiuotų kinkiniai. Namas priklausė vienam baji*, pareigūnui, kuris spręsdavo abatijoje sėdėjusių kalinių likimą. Jam nereikėdavo pateikti ataskaitos nei karaliui, nei miestui: iki pat Liudviko XIV valdymo Sen Žermenas de Prė, – atskira valstybėlė mieste, – turėjo savo prevo teisingumui vykdyti, savo teismą ir savo kalėjimą. Šiandien Sen Žermeno bulvaro bažnyčios dešinėje stovinti bronzinė Deni Didro, kuriam kitados teko paviešėti karališkoje Venseno tvirtovėje, statula tarytum stebi šių senųjų kalėjimų vietas.

Abatija taip pat turėjo savo vyriausiąjį abatą, kardinolą, kurio XVI amžiaus pabaigos rūmai, užimantys dabartinius 3-uoju ir 5-uoju numeriais pažymėtus Abatijos gatvės namus, ilgą laiką buvo traktuojami kaip viena gražiausių Paryžiaus rezidencijų. Jie yra ne tik Renesanso architektūros pavyzdys, bet ir dvasininkijos turtingumo liudytojas.

6-uoju, 8-uoju ir 10-uoju numeriais pažymėtų tos pačios gatvės namų vietose, siena aptvertos senosios Sen Žermeno de Prė teritorijos centre, galima rasti kitus tų laikų pėdsakus: Nekalčiausios Mergelės koplyčios ir pagalbinių patalpų griuvenas bei pastatus, kuriuose vienuoliai leido savo eilines dienas. Šios liekanos, tegu ir fragmentiškos, padrikos, smarkiai aptrupėjusios, mums byloja apie praėjusios epochos, – XIII amžiaus, – spindesį, kai iš atkampiausių šalies regionų aistros vedini žmo-

* Baji – karaliaus pareigūnas viduramžiais.

nės traukdavo į Paryžių, kad čia atrastų intelektualines varžytuves, mokslo ir malonumą pranokti patį save – visa tai, kas buvo benediktinų savastis. Šventosios koplyčios architektas Pjeras de Montrejis pats piešė Nekaltosios Mergelės koplyčios akmeninius nėrinius. Šiaurinėje bažnyčios pusėje esančiame skverelyje galima išvysti keletą jų fragmentų: ambrazūras dekoruotais kraštais, papuoštas apskritos formos vitražais, tarytum persikėlusiais iš Dievo Motinos katedros, antkapius, šulinių liekanas... Didysis statytojas čia buvo palaidotas 1264 metais. Jis ilsisi po savo kūrinio, kurio pamatinius akmenis gali pamatyti vidinėse Abatijos gatvės krautuvėlių sienose, griuvėsiais. Tapusios šiuolaikinio gyvenimo liudininkėmis, šios liekanos mus stebi iš amžių glūdumos. Nors akmenys ir nekalba, bet vis tiek perteikia įspūdžius, spalvas, šviesą, nuotaikas... tam, kas nori pamatyti ir išgirsti.

Ar norite įsiklausyti, plačiai atmerkti akis, pajusti širdies virpulį? Užeikite į 14–16-ais numeriais pažymėtą statinį Abatijos gatvėje, nepasigailėsite... Šis greičiau modernus pastatas gali atidengti įspūdingą abatiškosios praeities skraistę. Vos tik užsidaro dvivėrės paradinio įėjimo durys, jūs įžengiate į tylos ir susikaupimo pasaulį ir dešinėje pusėje pamatote vienuolių miegamojo kambario fragmentą. Ant vidinės sienos, atskiriančios valgyklą nuo abatijos svečių namų, matyti akmeniniai liejiniai, primenantys vitražus. Jei pakelsite galvą norėdamas jais pasigrožėti, nuo jūsų žvilgsnio atgis į sieną pusiau įsispraudusio pastato liekanos. Įsivaizduokite vienuolius, vaikštinėjančius po pusapvalių arkų skliautais, kurių aukštis toks įspūdingas, kad jų nedrįso paliesti net ir revoliucinio niokotojo ranka! Čia

mes stovime priešais puikų viduramžių reliktų asimiliavimo pavyzdį, kadangi visas ansamblis iš sniego baltumo atnaujinto akmens, sumaniai apšviestas natūralių angų ir baltų prožektoriaus blyksnių, sukelia fantastinės kompozicijos, kuri sujungia laiką ir įvairius stilius, įspūdį.

Prie 16-ojo numerio namo Abatijos gatvėje pažvelkite į dešinę. Ar matote angelą virš pastato priešais bažnyčią? Už jo stovi apvalus bokštas, prie kurio galima nueiti per 15-ojo numerio namą. Šis bokštas yra paskutinioji abatijos sienos, pastatytos XIV amžiuje dar prieš Šimtametį karą, liekana.

Tačiau VII amžiuje šis kvartalas dar tik kuriasi...

Centralizuota valdžia, kaip ją supranta Chloteras II, Paryžiuje pirmiausia pasireiškia tuo, kad dabar iš įvairių regionų ten ir atgal nepaliaujamai vyksta svarbūs asmenys. Užtat karalius keliauja daug rečiau ir tenkinasi siųsdamas į savo valdas negausius pasiuntinius, o didikų sūnus ir dvasininkijos atstovus, atvykusius ko nors prašyti ar perduoti naujienas iš tolimų provincijų, priiminėja Sitė rūmuose. Jis vis mažiau laiko praleidžia Kliši viloje ir vis daugiau užtrunka Paryžiuje, kuris tampa pagrindine sprendimų priėmimo vieta.

Nuo tų laikų ir išliko posakis „kylu į Paryžių“, kaip ir Biblijoje išrinktoji tauta manė „kylanti“ į Jeruzalę. Beje, Paryžiečiai jaučiasi pranašesni už kitų karalystės miestų gyventojus: ar purvinose gatvėse netapo įprasta sutikti karalių Chloterą, karalienę Bertrudą ir jų sūnų princą Dagobertą? Toks karališ-

kosios didybės artumas šiek tiek išaukština ir pačius miesto gyventojus, bent jau jie patys taip galvoja ir verčia galvoti kitus!

Beje, kiti regionai pradeda pavyduliauti – savo krašte jie taip pat norėtų karaliaus. Tenka nusileisti, ir Chloteras pasiunčia savo sūnų Dagobertą į Austraziją. Dvidešimt trejų metų jaunuolis gerai išmano valstybės reikalus, nes daug metų buvo sumanus tėvo padėjėjas. Tačiau dabar viskas kitaip: jam reikia palikti Paryžių ir vykti į Mecą, mažąją sostinę, iš kur valdys rytines žemes. Ištisus septynerius metus Dagobertas atlieka antrojo karaliaus pareigas, iki pat tėvo, užgesusio 629 metų spalį, mirties. Vos išgirdęs žinią apie jo mirtį, Dagobertas palieka Mecą ir vyksta į karališkąsias laidotuves Šv. Vincento ir Šv. Kryžiaus bazilikoje, kur jau ilsisi karalius Childebertas, velionio prosenelio brolis, bei karalius Chilperikas, jo tėvas.

Po bažnyčios choru buvo surasta daugybė XII amžiaus karališkų gotikinių sarkofagų. Karaliaus Childeberto sarkofagas, puikiai išsilaikęs ir pats seniausias Prancūzijoje, buvo pervežtas į Šv. Dionizo baziliką.

Dagobertas nebegrįš į Austraziją. Jis apsigyvena Sitė rūmuose, kur jam ir uždeda karūną. Šiek tiek aptrupėjusią... nes Dagobertas turi pusbrolį Charibertą II, gan silpno proto vaikį; vis dėlto šis trūkumas nesukliudys Merovingų šeimynykščiams vėl pradėti kovas dėl paveldėjimo. Brodulfas, Chariberto dėdė iš motinos pusės, suktas ir ambicingas žmogus, savo sūnėnui pareikalauja pusės palikimo. „Beje, – tvirtina jis, – velionis Chloteras kaip tik šito ir troško!“ Visiems kitiems sunku patikėti, kad miręs karalius dalį savo karalystės būtų norėjęs palikti šeimos kvaileliui, tad Brodulfas pradeda

ieškoti liudininkų. Senieji patarėjai esą girdėję karalių panašiai kalbant. Tačiau paklausti jie tik kažką numykia ir išsigina. Ne, jie nieko nežino, karalius apie tai neprasitarė, jie visai nenutuokia apie tikruosius mirusiojo ketinimus.

Kai negarbingos Brodulfo užmačios demaskuojamos, jis sprunka į Burgundiją, prie Sonos krantų, kur jo žmona sutelkia keletą sąjungininkų. Ar kivirčai dėl Chlotero paveldėjimo tęsis amžinybę? Ne, nes gerasis karalius Dagobertas liepia nužudyti piktąjį Brodulfą ir taip padaro galą jo įžūliems kėslams.

Kad ir kaip būtų, Charibertas yra karališko kraujo, tad dėl šventos ramybės jam pridera ką nors atiduoti. Šitaip jis gauna Akvitanijos karalystę su sostine Tulūza. Tiesą sakant, tai fiktyvus karaliaus titulas, nes baikštusis Charibertas visiškai priklausomas nuo brolio. Be to, po trejų metų jis labai išmintingai numiršta ir visiškai išnyksta iš gražiausių Istorijos puslapių. Tačiau palieka sūnų. Atrodo, kad įpėdinystės konfliktai niekada nesiliaus. Juk vieną gražią dieną šitas kūdikis taip pat gali pareikalauti savosios karalystės dalies... „Valdyti – tai numatyti“, – byloja patarlė. Dėl frankų karalystės vientisumo naujagimis bemat uždusinamas vystykluose. Štai viskas ir sutvarkyta. Dagobertas ne iš tų, kuriuos galėtų vedžioti už nosies kažkoks bamblys!

Dabar Dagobertas tampa vienvaldžiu karaliumi. Sitė rūmai tampa dar svarbesniu valdžios centru. Didikai iš Meco, Limožo, Ruano, Liono ar Bordo siunčia savo vaikus, vaikinus ir merginas, įkvėpti Paryžietiško dvaro oro. Jaunimas vyksta į Paryžių, kaip šiandien vykstama stažuotis į Niujorką ar Londoną – ne tik pasimokyti, bet ir užmegzti naudingas pažintis. Kur

dar galėtum susidraugauti su jaunais žmonėmis iš Neustrijos, Austrazijos, Burgundijos? Kur kitur galėtum sutikti jaunų užsieniečių, atvykusių pasimokyti gerų manierų, kuriomis garsėja frankų sostinė? Karalius Edvinas, Nortumbrijos (šiaurės rytinė Anglijos dalis) valdovas, taip pat išsiunčia į Paryžių mokytis abu savo sūnus, įsitikinęs, kad karalius Dagobertas – puikus pavyzdys jo įpėdiniams, kurie, juo sekdami, vieną gražią dieną taip pat gali tapti galingais ir gerbiamais monarchais.

Paryžiuje provincijos didikai mokosi visų būtiniausių dalykų. Kilmingoje šeimoje gimęs berniukas turi būti puikiai įvaldęs karo meną, retoriką ir teisę. Jaunieji didikai privalo tapti ir puikiais kariais, ir puikiais valdininkais.

Čia, sostinėje, užsimezga ir pirmosios meilės istorijos. Trumpalaikiai susižavėjimai ar priesaikos visam gyvenimui – nuo vienos nakties malonumo lengvai pereinama prie ilgalaikio įsipareigojimo. Sitė saloje vaikinai ir merginos atranda meilę, galima matyti, kaip susikuria poros, kaip įvyksta tai, kas ilgai atrodė neįmanoma: susijungia šeimos iš įvairiausių regionų, kartais ilgus metus konfliktavusios – santuoka atveria galimybę sustiprinti savo įtaką karaliaus dvare. Juk visi nori mokytis, visi nori puikiai valdyti ginklą ir, jei reikia, net vesti, kad tik pavyktų sumanytos intrigos ir būtų įgyvendinti siekiai. Šeimos akylai stebi savo atžalas ir tikisi iš dvaro visokeriopos naudos. Toji nauda gali pasireikšti įgyta įtaka, žemėmis, aukso monetomis, titulais... Štai kažkoks Siagrijus palieka Paryžių tapęs grafu, Radulfas į šiaurinius pasienio regionus pasiunčiamas jau kaip hercogas, Deziderijus užmezga reikiamas pažintis ir netrukus tampa Kahoro vyskupu...

Neabejingas simbolikai, Dagobertas liepia perkelti sostą į didžiąją rūmų salę. Krėslą kuria Eligijus, asmeninis karaliaus juvelyras ir didžiulį pasitikėjimą pelnęs žmogus. Beje, šis pasitikėjimas toks didelis, kad Eligijus iš pradžių taps karaliaus iždininku, paskui vyskupu, netgi bus kanonizuotas ir įeis į istoriją kaip šventasis Elua.

Kodėl Dagobertas užsimovė išvirkščias kelnes?

Vienoje dainelėje gerasis šventasis Elua pasako gerajam karaliui Dagobertui, kad šis mūvi išvirkščias kelnes... Chronologijos klaida, kadangi trumpas kelnes, kažką panašaus į šiek tiek pūstus šortus iki kelių, kūrybingi modeliuotojai sukurs tik po tūkstančio metų. Revoliucionieriai, kuriems visiškai nerūpėjo istorinė tiesa, sugalvojo šį priedainį, kad pasišaipytų iš karalių ir šventųjų. Ar sukilėliai paprasčiausiai norėjo išjuokti karaliaus išsiblaškymą, ar, pasak daug kandesnės interpretacijos, traukė per dantį numanomą meilės ryšį tarp Karaliaus Dagoberto ir šventojo Elua? Ištvirkėliška meilė kaip išvirkščios kelnės... Tačiau Jo Didenybė bemat suskubo jas „persimauti“, tad dorovė buvo išgelbėta!

Bet kol kas būsimasis šventasis – tik amatininkas, kuriam svarbiausia kaip galima geriau padaryti naujojo karaliaus sostą. Galbūt krėslas, kurio sėdynė susiūta iš paprastų odos juostų, ir nėra labai patogus, tačiau jo spindintis paauksuotos bronzos karkasas sukurtas tam, kad darytų įspūdį – minkšti, tolydžio

platėjantys alkūnramsčiai užsibaigia liūtų galvomis iššieptais nasrais. Dagoberto sostas šiandien saugomas Nacionalinės bibliotekos Medalių kabinete.

Dagobertui reikia visų šių skiriamųjų ženklų, kad pademonstruotų absoliučią valdžią. Tačiau to negana: savo didybę jis nori įspausti ir akmenyje. Kadangi Paryžiuje jau stovi abatija, karaliaus žvilgsnis nukrypsta į Šv. Dionizą. Šventojo atminties įamžinimas bus iškiliausias jo gyvenimo kūrinys!

Būdamas giliai tikintis ir nepaprastai prietaringas, Dagobertas yra įsitikinęs, kad Šv. Dionizas jį sergsti iš Dangaus aukštybių. Jis tai jaučia ir žino, nes kartą aplankęs nukirsdinto šventojo kapą paskui regėjo jį sapne... Ir šventojo vizija pažadėjo karaliui savo globą, tik su sąlyga, kad Dagobertas, tapęs karaliumi, pastatys jam patį iškiliausią mauzoliejų.

Kaip prisimename, kitados Šv. Dionizo bažnyčią buvo pastačiusi Šv. Ženevjeva, tačiau dabar, praėjus pusantro šimto metų, statinys atrodo gerokai nuniokotas laiko. Tai tik mažutė apgriuvusi šventyklėlė Paryžiaus šiaurėje, mažai kam žinoma, jau nebesutraukianti maldininkų minių. Prieš kokį dešimtmetį benediktinų vienuoliai šalia jos pastatė maldyklą, apie kurią netrukus susikūrė nedidelis kaimelis. Jame gyvenę valstiečiai ir amatininkai duoną sau pelnė patarnaudami vienuolių bendruomenei. Tačiau čia viskas dvelkia skurdu ir apsileidimu. Dagobertas tvirtai pasiryžta išpildyti šventojo prašymą ir papuošti jo kapą.

Šv. Dionizo mauzoliejus turįs būti toks pat didelis ir gražus kaip ir šventojo legenda, ir netrukus apgriuvusią bažnytėlę pakeičia bazilika. Elua, ministras-juvelyras, gauna nurodymą

sukurti tokią relikvijų skrynelę, kuri perteiktų visą šventajam jaučiamą pagarbą. Elua paklūsta: jis kuria nuostabų kūrinį iš aukso ir brangiųjų akmenų, su paauksuotomis baliustradomis, sidabrinėmis durelėmis ir marmuriniu stogu. Mirusiojo Dionizo siela dabar gali būti patenkinta – palaikai pagaliau ilsisi šventojo stebukladario vertame kape! Tačiau ministras žengia dar toliau ir pranoksta karaliaus lūkesčius: tikinčiųjų aukoms rinkti jis padirba sidabrinę dėžutę, o jų tikėjimui sustiprinti – didžiulį auksinį kryžių, nusagstytą granatais ir kitais brangakmeniais.

Dagobertas rūpinasi ir dvasiniu ponių išganymu. Sitė saloje jis paliepia pastatyti moterų vienuolyną, nepavaldų Paryžiaus vyskupo jurisdikcijai. Ora, pirmoji abatė, priima regulos įstatus iš Elua rankų... taigi tai bus Šv. Eligijaus vienuolynas! Ir štai už jo sienų jau bruzda trys šimtai vienuolių. Joms pastatomos dvi bažnyčios: viena paskiriama šventajam Marsialiui, kur jos per mišias eina giedoti, kita – šventajam Pauliui, kur, išmušus paskutinei valandai, jos bus palaidotos. Galima prisiminti trumpą istoriją, – iš tų, kurios sukuriamos pasižiūrėjus pro rakto skylutę, – pasakojančią, kad vienuolės, sužavėjusios karinį garnizoną, turėjusį užtikrinti netoliese esančių karaliaus rūmų saugumą, dėl gražuolių kareivėlių taip pames galvas, kad popiežiaus įsakymu jų bendruomenė bus paleista, tačiau tik po penkių šimtų metų! Taigi net kelios gailestingųjų seserų kartos ypatingu būdu sugebės bičiuliautis ir su kardais, ir su šlakstyklėmis.

Be to, Dagobertas apipila malonėmis Šv. Vincento ir Šv. Kryžiaus abatiją. Žinoma, pamaldus gerojo karaliaus di-

džiadvasiškumas, rodomas abatijoms ir vienuolynams, neatsietas nuo slaptų politinių užmačių. Monarchas puikiai supranta, kokios naudos gali duoti kankinių ir šventųjų garbinimas. Ar religija nėra karalystės vienybės laidas? Nei kalba, nei nacionalinės ambicijos, nei tautų solidarumas nepajėgūs suartinti iškrikusių jos valdų. Katalikybė, šventųjų kortežas, sukauptos relikvijos, turtingos bažnyčios ir galingos abatijos – štai kas, per bendrai išgyvenamą religinę ekstazę, gali sulipdyti atskirus frankų karalystės gabalus.

Vis dėlto karaliui kartais reikia pademonstruoti savo valdžią ir surinkti lėšų. Tada prieš kai kuriuos religinius ordinus jis imasi spaudimo. Įžūlus šių institucijų turtingumas erzina valdžią, nes valdovams nuolat reikia papildyti iždo skrynias, kad būtų galima apstatyti namais Paryžių, kurio gyventojų skaičius be paliovos auga. Pinigai reikalingi ir karams su gaskonais bei bretonais, reikalaujančiais nepriklausomybės, taip pat ir su slavais, keliančiais grėsmę karalystės sienoms. Tad Dagobertas, norėdamas susižerti pilnas rieškučias auksinių, valstybės naudai konfiskuoja žemes, kurias Bažnyčia buvo pasisavinusi. Ar vienuoliai ims priešintis? Ne, nes karalius elgiasi sumaniai: jis priima prelatus, o šie turi išklausyti ištikimojo Deziderijaus, Kahoro vyskupo, kalbą.

– Kam teko garbė dirbti vykdant Jūsų Prakilnybės įsakymus, – pareiškia jis, – puikiai žino, kad negalėtumėte įžeisti Bažnyčios ir kad tokius sprendimus diktuoja tik Jūsų meilė teisingumui bei būtinybės suvokimas.

Po tokio vyskupo pareiškimo, karalius išdidžiai priduria, kad kalbama ne apie asmeninį turto pagausinimą, bet apie

karalystės saugumą ir vienybę. Kas gali atsilaikyti prieš tokią ryžtingą valią? Vyskupai tik žemai nusilenkia ir per daug nebambėdami leidžiasi apšvarinami.

638 metų pabaigoje Dagobertui dar tik trisdešimt penkeri, bet jis jau panašus į senį. Pūstos kelnės ir toga, kuria jis apsisiaučia, negali nuslėpti tiesos: karalius nepaprastai sulysęs. Be to, kaštoninė barzda beveik visai pražilusi, o iš gražių plaukų kupetos belikę išretėję kuokšteliai. Vidurių uždegimo priepuoliai taip pat vis dažnėja, o kamuojantis hemorojus sukelia analinį kraujavimą. Gydytojai mano, jog būtina nuleidinėti kraują iš dilbio, tačiau gydymas neatneša jokios naudos ir tik dar labiau susilpnina ligonį.

Spalio mėnesį Dagobertas pasiprašo nuvežamas į Šv. Dionizo baziliką. Ar jis ištvers šią kelionę? Karaliaus negalima per daug kratyti, todėl savo brangiąją abatiją jis pasiekia gulėdamas vežime, kurį tempia pora lėta žingine einančių jaučių. Sukalbėjęs keletą maldų, valdovas liepia, kad jį nugabentų į vilą Epinė miestelyje, ten, kur gimęs. Ji netoli Šv. Dionizo bazilikos, kurioje jis nusprendė būti palaidotas. Ak, jis ilgai dvejojo: prieš trejus metus surašytame pirmajame testamente išreiškė valią ilsėtis Paryžiuje, Šv. Vincento ir Šv. Kryžiaus bazilikoje. Galiausiai pakeitė nuostatą ir dabar nori gulėti prie šventojo kankinio kapo.

Epinė miestelyje Dagobertas dar imasi karalystės reikalų. Tačiau kai norima jam atvesti sūnų Chlodvigą (būsimąjį Chlodvigą II), kuriam tik ketveri metai, tėvas sušunka:

– Vaikui nedera žiūrėti į mirštantį, tegu geriau jam lieka gražus mano prisiminimas.

Sausio 19 dienos rytą karalių randa lovoje nebegyvą. Šv. Dionizo bazilikos abatas rengia prabangias laidotuves. Jam už tai priekaištaujama, nes Dagoberto asmeninis gyvenimas buvo palaidas: trys žmonos, Gomatruda, Nantilda ir Vulfegonda, dvi visiems žinomos sugyventinės, Ragnetruda ir Belchilda, o kur dar nesuskaičiuojami meilės nuotykiai su tarnaitėmis, vergėmis ir gražuolėmis rūmų damomis... Abatas nenori nieko girdėti, jis privaląs iškilmingai palaidoti žmogų, kuriam abatija turi būti dėkinga už atsiradimą ir sukauptus turtus.

Epinė druskos nešikai išvirina gyvulio odą ir stipriai ją pasūdo – toks rudimentinis balzamavimo būdas. Paskui, pasinaudodami savo korporacijos teisėmis, iškelia karaliaus kūną iš lovos, kurioje jis mirė, ir nugabena iki kapo, į Šv. Dionizo baziliką. Abatijos bažnyčioje jau susirinkę visi iš įvairiausių karalystės vietų atvykę didžiūnai... Pasirodo palankinas, kuriame guli karalius. Velionis apvilktas raudona karališkąja mantija, jo rankos pamaldžiai sunertos.

Kas pavaizduota ant Dagoberto kapo?

XIII amžiuje vienuoliai norėjo pagerbti karalių Dagobertą ir jo palaikams sukurti ypatingą kapą. Tačiau prieštaringa gerojo karaliaus reputacija juos šiurpino. Tad jie sumanė gana dviprasmišką skulptūrinį ansamblį, kuris, iškaltas akmenyje, šiek tiek primena komiksą... Demonai, sugriebę nagais karaliaus sielą, pavaizduotą kaip nuogas karūnuotas vaikas, nuneša ją į pragarą. Laimei, šv. Dionizas, šv. Martynas ir šv. Mauricijus išvaduoja sielą, nuskraidina į

Dangų ir padeda jai patekti į Rojų. Kūrinio moralas aiškus: Dagobertas nusipelnė Pragaro, tačiau šventųjų tarpininkavimas jam atvėrė palaimingos amžinybės vartus. Šiandien šį neįprastą kapą galima pamatyti Šv. Dionizo bazilikoje, prie pagrindinio altoriaus.

Po Dagoberto mirties frankų karalystė vėl suskyla. Dabar ją dalijasi du karališkieji įpėdiniai: dešimties metų Sigebertas III, kuriam atitenka rytuose esanti Austrazija, ir ketverių metukų Chlodvigas II, kuris paveldi Nostriją šiaurėje ir Burgundiją. Tad nuo šiol, ir gan ilgą laikotarpį, reali valdžia priklauso rūmų merams, kurie, kaip tikri ministrai pirmininkai, priiminėja sprendimus.

Beje, Chlodvigas II išsikels iš Paryžiaus ir apsigyvens Kliši viloje. Sitė rūmai pasidaro panašūs į tuščią kiaukutą, kuris tik kartkartėmis atgyja – kai reikia priimti kokį ambasadorių ar sušaukti didžiąją asamblėją. Tada vargšas Chlodvigas sėdasi į sostą ir ant jo ilgaplaukės galvos, – kaip tikram Merovingui, – uždedama karūna. Šis putlaus veido kvailelis, kuriam teko titulas ne pagal išgales, stebi vykstančią ceremoniją išplėtęs naivias akis, nepratardamas nė žodžio.

Ir kai jis pasirodo sostinėje, Paryžiečiai labai nustemba: karalius keliauja per miestą ne raitas ant žirgo, kaip visi kiti iki tol buvę valdovai, bet vežime, kurį tempia keturi buliai. Tiesą sakant, nuolat sergančiam jaunajam karaliui neužtenka jėgų išsilaikyti balne, tad leidžiasi vežamas. Liaudis suskuba šaipytis, ir aštrialiežuviai Paryžiečiai greit suranda pritinkančią

pravardę – karalius tinginys! Šis praminalas prilips ne tik jam, bet ir visiems jo palikuonims.

Visgi vieną kartą Chlodvigas II taip pat pademonstruoja savo karališkąją valią: kai Paryžiečių gretas ima retinti badas, iš Šv. Dionizo abatijos jis pareikalauja sidabro indų, kuriuos jo karališkasis tėvas kažkada padovanojo vienuoliams. Dabar, pardavęs sidabrą, jis gali nupirkti grūdų, kuriuos liepia išdalyti miestelėnams. Šv. Dionizo abatija pasipiktinusi! Jos nuomone, atiminėti abatijos turtą yra didžiulė nuodėmė...

Beje, atrodo, kad karalius šiek tiek pyksta ant šv. Dionizo. Vieną dieną, nusprendęs, kad asmeninėje Kliši maldykloje pravartu turėti kokią nors šventąją relikviją, kuri jį apsaugotų nuo velnio žabangų, jis nuvyksta į Šv. Dionizo baziliką, šaltakraujiškai atidaro šventojo kapą ir vienu kardo kirčiu nurėžia kankinio ranką. Paskui patenkintas nueina, su ranka po pažastimi.

Po keleto mėnesių, būdamas tik dvidešimt dvejų metų amžiaus, Chlodvigas II staiga numiršta nuo nepaaiškinamos melancholijos. Šv. Dionizo abatijos vienuoliai, suskatę atsiimti šventojo ranką, pareiškia, kad jei karalius mirė išprotėjęs ir dar toks jaunas, tai tik todėl, kad, padaręs baisią šventvagystę, susilaukė pelnytos bausmės... Ranka tuoj pat padedama atgal į kriptą, ir dabar Chlodvigas II gali atgulti šalia tėvo.

Antroje VII amžiaus pusėje Šv. Dionizo abatijos įtaka taip išauga, kad ji tampa rimta Sen Žermeno de Prė, svarbiausio Merovingų karalių nekropolio, konkurente...

VIII amžius

ŠV. DIONIZO BAZILIKA

Paskutinysis karalių spindesys

Kartais metro traukinys važiuoja aplinkiniais keliais. Tuomet galima atsitolinti nuo Paryžiaus šerdies ir pamėginti pasižvalgyti už miesto ribų, po naująjį priemiestį, ateities Paryžių. Didžiojo Paryžiaus sumanymas jau įgyvendinamas – nutiestos metro linijos jam padeda konkretizuotis. Beje, kaip tik visai netoli esančiame „9-3“* departamente iškyla vienas svarbiausių Prancūzijos istorijos, taigi ir Paryžiaus, statinių – Prancūzijos stadionas**, talpinantis aštuoniasdešimt tūkstančių sirgalių, – tarp jų ir mane, – kurie šėlo iš džiaugsmo, kai 1998 metais Prancūzijos rinktinė laimėjo pasaulio futbolo čempionatą.

O jei rimčiau, tai svarbiausias mūsų istorijos statinys yra šiek tiek toliau, mieste – tai bazilika, buvusi pačiame abatijos centre. Kai prie bažnyčios prieini arčiau, gali pasirodyti, kad gotikinis fasado stilius per daug grubus, gremėzdiškas, beveik romaninis. Taip yra todėl, kad prieš jūsų akis – pirmoji

* Prancūzai taip vadina Senos–Šv. Dionizo (Sen Deni) departamentą.
** Stadionas buvo pastatytas 1998 metų pasaulio futbolo čempionatui.

gotikinė Prancūzijos bažnyčia, iškilusi 1136 metais. XIX amžiuje kruopščiai restauruota, ji vis dėlto išsaugojo savo pirmykštį vaizdą, kurį buvo sugalvojęs abatas Sugeras, bažnyčios statytojas.

Viduje apima susižavėjimas, kai pamatai link skliautų kylančias erdvines, lengvutes ir elegantiškas, kolonas. Vitražai skleidžia mirguliuojančios šviesos spindulius, kurie žaidžia su formomis ir užlieja jas tviskesiu. Statinys puikuojasi įspūdingu aukščiu – tai XIII amžiaus liepsnojančios gotikos periodas. Šv. Dionizo bazilika ir čia pionierė, kadangi „liepsnojančios gotikos“ pavadinimas atsirado dėl jos apvalių vitražų, kurie puošia skersinę navą.

Prietemoje, kurią tik kur ne kur persmelkia šviesos spinduliai, mūsų laukia Prancūzijos istorija. Čia yra visi, arba beveik visi, senieji karaliai. Žinoma, netvarūs valdovų palaikai jau seniai išnyko, tačiau mes galime gėrėtis mauzoliejais, kuriuos įvairiais šimtmečiais statė žmonės, norėję išaukštinti monarchijos didybę. Ar gali neapimti jaudulys, kai matai ištisą lauką skulptūrų iš kalkakmenio ar marmuro, kurios vaizduoja mirusiųjų karalių figūras, įamžinančias skirtingų periodų karališkąją valdžią? Tarytum matai juos, atgulusius amžiams, bet vis dar didingus, kalbi su jais, lieti juos. Štai Dagobertas, įkūręs nekropolį, štai Pipinas Trumpasis, Robertas Pamaldusis, Liudvikas X, Pranciškus I ir daugybė kitų... Jų, dabar mus stebinčių savo įdėmiu žvilgsniu, yra daugiau kaip septyniasdešimt. Revoliucijos laikais kai kurie kapai buvo išniekinti, tačiau daugybė skulptūrų stebuklingai išliko nepaliestos.

Bazilikos kripta taip pat yra nuostabus senųjų laikų liudijimas. Šv. Dionizo, pirmojo čia palaidoto šventojo, palaikai iš mauzoliejaus pradingo – dabar tegali apžiūrėti tuščią jo kapavietę. Šalia jo – VIII amžiaus Fulrado, Šv. Dionizo bazilikos abato, kriptos su mažytėmis nišomis, kuriose gali pamaldžiai padėti atminimo žvakeles, palaikai. Šiek tiek tolėliau pastebi IX amžiaus kriptą, ten pastatyti Liudviko XIV ir Marijos Antuanetės karstai, atgabenti iš buvusio bendro kapo Anžu gatvėje, Paryžiuje. Jaudinantis apsilankymas, man tai pati simboliškiausia Istorijos vieta.

Kur pradingo karaliaus palaikai?

1793 metais Konventas nusprendė „nugriauti prabangų monarchiją simbolizuojantį Šv. Dionizo bazilikos mauzoliejų". Darbininkai, kuriems vadovavo komisaras juodu fraku, su trispalve kokarda papuošta skrybėle, išlaužė Burbonų kapų rūsį. Trys sunkios plokštės buvo užtvėrusios įėjimą; kirtikliais imta ardyti storą sieną, tam prireikė daugybės valandų. Pagaliau akmenys pradėjo griūti, ir darbininkai galėjo įžengti į ilgą kriptą, kurioje stovėjo penkiasdešimt keturi ąžuoliniai karstai. Juos imta vieną po kito atidarinėti. Liudviko XIII ūsai sukėlė nuostabą, Liudviko XIV veidas pasirodė keistai juodas, pūvantis Liudviko XV kūnas skleidė siaubingą dvoką...

O štai ir belaikė akistata su nepaperkamuoju Robespjeru ir geruoju karaliumi Henriku IV, nužudytu prieš šimtą aštuoniasdešimt trejus metus. Laikas beveik nepaveikė

monarcho bruožų, tačiau kvadratinė barzda susivėlė, pražilo, nublanko. Raiščiais apnarpliotas kūnas stovėjo atremtas į bažnyčios koloną. Robespjeras, įsispraudęs į savo surdutą ilga atlenkta apykakle, pudruotais, dailiomis garbanomis suraitytais plaukais, įdėmiai žvelgė į karaliaus veidą amžiams užmerktomis akimis. Ką tikėjosi suprasti revoliucinio teroro sumanytojas iš šio laiką pranokstančio susitikimo?

Staiga, apimtas neįveikiamo impulso, Robespjeras prikišo ranką prie išdžiūvusio lavono barzdos ir staigiu judesiu išrovė du plaukelius. Paskui šias dvi karališkąsias relikvijas rūpestingai įsidėjo į mažą piniginę ir skubiai paslėpė surduto kišenaitėje.

Tada šalia buvę nenustatyti asmenys puolė prie palaikų. Kažkokia megera trenkė karaliui antausį, kažkoks suvenyrų mėgėjas išrovė ir pasigriebė du valdovo dantis, kažkoks kareivis kardo kirčiu nurėžė didžiulį barzdos kuokštą. Galiausiai kūnas, kaip ir visų kitų, atsidūrė bendrame kape, iškastame į šiaurę nuo bažnyčios, dabartinėje Pjero de Montrejo skvero vietoje.

Restauracijos laikais negesintų kalkių išėsti karalių palaikai buvo atkasti ir pagarbiai perkelti atgal į kriptą.

Nors ir koks tingus būtų karalius, bet ši 751 metų lapkričio diena priskirtina prie tų, kurių geriau dar kartą neišgyventi. Po pietų didikų ir vyskupų delegacija pagarbiai prisistato frankų karaliui Childerikui III ir, žemai nusilenkusi, pasako išties neįprastą kalbą.

– Frankų tauta nutraukia Jūsų Aukštybės viešpatavimą ir Jūsų dinastijos tęstinumą.

Gležnakūnis Childerikas išplečia iš nuostabos akis ir net nespėja atsikvošėti, kai jį sugriebia tvirtos rankos, pasodina ant žemos kėdės, o kiti drūti žirklėmis apsiginklavę vyrukai įninka kirpti ilgus plaukus – karališkosios valdžios ženklą. Šviesių plaukų sruogos, lėtai krintančios ant grindinio plokščių, simbolizuoja Merovingų viešpatavimo pabaigą.

Paskubomis apkirptas Childerikas įkeliamas į palaikį vežimą, kurį tempia pora arklių. Pliaukši vežiko botagas, arkliai varomi į šiaurę, į Šv. Bertino abatiją, esančią mažutėje saloje. Paskutiniajam Merovingui vienuolynas yra tarsi auksinis narvelis, nes bendruomenė turtinga ir gali tinkamai pagerbti sosto netekusį karalių. Visgi storos vienuolyno sienos nuolat primena, kad svečias čia – kalinys. Belaisvis niekada neišeis iš šio kalėjimo.

Šis valdovo nuvertimas, nutraukęs karališkąją liniją, nebuvo nei nelauktas, nei staiga sumanytas – jam ilgai ruoštasi. Tam Fulradas, Šv. Dionizo bazilikos abatas, nuvyko į Romą pas popiežių Zachariją, ne tik malonų, teisingą ir gerą žmogų, bet ir subtilų politiką, su kuriuo tariamasi kebliose situacijose. Fuladui rūpėjo sužinoti, kas turi būti frankų karaliumi, blankusis Childerikas ar hercogas Pipinas, jau dešimt metų iš tikrųjų valdantis karalystę.

– Ką teisingiau vadinti karaliumi? Tą, kuris turi tik karališką vardą, ar tą, kuris turi karališką valdžią, bet neturi vardo? – pasiteiravo Fulradas.

Jo Šventenybė susimąstęs paglostė savo žilą barzdą ir po ilgai trukusios tylos ramiu balsu oriai pareiškė:

– Būtų teisinga ir išmintinga, jei tasai, kuriam priklauso karališkoji valdžia, turėtų ir karaliaus titulą.

Trumpai tariant, popiežius sutiko, kad Pipinas užimtų frankų karalystės sostą. Koks nedėkingumas Merovingams, kurie kitados karalystėje įtvirtino krikščionybę! Taip buvo atimtas sostas iš vargšo Childeriko, net nebandžiusio priešintis.

*
**

Išbrėkšta nauja aušra... Pipinas, dėl savo mažo ūgio pramintas „Trumpuoju“, pasižymi nepaprastu aktyvumu ir dėl nepasotinamo šlovės, garbės ir valdžios troškimo yra pasiruošęs bet kam...

Romos pritarimas pakursto jo ambicijas, tačiau Pipinui reikia daug svaresnio valdžios teisėtumo įrodymo nei tie keli sakiniai, kuriuos slapčia pakuždėjo senstantis popiežius. Vyskupas Bonifacijus, sumanus naujojo karaliaus diplomatinis patarėjas, sugalvoja surengti iki šiol nematytas karaliaus įšventinimo iškilmes. Jis semiasi įkvėpimo iš Biblijos. Tikrai, Samuelio knygoje pasakojama apie Izraelio karalių patepimą: „Samuelis, paėmęs indelį aliejaus, išliejo jį Sauliui ant galvos...“ (I. X, 1,) Paskui jis pasižvalgo už Lamanšo, pas didžiosios salos britus – aukštoji dvasininkija laimina škotų karalius ir patvirtina jų valdžią. Karaliaus karūnavimui Bonifacijus iš visų šių tradicijų sugalvoja įspūdingą mišinį, kuriame susijungia Dievo valdžia ir žmonių tikėjimas.

Ceremonija vyksta Suasono katedroje. Ilgaplaukis vešliabarzdis karalius su purpurine mantija ant pečių kartoja žodžius, kuriuos jam šnibžda Bonifacijus.

– Prisiekiu saugoti Dievo Bažnyčios ir man pavestos krikščionių tautos ramybę, bausti už neteisybę, kad ir iš kur ji kiltų, savo sprendimus grįsti teisingumu, neatskiriamu nuo gailestingumo...

Tada Bonifacijus Pipino kaktą iškilmingai patepa šventuoju aliejumi – alyvuogių aliejaus ir kvepalų mišiniu, turinčiu jam įpūsti Šventosios Dvasios, paskui ant valdovo galvos uždeda karūną ir perduoda į rankas skeptrą – karališkosios valdžios simbolį.

– Tebus jis visad pergalingas ir kilnus! Tegu visi jo sprendimai būna teisingi ir išmintingi! Tegu jo viešpatavimas būna taikus...

Didikai ir dvasininkai, susirinkę po katedros skliautais, atsako tris kartus sušukdami lotyniškai:

– *Vivat Rex in aeternum!* Tegyvuoja karalius per amžius!

Nuo šios akimirkos frankų karalius tampa monarchu pagal dieviškąją teisę, savo asmenyje sujungiančiu Dievą ir tautą.

Po trijų su puse šimtų metų Hinkmaras, Reimso arkivyskupas, labiau vadovaudamasis vaizduote nei istorine tiesa, pareikš, kad Chlodvigas taip pat buvo iškilmingai įšventintas karaliumi. O balandis savo snape neva atnešęs šventojo aliejaus, kuriuo turėjo būti pateptas pasikrikštijęs karalius. Iš tikrųjų Chlodvigas negavo jokio patepimo. Visų pirma, ceremonija dar nebuvo oficialiai įteisinta. Antra, karūnavimo metu karalius dar nebuvo krikščionis. Tačiau ši religinė legenda Prancūzijos karaliams padėjo įtvirtinti savo dinastijas ir primesti nuostatą, jog jie yra Dievo išrinktieji.

Pipino Trumpojo įšventinimas Paryžiaus miestui nieko gero nežada. Naujasis karalius visai neketina apsigyventi

Merovingų sostinėje. Beje, jis nepasirenka ir jokio kito miesto, kuriame galėtų įkurdinti dvarą ir valdininkus – tai keliaujantis karalius, iš rūmų Kelne vykstantis į Tionvilio rūmus, iš vilos Vormse į vilą Kompjene. Frankų didikai lydi jį visose kelionėse, kurias diktuoja ne būtinybė, bet karališkieji kaprizai.

Netrukus po įšventinimo, kai Pipinas vėl kelyje, gerasis popiežius Zacharijas, pritaręs Merovingų nušalinimui, išskrenda į palaimintųjų rojų. Šventojo Petro sostą užima Steponas II. Dabar reikia prie jo prisigerinti, jei nori likti nuolankia Bažnyčios skraito avele. Tačiau reikalai klostosi visai kitaip nei anksčiau. Zacharijas buvo subtilus politikas, o Steponas, pasinėręs į tikėjimą ir labdarą, dienas leidžia lankydamas vargšus ir statydamas prieglaudas ligoniams. Nors kol kas pontifikas ir nenori leistis į jokias diplomatijos gudrybes, besiklostantys įvykiai netrukus privers jį suklusti.

Iš tikrųjų, Astolfas, lombardų karalius, nori užvaldyti visą Italiją. Jis pareikalauja iš popiežiaus didžiulės duoklės ir grasina Romai. Konstantinas V, teisėtas Bažnyčios globėjas, romėnų Rytų imperijos imperatorius, valdantis Konstantinopolyje, mano turįs svarbesnių reikalų už Amžinojo miesto gelbėjimą. Jis stengiasi sustiprinti savo imperiją, užkariauja Siriją ir ketina susigrąžinti Kiprą. Valdovas visiškai abejingas pavojams, kurie tyko Romos, jos popiežiaus ir gyventojų.

Steponas II nebežino, kokio šventojo šauktis. Kas jį apsaugos nuo lombardų godulio? Ir staiga jam topteli – Pipinas! Juk ankstesniojo popiežiaus dėka jis tapo karaliumi, tad pasirodytų baisiai nedėkingas, jei nepagelbėtų savo geradario įpėdiniui... Jo Šventenybė tučtuojau įduoda laišką vienam frankų

didikui, atvykusiam į Romą piligrimystei. Oficialiame laiške popiežius prašo karaliaus atsiųsti pasiuntinybę, kuri jį pakviestų atvykti į Neustriją. Šis pakvietimas, kuriam lombardai negali pasipriešinti, padėtų popiežiui ištrūkti iš spąstų, kuriais pavirto Roma.

Pipinas tuoj pat apsvarsto, kokios naudos galima išpešti iš susidariusios situacijos. Jei sumaniai elgsis, Šventasis Sostas visam laikui taps jo sąjungininku. Į Romą pasiunčiama dviguba pasiuntinybė, ir didžiuliam gyventojų, kurie jaučiasi atiduoti priešų armijai, nusivylimui, popiežius pagaliau gali palikti ant septynių kalvų stovintį miestą. Išvykti iš Romos, kokia beprotybė! Juk dar niekada joks popiežius nebuvo apleidęs Laterano rūmų ir leidęsis į tokią ilgą kelionę.

753 metų gruodžio mėnesį Steponas II atvyksta į Aostos slėnį, perkerta Alpes ir apsistoja Šv. Bernardo Didžiojo vienuolyne, erdviame statinyje iš pilkų akmenų, kuris tarytum prapuola baltuojančio peizažo begalybėje. Netrukus prie popiežiaus prisijungia frankų delegacija, kuriai vadovauja Fulradas. Fulradas ir jo palydovai pagarbiai atsiklaupia prieš popiežių, didžiai apstulbintą, kad jo valdžia ne tik pripažįstama, bet ir dievobaimingai garbinama.

Popiežius su savo palyda tęsia kelionę, o Pipinas su karaliene Berta leidžiasi jų kryptimi. Jie susitinka Šampanės pietuose. Pipinas atšuoliuoja prie pontifiko kortežo, Pipinas nušoka nuo žirgo, Pipinas nusilenkia, Pipinas meldžia popiežiaus palaiminimo. Tokia pagarbi elgsena pasiekia savo tikslą – popiežius pajunta didžiulį dėkingumą frankų karaliui. Kitą dieną tarp Pontjono vilos sienų prasideda diskusijos. Tačiau jų tonas jau

visai kitoks: dabar Steponas atsiklaupia prieš valdovą, grąžo rankas, verkia, maldauja.

– Padėk išsivaduoti iš lombardų priespaudos, išlaisvink romiečius nuo tų baisių duoklių, kurias Astolfas jiems primeta!

Verksmingi popiežiaus maldavimai glosto Pipino savimeilę. Juk pontifikas nusprendė kreiptis į jį, o ne į Bizantijos imperatorių! Dabar nuo jo, frankų karaliaus, priklauso romėniškosios katalikų bažnyčios likimas. Koks išaukštinimas!

Ką gi, Pipinas pasiruošęs derėtis dėl lombardų karaliaus atsitraukimo, jis netgi trokšta, kad Šventasis Sostas gerokai išplėstų savo teritorijas ir taip galėtų apsisaugoti nuo antpuolių. Tačiau ar pakaks vien tik karališkosios valios bei kelių sumanių sandėrių? Žinoma, ne, ir frankų karalius pareiškia esąs pasiruošęs sušaukti armiją ir pradėti karo žygį.

Nuramintas Steponas jaučiasi lyg devintame danguje – ir popiežiaus sostas, ir miestas išgelbėti. Bet palaukite, mainais Pipinas taip pat kai ko pageidauja – naujo karūnavimo, kuriam vadovautų pats Jo Šventenybė! Ceremonijos, kuri galutinai pripažintų karalių ir jo sūnus krikščionių pasaulio akyse ir kurios būtų neįmanoma užginčyti, nes Pipino dinastiją kaip teisėtą pašventintų pats Šventasis Sostas. Popiežius sutinka. Šiaip ar taip, jis neturi kito pasirinkimo.

Kol ruošiamasi antrajam karūnavimui, Steponas II atsisako grįžti į Romą, ne tiek dėl politinių motyvų, kiek dėl varginančios kelionės per patį viduržiemį.

Taigi, pagarbiai priimtas Fulrado, popiežius keletą mėnesių pagyvens Šv. Dionizo abatijoje. Kažkada Dagoberto pastatyta abatija tapo turtinga ir galinga. Abatas Fulradas neabejingas

jos puošnumui, juk prireikė daug pastangų, kad įgytų finansinių privilegijų ir žemių, kurios dabar driekiasi iki pat Panteno ir Viletės. Reikia pasakyti, kad iš pagarbos savo brangiajam Fulradui Pipinas visą laiką globos Šv. Dionizo abatiją, vydamas lauk besiskundžiančiuosius ir nepatenkintuosius, kurie mėgindavo riboti abatijos teritorijų plėtrą.

Kur dingo Šv. Dionizo abatijos lobis?

Revoliucijos laikais į abatiją buvo įsilaužta, tačiau plėšikai nusivylė savo radiniais – vos keliolika auksinių ir sidabrinių uncijų. Tačiau per 1634 metais atliktą inventorizaciją buvo suskaičiuoti keturi šimtai penkiasdešimt penki didžiulės vertės daiktai. Pagal to meto dokumentus didžiąją lobio dalį sudarė senovės karalių ginklai, brangakmeniais nusagstytos karūnos, šventųjų relikvijos puošniose skrynelėse, evangelijos su neįkainojamomis miniatiūromis.

Nuotykių ieškotojai arba goduoliai įsivaizdavo, kad turtai buvo kažkur paslėpti... 1939 metais vienas užsispyręs keistuolis, pasivadinęs majoru Leklerku, nusipirko žemės valdą Dimerese, prie Mesi miesto, už trisdešimties kilometrų nuo Šv. Dionizo abatijos. Senuose įsigyto namo popieriuose majoras aptiko pardavimo aktą, kuris liudijo, kad žemės valda kažkada priklausiusi abatijos vienuoliams. Mūsų vyrukui nieko daugiau ir nereikėjo – dabar jis buvo tikras, kad legendinis lobis guli po jo kojomis! Pats būdamas radiostezistas, majoras į pagalbą dar pasikvietė kolegų. Visi, apsiginklavę švytuoklėmis, puolė ieškoti ir

netrukus pareiškė, kad aptiko iškastą požemį ir kad žemės gelmėse yra brangiųjų metalų...

Majoras tuoj pat ėmėsi kasinėjimų. 1954 metais ekskavatoriai atkasė laiptus, kurie vedė į požemius. Istorija pateko į laikraščius, kurie netruko paskelbti, kad greitai bus surastas Šv. Dionizo abatijos lobis... Deja, siauras praėjimas, kurį atkasė, galėjo tuoj pat sugriūti, todėl viskas vėl buvo skubiai užkasta. Pasakojama, jog 1961 metais, prieš pat mirtį, majoras paprašė, kad jo žemėse iškastų paskutinę duobę, vis dar vildamasis, kad jo svajonė, į kurią investavo tiek pinigų ir laiko, pagaliau išsipildys. Kaip ir ankstesnieji, šis kasinėjimas nieko nedavė.

. . . .

Savaime suprantama, kad naujasis Pipino karūnavimas vyks tarp Šv. Dionizo abatijos sienų. Tačiau prieš tai popiežius turi atlikti religinę pareigą – iškilmingai perkelti šventojo Germano palaikus. Gerasis Paryžiaus vyskupas buvo kanonizuotas už tai, kad stebuklingai pagydydavo ligonius ir luošius, nuo blogio dvasių išlaisvindavo apsėstuosius, kovojo su vergove bei pagonybe ir visą savo gyvenimą rodė beribį gailestingumą. Nepaisant nuveiktų darbų, štai jau šimtas septyniasdešimt septyneri metai kaip jo palaikai tebeguli kuklioje koplytėlėje, stovinčioje prie įėjimo į Šv. Vincento ir Šv. Kryžiaus baziliką. Vieta tikrai netinkama visų garbinamam šventajam. Pats laikas jo kūną perkelti kitur – į šio pastato chorą, kaip tik už pagrindinio altoriaus.

Visi, apimti religinio įkarščio, susirenka į ceremoniją Paryžiuje: popiežius Steponas, karalius Pipinas, karalienė Berta ir

jų sūnus princas Karolis, būsimasis Karolis Didysis. Mieste vyksta didžiulės iškilmės, kaip ir ankstesniais laikais. Vėl frankų karalystės istorijoje jis trumpam atgauna savo primirštą šlovę.

Prieš besimeldžiančią minią atidaroma kripta, ir karstas su šv. Germano palaikais įnešamas į bažnyčios chorą. Jis stovi ten paliktas tikinčiųjų garbinimui ištisą dieną ir naktį.

Kitos dienos rytą, dalyvaujant Pipinui ir jo sūnui Karoliui, sarkofagą norima padėti į vietą, parinktą palaidojimui. Tačiau neįmanoma jo pajudinti, atrodo, lyg būtų prikaltas prie žemės! Pasitelkiami į pagalbą svertai, išmėginamos virvės ir skridiniai, bet niekas nepadeda. Ar šventasis rodo nepasitenkinimą ir nenori palikti vietos chore, kur buvo pastatytas? Ceremonijoje dalyvavę vyskupai bando ieškoti paaiškinimo.

– Šlovingasis karaliau, – kreipiasi jie į Pipiną, – Jūsų Šviesybė žino, kad palaimintasis Germanas buvo vyskupas. Mums atrodo tinkama, kad jo brangius palaikus neštų vyskupai. Gal kaip tik tai šventasis ir nori mums pasakyti.

Supuolę prelatai mėgina pajudinti karstą darbuodamiesi svertais. Nesiseka.

– Prakilnusis karaliau, mes manome, kad šią garbę palaimintasis trokšta suteikti vienuolyno, kurį pats įkūrė, vienuoliams...

Vienuoliai pakeičia vyskupus, tačiau, nepaisant didžiulių pastangų, karstas nepajuda nė per nykštį. Pipinas negali sulaikyti ašarų, kurios jau rieda jo veidu. Nejaugi jis įvykdė šventvagystę, iškeldamas šventąjį iš vietos, kurią šis pats pasirinko ir kurioje buvo nusprendęs laukti šventojo Prisikėlimo?

Kaip tik tada tikinčiųjų minioje atsiranda kažkoks žmogus, ir šis nepažįstamasis, pademonstruodamas išties nepaprastą intuiciją, pateikia galutinį paslapties paaiškinimą.

– Jei gailestingasis karalius teiktųsi išklausyti paties nuolankiausio savo tarno žodžius, galėčiau jam pasakyti tikrąją šio nelemto įvykio priežastį. Netoli karališkosios Palezo vilos šis vienuolynas naudojasi daugybe žemių, kurios dar neįteisintos. Taigi mokesčių rinkikai, prisidengę Jūsų Didenybės galybe, ten elgiasi kaip tikri engėjai ir tironai. Jie žudo gyventojus, nusiaubia vynuogynus ir javų derlių, pievas ir miškus, grobia gyvulius ir plėšikauja visoje teritorijoje. Štai, mano manymu, su kokia neteisybe šiandien garbingasis Germanas nenori taikstytis!

Ir viskas tik dėl to... Neįvyksta joks stebuklas, kuris galėtų pakeisti žmogišką prigimtį, nepasireiškia jokia mistinė jėga, kad žemėje atsirastų bent kiek daugiau gerumo ir būtų palengvinti kenčiančios žmonijos vargai, ne, tereikia sutramdyti keletą mokesčių rinkėjų, kurie pernelyg uoliai vykdė savo pareigą, ir prie vienuolyno turtų dar prijungti naujų žemių!

Belieka stebėtis, kaip vienuoliams pavyko suvaidinti šią mizansceną ir vėl praplėsti savo valdas. Kad ir kaip būtų, gudrybė puikiai pavyko, ir Pipinas sutinka su tuo, ko iš kapo pageidauja visų garbinamas Germanas. Jis padovanoja vienuoliams savo gražiąją Palezo vilą ir dar keletą ūkių!

– Už tai prašau malonės perkelti jūsų šventąjį kūną į kitą vietą, – meldžia karalius šventojo dvasią.

Be abejo, monsinjoro Germano vėlė atrodo visai patenkinta, nes karstas neįtikėtinai lengvai pakeliamas ir be jokio var-

go nuleidžiamas į naująją kriptą. Visi net sakosi pajutę, kaip bazilikoje padvelkė malonus kvapas, o patys religingiausieji įtikinėja regėję angelus, iš dangaus atskridusius nešti šventojo kūno. Jaunasis princas Karolis yra toks patenkintas laiminga atomazga, kad įšoka į rūsį, trokšdamas iš arčiau pamatyti įvykusį stebuklą... Vaikas neranda jokių įsivaizduotų serafimų, tačiau krisdamas išsidaužia pirmąjį pieninį dantį.

Po kiek laiko pastatoma rūpestingai nudailinta stela, patvirtinanti karaliaus dovanas. Atsargumo niekada nebūna per daug, tad Jo Didenybės dosnumą jau geriau užfiksuoti akmenyje: „Šioje vietoje, kur palaikų perkėlimo dieną gulėjo šventasis Germanas, karalius Pipinas jam padovanojo Palezo vilą..."

Kad būtų įamžintas įvykio didingumas, Šv. Vincento ir Šv. Kryžiaus abatija nuo šiol vadinama Sen Žermeno de Prė vardu.

Reikia turėti gigantiškumo pojūtį, kad galėtum įsivaizduoti, kaip dabar išsiplečia abatija ir šalia jos esantis miestelis. Jos žemės nusidriekia labai toli, ir prie jų dar reikia pridėti Isi, Vožiraro, Šatijono, Tijė valdas, neužmirštant plotų, einančių iki pat Montero ir Sen Klu, ir, suprantama, Palezo vilos. Ištiso šiuolaikinio departamento teritorija! Kongregacijos prestižas dar labiau išauga, ir benediktinų vienuoliai, – eruditai ir meno, mokslo bei literatūros globėjai, – renkasi šiose vietose, kad pasinertų į apmąstymus, dirbtų, rašytų. Kvartalas pradeda klestėti. Intelektualai čia tampa vis madingesni... Šiandien, kai koks nors rašytojas prisėda prie vieno ar kito staliuko garsiosiose kvartalo kavinėse, kai pradeda karštligiškai rašyti puslapį po puslapio baksnodamas nešiojamojo kompiuterio klaviatūrą,

man norisi tikėti, kad jį įkvepia ta pati intelektualinio smalsumo dvasia, kuri čia tvyrojo jau prieš daugelį amžių.

Popiežius Steponas dabar mąsto apie Pipino karūnavimą, tačiau jį kamuoja viena abejonė: karalienė Berta įspėjo Jo Šventenybę apie nuodėmingą Prancūzijos karaliaus gyvenimą. Berta, teisėta žmona, pasmerkta vienatvei rūmuose, o jos vyras karalius ieško meilės nuotykių ir naktis leidžia vienos gražios saksonės lovoje. Koks siaubas! Dangiškosios aukštybės neturėtų toleruoti tokio svetimavimo! Netrukus popiežius pasikviečia karalių į Šv. Dionizo abatiją.

– Mes negalime įšventinti karaliaus, kuris gyvena nuodėmėje! Juk jis netekęs Dievo malonės, bet dar ir rodo blogą pavyzdį aplinkiniams, skandalingu elgesiu teršdamas frankų sostą, į kurį nukreiptos visų krikščionių akys.

„Kiek daug triukšmo dėl tokio menkniekio“, – nutaria Pipinas. Popiežiaus reikalavimas tuoj pat patenkinamas: gražioji saksonė uždaroma Langro vyskupijos abatijoje, kurioje, kad išpirktų savo kaltę, privalo pasilikti iki gyvenimo pabaigos.

754 metų liepos mėnesio pabaigoje, pašalinus visas kliūtis, frankų karalius turi gauti karūną iš Kristaus vietininko rankų. Ruošiamasi iškilmingai ceremonijai... Staiga, kai iki nustatytos datos lieka vos pora dienų, popiežius Steponas pasijunta labai blogai, jis prie mirties... Aukščiausiasis pontifikas teturi vienintelį troškimą – kad jį kuo greičiau nugabentų į Šv. Dionizo bažnyčią, prie šventojo kankinio kapo... Kol Jo Šventenybė guli laukdamas mirties, panašiame į komą sapne jam

pasirodo apaštalai Petras ir Paulius. Juos lydi pats šventasis Dionizas.

– Štai mūsų brolis meldžia sveikatos, – sako Petras.

– Jis tuoj ją atgaus, – atsako Paulius.

Tada Dionizas, rankose laikydamas palmės šakelę ir smilkytuvą, kreipiasi į mirštantį popiežių:

– Ramybė tau, broli. Kelkis. Tu pasveikai.

Iš tikrųjų praeina visi ligonį kamavę skausmai. Atsidėkodamas popiežius nepagaili geradarybių: abatija atleidžiama nuo vyskupo jurisdikcijos, vienuolynui padovanojama naujų pastatų, abatas Fulradas apipilamas malonėmis.

Liepos 28 dieną Šv. Dionizo abatijoje, po tiek stebuklų ir dovanų, Steponas II pagaliau pradeda iškilmingą Pipino Trumpojo karūnavimo ceremoniją. Negali būti nė kalbos apie patepimą šventuoju aliejumi – Steponas ne iš tų, kurie linkę demonstruoti didingumą ir pompastiką, jis pasižymi santūrumu ir paprastumu. Taigi jis daro tai, ko iš jo tikimasi: Šventosios Trejybės vardu pašventina Pipiną ir abu jo sūnus – Karolį ir Karlomaną. Paskui karalienė Berta taip pat gauna karališkuosius ženklus, ir Šventasis Tėvas ją palaimina linkėdamas jai septynių Šventosios Dvasios dovanų.

Galiausiai popiežius pasisuka į princus bei didikus ir, juos palaiminęs, ištaria:

– Įsakome jums niekada nesirinkti jokių kitų karalių, o tik tuos, kurie kilę iš Pipino, išsaugoti karališkąjį skeptrą šioje šeimoje, kurią dieviškasis gailestingumas teikėsi paskirti valdyti ir kurią pripažino bei palaimino šventieji apaštalai pontifiko, jų vikaro, rankomis...

Pipinas gali jaustis patenkintas: Steponas padarė viską, kad būtų išaukštintas frankų viešpatavimas ir Šv. Dionizo abatija. Iki 758 metų, ištisus trejus metus, karalius dosniai atidavinės savo skolą: jis leidžiasi į tris pergalingas karines kampanijas prieš lombardus ir popiežiui padovanoja užimtas teritorijas, tiksliau, dvidešimt du miestus, tarp jų Raveną ir Perūzą. Iš šių užkariautų teritorijų atsiras pontifiko valstybės, – ir tai jau nauja sąvoka, – kurių galia, turtai ir dydis apsaugos popiežių nuo nelemtųjų užpuolimų.

*
**

768 metais Pipinas – suvargęs penkiasdešimt ketverių metų žmogus. Vizito į Puatu vietoves metu jį staiga užklumpa stipri karštinė. Jis žino, kad greitai mirs. Gal todėl, kad išleisti paskutinį kvapą Puatjė mieste jam atrodo nepavydėtina dalia, o gal todėl, kad šį miestą jis laiko nevertu savo mirties – karalius nusprendžia nedelsdamas jį palikti. Jis įsako nuvežti jį į Ture esančią Šv. Martyno abatiją, kur nesivaržydamas prisisemia iš iždo brangenybių, kad atliktų šventą labdaros pareigą. Paskui paprašo, kad jį vežtų tiesiai į Šv. Dionizo abatiją.

Po abatijos skliautais, karalystės didžiūnų akivaizdoje, Pipinas padalija savo valdas abiem sūnums ir gruodžio 24 dieną užgęsta. Karaliaus pageidavimu, jo palaikai palaidojami kukliausioje abatijos dalyje, po išoriniu portiku, veidu į žemę nuodėmių išpirkimo ženklan.

Po dviejų savaičių Nuajone frankų karaliumi paskelbiamas Karolis. Jo brolis Karlomanas tampa Austrazijos karaliumi

netoliese esančiame Suasone, šios karalystės sostinėje. Paryžius išnyksta iš karališkosios chronologijos. Kai po trejų metų Karlomanas netikėtai miršta, jis palaidojamas Reimso Šv. Remigijaus bažnyčioje. Karolis Didysis, pradėjęs ilgalaikius teritorinius užkariavimus, galiausiai užsidės Vakarų imperatoriaus karūną. Savo sostine jis pasirenka Ekso Šapelės miestą.

Paryžiui tai baisus smūgis. Dabar miestas – tik nedidelis uostas prie Senos, jo gyventojų sumažėja iki keliolikos, greičiausiai penkių, tūkstančių.

Tačiau negalima teigti, kad Karolis Didysis bus visiškai užmiršęs senąją sostinę. 779 metais, grįžtant iš kelionės į Romą, jam staiga šauna išganinga mintis savo imperijoje pradėti kurti mokyklas, skirtas jaunimui, siekiančiam humanitarinio išsimokslinimo. Karaliaus įsakymu Paryžiuje atidaromas net ne vienas mokslo centras: vyskupo rūmuose, Šv. Ženevjevos ir Sen Žermeno de Prė abatijose. Paryžiuje studijuojama, tačiau didžiosios Istorijos tėkmė aplenkia Sitė rūmus, pamirštus kaip vėjas laukuose.

Pamiršta ir Karolingų nekropolio idėja, kurią puoselėjo Pipinas Trumpasis. Žinoma, užmarštis nebus amžina, nes čia, kaip vietinės abatijos įtakingumo įrodymas, bus palaidoti ateinančio amžiaus Paryžiaus didvyris grafas Edas, būsimasis frankų karalius, paskui pirmasis iš Kapetingų Hugas Kapetas. Tačiau tik XIII amžiuje, valdant Liudvikui Šventajam, Šv. Dionizo abatija oficialiai taps „karalių kapinynu“, karališkuoju nekropoliu, kur gulės beveik visų valdovų ir įtakingiausių karališkosios valdžios vyrų palaikai.

IX amžius

ŠATLĖ–HALĖS

Grafų valanda

Greitųjų traukinių geležinkelio mazgas Šatlė–Halės su savo tų pačių pavadinimų metro stotimis sudaro milžinišką tinklą, iš kurio kiekvieną dieną pasipila pusė milijono fransiliečių*, atvykstančių į sostinę dirbti. Sveiki atvykę į didžiausią pasaulyje požeminę stotį! Jei norite išvengti baisiai atrodančio Halių Forumo, kuris, praėjus vos trisdešimčiai metų po pastatymo, aptrupėjęs kaip seni griuvėsiai, išlipkite Šatlė. Judantys eskalatorių takai jus veš nesibaigiančiais koridoriais, ausyse girdėsite muzikantų, kuriems RATP** leidžia čia groti, gitarų barškėjimą, eisite pro Paryžietiškų suvenyrų, prašmatnių ir beskonių, pardavėjus, kol galiausiai iškilsite į viršų prie 1808 metų fontano, pastatyto Napoleono karinei kampanijai Italijoje ir Egipte atminti.

Šatlė aikštė, esanti pačioje Paryžiaus šerdyje, po barono Hausmano renovacijos Antrosios imperijos laikais tapo kryžiaus formos centru, padalijančiu miestą ir suteikiančiu jam tvarkingumo

---

* Il de Franso gyventojai.

** Autonominė Paryžiaus transporto valdyba.

bei patogumo. Štai kodėl dešiniajame krante Sebastopolio bulvaras buvo nutiestas į šiaurę, kairiajame krante jį pratęsė Sen Mišelio bulvaras, o Rivoli gatvė vedė į rytus ir vakarus.

Naujai schemai įgyvendinti prireikė perkelti Šatlė fontaną ir jo koloną. Jie buvo pastumti dvylika metrų į vakarus, o visą darbą, akmens blokus užkėlus ant bėgių, pavyko atlikti per trisdešimt minučių.

Šauniajam baronui sukūrus savo naująjį Paryžių, paskutiniosios vingrios ir nepatogios gatvelės išnyko, o jų vietoje atsirado ne tik platesni keliai, bet ir du dideli teatrai: man iš kairės stovintis *Šatlė*, kur ilgą laiką viešpatavo operetė, man iš dešinės – *Saros Bernar teatras*, kuriam didžioji tragikė kurį laiką vadovavo pati. Tačiau šiandien nemirtingąją atlikėją primena tik pačiame pastato kampe esančios kavinės pavadinimas, nes jo salė dėl nesuprantamų priežasčių tapo *Miesto teatru.* Vis dėlto viduje, metaliniais laiptais pakilę į trečią lygmenį nelyginėje pusėje, atrasite sunkiai pastebimą Dieviškosios* aktorės persirengimo kambarį. Vonia, kriauklė, širma, afišos, nuotraukos – viskas čia, tarytum tragikė netrukus turėtų sugrįžti.

Trumpas melancholiškas žvilgsnis pro langą: kažkada šio teatro vietoje buvo Senojo Žibinto gatvė, niūrus skersgatvis, kuriame 1855 metų sausio 26 dieną poetas Žeraras de Nervalis pasikorė ant tvoros virbų, „pačiame šlykščiausiame kampe, kokį tik galėjo rasti“, – pasakys jo draugas Šarlis Bodleras. Pasak legendos, vieta, kur jis pririšo virvę, visiškai sutampa su suflerio anga po scena.

---

* Taip buvo vadinama Sara Bernar.

IX amžiaus pradžioje civilizacijos ir imperijos užmiršo Paryžių. 820 metais netgi atrodo, kad miestas išgyvena agoniją. Visokiausios nelaimės tarytum Dangaus siųsta bausmė užgriūva Senos krantus. Gyventojus kamuoja badas, potvyniai, epidemijos. Dėl blogo derliaus pritrūksta duonos, upė patvinusi, Sitė sala apsemta; persikelti iš vienos vietos į kitą įmanoma tik laivu, ir niekas negali sustabdyti aplinkui slankiojančios mirties. Išbrinkę kūnai plūduriuoja vandeny arba krūvomis tyso dar neapsemtame kairiajame krante. Ar šie žmonės nuskendo, o gal tapo bado ar nežinomos ligos aukomis? Niekas negali pasakyti, nes visi lavonai vienas į kitą panašūs. Paryžius tapo mirštančiųjų prieglauda.

Tačiau netrukus po miestą pasklinda viltingas gandas: Senos vandenys pasigailėjo lovos, kurioje beveik prieš tris šimtus metų Šv. Ženevjeva atidavė savo tyrą sielą Viešpačiui. Visų branginama relikvija saugoma vienuolyne, esančiame netoli Šv. Jono Krikštytojo baptisterijos. Lova sustabdydama iš upės vagos* išsiliejusius vandenis, Paryžiaus globėja dar kartą parodo savo meilę miestui ir jo gyventojams. Paryžiečiai, pasitikėdami šlovingąja Ženevjeva, iškilminga eisena traukia prie garbinamo guolio, kad išprašytų šventosios pagalbos. Ir stebuklas vėl įvyksta. Upės vandenys, priartėję prie palaimintosios lovos, staiga atslūgsta ir grįžta į savo vagą...

Šlovinamosios Ženevjevos globa nėra beprasmė, nes geroji šventoji pasirodo esanti vienintelė, kuriai vis dar rūpi Pary-

* Žodžių žaismas: „le lit“ (pranc.) reiškia ir lovą, ir upės vagą.

žiaus likimas. Vienintelė? Ne visai. Pačioje Europos šiaurėje viena tauta jau ruošia laivus, ketindama plaukti Baltijos jūra, pasiekti La Manšą ir leistis Senos upe...

Žvėrišką šiaurės tautos apetitą kelia didžiulė netvarka, vyraujanti Karolio Didžiojo valdose. Po žilabarzdžio imperatoriaus mirties jo sūnus Liudvikas Pamaldusis paveldi frankų imperiją. Tačiau pavojų kelia jo paties sūnūs, trokštantys kuo greičiau užgrobti valdžią. 833 metais trys imperatoriškosios atžalos nuverčia nuo sosto tėvą imperatorių ir pasidalija pyragą. Tačiau niekingos intrigos bei pavydas toliau drasko sukilusių princų širdis, imperija neišvengiamai suskyla.

Šito kaip tik ir laukia Skandinavijos pusiasalio kareivos, ketinantys pradėti savo baisiuosius užpuolimus. Iš pradžių jie neplaukia pernelyg toli nuo gimtųjų vietų ir pasitenkina netoli Anglijos esančios Šepio salos, Darmštato uosto prie Reino žiočių ir Anvero, nedidelio miestelio prie Esko upės, apiplėšimu. Terorizuojami gyventojai šiuos užpuolikus vadina „normandais“, tai yra „žmonėmis iš šiaurės“. Tačiau gana greitai juos imta vadinti taip, kaip jie patys save vadino – vikingais.

Mirus Liudvikui Pamaldžiajam, trys velionio sūnūs imperiją suskaldo į gabalus. Jiems pavyksta susitarti, ir 843 metais, netoli Verdeno, broliai pasirašo susitarimą. Pagal šį aktą imperija, ta proga pavadinta „Frankija“, padalijama į tris dalis: rytinė Frankija tenka Liudvikui II Vokiečiui, vidurinė Frankija, kartu su imperatoriaus titulu, atiduodama Lotarui I, o vakarinę Frankiją pasiima Karolis II Plikagalvis. Iš rytinės Frankijos atsiras Vokietija, iš vakarinės Frankijos – Prancūzija. Vidurinę Frankiją, užimančią teritoriją nuo Flandrijos iki Šiaurės Itali-

jos, gerokai apkramsnos abu galingi kaimynai, tačiau galima iš dalies tvirtinti, kad jos žemes paveldės dabartinė Italija.

Karolis II Plikagalvis yra uolus Dievo tarnas, savo pravardę, beje, pelnęs dėl plačios tonzūros, kurią išsiskuto kaip nuolankumo Bažnyčiai ženklą. Pamaldus, tas tiesa, bet nelabai karingas. Sužinojęs, kad vikingai atplaukia Senos upe, jis pasiunčia prieš juos keletą pulkų, o pats puola slėptis į Šv. Dionizo abatiją. Karalius viliasi, kad už aukštų vienuolyno sienų nepageidautinos barbarų ordos smarkiai nesudrums jam ramybės.

Tuo metu palei Seną žygiuojanti frankų rikiuotė puola į neviltį nuo atsivėrusio prieš akis reginio: per vandenis vienodu irklų ritmu neišvengiamai artinasi ilga laivų virtinė, o šiurpūs nuspalvintų drakonų nasrai jų pirmagaliuose byloja apie šių negailestingų karių ryžtą. Neverta delsti, reikia kuo greičiau gelbėtis, ir Karolio II Plikagalvio kariai išsilaksto į visas puses.

845 metų kovo 29 dieną, per Velykas, Paryžių apima panika. Jokia gynyba nenumatyta, niekam nepasiruošta, o seni, apgriuvę įtvirtinimai tikrai nesukliudys vikingams užgrobti miestą. Paryžiečiai ruošiasi bėgti. Kiekvienas pasiima ką gali – kas kokį gyvulį, kas papuošalus, kas miltų... Visi tikisi pasislėpti kur nors toli už Paryžiaus. Vienuoliai palieka vienuolyną, kartu tempdamiesi bažnytines puošmenas bei šventuosius indus ir šiukštu neužmiršdami visų svarbiausio – Šv. Germano ir Šv. Ženevjevos relikvijų. Nepagrįsti nuogąstavimai, juk savo pagonybe besididžiuojantys vikingai nė nemano grobti kažkokių kaulų. Užpuolikai aistringai trokšta tik turtų, nesvarbu

kokių, kad tik jie skambčiotų ir daug svertų. Auksinės monetos, vertingi daiktai, papuošalai – viskas tinka. Jie nenori žemių, nebando primesti valdžios, nesiekia išplėsti savo įtakos, trokšta tik praturtėti. Atrodo, jie apsėsti tik šios minties.

Vikingai priplaukia prie nedidelio Sitė salos uosto, išsilaipina, žudo paklaikusius gyventojus, be paliovos plėšikauja pusiau apleistame mieste. Be abejo, išsvajotųjų paslėptų pinigų jie dažniausiai ieško vienuolynuose bei abatijose. Ir randa. Be jokių skrupulų grobia krikščionybės lobius, juk apie ją nieko nenutuokia! Visa kita, – apgriuvę namai ir ūkiai, – jiems nė kiek nerūpi, todėl dažniausiai juos padega. O kai pamato jauną gražuolę ar tvirtą žaliūką, paima į vergovę. Juk juos visada bus galima parduoti už gerą kainą.

Vikingai atrodo nepasotinami. Dabar jie nori užimti Šv. Dionizo abatiją, nes yra tvirtai įsitikinę, kad joje paslėpti didžiuliai turtai. Karolis II Plikagalvis buria raitelius...

– Jūs, narsuoliai kariai, privalote apginti Šv. Dionizo, mūsų šventojo kankinio, kapą!

Tačiau frankų kovotojai atrodo niūriai nusiteikę... Metas visai netinkamas kovai, nes žolė pačioje pavasario pradžioje dar neatžėlusi, žirgai išbadėję, ir nėra kuo pašerti... Puolimą reikėtų nukelti vėlesniam laikui, kai žolė jau bus aukšta, kai oras pasidarys malonesnis.

Aukso ištroškęs priešas parankus tuo, kad iš jo visada galima nusipirkti taiką, kai kovai nebelieka jėgų. Septyni tūkstančiai svarų sidabro! Štai tokią sumą Karolis II Plikagalvis pasiūlo Ragnarui, vikingų vadui. Sandėris sudarytas, ir pilnus maišus prisikrovę vikingai atsitraukia.

Tačiau pačioje Europos šiaurėje kiti karo vadai taip pat svajoja prisiplėšti Frankijoje. Jiems tiek pripasakota apie Karolio Plikagalvio karalystės turtus! Atsiranda kažkoks Gotfridas, kurio flotilė pradeda kelti grėsmę Paryžiui. Keliolikos kareivių ant Šv. Ženevjevos kalvos ir naujo piniginio sandėrio pakanka, kad pavojus būtų nutolintas. Paskui atsidangina toks Sidrokas, su kuriuo jau neįmanoma susitarti, nes iždas ima katastrofiškai tuštėti. Tada vikingas keršija: jis plėšia Paryžiuje tai, ką dar galima plėšti, degina tai, ką dar galima deginti. „Kokia nelaimė! – rašo Emuenas, Sen Žermeno de Prė abatijos metraštininkas. – Frankai pasileido bėgti be kovos, pradėjo trauktis dar nepaleidus pirmosios strėlės, nesusidaužius skydams. Normandai žinojo, kad frankų senjorai prarado drąsą.“

Dar po kelerių metų vikingai randa naują būdą, kaip išplėšti pinigų iš Karolio Plikagalvio: jie pagrobia Liudviką, Šv. Dionizo vienuolyno abatą, ir jo brolį Gozleną, Paryžiaus vyskupą, bei du Karolio Didžiojo anūkus, tiesa, iš neteisėtos santuokos, bet visgi! Suprantama, už dviejų tokių žymių krikščionių išlaisvinimą pagrobėjai reikalauja neįtikėtinai didelės išpirkos. Šį kartą Frankijos karalius jau nebegali teisintis tuščiu kapšu, reikia mokėti. Daug. „Dėl šios išpirkos daugybės karalystės bažnyčių iždai buvo ištuštinti karaliaus įsakymu“, – tikina Prudensijus, Trua vyskupas, *Šv. Bertino analuose*.

Karolis Plikagalvis, suerzintas nepaliaujamų užpuolimų, galiausiai nusprendžia imtis darbų. Pirmiausia jis liepia atstatyti abu sugriautus tiltus, kurie kažkada Sitė salą jungė su upės krantais. Paskui, norėdamas geriau apsaugoti tiltą, esantį virš Senos atšakos, maždaug už šimto metrų žemyn pagal upės

tėkmę, jis įsako sukrauti akmenų krūvas ir uždėti ant jų lentas. Šis „Karolio Plikagalvio“ kelias vėliau taps Mainų tiltu ir pakeis miesto vaizdą.

Be to, norėdamas sustiprinti Senos užtvankos gynybą, pačiame dešiniojo kranto pakrašty Karolis Plikagalvis iškelia masyvų bokštą. Kairiajame krante Mažąjį tiltą taip pat saugo masyvus bokštas iš plytų ir akmenų, kurį dar supa gilus griovys.

Abiejuose krantuose iškilę bokštai yra lyg vartai į Paryžių, skirti apsaugoti jo šerdį – Sitė salą. Tai tikrų tikriausios tvirtovės, nedidelės pilys, *šatlė**... Didysis Šatlė stovi naujojo Karolio Plikagalvio tilto gale, Mažasis Šatlė – Mažojo tilto gale.

Koks Šatlė likimas?

*XII amžiuje miesto gynybai buvo pastatyta įspūdinga siena – Pilypo Augusto įtvirtinimai. Didysis Šatlė, tapęs nebereikalingu, virto Paryžiaus prevo rezidencija. Pro pastatą ėjo skliautuotas pasažas – Sen l'Efrua arba Ljefrua***... *Labai tinkamas pavadinimas, nes Didysis Šatlė buvo kraupi vieta: kalėjimas, morgas ir kankinimų kambariai – pati baisiausia Paryžiuje po Monfokono kartuvių.*

Aikštė anuomet nebuvo tokia plati kaip šiandien, tačiau ją iš visų pusių supo siaurų ir vingrių, niūrių ir pavojingų gatvelių labirintai. Kad susidarytumėte tikrą vaizdą, belieka pridurti, jog netoliese buvo didžiulė mėsinė, kur X amžiuje čia pat skerdė ir gyvulius... Pjaunamų gyvulių bliovimas

* Šatlė (pranc.*chatelet*) reiškia „nediduke pilis“.

** Siaubinga vieta.

susiliedavo su kankinamų žmonių šauksmais ir kalinių vaitojimais, aitrus morgo kvapas maišėsi su sukrešėjusio kraujo dvoku. Ir virš šios kloakos aukštyn kilo grėsmingas Šatlė kontūras... Žodžiu, viena pačių kraupiausių vietų, kokias tik galima įsivaizduoti! Skerdyklos Šv. Jokūbo bokštas, pastatytas 1509 metais, ir šalimais esanti Mežisri krantinė – odų rauginimo krantinė – saugo šių senųjų laikų prisiminimą.

Didysis Šatlė buvo nugriautas 1804 metais. Nesunku suprasti, kodėl norėta, kad nieko neliktų iš šio liūdnos atminties statinio. Jei visgi mėgintumėte įsivaizduoti, kaip atrodė Šatlė iš vidaus, pereikite Seną ir apsilankykite Galando gatvės 47-ame name esančiame Pasmerktųjų karceryje. Nusileiskite į rūsius, kur jūsų laukia senųjų kankinių palikti užrašai: „Mane pakars“, „Mirtis Maratui“... Čia išlikusios Mažojo Šatlė vienutės ir kiti kazematai, kurių analogas kairiajame krante buvo Didysis Šatlė.

885 metais, praėjus maždaug dešimtmečiui po abiejų Šatlė pastatymo, bemaž niekas nepasikeitė – vikingai tebegrasina. Žinoma, Karolis Plikagalvis iškeliavo į aną pasaulį ir buvo garbingai palaidotas Šv. Dionizo bazilikoje. Šia proga reikia pasakyti, kad IX amžiaus vadinamoji Karolio Didžiojo statula, saugoma Luvre, iš tikrųjų vaizduoja Karolį Plikagalvį. Man, Paryžiečiui, dėl to nekyla jokių abejonių: argi ne šiam Karoliui mes turime būti dėkingi už dalį savo istorijos?

Po karaliaus mirties vakarinės Frankijos regentystė buvo patikėta Karoliui III, pramintam Storuoju, rytinės Frankijos

karaliui, karūnuotam Vakarų imperatoriumi. Senoji Karolio Didžiojo imperija laikinai atkuriama.

Vikingams nuolat keliant pavojų, Frankijos grandai tikisi, kad bendras pajėgas sutelkus po vieno vado vėliava bus galima atsilaikyti prieš barbarus iš šiaurės. Jie klysta. Karolis Storasis labiau linkęs derėtis. Jis nusiperka taiką už du tūkstančius aštuonis šimtus sidabrinių svarų. Dėl ramybės jis pasiruošęs bet kokiai finansinei aukai. Šios sumos nepakanka? Kad įsigerintų priešui ir duotų jam dar daugiau pasipelnyti, vikingą Godfredą jis paskiria Frizijos hercogu, kitaip sakant, padovanoja jam ištisą provinciją, esančią dabartinių Nyderlandų šiaurėje. Bet Godfredui vis negana. Jis reikalauja teritorijų prie Reino krantų. Per daug norėdamas, godusis vikingas viską praras, nes jam pavyko išvesti iš kantrybės netgi tokį geruolį kaip Karolis Storasis...

Šį kartą imperatorius nė nemano nusileisti, tačiau apsimeta, kad sutinka derėtis. Susitikimas įvyksta mažoje saloje, vietoje, vadinamoje Herispichu, ten, kur Vaalas įteka į Reiną. Vikingas, kartu ir godus, ir patiklus, atvyksta su nedidele palyda. Jam paspęsti spąstai, ir Karolio Storojo vyrai, pasislėpę pasaloje, staiga iššoka bei per keletą minučių nužudo Godfredą kartu su jo sėbrais.

*
**

– Nužudė Godfredą! Už ginklų!

Šie šūksniai aidi visoje Skandinavijoje.

Iš šiaurės atplaukę laivai kėsinasi užpulti Frankiją. 885 metų rudenį smagiai nusiteikę vikingai ketina įsiveržti Paryžių, ku-

ris jiems atvers vartus iš pradžių į Burgundiją, paskui ir į visą kraštą.

Sena raibuliuoja nuo priešo laivų, susigrūdusių bortas prie borto. Septyni šimtai laivų neskubriai stumiasi į priekį, ant jų stiebų plevėsuoja stačiakampės vėliavos, ant išriestų pirmagalių smailių grėsmingai vėpso mitologinės skandinavų būtybės... Tarytum be garso artėtų ištisas miškas bizonų, avinų, plėšrių paukščių, išdažytų akį rėžiančiomis spalvomis. Upės vandens nebesimato, jis visiškai uždengtas eskadros kaip ilgo lankstaus kaspino, kuris susiraito vingiuose, išsilygina tiesioje vagoje ir nusidriekia iki pat Paryžiaus.

Mieste visi puikiai supranta, kad iš Karolio Storojo nieko neverta tikėtis: baikštusis valdovas skaičiuoja tik savo pinigėlius ir skrupulingai ruošia naujas brangenybių skrynias, kurias ketina pasiūlyti vikingams... Paryžiečiai nusigręžia nuo garbę praradusio imperatoriaus. Dabar gyventojai, kareiviai ir karo vadai kliaujasi tik savimi. Paryžius nesudreba, gyventojai nebėga, kiekvienas ruošiasi kovai. Apgulties Paryžiečiai laukė jau seniai. Jie pasiruošę susiremti su grobikais.

Lapkričio 25 dieną didžiulis iš šiaurės atsidanginęs laivynas sustoja prie Sitė salos. Be jokio pasipriešinimo vikingai užima kairįjį krantą, užgrobia turtingą Sen Žermeno de Prė abatiją, abatą Eblą ir daugybę vienuolių priverčia bėgti ir ieškoti prieglobsčio saloje.

Zigfridas, vikingų vadas, kuriam Karolio Storojo bailumas dar labiau sužadina apetitą, reikalauja pokalbio su pirmuoju iš Paryžiečių... Jis tikisi pradėti derybas, kurios padėtų išvengti kautynių, o jį apipiltų auksu.

Pas jį siunčiamas Gozlenas, Paryžiaus vyskupas. Krikščionis, nusiėmęs mitrą ir nusivilkęs kamžą, lieka išdidžiai stovėti su šalmu ant galvos ir pilko metalo šarvais. Priešais jį – pagonis su rūpestingai supinta ilga barzda, apsisiautęs ilgaplaukiais kailiais, prie diržo prisisegęs dviašmenį kalaviją. Zigfridas atrodo geranoriškai nusiteikęs. Jis tikina tenorįs kirsti Sitė salą, praplukdyti savo laivyną po tiltais ir traukti tolyn plėšti Frankijos.

– Imperatorius Karolis, antrasis po Dievo, kuris savo valdžioje laiko beveik visą pasaulį, patikėjo mums šį miestą ne tam, kad prarastų savo karalystę, o kad ją apsaugotų ir užtikrintų ilgalaikę ramybę, – pasipiktina Gozlenas. – Jeigu šių sienų gynyba būtų patikėta jums pačiam, ar elgtumėtės taip, kaip reikalaujate?

Vikingo garbė užgauta.

– Jei aš taip elgčiausi, – sušunka Zigfridas, – tegu nukerta mano galvą ir numeta ją šunims!

Tiek daug iš jo niekas nereikalauja...

– Jei man neleidžiate įeiti į miestą, mano kardas pats prasiskins sau kelią. Pažiūrėsim, ar jūsų bokštai atsilaikys prieš karo įrenginius ir mano karių narsą. Rytoj, vos išaušus, pasipils strėlių lietus, kuris nesiliaus iki pat saulėlydžio. Ir taip bus kiekvieną dieną, jei reikės, kausimės net metų metus...

Iš tikrųjų, kitą rytą marios vikingų išsilaipina iš laivų ir užima priešais Didįjį Šatlė esantį plotą. Vikingų paleistų strėlių debesys virpina orą ir kliudo keletą gynėjų. Sužeistas ir vyskupas Gozlenas, bet į ranką įsmigęs geležinis antgalis ištraukiamas, žaizda bemat sutvarstoma ir sužeistasis vėl stoja į kovą.

Mūšyje dalyvauja visi Paryžiaus gyventojai, moterys ieško audinių skiaučių žaizdoms aprišti, vyrai grumiasi vienas priešais vieną arba velka akmenis, kuriuos svaidys į užpuolikus. Atsiskleidžia ir netikėti karo sugebėjimai – abatas Eblas, pabėgęs iš Sen Žermeno de Prė vienuolyno, nusimeta sutaną ir užsideda tvirtus šarvus. Stojęs prieš vikingus, kurie artinasi tankiomis gretomis, jis pasirodo besąs nepaprastai taiklus lankininkas – viena strėle gali iškart perverti net šešis vyrus!

Tačiau priešo jėgos nemažėja. Vikingai iš savo laivų išsitempia karo įrenginius, padarytus iš lentų, ratų, virvių, ir netrukus iš šitų, primenančių pritūpusius siaubūnus, mechanizmų pasipila sunkių akmenų lietus. Bokštas stovi kaip stovėjęs. Tačiau vienas laivas pavojingai artinasi prie Didžiojo tilto, jis plukdo šturmavimo bokštą, kuris, prišlietas prie Didžiojo Šatlė, staiga nubloškia pakeliamąjį tiltą. Frankų kariai supranta pavojų, griebę kardus puola pirmyn ir pradeda kautis vyras prieš vyrą. Užpuolikai neatlaiko, jie atstumti... Vikingas Zigfridas, apstulbintas frankų įniršio, priblokštas tokio nelaukto pasipriešinimo, įsako trauktis, palikdamas daugybę užmuštųjų.

Ateina naktis. Paryžius ruošiasi atremti naują rytdienos šturmą. Šią pirmąją kovos dieną nelieka nepastebėtas vienas vyras, ryžtingesnis ir drąsesnis už visus kitus – Edas, Paryžiaus grafas, kuris nuo šiol ir vadovaus kovai. Jau aštuntame amžiuje Paryžius tapo grafyste, kurios pirmasis tituluotas grafas buvo Grifonas, Karolio Martelio sūnus. Vėliau šis titulas atitekdavo įvairioms dinastijoms, priklausomai nuo politinės įtakos ir sudarinėjamų koalicijų.

Dabar svarbiausia paaukštinti Didžiojo Šatlė bokštą – jis pernelyg žemas, tad priešų strėlės lengvai kliudo gynėjus. Kaip tai padaryti? Pastatyti priestatą iš akmenų ir plytų užimtų per daug laiko, o iš medžio – visai įmanoma... Kiaurą naktį Paryžiuje verda darbas. Kiekvienas nori prisidėti: ieškoma medžio lentų, pjaunama, kalama, ruošiamos sijos ir skersiniai. Darbuojamasi taip greitai, kad vos nublyškus aušrai Zigfridas negali atsitokėti iš nustebimo – bokštas išaugo per vieną naktį!

Kad kuo greičiau nugriautų Didįjį Šatlė, pulkas vikingų metasi irtis per supantį jį griovį. Kareiviai iš šiaurės, apsiginklavę ietimis ir kirviais, mėgina išjudinti pamatus. Tačiau pačiame medinio priestato viršuje esantiems gynėjams grafas Edas įsako pilti verdantį aliejų, dervą ir laidyti į priešus liepsnojančias strėles. Vaizdas šiurpus: žmonės užsiplieskia kaip aliejumi permerkti skudurai ir pavirsta gyvais fakelais. Veltui bando gelbėtis šokinėdami į Seną – užsiliepsnojęs aliejus nepaliauja degęs, tad ugnies apimti kūnai plūduriuoja upės vandenyje.

Visgi vienu metu ima atrodyti, kad bokštas neatsilaikys. Visose Paryžiaus bažnyčiose pradeda skambėti gedulo varpai. Vikingų tiek daug, kad vis nauji būriai atskuba į jau nepajėgiančių kovoti vietą. Jų vis daugėja ir daugėja. Didžiojo Šatlė pamatuose prakirtus angą, į ją ima garmėti užpuolikai. Prieš juos dar stoja Edas ir jo bebaimiai kariai, visi kaip vienas su kardais rankose. Kruvinose grumtynėse kaunamasi vyras prieš vyrą. Paryžiečiai supranta, kad dabar atsitraukus kris miestas, paskui – ir visa karalystė. Tad jie laikosi iš paskutiniųjų. Galiausiai vikingai pradeda trauktis, ieško, kur pasislėpti, ir dešiniajame krante, prie Šv. Germano Oseriečio abatijos, įsirengia karinę stovyklą.

Čia vikingai ruošia kruopščiai apgalvotas naujas atakas. Dabar jie niekur neskuba, kad prasimaitintų, apiplėšinėja aplinkinius kaimus, stato šturmavimo bokštus, kuria įsiveržimo planus. Paryžiuje tvirtinamas Didysis Šatlė, o jo viršuje sukonstruojamas didžiulių akmenų svaidymo įrenginys.

886 metų sausio 31 dieną, po dviejų šio keisto karo mėnesių, po dviejų abipusio stebėjimo, karinių operacijų kūrimo ir naujų karo ginklų išbandymo mėnesių, prasideda naujas šturmas. Paryžiuje pučiamas karo ragas, skelbiantis visuotinę mobilizaciją.

Vikingai išbando daugybę taktikų. Dabar jie artinasi pasislėpę po skydais, apdengtais žvėrių odomis; šie milžiniški skydai, po kuriais tūno daugybė karių, asocijuojasi su kraupiais, mitologiniais, sunkiai įsivaizduojamais drakonais, kurie užšliaužia ant tilto, kad uodegomis apsivyniotų aplink bokštą. Priešai taip pat bando užversti Šatlė griovį, mėtydami į vandenį iš anksto papjautus gyvulius ar nužudytų frankų belaisvių lavonus... Ir žengdami per šią pūvančią masę, kojomis trypdami kruviną žmonių ir gyvulių daugybę, jie bando šturmuoti įtvirtinimą, tačiau vėl nubloškiami atgal. Tada barbarai sugalvoja panaudoti ugnį: jie priplukdo prie bokšto liepsnojančias valtis, kurios lėtai kiūžta prie Didžiojo tilto sukrautų krūvų ir grimzta į vandenį.

Tačiau tikroji drama vyksta prie Mažojo Šatlė. Čia nuo žiemos lietaus patvinę upės vandenys nusinešė dalį Mažojo tilto, vedusio į kairįjį krantą. Taigi ant šio kranto stovintis bokštas dabar visiškai izoliuotas ir jį lengva užimti. Tačiau dvylika

narsuolių vis dar priešinasi, o vikingams, nepaisant jų gausos, nepavyksta gynėjų išstumti. Įniršę jie padega bokštą, ir dvylika drąsuolių, išsekinti ilgos kovos, trokštantys dūmuose, mėgindami gelbėtis susispiečia dar likusioje Mažojo tilto dalyje. Čia jie beviltiškai kaunasi vyras prieš vyrą. Vienuolika iš jų žūsta nuo kalavijų kirčių. Dvyliktasis, elegantiškus apdarus vilkintis jaunuolis, palaikomas turtingu didiku. Vikingai, susivilioję galima išpirka, nori paimti jį į nelaisvę, tačiau šis ištrūksta iš pagrobėjų nagų, vėl griebia kardą ir kaunasi iki pat mirties. Tuomet šiaurės vyrų įniršis užgriūva patį bokštą, ir jis nušluojamas nuo žemės.

Paryžiui beprasmiškas ir herojiškas dvylikos Paryžiečių pasipriešinimas prie Mažojo Šatlė taps moralinio tvirtumo ir narsos simboliu. Ardrado, Arnoldo, Erilando, Ermenfrido, Ervingo, Einaro, Gosvino, Gozberto, Gi, Odoakro, Soti ir Ervė, to, kurį vikingai bandė paimti gyvą, vardai bus įrašyti į miesto istorijos šlovės knygą.

*
* *

Artėja pavasaris, karių jėgos senka. Vikingai skaičiuoja žuvusiuosius ir klausia savęs, ar Paryžius vertas tokios kainos... Reikia kuo greičiau rasti garbingą išeitį. Grafas Edas, toks pat subtilus politikas, kaip ir sumanus karys, pasiunčia pasiuntinį, norėdamas susitikti su savo priešu Zigfridu. Abu vadai tariasi ant Didžiojo tilto, frankas vikingui pasiūlo šešiasdešimties sidabrinių svarų sumą. Tegu pasiima pinigus ir nešdinasi velniop! Suma juokingai maža, bet Edas negali ir nenori daugiau

mokėti. Visų pirma, Paryžius labai nuskurdo dėl daugelį mėnesių trukusios kovos. Antra, sumokėdamas didesnę duoklę, Edas sukeltų prieš save visus frankus, labai jautriai reaguojančius į viską, kas siejasi su garbe ir drąsa.

Šešiasdešimties sidabrinių svarų Zigfridui visiškai pakanka, kad galėtų nutraukti apgultį pakelta galva. Tačiau vikingų didikai, supantys vadą ant Didžiojo tilto, sandėriui nepritaria. Jie nori arba tęsti kovą, arba gauti didesnį atlygį! Pasijutę įžeisti tokia pasiūlyta suma, jie užpuola Edą ir bando paimti į nelaisvę, tikėdamiesi didžiulės išpirkos... Tačiau frankas sušvytruoja kardu, pagrasina, perrėžia keletą pilvų ir sveikas gyvas sugrįžta į Sitė salą. Tuomet smulkūs vikingų vadukai savo pajėgomis bando užgrobti Didįjį Šatlė, tačiau jų jėgos Paryžiaus šturmui jau pernelyg sumenkusios ir pakrikusios, tad nesunkiai atsilaikoma.

Pagaliau vikingai atsisako savo ketinimų. Gerai nežinodami, kur sukti, jie palieka stovyklą dešiniajame krante ir apsistoja kairiajame, prie Sen Žermen de Prė abatijos.

Paryžiuje nėra kada džiaugtis paliaubomis. Miestą užgriūna nauja neganda: į Didžiojo Šatlė griovį sumesti lavonai sukėlė maro epidemiją. Dabar prie žuvusiųjų su ginklu rankose dar prisideda ligos suėsti numirėliai. O kai šis blogis atsitraukia, miestą, kuris išlaikė tokią ilgą apsuptį, ištinka badas. Naktimis gali pastebėti šešėlius, tyliai paliekančius Sitė salą ir sėlinančius į vikingų stovyklą... Pasinaudodami tamsa, keletas narsių Paryžiečių slenka vogti jaučių, galvijai tyliai pervaromi per Didįjį tiltą, kad paskui būtų iškepti išbadėjusiems Paryžiečiams.

Situacija gana neįprasta: Paryžiečiai nedrįsta palikti salos, vikingai telkiasi jos prieigose... Ar apgultis nutraukta, ar ne? Būtina pagreitinti įvykius ir priversti užpuolikus nešdintis. Tam Karolis Storasis privalo pradėti mūšį. Edas ir dar keletas drąsuolių slapčia palieka Paryžių ir nukanka iki Meco, vildamiesi suminkštinti valdovo širdį ir išprašyti keletą gerai ginkluotų būrių, su kuriais būtų galima nublokšti vikingus toliau nuo Paryžiaus. Tačiau storulį Karolį problemos jau per daug išvarginusios, jis norėtų šiek tiek ramybės, tegu leidžia jam ramiai gyventi ir liaujasi trukdę su tais niekada nesibaigiančiais prašymais...

Ką gi, jei jau Edas toks įkyrus, Karolis sutinka pasiųsti prie Paryžiaus keletą pulkų, kuriems vadovaus hercogas Henrikas Saksonietis. Pats imperatorius atvyks vėliau, galbūt atvyks, tikrai atvyks, na, pažiūrėsim...

Edas skuba atgal į Paryžių, kad savo piliečiams praneštų gerąją naujieną. Netrukus, nutviekstas birželio saulės, jis pasirodo Monmartro aukštumose, ir netekę žado Paryžiečiai sulaiko kvėpavimą. O vikingai, tvirtai įsitikinę, kad šis sujudimas jiems nieko gero nežada, mėgina sukliudyti Edui patekti į apgultą miestą... Ar gerai ginkluotų kareivių rikiuotė pajėgs sustabdyti didvyrį? Edas, pasileidęs šuoliais, aukštai iškėlęs kardą, žaibiškai praneria pro vikingų gretas ir štai – jis jau miesto aikštėje, kur visi jį kaip tikrą narsuolį sutinka sveikinimo šūksniais.

Henriko Saksoniečio pulkai atvyksta šiek tiek vėliau ir užpuola vikingus, kurie pradeda trauktis. Frankų didikai tikisi, kad šis susirėmimas bus puiki proga ne tik nublokšti priešininkus, bet ir visiškai juos sutriuškinti. Tačiau tam reikia pa-

stiprinimo, kuriam turi vadovauti pats imperatorius, tai jau paskelbta, jis stovi galingos armijos priešaky, jis jau netoli Monmartro, jis neabejotinai nugalės...

Tik visa bėda, kad Karolis kažkodėl delsia. Karolio Didžiojo proanūkis yra, be abejonės, geras derybininkas, gal netgi kaip reikiant suktas, tačiau jo niekaip nepavadinsi karo žaibu. Vikingai nori persikelti per Seną? Tegu sau keliasi! Ir dar, kad apmaldytų skandinavų plėšikų rajumą, jis dovanoja jiems septynių šimtų sidabrinių svarų atlygį. Įtūžę frankų didikai plyšauja apie išdavystę! Iš tikrųjų, kalbama ne tik apie bailumą: imperatoriui labiausiai rūpi Germanija, kitaip sakant, rytinė Frankija, todėl jis pasiruošęs sudaryti trumpalaikę sąjungą su šiaurės vadais, užuot rūpinęsis savo valdų šerdimi – vakarine Frankija. Frankų aristokratija niekada jam neatleis tokios niekšybės.

Nuo šiol Paryžiaus su imperatoriumi nebesieja jokie saitai. Ir kai Zigfridas nori praplukdyti savo laivyną po Didžiuoju tiltu, kad patrauktų toliau deginti Frankijos, kaip jam leido Karolis, padaroma viskas, kad vilkstinė būtų sustabdyta. Nuo Didžiojo Šatlė bokšto aukštumų Eblas, abatas-šaulys, nusitaiko į pirmojo laivo locmaną ir paleidžia strėlę jam tiesiai į širdį! Vikingams užtenka proto daugiau nemėginti. Keistas dalykas bei neįtikėtinas reginys, šie narsūs jūrininkai traukia savo valtis į sausumą, kad apeitų Paryžių laukais ir miškais! Iki dugno išgėrę gėdos taurę, jie vėl sulipa į laivus tik jau toli už miesto, plaukia Jonos upe, užpuola Sensą, kurio taip ir neužima, pasuka prie Mo, daug prasčiau saugomo, apiplėšia miestą ir paima į nelaisvę vyskupą, tikėdamiesi už jį gauti keliolika auksinių.

Praėjus metams, 887-ųjų lapkritį, imperijoje vyrauja visuotinio nepasitenkinimo nuotaikos. Karolis Storasis, norėdamas numaldyti diduomenę, Trebure, prie Mainco, priverstas sušaukti seimą. Imperatorius norėtų pasiteisinti, tačiau kam rūpi klausytis tokių apgailėtinų pasiaiškinimų? Iš jo bemat atimami visi titulai. Praeina vos keletas minučių, ir Karolis nustoja būti Vakarų imperatoriumi, Italijos karaliumi, rytinės Frankijos karaliumi... Ir tampa niekuo. Jo sūnėnas hercogas Arnulfas paskelbiamas karaliumi Germanijoje, tačiau Frankijos sostas lieka laisvas...

Frankų didikai, vasario mėnesį susirinkę Kompjene, sveikinimo šūksniais pasitinka Edą, ir Paryžiaus grafas paskelbiamas vakarinės Frankijos karaliumi. Baiminantis, kad gali atsirasti kitų kandidatų į sostą, Edas nedelsiant karūnuojamas pačiame Kompjene. Šiek tiek paskubinamos mišios, greitai suteikiamas patepimas, ir – „tegyvuoja karalius!"

– Jūs, bažnyčios žmonės ir didikai pasauliečiai, būsite man ištikimi, padėsite patarimais ir galiomis... Su Dievo padėjimu ir jūsų pagalba aš pertvarkysiu viską, ką reikia pertvarkyti, viskas vėl bus teisėta ir teisinga, kaip ankstesniais laikais.

Gražūs rinkiminiai pažadai. O kol kas karalius Edas turi tęsti kovas su vikingais, kurie grįžta su dar stipresnėmis pajėgomis, kad užgrobtų Frankiją.

Priešai galutinai atsisakė Paryžiaus puolimo, tačiau miestui reikia susitvarstyti žaizdas. Vikingų įsiveržimai apgadino pastatus: iš Sen Žermen de Prė bazilikos belikusi apatinė kvadra-

tinio bokšto dalis, o Šv. Ženevjevos, Šv. Julijono Vargingojo, Šv. Marcelijaus, Šv. Germano Oseriečio ir daugybė kitų bažnyčių buvo apiplėštos ir padegtos.

Po visų šių negandų Paryžius keliasi sutvirtėjęs. Įnirtingi plėšikų iš Skandinavijos antpuoliai parodė, kad tas, kas nori užgrobti Frankiją, pirmiausia privalo paimti Paryžių. Savo atkaklia gynyba Paryžiečiai išgarsėjo visoje karalystėje, ir net jei po Paryžiaus grafo Edo mirties vakarinės Frankijos karūna vėl atiteks tiesioginiams Karolio Didžiojo palikuonims, nuo šiol jau jie, Paryžiečiai, kurs Istoriją ir rinks karalius.

X amžius

LA ŠAPELĖ

Kapetingų triumfas

„Nepaprastas stebuklas Šapelė stotyje – metro gryname ore!“ – būtų galėjęs uždainuoti Šarlis Trenė. Iš tikrųjų, čia metro išnyra į lauką tam, kad šiek tiek įkvėptų šviežio oro. Maloniai nustembi, kai stovėdamas perone, pamatai baltą Monmartro Švč. Jėzaus Širdies bazilikos kupolą. Tačiau metro linija ir stotis buvo pastatytos ant gerokai senesnių praeities liekanų – sienos, XVIII amžiaus pabaigoje pastatytos už finansininkų grupės paramos visuomenei lėšas, ir prie jos buvo renkamas prekybos mokestis.

Vaikštinėju po šį kvartalą, skaniai kvepiantį iš Indijos ar Pakistano atvežtais prieskoniais, tarytum po kokį indų rajoną, kuriame gali atrasti ką tik nori. Štai vos už keleto žingsnių stovi senasis *Buf diu Nor* teatras, šiek tiek nutolęs nuo didžiųjų Paryžiaus scenų, tačiau išvengęs pranašauto žlugimo tik anglo Piterio Bruko talento dėka. Šis režisierius iš jo padarė tikrą novatoriško teatro laboratoriją, kartais keistą, dažniausiai labai drąsią, bet visada sujaudinančią. Tačiau grįžkime prie Istorijos...

Iš kur kilo pavadinimas „Šapelė“?

Iš Karolio Didžiojo! Gerai žinoma, kad imperatorius jautė silpnybę visokiausioms relikvijoms. Kad patenkintų šį įgeidį, jis nuolat siųsdavo į Palestiną riterius, turėjusius pargabenti paskutiniuosius Kristaus kančios įrodymus ar pirmųjų krikščionių kankinių palaikų liekanas. Iš ilgų kelionių į Tikėjimo žemę sugrįžę pasiuntiniai parveždavo medžio nuolaužų, drobių skiaučių, kaulų, kurie, sudėti į nuostabaus juvelyrinio darbo skryneles, dėl religinių dogmų magijos virsdavo švenčiausiomis relikvijomis, kurias garbindavo minios tikinčiųjų.

Vienas gražiausių jo kolekcijos egzempliorių buvo šv. Martyno apsiaustas, tiksliau, pusė apsiausto, nes Dievo įkvėptas jaunuolis jį perrėžęs pusiau, kad dalį atiduotų elgetai. Savo Ekso rūmų teritorijoje Karolis Didysis įsakė pastatyti kulto ir garbinimo vietą šiam šlovingam audiniui saugoti koplyčią. Šis žodis „šapelė“ atsirado iš lotyniškojo „cappa“, reiškiančio „apsiaustą“.

Žodžio vartojimas paplito. Paryžiuje taip pradėta vadinti nedidelė maldykla, kurioje, kaip pasakojama, šv. Ženevjeva buvo stabtelėjusi pasimelsti, kai keliavo aplankyti šv. Dionizo kapo.

Tarp Monmartro ir Belvilio, aplink maldyklą arba koplyčią, kurioje kitados meldėsi Šv. Ženevjeva, atsirado Šapelė kaimas; kadangi jis buvo Šv. Dionizo abatijos žemėse, pradėta jį vadinti

Šapelė Sen Deni, kol galiausiai, 1860 metais, jis buvo prijungtas prie Paryžiaus ir tapo sostinės XVIII apygardos dalimi.

Šapelė gatvėje 16-ame name esanti bažnyčia stovi senosios maldyklos vietoje. Kitados netgi manyta, kad čia palaidotas šv. Dionizas.

Be šv. Ženevjevos, šią vietą lankė kita garsi atgailautoja – Žana d'Ark. Jos garbei pastatyta statula primena, kad 1429 metų rugsėjo 7 dieną Orleano mergelė čia atvyko pasimelsti, tikėdamasi išlaisvinti Paryžių iš anglų ir burgundų jungo. Tąkart jai nepasisekė, mūšyje šventoji netgi buvo sužeista į šlaunį.

Didžioji dabartinės bažnyčios dalis statyta XVIII amžiuje. Vienintelės senosios, 1204 metų bažnyčios, liekanos, – regėjusios čia besimeldžiančią Žaną, – yra keturios pirmosios navos travėjos, kurias nuo likusios bažnyčios dalies skiria apvalios kolonos.

Senovinis kaimas buvo už dabartinės metro stoties, Polio Eliuaro aikštės lygmenyje, Markso Dormua aveniu gale. Nedidelis plotelis, juk kaimą sudarė tik viena gatvė, – siauras, labai kuklus, užtat koks garsus.

*
**

X amžiuje didžiulė Landi mugė persikelia į kitą vietą, Sen Deni miestelyje jos nelieka, nes prekeiviai nori būti arčiau Paryžiaus. Dabar mugė faktiškai yra pusiaukelėje tarp abatijos ir miesto – Šapelė kaimelyje, dabartinės Šapelė aikštės vietoje.

Landi. Šis neaiškus žodis greičiausiai atsirado iš lotyniškojo *indictus*, kuris reiškia „nustatyti", „pažymėti". Kasmet birželio

mėnesį, ištisas dvi savaites, tūkstančiai prekiautojų, atvykusių ne tik iš visos Frankijos, bet ir iš Provanso, Ispanijos, Lombardijos, Konstantinopolio, renkasi čia, tikėdamiesi įsiūlyti savo audinius, avis, žoles, prieskonius, kvepalus ir, kaip retenybę, pergamento lakštus! Į Šapelė atskuba ir mokytojai juodomis togomis, dėstantys savo išmintį vienuolynuose veikusiose mokyklose arba institucijose, įsikūrusiose ant Šv. Ženevjevos kalvos, nepaisant Paryžiaus vyskupo pasipiktinimo. Pasaulietinis ar religinis mokymas? Jau tais laikais diskutuojama šiuo klausimu, tačiau visiems reikia neįkainojamų, iš Rytų pargabentų pergamentų, tad visi stumdosi Landi turgavietėje vienas per kitą, nes turi apsipirkti.

Šapelė mugė sutraukia ir margaspalvę minią, suplaukusią nusipirkti maisto ar tiesiog pasigėrėti trumpalaikėmis krautuvėlėmis, švarutėmis ir elegantiškomis, taip besiskiriančiomis nuo niūrių Paryžiaus dirbtuvių. Čia skubama tarytum į teatrą, trokštant išvysti didžiosios pasaulio scenos mirgulį... Mugės spalvos ir kvapai tarsi nukelia į tolimus kraštus. Pirkėjai aikčioja išvydę pardavinėjamų šilkų grožį, žavisi akrobatais, ugnies spjaudytojais, šokėjais ir fleitos virtuozais, kurie atrodo tokie linksmi! Beje, tarp šių krautuvėlių stovi medinis namelis, kuriame įsitaisęs pats Šv. Dionizo abatijos abatas, griežtas, rimtas, surauktais antakiais. Jis čia tam, kad teistų, išspręstų ir numaldytų tarp prekeivių ir pirkėjų iškilusius ginčus, kurių mugėje niekada netrūksta.

Turtingi ponai paauksuotais batais, spalvingomis kelnėmis, vilnoniais arba gražiai išaustais lininiais švarkais, su kalaviju prie šono ir lazda rankoje, trumpu mėlynu ar žaliu apsiaustu,

čia atsiveda savo damas. Jos avi batelius, kurie saugo nuo gatvių purvo ir dulkių, dėvi dvi tunikas – vieną trumpą ir kitą ilgesnę – violetinės, žibuoklių spalvos ar išsiuvinėtas auksu, o jų plaukai pagal paskutinę madą pridengti trumpu šaliu. Palyginti su spalvingais pasiturinčių Paryžiečių apdarais, valstiečių ir amatininkų drabužiai atrodo blankūs, pilki, smėlio ar kaštono spalvos – jie toli gražu neprilygsta išpuoselėtam gražiųjų damų ir bajorų skoniui.

Kokia tolesnė Landi mugės istorija?

XIII amžiuje, plečiantis Paryžiaus universitetui, Landi mugė bei prekyba pergamentu buvo tikra šventė mokytojams ir jų mokiniams. Dar gerai neišaušus, vos tik ji atsidarydavo, jau galėjai pamatyti, kaip ant Šv. Ženevjevos kalvos renkasi studentai. Jie susiburdavo į grupeles ir, aidint fleitų, trimitų ir būgnų muzikai, linksmai traukdavo į Šapelė. Sorbonos kieme yra nuostabi freska, vaizduojanti šias džiaugsmingas eitynes.

1444 metais dėl studentų keliamų neramumų mugė buvo perkelta į Sen Deni. Vėliau Landi pavirto gyvulių turgumi, paskui, XIX amžiuje, į šventinę mugę, vadinamą „Vasaros švente“. Vienintelis Olivė turgus (Olivė gatvėje), atidarytas 1885 metais, tėra blankus atgarsis to, kas pradingo.

978 metais Paryžiaus grafas yra Hugas Kapetas. Būtent Kapetas, kad būtų galima atskirti nuo tėvo Hugo Didžiojo, kuris iki sūnaus valdymo taip pat buvo Paryžiaus grafas. Tie-

są sakant, nežinia, iš kur jis gavo šią Kapeto pravardę. Ar dėl pernelyg didelės galvos ant silpno kūno (nuo lotyniškojo *caput* – galva)? Ar todėl, kad visą laiką nešiojo gobtuvą? O gal dėl to, kad turėjo daugybę abatijų ir šitaip tapo „abitu", tuo, „kuris vilki abitą"? Ar dėl to, kad buvo pasaulietinis šv. Martyno iš Tūro abatijos abatas, tad jo pravardė yra subtili nuoroda į šventąjį, pasidalijusį savo apsiaustu? Dar pasakojama, kad stovėdamas savo pulkų priekyje mosikuodavo šventąja Martyno relikvija, tikėdamasis mistinių jėgų globos?

Kaip Paryžiaus grafas, Hugas Kapetas atsakingas už viešąją tvarką mieste ir jo gynybą. Jis valdo Paryžių, tačiau kokį Paryžių? Apylinkės palei abu krantus nusiaubtos vikingų ir nieko nepadaryta, kad būtų atstatyta tai, kas sugriauta. Abatijos nuniokotos, visi seniai įprato gyventi ir melstis tarp apgriuvusių sienų, apdegusiose bažnyčiose, apiplėštuose vienuolynuose.

Sitė saloje vaizdas ne ką geresnis. Kadangi dauguma namų buvo mediniai, dabar jie sudegę arba juos kliudė paleisti į miestą didžiuliai akmenys; paskubomis sutaisytos šleivos lūšnos krypsta į šoną ir atrodo, kad tuoj užgrius viena ant kitos. Pirmajame šių trobesių aukšte paprastai įsikūrusios tamsios, į gatvę atidarytos krautuvėlės. Tačiau jos niūrios, dvokia pelėsiais ir priplėkusiais riebalais, tad dažniausiai perkama gatvėje iš keliaujančių prekiautojų. Batsiuviai eina nešini ilga kartimi, ant kurios sukabinti batai parduoti, vyno prekiautojai stumia savo vežimėlius, vaisių pardavėjai velka didžiules pintines, o parduodantys įvairius niekniekius, jų prisikrovę didžiulius maišus. Ir visi čia šūkaloja iki užkimimo, bandydami užgožti kitų balsus ir privilioti pirkėjus.

Nors miestas ir prarado ankstesnį patrauklumą, nors Lotarui, Karolio Didžiojo anūkui ir Frankijos karaliui, labiau patinka Laono rezidencija, Paryžius išlieka gyvybingas ir trokštamas. Kas labiausiai jo trokšta? Otonas II, germanų imperatorius.

Iš tikrųjų, 978 metais tarp Frankijos ir Germanijos dar labiau įsitvyro įtampa. Lotaras mano, kad imperatorius iš jo pasiglemžė Lotaringiją, vidurinės Frankijos dalį, kurią būsimieji prancūzai ir būsimieji vokiečiai atiminės vieni iš kitų iki pat XX amžiaus!

Dabar Lotaras nusprendžia nubausti Otoną, šį arogantišką valdovą. Jis sukviečia į Laoną karalystės didikus, tikėdamasis palaikymo rengiant baudžiamąją ekspediciją. Hugas Kapetas ir kiti feodalai jai pritaria, pasiruošę tučtuojau paremti operaciją finansiškai ir karine jėga.

Ir štai jau vasaros pradžioje dvidešimties tūkstančių vyrų frankų armija žygiuoja į Ekso Šapelė miestą. Visi patenkinti: vadai už besąlygišką paklusnumą tikisi paaukštinimo sugrįžus, eiliniai kareiviai džiaugiasi galėsią prisiplėšti naujose žemėse. Tik valstiečių veidai rūškani – jų žemės vėl bus nusiaubtos. Tačiau kas kreips dėmesį į slogias mužikų nuotaikas? Kur tada kariauti?

Lotaro armija žengia pirmyn, kerta Mezo upę, pasiekia Eksą, kur ryžto kupini kareiviai su kardais rankose įsiveržia į rūmus. Tuščius... Imperatorius su visa svita paliko rezidenciją paskutinę akimirką: stalai apkrauti patiekalais, mėsa dar šilta! Šiek tiek papuotavę, frankai čiumpa brangias spintose sukrautas medžiagas, kraunasi aukso indus, griebia imperatoriškąsias

brangenybes. Paskui, patenkinti žygiu, kareiviai ir jų vadai sugrįžta į Frankiją. Lotaras godžiai mėgaujasi Laono ramybe ir paleidžia armiją. Viskas baigta, pakariausim kitą kartą.

Priešui išsidanginus, Otonas sugrįžta į Eksą ir baisisi rezidencijai padaryta žala. Grobikams turi būti atkeršyta! Nieko nedelsdamas imperatorius surenka trisdešimties tūkstančių raitelių armiją ir dar pulkus pėstininkų. Spalio mėnesį germanų kareiviai įžengia į Frankiją. Jie atėjo čia tam, kad griautų ir plėštų pilnomis rieškučiomis – karališkieji Atinji ir Kompjeno rūmai nusiaubti, suasoniečių ir laoniečių laukai dega. Negana to, Otonas dar nori Paryžiaus. Tik apiplėštas Paryžius galės nuplauti Ekse patirtą pažeminimą!

Lotaras paspruko iš Laono ir gėdingai slepiasi Etampe, o visas viltis deda tik į Hugą Kapetą – Paryžiaus grafas turįs apginti savo miestą... Nėra laiko rinkti armiją, Paryžius vėl turės kautis vienui vienas. Germanai jau artinasi, gali pamatyti knibždantį jų debesį Monmartro aukštumose... Priešų armija jau čia, ji jau statosi palapines, tačiau artyn neina. Otonas nedrįsta pulti. Jis žino, kad anksčiau miestas pergalingai atlaikė vikingų apgultį. Ar jis pasirodys sumanesnis už plėšikus iš šiaurės?

Imperatoriaus sūnėnas, tuščiagarbis smarkuolis, reikalauja, kad jam su kariais būtų leista prasiveržti į miestą. Otonas pritaria: tegu šis karštakošis parodo Paryžiečiams, ką gali! Bet vos tik nedidelė kohorta priartėja prie miesto sienų, Kapeto vyrai išsiveržia iš miesto, apsupa bebaimius kovotojus ir visus iki vieno išžudo. Net imperatoriaus sūnėno nepagaili.

Po tokio griežto perspėjimo Otonas nė nebando susiremti su įnirtusiais Paryžiečiais. Nors ir reikia ką nors dary-

ti... Būtina parodyti, kad miestas apsuptas, reikia patampyti Paryžiečiams nervus. Tad kiekvieną rytą prie Didžiojo Šatlė, Paryžiečių pasipriešinimo simbolio, pasirodo milžiniško ūgio galiūnas. Niūriu bosu jis ištisas valandas drabsto purvais Paryžių ir visą Frankiją.

Hugas nusprendžia, kad ši nepakenčiama provokacija pagaliau privalo liautis. Bet ar dėl to turės susikauti abidvi armijos? Ne, į vieno žmogaus mestą iššūkį privalo atsakyti vienas žmogus!

Frankų garbei apginti išrenkamas raitelis vardu Ivas. Miesto vartai atsidaro: išdidžiai sėdėdamas ant žirgo, išrinktasis joja susiremti su milžinu. Abu grumiasi aidint audringiems šalininkų šūksniams ir baisiems priešų prakeiksmams. Germano ietis suskaldo į šipulius Ivo skydą, įsminga į krūtinę. Paryžiaus kautynių meistras nukrinta nuo žirgo ir išsitiesia ant žemės. Nejaugi germanas laimės dvikovą? Štai jis jau atskuba pribaigti priešininką, ir Paryžiečių stovykla netenka žado, žmonės dreba iš baimės, net verkia. Tačiau tuo metu, kai pergalingasis germanas puola sužeistą grobį, Ivas atmerkia akis, sukruta, netikėtai pakelia ietį... jos smaigalys vangiai įsminga į tą vietą po pilvu, kur metalines šarvų dalis keičia odinės juostos. Šaižiai žvangant geležiai, nugalėtasis sukniumba, o Paryžiečiai šaukia iš džiaugsmo. Tepraėjo akimirka ir jie jau, galima sakyti, laimėjo karą!

Lapkričio 30 dieną, maždaug po dviejų mėnesių apgulties, kuri galiausiai ėmė panašėti į taikingą kaimynystę, Otonas liepia krautis daiktus. Šalta, purvo iki kelių, artinasi žiema, neverta ko nors tikėtis. Palapinės jau išardytos, ir puikioji ger-

manų armija palieka Monmartro aukštumas. Ji dar šiek tiek gaus į kaulus nuo užsigrūdinusių Lotaro pulkų kiek toliau, prie Suasono.

Galima sakyti, be jokio mūšio prie Paryžiaus vartų iškovojus pergalę, Hugas Kapetas tampa svarbiausiu, po karaliaus, frankų karalystės asmeniu. Overnietis Gerbertas Orijakas, kuris vėliau taps popiežiumi Silvestru II, šia proga pažymi: „Karalius Lotaras yra pirmas frankų karalystės žmogus tik pagal titulą. Hugas yra pirmas ne pagal titulą, bet pagal savo darbus ir žygdarbius.“

Ar būta legendos apie germaną?

Iš įsimintino susirėmimo tarp franko Ivo ir galiūno germano gims legenda apie milžiną Izorą... Nuo XII amžiaus apie jį bus dainuojama herojinėse dainose, turėjusiose kelti prancūzų dvasią kovose su užsienio priešais. Galiūnas taps saracėnu, o didvyris perims Gijomo iš Oranžo, Karolio Didžiojo riterio ir krikščionybės gynėjo, identitetą bei bruožus. Paryžiuje Tombė Izoir gatvės pavadinimas primena numanomą kritusio priešo kapo vietą.*

Ištisus aštuonerius metus Hugui Kapetui, atrodo, labiau rūpės asmeninės ambicijos, o ne Paryžiaus miestas. Vykdydamas sudėtingą ir gana subtilią politiką, jis ruošiasi įžengti į sostą, kartais netgi priešgyniauja karaliui, nors iš esmės lieka

* Pavadinimas reiškia „Izuaro kapo gatvė“.

ištikimas jo vasalas. Hugas vyksta į Romą pasimatyti su popiežiumi, kariauja su Lotaringijos hercogais, bando sudaryti sąjungą su germanais, vėl sugrįžta prie Lotaro... Visą tą laiką, būdamas pernelyg užsiėmęs, nieko nedaro dėl Paryžiaus miesto. Gaila, nes miestui labai reikėtų atsigauti. Kol kas Hugo Kapeto šlovės palaikymui visiškai užtenka, kad jis išplėšė jį iš Otono letenų.

O vėliau palankiai susiklosčiusios aplinkybės dar labiau pagarsins jo šlovę. 986 metais miršta Lotaras, ir karūna atitenka jo sūnui Liudvikui V, kuriam vos dvidešimt metų. Tačiau kitąmet – koks palankus likimo posūkis! – jaunasis karalius nukrinta nuo žirgo ir užsimuša. Po laidotuvių didikų asamblėja susirenka Senlyje ir sveikinimo šūksniais pasiūlo sostą Hugui Kapetui, nes šis labiausiai jo vertas. Reikalas švariai sutvarkytas, ir visi nedelsdami vyksta į Nuajoną, kur 987 metų liepos 3 dieną Hugui įteikiami karališkosios valdžios atributai. Klūpodamas frankų valdovas iškilmingai prisiekia.

– Aš, Hugas, su Dievo palaiminimu pasiruošęs tapti frankų karaliumi, savo karūnavimo dieną prieš Dievą ir visus šventuosius prisiekiu išsaugoti jūsų visų kanonines privilegijas, įstatymą ir jurisdikciją, kurie jas nustato ir palaiko. Dievo akivaizdoje prisiekiu, kiek tik bus įmanoma ir kaip privalu karaliui savo karalystėje, rūpintis kiekvieno vyskupo ir kiekvienos bažnyčios saugumu. Taip pat prisiekiu valdyti man patikėtą liaudį pagal įstatymus ir teisę.

Hugas gauna šventą patepimą ir tampa „frankų, bretonų, danų, akvitaniečių, gotų, ispanų ir vaskonų karaliumi“. Labai skambus pavadinimas, po kuriuo iš tikrųjų slypi nelabai

maloni realybė. Danai – tai tik Neustrijos normandai, o gotai, ispanai ir vaskonai – gal keliolika pietų kraštų gyventojų. Be to, paties karaliaus valdos apsiriboja kukliu Il de Franso domenu tarp Kompjeno ir Orleano, kuriam kaip sostinė priklauso ir Paryžius.

Likusioje, nuo centro nutolusioje, Frankijos teritorijoje karališkosios valdžios vykdymas atrodo miglotas ir hipotetiškas. Žinoma, karalius yra valdovas, tačiau ką jis gali prieš savo galinguosius vasalus? Juk disponuoja ribota karine jėga ir labai vidutiniškais finansiniais resursais. Laimei, jis valdo gerokai iždą papildantį abatijų tinklą, galingą ekonominį ir strateginį ramstį, kuriame, be kita ko, yra Sen Žermenas de Prė ir Sen Deni.

Hugas Kapetas pasikliauja šiuo tinklu. Nacionaliniame archyve saugomas sertifikatas, bylojantis apie Sen Mor de Fosė abatijai paskirtas žemes, yra puikus 989 metų ir sumanios karaliaus politikos, kurią jis vedė su Bažnyčia, liudijimas. Karaliui iš tiesų reikalinga bažnytinė parama, nes grynai politiniu požiūriu Hugas atrodo tiek pat silpnas, kiek ir atsargus – jis ne iš tų, kurie kuria grandiozinius planus ir imasi lemtingų pokyčių. Vienintelis karaliaus Hugo rūpestis – kuo ilgiau išsilaikyti valdžioje ir įtvirtinti savo dinastiją, kuri pakeistų nuo valdžios nušalintus Karolingus. Netrukus jam bus atlyginta už pastangas – praėjus vos pusmečiui po karūnavimo, jis išsikovoja teisę perduoti sostą vieninteliam savo sūnui Robertui, kuris Orleane nieko nedelsiant įšventinamas į karalius.

Jei Hugas Kapetas darbavosi ateičiai, tai jis pasiekė pergalę. Kapetingų dinastija valdys nuo 987 iki 1328 metų, o jos šalu-

tinės atšakos – nuo 1328 iki 1848 metų, aišku, su pertrūkiais per Revoliuciją ir Imperijos atkūrimą. Žinoma, Hugas nepakeitė Paryžiaus, tačiau jo įpėdiniai pavers jį Šviesos miestu.

Kur buvo pirmoji Paryžiaus birža?

Kad tai sužinotume, turime užduoti klausimą, kokiu keliu viduramžiais buvo keliaujama per Paryžių. Be abejo, už „Karolio Plikagalvio kelio“ rekonstrukciją, atliktą X amžiaus pabaigoje, turime būti dėkingi Hugo Kapeto sūnui Robertui Pamaldžiajam. Kaip tik tada buvo nutiestas tiltas, turėjęs pakeisti senąjį labai apgriuvusį romėnišką statinį, kuriuo ilgainiui žmonės liausis naudojęsi. Taigi ištisą penketą šimtmečių vienintelis per visą Paryžių ėjęs pagrindinis kelias nebuvo tiesus, jis priminė laužtą lanką.

Pagrindinė dešiniojo kranto magistralė buvo perkelta iš Sen Marteno gatvės į Sen Deni gatvę, kaip tik priešais naująją perėją, kuri Sitė rūmus jungė su garsiąja karalių abatija.

Didžiulis naujai pastatytas tiltas XII amžiuje gavo „Mainų tilto“ pavadinimą, kai čia pradėjo stoviniuoti vadinamieji „mainytojai“, įvairių karalystės žemės ūkio bendruomenių skolas ir įgaliojamuosius raštus norintys apkeisti į privačių finansininkų diskontus... Akivaizdu, kad pirmoji Paryžiaus birža buvo įsteigta ant Mainų tilto!

O dėl „Paryžiaus kelio“, tai kildami Sen Deni gatve, didžiųjų bulvarų lygyje, pastebėsite nuostabius Sen Deni vartus, kuriuos 1672 metais įsakė pastatyti Liudvikas XIV

ant senųjų miesto įtvirtinimų. Kuklūs Sen Marteno vartai, stovintys tame pačiame aukštyje, tik du šimtus metrų labiau į rytus, byloja apie viduramžių magistralės pranašumą palyginti su senuoju antikiniu keliu.

Keista pagalvojus, kad ištisus penkis šimtus metų Paryžiuje buvo tik du tiltai, po vieną kiekvienam krantui, ir kad jie vienas su kitu nesusiėjo. Prireikė sulaukti XV amžiaus, kad atsirastų dar vienas tiltas per Seną, vedantis į Sitė salą.

Keturi iš dabartinių mūsų tiltų pastatyti per XIX amžiaus Paryžiaus rekonstrukciją. Žinokite, kad „Naujasis tiltas", baigtas statyti 1607 metais, yra ne devintasis Paryžiaus tiltas, bet penktasis, be to, ne pats naujausias, o pats seniausias, suprantate?

. . . .

XI amžius

AR E METJĖ (Menai ir amatai)

1000-ųjų metų mitas

Menų ir amatų stotis išties graži, ji primena povandeninį laivą iš Žiulio Verno romanų. Visa apmušta spindinčiu variu, atrodo kaip fantastiška transporto priemonė, išnirusi iš ekscentriško mokslininko vizijų. Taip ir traukia ten įsėsti, pradėti ilgą kelionę ir atsidurti ne kažkur toli, bet čia, tik jau visai kitoje epochoje.

Bergždžia svajonė, nes požeminis laivas niekur nejuda. Reikia kabarotis į viršų, palikti jį, pakilti senuoju eskalatoriumi su medinėmis pakopomis, pavaikščioti aplink Nacionalinę menų ir amatų konservatoriją Sen Marteno gatvėje.

Iki Revoliucijos čia stovėjo Šv. Martyno priorija... Nedidelė maldykla, iškilusi toje vietoje, kur šventasis Martynas pabučiavo ir išgydė raupsuotąjį, paskui tapo koplyčia, o vėliau, XI amžiuje, išaugo iki didelio vienuolyno. Jis stovėjo dabartinių Sen Marteno, Verbua, Mongolfjė ir Baji gatvių vietoje.

Bet grįžkime į 1000-uosius metus... Apvalutė data, vis dėlto ne per smarkiausiai įaudrinusi karalystės tikinčiuosius. Žinoma, kai kuriose Paryžiaus bažnyčiose niaurūs klebonai

skelbė, jog netrukus pasirodys Antikristas... Tai buvo savotiški to laikmečio Pako Rabaniai. Tačiau šviesūs teologiniai protai paneigė tuos naivius prietarus, šventais raštais įrodę ir užtikrinę, kad niekas negali žinoti nei dienos, nei valandos, kada ateis pasaulio pabaiga.

Tiesą sakant, 1000-ieji metai visai nebuvo audringas ir bauginantis laikotarpis, vertas Šventųjų raštų ir Paskutiniojo teismo aprašinėjimų. Prancūzijoje 1000-ųjų metų mitą išpopuliarino romantikai ir tokie istorikai kaip Žiulis Mišlė, viduramžių krikščionybę norėję paversti besąlygiško ir aistringo tikėjimo laikais, sukrėtimų periodu, kai žmogus atrodė nesugebąs kontroliuoti savo emocijų.

1000-ieji, su Apokalipsės siaubu ar be jo, vis dėlto buvo religinio uolumo, paženklinto Bažnyčios atsinaujinimu, laikai. Tikinčiųjų pasitikėjimo sutvirtintas Šventasis Sostas jautė galįs niekieno nekliudomas pradėti reformuoti praktikas, kurias smerkė. Reikia pasakyti, kad iki to laiko Bažnyčia buvo visiškai integruota į feodalinę sistemą: religija glaudžiai siejosi su profaniškumu, ir vyskupams, ir aristokratijai vienodai rūpėjo žemių tvarkymas, privilegijos, pelno gavimas, mokesčių paskirstymas... Žodžiu, dvasiniai dalykai pynėsi su laikinaisiais. Dar blogiau, dvasiškių pareigas dažnai vykdė feodalai, kurie neturėjo jokio polinkio religijai, o bažnytinius titulus laikė tik paveldima nuosavybe, turinčia atitekti jaunesniam jų šeimos sūnui.

Romai ir visiems tikriems krikščionims atėjo metas išvalyti Bažnyčią nuo panašių piktnaudžiavimų ir grįžti prie Dievo. Roma jau nenorėjo būti baronų ir grandų žaisliuku... Atiduokite Viešpačiui, kas priklauso Viešpačiui!

Naujieji pokyčiai pirmiausia prasidėjo Kliuni, benediktinų abatijoje Burgundijoje, kuri panoro atsiriboti nuo bet kokio laikino dominavimo ir pripažinti vienintelę popiežiaus valdžią. Šioje kovoje už gryną ir bekompromisį dvasingumą labiausiai pasižymėjo du vienuoliai – Raulis Glaberas ir Ademaras de Šabanas. Šie Kliuni personažai išniro į paviršių karų ir priešo antplūdžių metais, kad įtikintų Frankijos liaudį grįžti prie Dievo dėl taikos ir pasaulio išgelbėjimo.

Šventasis tėvas, savo ruožtu, kiekviena proga skatino tikinčiuosius šelpti naujuosius vienuolynus, tikrojo tikėjimo prieglobstį, kurie ėmė klestėti ne tik beveik visoje Frankijoje, bet ir Europoje.

Kliuni ir jai priklausančiose bendruomenėse buvo nustatyta Šv. Benedikto regula, bet rankų darbas, būtinas nuolankumo ugdymui, nustumtas į antrą planą, kad neužgožtų dvasinės veiklos, tai yra maldos, rašymo, giedojimo ir rankraščių perrašinėjimo. Kliuni siekė tapti žinių ir intelekto šventove.

Ši galinga kongregacija, troškusi perimti į savo rankas dvasios ir žmogiškos sąmonės apraiškas, vėliau įsikurs Paryžiuje. 1079 metais Šv. Martyno vienuolynas bus prijungtas prie Kliuni ordino.

Čia, persmelkta Dievo garbinimu, Kliuni skleis savo šviesą Paryžiui ir pamaldiesiems parapijiečiams.

Tačiau prieš šį atsinaujinimą tarp Bažnyčios ir karūnos iškilo rimtų nesutarimų. Hugo Kapeto sūnus ir paveldėtojas Robertas II užsitraukė Šventojo Sosto rūstybę dėl gana audringo asmeninio gyvenimo.

Viskas prasidėjo, kai šešiolikmetis princas Robertas, grynai politiniais sumetimais bei vykdydamas savo tėvo Hugo valią,

vedė trisdešimt trejų metų „senę“ Rozalą, buvusią Flandrijos grafo našlę bei Italijos karaliaus dukterį. Viskas tik tam, kad gautų kraičio Pontjė grafystę, kuria praplečiamos karališkosios valdos.

Po dešimtmetį užsitęsusio gana nykaus vedybinio gyvenimo Robertas pagaliau sutinka idealią moterį. Ji vardu Berta, jai trisdešimt dveji, ji yra Blua grafo našlė, jau apsupta viso pulko vaikų... Moteris, taip apžavėjusi dvidešimt šešerių metų jaunuolį, taip pat yra Burgundijos ir Provanso karaliaus duktė. Ši smulkmena šiek tiek komplikuoja visą reikalą, nes jos motina yra karaliaus Lotaro, paskutiniojo Karolingo, sesuo. Dėl tokio santuokų derinio nenustygstančiam iš meilės Robertui ji yra antros eilės pusseserė... O Bažnyčia nelinkusi žiūrėti pro pirštus į kraujomaišos ryšius, net jeigu jie gana tolimi ir painūs. Dar blogiau, vos sėdęs į sostą, Robertas išvaro Rozalą ir suranda paslaugų arkivyskupą, kuris linkęs palaiminti jo santuoką su brangiąja Berta.

Jaunasis popiežius Grigalius V nesiliauja piktinęsis, juk savo santuoka frankų karalius pamynė popiežiaus autoritetą ir šventuosius Bažnyčios įstatymus! Kad parodytų savo nuolankumą ir nuramintų aistras, Robertas siunčia pas aukščiausią Bažnyčios hierarchą pasiuntinį, kuriam patikėta diplomatinė užduotis be jokių dviprasmybių:

– Tarp mūsų ir Šventojo Sosto yra kai kurių spręstinų reikalų, tad užtikrinkite Grigalių V, jog patenkinsiu visus jo reikalavimus, jei tik jis paliks man žmoną.

Popiežiui net užgniaužia kvapą – Robertas sutinka su viskuo, išskyrus tai, ko iš jo reikalaujama! Popiežius nenusileidžia nė per nago juodymą ir griežtai prisako, kad du balandėliai išsi-

skirtų. Sutrikęs pasiuntinys grįžta į Paryžių ir parveža žinią, kad popiežius liko nepalenkiamas...

– Niekad nesiskirsiu su savo žmona! – šaukia karalius. – Ji man brangesnė už viską pasaulyje, aš noriu, kad visas pasaulis tai žinotų.

Popiežius nedelsia su atkirčiu. Pavijoje jis surenka sinodą, ir prelatų susirinkimas paskelbia nuosprendį: „Karalius Robertas, kuris, nepaisydamas apaštališkųjų draudimų, vedė giminaitę, turi atvykti pas Mus ir patenkinti Mūsų reikalavimus... Jei atsisakys atvykti, iš jo bus atimta teisė į Šv. Komuniją." Tai pats baisiausias, koks tik gali būti grasinimas, nes reiškia atskyrimą nuo Bažnyčios!

Tačiau karalius, pirmą kartą išgyvenantis tobulą meilę, yra pernelyg laimingas, kad atsakytų į popiežiaus kvietimą, o tai, suprantama, nepagerina jo santykių su Šventuoju Sostu. Popiežius vėl surenka sinodą, šį kartą jau Romoje. Po debatų paskelbiamas sprendimas. Tai griežtas ir grėsmingas potvarkis: „Karalius Robertas paliks Bertą, kurią jis vedė pažeisdamas įstatymą. Jam skiriama septynerių metų atgaila, kaip to reikalauja Bažnyčios disciplinarinė teisė, nukreipta prieš kraujomaišos santuokas. Jei jis atsisakytų paklusti, tebūnie ekskomunikuotas."

Iš pradžių karalius nenusileidžia. Jis jau atskirtas nuo Bažnyčios, jo išsižada tikinčiųjų bendruomenė. Sitė rūmai bematant ištuštėja. Lyg kokiame dramatiškame balete vieni po kitų jį apleidžia vasalai, patarėjai, dvasiškiai. Tarp popiežiaus, žadančio Rojų, ir karaliaus, kuris tegali duoti žemiškųjų gėrybių, jie netruko pasirinkti. Paskutinieji dar likę tarnai apvalo karaliaus indus ugnimi ir maldomis, vos tik jis pasinaudo-

ja, nes bijo, kad ir juos užgrius siaubinga bausmė, kad nuo paprasčiausio sąlyčio su pasmerktuoju jie užsitrauks amžinąjį prakeikimą.

Štai taip gyvendami nuodėmėje, karalius ir karalienė sutinka 1000-uosius metus. Sitė saloje tęsiasi absurdiška situacija – karalius ir karalienė įkalinti savo pačių rūmuose. Pagaliau geroji Berta neištveria. Tiesą sakant, ne taip ji ir trokšta būti frankų karaliene, be to, mintis, kad reikės gyventi uždarytai tarp keturių sienų, jai kelia siaubą.

1001-aisiais, po ketverių bendro gyvenimo metų, Berta ir Robertas nusprendžia išsiskirti. Išsiskyrimo scena kupina ne tik ašarų ir atgailos, bet ir gana triukšmingo kilnių jausmų demonstravimo, širdį veriančių apgailestavimų. Berta įlipa į lengvą, keturių arklių tempiamą vežimą, pravažiuoja Didįjį tiltą, atsiduria kairiajame krante, kyla ilgu Sen Žako keliu, kerta Šv. Ženevjevos kalvą ir patraukia į pietus, Vienės kryptimi, prie Ronos krantų, kur jos laukia karališkasis tėvo dvaras.

Na, o Robertas pasineria į besaikę šventeivišką atgailą. Verkia, aimanuoja, kiekvieną dieną lanko Paryžiaus bažnyčias, per mišias gieda garsiau už kitus, didžiųjų švenčių naktis praleidžia melsdamasis, gulasi kryžium ant žemės, trokšdamas išpirkti bausmę.

Karalius tiek daug bruzda, tačiau jam vis negana. Beveik visur pradeda steigti vienuolynus. Paryžiuje liepia atstatyti Šv. Germano Oseriečio bažnyčią ir Sen Žermeno de Prė abatiją, kurias buvo nusiaubę vikingai. Kad gerasis Dievulis visad būtų po ranka, rūmuose liepia įrengti šventajam Nikalojui skirtą koplyčią, kuri po pusantro šimto metų taps Šventąja koplyčia.

Suprantama, Robertas galvoja apie savo sielą, tačiau neužmiršta ir asmeninių patogumų: restauruoja Sitė rūmus, padidina juos pastatydamas Konsjeržeri – pastatą, skirtą rūmų konsjeržui... Konsjeržas! Įprastas terminas svarbioms pareigybėms apibūdinti – prižiūrėti, kaip karaliaus pareigūnai, baji, vykdo žemuosius ir viduriniuosius teismus, naudotis nepaprastomis privilegijomis, tarp kurių ir teisė apmokestinti kiekvieną vyno statinę ar avižų glėbį.

Beje, reikėtų su šaknimis išrauti vyraujantį įsitikinimą, kad žodis „konsjeržas" yra kilęs iš „žvakių grafo"*, to, kuris rūmuose prižiūrėdavo žvakes. Ne! Šis žodis kilęs iš lotyniškojo *conservius*, „vergų prižiūrėtojo", platesne prasme reiškiančio tą, kuris patarnauja rūmuose.

Atstatydamas Sitė rūmus, karalius Robertas sugrąžina Paryžiui sostinės vaidmenį, kuriuo Karolingų valdovai menkai tesirūpino. Nors reikia pasakyti, kad aglomeracijos statusas ir topografija vis dar tebėra migloti. Paryžiaus grafystė pagaliau priskirta prie karūnos. O kur jis, tas miestas? Sitė saloje, už apsauginių sienų? Dešiniajame krante, kur vis dygsta gražūs pastatai, bet miesto plėtrą stabdo pelkės? Kairiajame krante, kurio beveik visą teritoriją užima abatijos, bažnyčios ir jų vaismedžių sodai?

....

Koks Konsjeržeri likimas?

Be keturių Laikrodžio krantinės bokštų ir Šventosios koplyčios, Konsjeržeri virtuvės, kareivinės ir žandarmeri-

---

* *Comte des cierges* (pranc.).

ja yra vienintelės viduramžių rūmų liekanos. Visa kita – Hausmano darbų ir pertvarkymo, verto Grevino muziejaus, rezultatas. Hausmanas – rūmams, Grevinas – Konsjeržeri. Šiame istoriniame paminkle, kurį šiandien galima apžiūrėti, stengtasi atkurti kalėjimo, čia buvusio nuo 1392 metų, kai Karolis V ir jo įpėdiniai apleido rūmus, iki pat uždarymo 1914 metais, aplinką. Kameros buvo išdėstytos pirmajame pastato aukšte. Ši statinio dalis driekėsi per Laikrodžio krantinę.

Autentiškų liekanų neišliko labai daug, bet ir tos mus nukelia į XVIII amžių, į tuos laikus, kai dėl Revoliucijos įvykių čia buvo gausu kalinių.

Pirmiausia moterims skirtas kiemas su fontanu, kuriame kalinės skalbdavo baltinius, o grotuota užtvara jas skyrė nuo vyrų. Paskui Žirondiečių koplyčia, kurioje prieš nuosprendžio įvykdymą pastarieji praleido paskutinę 1793 metų spalio 29–30 dienos naktį. Taip pat Marijos Antuanetės koplyčia, pastatyta Liudviko XVIII ir skirta įamžinti kamerą, kurioje 1793 metais karalienė praleido paskutiniąsias gyvenimo akimirkas.

Pastato dalyje, esančioje tarp šių dviejų koplyčių, sužeistas į galvą Robespjeras laukė mirties bausmės.

Kai atsidursite priešais XVIII amžiaus Teisingumo rūmų fasadą, apžiūrėkite nedidelius laiptus dešinėje, vedančius į užkandinę. Šiais laiptais praeidavo visi pasmerktieji, kurių laukė ešafotas... Štai jums labiausiais jaudinantis, bet ir pats kukliausias tos šiurpios kalėjimo praeities liudytojas.

1003 metais Robertas už savo pamaldumą pagaliau sulaukia atlygio – jo pirmoji žmona, senoji Rozala, miršta Flandrijoje, kur gyveno nuo visų atsiskyrusi. Dabar, pagal kanono teisę, Robertas yra laisvas ir gali vesti antrą kartą... Tai jis nedelsdamas ir padaro, nes jam reikia įpėdinio. Jis veda Konstancą iš Arlio, pasižyminčią tuo pranašumu, kad jai tik septyniolika metų, ir ji nėra nei našlė, nei ištekėjusi moteris.

Karaliui dabar trisdešimt vieneri, tad jaunajai žmonai atrodo, kad jos vyras – tikras seniokšlis. Iš Provanso ji prisikviečia būrius jaunų dvariškių, kurie niūniuoja madingas daineles, keldami siaubą žilabarzdžiams! Šie aukštakilmiai jaunuoliai kerpasi trumpai, skutasi barzdas, rengiasi ekstravagantiškai, žodžiu, atrodo kaip klounai! Tik pagalvokite, jie avi labai juokingus batus užriestais galais. Jei tik prarasi budrumą, visas Frankijos jaunimas netruks susigundyti juokdariškais jų apdarais! Pamaldieji abatai, sudarę karaliaus svitą, susikrimtę kraipo galvas ir vis kartoja, kad dabar dvaras jau visai ne toks, koks buvo anksčiau, ir kad dabartiniam jaunimui, o, Viešpatie, terūpi vien pramogos ir lėbavimai. Žodžiu, Paryžiuje viskas eina velniop!

Tačiau karalius menkai kvaršina galvą dėl žmonos draugų apavo. Jis jau atliko savo santuokinę pareigą ir davė karalystei įpėdinį, dar daugiau, taip įsitraukė į šį darbą, kad su gražiąja karaliene Konstanca turės net septynetą vaikų... Tačiau jo laimė visai ne čia, ir netrukus jo brangioji Berta vėl sugrįžta į rūmus! Na, kažkaip nepastebimai. Laimė, kad karališkoji rezidencija pakankamai erdvi, tad galima išvengti ne itin malonių susitikimų.

Kad ir kaip būtų, ir pati jaunoji Konstanca nedega noru pasilikti Paryžiuje. Dvasiškiai ir dvariškiai žiūri į ją šnairomis, priekaištauja dėl jaunatviškos arogancijos, įvairių išdaigų ir, suprantama, dėl gyvenimo džiaugsmo. Tačiau tai dar ne viskas – rūmų parko alėjose jai tenka nuolat susidurti su miniomis elgetų, kurių pamaldusis jos vyras prirenka, kad pamaitintų ir padalytų keletą skatikų. Ji, visada svajojusi užsimiršti prabangoje ir gyventi be rūpesčių, visą laiką mato vien tik nelaimes ir skurdą. Pasitaiko dienų, kai į rūmus suplūsta iki tūkstančio vargetų, vienas už kitą labiau nuskarusių, purvinų, dvokiančių ir dar įkyrių!

O patys baisiausi dalykai ima dėtis prieš pat Velykas. Didįjį ketvirtadienį į rūmus vienu metu suvirsta kokie trys šimtai skurdžių. Jie triukšmingai įsitaiso prie stalo, o karalius kartu su tarnais vargetoms nešioja valgius. Po vakarienės, pagal nustatytą ceremoniją, Jo Aukštybė kai kuriems iš jų pradeda mazgoti purvinas kojas, o diakonas gieda Evangelijos pagal šv. Joną eilutes apie tai, kaip pats Kristus plovė kojas savo mokiniams: „Vakarieniaujant [...] Jėzus pakyla nuo stalo, nusivelka viršutinius drabužius ir persijuosia rankšluosčiu. Paskui įsipila vandens į praustuvą ir ima mazgoti mokiniams kojas bei šluostyti jas rankšluosčiu, kuriuo buvo persijuosęs.“*

Jei būtų buvę vien tik elgetos, gal Konstanca ir būtų susitaikiusi su esama padėtimi, bet buvo ir raupsuotųjų! Robertas dievina raupsuotuosius, juk jie leidžia karaliui pasirodyti

* Jn. 13: 4-5, iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas, Salzburg, 1989.

tokiam atsidavusiam ir tokiam gailestingam.. Jis priima juos savo rūmuose ir skuba pabučiuoti ligos subjaurotas jų rankas. Kažkoks didikas nusistebi tokiu neišpasakytu, netgi kraštutiniu gerumu...

– Pats Jėzus Kristus prisiėmė raupsuotojo pavidalą, – primena karalius sentencijų pamokslautojo tonu.

Tačiau pagal Šventąjį Raštą Kristus neprisiėmė pavidalo, bet išgydė raupsuotąjį... Netrukus ir karalius, pasinėręs į savo efektingąjį nusižeminimą, darys tą patį. Kad ir kaip būtų, jam priskiriami stebuklingi išgijimai – vos tik Jo Didenybė peržegnoja ligonį, raupsai išnyksta... Naivi liaudis tuo tiki ar bent jau apsimeta tikinti. Pradedant Robertu ir baigiant Liudviku XVI karaliams imta priskirti stebuklingą galią išgydyti skrofuliozę, visokiausias pūliuojančias fistulas.

Apsuptas vargetų ir skrofuliozininkų, Robertas jaučiasi lyg devintame danguje. Tiesą sakant, kuo ilgiau gyvena nuodėmėje su Berta, tuo geresniu krikščionimi dedasi, kukliu ir geranorišku. Galiausiai Konstanca atlaisvina vietą. Ji išvažiuoja iš Paryžiaus, palieka Robertą su jo elgetomis, raupsuotaisiais ir meilužе, tvirtai nusprendusi savo gražiausias gyvenimo dienas praleisti Etampo pilyje, kurioje įsikuria su savo dvariškiais bei vaikais.

1031 metais Robertui Pamaldžiajam, – dabar niekaip kitaip jo ir nepavadinsi, – sukanka penkiasdešimt devyneri. Tiems laikams – labai garbus amžius, nors karalius jaučiasi visai gerai. Viskas einasi kuo puikiausiai iki birželio 29-osios. Tą dieną Saulės užtemimas keistai paveikia karaliaus religinius jausmus. Nėra jokių abejonių, kad šis užtemimas pranašauja mirtį, beje, visi taip sako.

Tikrai, netrukus karalių pradeda kamuoti karščiavimas, jis dūsta... ir po trijų savaičių numiršta. Iš Meleno, kuriame karalių parbloškė liga, palaikai nugabenami į Šv. Dionizo baziliką, kurioje palaidojami šalia tėvo, Hugo Kapeto.

Šv. Dionizo abatijos vienuoliai tokie dėkingi už mirusio karaliaus geradarybes, kad savo pasakojimuose apie šventųjų gyvenimą Roberto mirtį vaizduoja lydimą nepaaiškinamų reiškinių ir kataklizmų: dangaus skliaute pasirodžiusi kometa, upės išsiliejo iš krantų, griovė namus, pražudė daug mažamečių vaikų... Viskas tam, kad įtikintų, jog pats Dangus aprauda pamaldžiojo Roberto baigtį.

Karaliaus pamaldumas buvo naudingas Paryžiui. Pirmą kartą po vikingų antpuolių valdovas įsikala sau į galvą, kad reikia atstatyti miestą. Žinoma, Roberto dosnumu pasinaudojo tik vienuolynai, abatijos, bažnyčios ir jo paties dvaras, tačiau pradžia buvo padaryta.

*
* *

Henriko I, Roberto Pamaldžiojo sūnaus, atėjimas į valdžią sutampa su tikro sunkmečio pradžia: badas, epidemijos, gaisrai kyla vienas po kito. Be to, Paryžiečiai susipriešinę tarpusavyje – vieni palaiko naująjį karalių Henriką, kiti reikalauja karūnos jo jaunesniajam broliui Robertui. Matydamas, kad dalis miesto gyventojų nepripažįsta jo valdžios, sunerimęs Henrikas nusprendžia pabėgti ir prisiglausti Fekane, pas savo sąjungininką Normandijos hercogą.

Jo sprendimas teisingas – Paryžiuje nėra ko valgyti. Turguose pardavinėjama šunų ir pelių mėsa arba net, kaip pasa-

kojama, paskubomis atkasti lavonai, kuriuos reikia ilgai virti, jei pats nenori numirti iš bado. Išbadėję nelaimingieji grūdasi bažnyčiose, tikėdamiesi susilaukti arba pagalbos, arba mirties, o gal kokio ypatingo įvykio, padarysiančio galą jų kančiai. Padėtis katastrofiška. 1034 metais baisesnis už kitus gaisras sunaikina lūšnas, kuriose glaudėsi prasčiokai. 1035 metais prie bado dar prisideda į marą panašios ligos epidemija, nuo kurios miršta dar daugiau žmonių nei iš bado.

Visą tą laiką Henrikas I persekioja maištininkus, kurie kėsinasi į jo sostą. Kitaip sakant, jam nėra kada rūpintis Paryžiumi.

Bažnyčiai atėjo metas pasinaudoti visomis šiomis nelaimėmis ir sustiprinti savo valdžią. 1049 metais, tik ką išrinktas, alzasietis popiežius Leonas IX pasiryžta su šaknimis išrauti simoniją*, tarpstančią tarp dvasininkų. Tikrai, bent jau Frankijoje ir ypač Paryžiuje, vyskupysčių ir abatijų valdytojai toli gražu ne visada yra patys religingiausi ir labiausiai nusipelnę – dažniausiai tai žmonės, sugebėję nusipirkti pareigybes iš suvereno. Žinoma, tokia giliai įsišaknijusi praktika visiškai patenkina ne tik ambicingus turtuolius, bet ir karalių, kuris iš dvasininkijos titulų pardavinėjimo gauna nemenką savo pajamų dalį. Be to, aukštoji dvasininkija, jausdamasi dėkinga monarchui, negali paprieštarauti, kai šis nusprendžia surinkti keletą batalionų ir pradėti karą.

„Kam tam popiežiui čia kištis? – turėtų klausti savęs Henrikas I. – Juk mėgindamas išnaikinti kai kuriuos blogus įpročius, Šventasis Sostas nori primesti savo įtaką visoms

* Prekyba dvasininkų pareigomis.

krikščioniškoms šalims. Tai nepakenčiama!" Žinoma, iš pradžių, kad pademonstruotų prastas karalystės nuotaikas, nė vienas Frankijos vyskupas neatsako į Leono IX kvietimą dalyvauti susirinkime, kuriame turi būti sprendžiamas delikatus dvasininkų simonijos klausimas.

Beje, popiežius mėgina visaip pakenkti frankų karaliui. Viešėdamas Regensburge Jo Šventenybė aplanko Šv. Emerencijos abatiją, kurioje tarytum saugoma relikvijų skrynia su... šv. Dionizo kūnu! Bet šv. Dionizas juk ilsisi netoli Paryžiaus, visi tai žino. Pasirodo, kad ne, ir pontifikas paskelbia, jog tikrieji bei vieninteliai šventojo palaikai laikomi Germanų imperijoje.

Karalius Henrikas atsisako pripažinti atskleistą tiesą. Iškilmingos ceremonijos metu, priešais gausiai susirinkusių Paryžiečių minią, jis įsako atidaryti Šv. Dionizo abatijos sarkofagą. Staiga pasklinda toks švelnus, toks malonus kvapas, kad visi nusprendžia, jog jį gali skleisti tik šventojo palaikai! Žmonės ima toliau džiaugsmingai melstis šv. Dionizui Paryžiaus priemiestyje esančioje jo bažnyčioje.

Karalius Henrikas dar kai ką sugalvoja. Norėdamas sumažinti popiežiaus įtaką bei valdžią, jis nusprendžia kirsti ryžtingiau ir smarkiau. Tam karalius nutaria įkurti prabangią abatiją Paryžiuje ir pats ją valdyti, nekreipdamas dėmesio į Romos prieštaravimus.

Šventojo Martyno koplyčios vietoje Henrikas I įsteigia Šv. Martyno vienuolyną, apsupa jį mūrais, dovanoja jam turtų ir žemių, užtikrina pajamas, suteikia teisių ir privilegijų, atleidžia nuo mokesčių...

Statybos darbai tokie grandioziški, kad juos užbaigs tik Henriko sūnus, karalius Pilypas I. Kai 1067 metais Šv. Martyno vienuolynas buvo šventinamas, jo statiniai užėmė nemenką teritoriją, apsuptą dantytomis sienomis, kuriose įrengta aštuoniolika erkerių ir suręsti keturi galingi sargybos bokštai.

Ir štai šis garsusis vienuolynas 1079 metais perduodamas Kliuni ordinui. Ten įsikūrusius kanauninkus bematant pakeitė septyniasdešimt benediktinų vienuolių. Taip Šv. Martyno vienuolynas tampa priorija, arba „ketvirtąja Kliuni dukterimi“, kaip sakydavo žmonės tais laikais. Mat abatija turėjo valdų ne vien Frankijoje, bet ir Šveicarijoje, Ispanijoje, Anglijoje.

Tokiu kilniu poelgiu Pilypas I stengiasi bent kiek įsiteikti Šventajam Sostui, paglostyti popiežiui savimeilę, nuolaidomis sušvelninti du jam paskelbtus negailestingus interdiktus...

Šimtmetis baigiasi taip, kaip prasidėjo – neleistinais meilės ryšiais. 1092 metais Pilypas beprotiškai įsimyli jaunąją Bertradą, senojo Anžu grafo sužadėtinę. Kad galėtų mėgautis laime, karalius išvaro savo žmoną ir uždaro ją Pajūrio Montrėjaus pilyje. Deja, per tą laiką švelnioji Bertrada suspėja ištekėti už parinkto senio. Jei tave sustabdo tokios kliūtys, ar apskritai verta būti karaliumi? Bertrada pagrobiama, tai visai nesudėtinga, nes su auka iš anksto susitarta! Dvidešimt dvejų metų mergina aistringai atsiduoda karaliui, kuris beveik trisdešimčia metų už ją vyresnis. Ji patenkinta ir laiminga, kad dabar galės išdidžiai vaikštinėti po Sitė rūmus kaip tikra frankų karalienė.

Liaudis karalienę, vos tik ji išeina iš savo rūmų, sutinka sveikinimo šūksniais. Miesto gyventojai, būdami sveiko proto žmonės, įsitikinę, kad ir jų karalius turi teisę į laimę. Tačiau kitur ta nuomonė nėra tokia jau palanki...

Popiežius Urbonas II yra tiesiog priblokštas, štai ką jis parašo: „Toks įvykis akivaizdžiai liudija dorovės nuopuolį visoje karalystėje ir pranašauja, kad visos jūsų bažnyčios netrukus virs griuvėsiais..." Paskui, niekaip negalėdamas atvesti į protą įsimylėjėlių, juos paprasčiausiai ekskomunikuoja. Nuo šiol karalius ir jo širdies dama negalės įkelti kojos į jokią bažnyčią, o vienuolynų vartai turės užsitrenkti jiems prieš pat nosį. Tik teoriškai. Nes vis dar pakanka tokių, kurie tebepuoselėja karaliui pagarbą ir draugiškai jį palaiko.

Tai tęsiasi ištisus dvylika metų! Per tuos dvylika metų būta tiek bažnyčios susirinkimų, derybų, neišlaikytų pažadų! Visus tuos dvylika metų Sitė rūmai teikia prieglobstį nuodėmingai aistrai. Pagaliau, 1104 metais, Bertrada ūmai atsiverčia į tikėjimą! Ji nebegali gyventi nuodėmėje, trokšta atlikti atgailą ir tesvajoja kuo greičiau apsivilkti skarmalais ir pasitraukti gyventi į pirkelę Puatu provincijoje.

Karalius Pilypas, savaime suprantama, yra priblokštas. Bet niekas negali palaužti Bertrados valios! Todėl į bažnyčios susirinkimą, sušauktą Paryžiuje, karalius ateina basas, apsivilkęs ašutiniais marškiniais ir prisiekia, kad atsižadės tos, kurią ir taip jau prarado... Pilypas į rūmus grįžta vienas, Bertrada lėkte išlekia į savo pirkelę Puatu provincijoje, ekskomunika panaikinama, ir žemėje vėl įsivyrauja tvarka.

Koks Menų ir amatų vaidmuo šioje istorijoje?

Vėlesni Prancūzijos karaliai taip pat gausiai aukojo Šv. Martyno priorijai. Tad prioro postas buvo labai paklausus – jis duodavo 45 000 livrų metinių pajamų.

Priorija turėjo įsirengusi ir kazematus, kurie XVI amžiuje tapo karališkuoju Šv. Martyno kalėjimu. Paprastai ten buvo uždaromos laisvo elgesio merginos, sulaikytos viešose vietose, tad galima su siaubu įsivaizduoti, kaip sunkiai galėjo sutarti pasileidusios moterys ir griežti vienuoliai!

1702 metais senasis vienuolyno statinys buvo nugriautas ir vėl atstatytas. Pagrindinio pastato fasadą puošė trisdešimt vienas langas, o vestibiulis buvo trisdešimt karališkų pėdų pločio (beveik dešimties metrų) ir trisdešimt šešių (šiek tiek mažiau negu dvylikos metrų) ilgio. Tačiau labai greitai paaiškėjo, kad jis pastatytas iš prastų medžiagų, nes statybininkai be jokių skrupulų apvaginėjo vienuolius. Rangovas naudojo molį ir statybines atliekas, kuriuos iš viršaus užmesdavo akmenimis, o dailidė suklojo papuvusią medieną... Po kiek laiko pastarąjį pradėjo graužti sąžinė, o gal jis pabijojo pražudyti savo sielą. Kad ir kaip būtų, dailidė pripažino savo kaltę ir pasiūlė nedidelę dvidešimt penkių tūkstančių livrų nuolaidą nuo bendros darbų kainos.

Beje, pasinaudodami šiais architektūriniais patobulinimais, vienuoliai pristatė didelių ir gražių namų Sen Marteno gatvėje, įrengė fontaną ties Verbua gatvės kampu ir atidarė turgų.

Įsikūrusi už Paryžiaus ribų, priorija, kaip jau sakėme, buvo apsitvėrusi mūro sienomis; tos, kurias galime matyti šiandien, pastatytos 1273 metais. Šalimais išaugusi gyvenvietė

į miestą įsiliejo XIV amžiuje ir atsidūrė už naujųjų Paryžiaus sienų, iškilusių prie Karolio V.

Revoliucija pavertė prioriją Nacionaline menų ir amatų konservatorija, ją ir dabar galima aplankyti šiuo adresu: Sen Marteno gatvė, Nr. 292. Čia esančiame Meno ir technikos muziejuje, panašiai kaip Kliuni vienuolių laikais, saugomas žmonijos techninės pažangos paveldas.

Konservatoriją taip pat verta apžiūrėti iš vidaus, nes nereikia pamiršti, kad po 1000 metų, pastačius Kliuni vienuolyną, architektūroje pradeda įsivyrauti romaniškasis stilius, kuriame akivaizdi ne tik Romos įtaka, bet ir jos standartai. Pagrindinė pietinės varpinės dalis su nedideliu dviejų spalvų čerpių stogu, taip pat bičių korio pavidalo galinio fasado apsidės yra nuostabios XI amžiaus romaniškojo stiliaus liekanos. Bažnyčioje dar ir dabar galime matyti chorą, įrengtą 1067 metais, bet dabartinę savo išvaizdą jis įgavo tik XII amžiuje. Tai buvo laikai, kai prasidėjo gotikinio stiliaus sambrėškis – čia romaniškojo stiliaus pusapvalės arkos išsidėsto kartu su smailiomis, būdingomis gotikos architektūrai.

Didinga priorijos praeitis tebeatsispindi vienuolyno valgykloje, vėliau tapusioje biblioteka. Ji – iškilus XII amžiaus gotikinio meno liudijimas. Tų laikų sienos fragmentų išlikę ir Verbua gatvėje: kurtina ir iš dalies restauruotas bokštelis.

Baji gatvės išlinkis primena vienuolyno apsauginės sienos pietryčių dalį, kurios kampinį bokštą galima matyti iš 7-o namo laiptinės.

Pagaliau ties Verbua ir Sen Marteno gatvių sankryža iškyla Verbua bokštas, apie kurį Viktoras Hugo, prieštaraudamas architektui, kuris norėjo jį nugriauti, pasakė šiuos žodžius:

– Sunaikinti bokštą? Ne. Sunaikinti architektą? Taip.

XII amžius

PILYPAS AUGUSTAS

Paryžius – Prancūzijos sostinė

Jei išliptume Pilypo Augusto metro stotyje, kuri yra per porą žingsnių nuo Tautos aikštės, tai nuo XII amžiaus Paryžiaus sienų atsidurtume gana toli. Visgi kvartalas išsaugojo kai kuriuos šio karaliaus laikų atgarsius: jo vardu pavadintas aveniu, yra ir Buvino aveniu, įamžinantis karaliaus pergalę prieš germanų imperatorių, o svarbiausia – keturių metrų aukščio jo statula, stovinti ant vienos iš Sosto kolonų, šis paminklas Tautos aikštės pakraštyje atsirado 1843 metais. Ar šis lankstas nuo miesto centro nėra puiki proga pasidomėti, iki kokių ribų valdovas norėjo išplėsti savo sostinę?

Iš tiesų visas miestas yra paženklintas Pilypo Augusto valdymo pėdsakais, juk jis buvo karalius užkariautojas, kovotojas, stodavęs į vienas kautynes po kitų, kad sustiprintų savo suverenitetą.

Bet iš pradžių Paryžių, sostinę, reikėjo apsaugoti galingais gynybiniais įtvirtinimais. Pilypo Augusto statyta miesto siena buvo beveik trijų metrų storio ir devynių metrų aukščio, o kai kurie ją sutvirtinantys gynybiniai bokštai siekė net dvidešimt

penkių metrų aukštį. Šie gigantiški įtvirtinimai nustatė Paryžiaus ribas beveik dviem šimtams metų, o daugybę šio fortifikacijos šedevro fragmentų galima pamatyti ir šiandien.

Jei norite surasti būtent šios epochos liudijimų, reikia traukti dar toliau, pradėti savo kelionę dešiniajame krante, ten, kur siena ir prasidėjo, nes iš šios pusės kaip tik kildavo didžiausia antpuolio grėsmė.

Vakarinėje pusėje Sena buvo užtverta sunkiomis grandinėmis, o iš kranto ją saugojo Luvro tvirtovė. Tuo metu, kaip žinome, paupyje jau stovėjo viena citadelė. Pilypas Augustas iš jos kaip tik ir padarys savo gynybos užtvarų branduolį, aplink kurį netrukus išsidėstys ir kiti miesto įtvirtinimai. Ši tvirtovė saugos visą karalystę.

Pirmiausia jis lieps suręsti svarbiausią statinio dalį – galingą trisdešimt dviejų metrų aukščio donžoną. Tai tikras karinės architektūros perversmas, nes šis bokštas nėra stačiakampis, kaip įprasta, bet apvalus, o tai apsunkina puolimą – jis atsparesnis sviediniams, taip pat jame lengviau eiti sargybą, nes geriau stebėti priešą ir apšaudyti jį strėlėmis.

Apie jį statoma visa pilis – galingos jos sienos yra stačiakampio formos. Kiekvienos sienos viduryje iškyla po bokštą, o kampuose – dar po vieną tokį statinį. Nuo Belvilio ir Menilmontano upelių išraustais kanalais pripildomi platūs vandens grioviai, juosiantys visą statinį. Rytinėje pilies dalyje esantys vartai yra palyginti siauri, iš abiejų pusių saugomi bokštų. Kad pulkai ir vežimai galėtų persikelti per griovį, tiltas nuleidžiamas tik keletui akimirkų ir vėl tučtuojau pakeliamas. Taigi Luvras tampa beveik neprieinama tvirtove. Ji gina

Paryžių nuo galimų užpuolimų ir teikia prieglobstį karaliui, jei staiga prasiveržtų liaudies rūstybė. Beje, tokiems atvejams skirti Pilypo Augusto ir jo šeimos apartamentai yra donžone, pačiame gynybinės sistemos centre, labiausiai apsaugotoje tvirtovės dalyje.

....

Kur yra Luvro tvirtovės liekanos?

Tiesą sakant, donžonas, pramintas Storuoju Bokštu, taip niekad ir netapo karališkąja rezidencija – nuo 1295 metų jame buvo kalėjimas ir karaliaus iždo saugykla. 1527 metais karalius Pranciškus I įsakė jį nugriauti – viduramžių tvirtovę pakeitė Renesanso pilis. Nuo 1984 iki 1989 metų, vykdytų Luvro karuselės įrengimo darbų metu, po Kvadratiniu kiemu archeologai atrado Pilypo Augusto statytos tvirtovės liekanas. Įspūdingus bokštų ir sienų pamatus galima išvysti archeologinėje muziejaus kriptoje. Šie didžiuliai akmenys byloja apie svarbų gynybinį tų laikų Luvro vaidmenį.

Nuostabi Liudviko Šventojo salė yra paskutinysis Pilypo Augusto viduramžių pilies interjero pavyzdys. Toje vietoje, kur buvo donžonas, dar galima pamatyti šulinio ir griovio liekanas – senovinės tvirtovės pėdsakus.

Reikėjo sulaukti Karolio V ir 1360 metų, kad Luvras taptų karališkąja rezidencija. Nuo tada kiekvienas karalius, arba beveik kiekvienas, rūmus įrenginėjo pagal savo skonį. Iki pat Napoleono III, kuris 1854 metais pradėjo didžiulius pertvarkymo darbus, pirmiausia įsakydamas nugriauti

lūšneles, kurios daugelį amžių buvo užgriozdinusios rūmų prieigas. Už dabartinio Luvro vaizdą daugiausia turime būti dėkingi kaip tik šiam imperatoriui. Pagaliau paskutinysis pakeitimas – stiklinė piramidė, pastatyta Fransua Miterano pageidavimu, architekto Ming Pei kūrinys, tapęs didžiausio pasaulio muziejaus vertu įėjimu.

Siena prasidėjo Kampiniu bokštu nuo tos vietos, kur šiandien yra Menų tiltas, kirto dabartinį Luvrą, paskui tiesėsi į Oratuar gatvę, kur dar galime pamatyti gynybinio bokšto fragmentą protestantų bažnyčios zakristijoje. Tad tęskime. Eikime Sent Onorė gatve, kurioje pagal 148-ojo ir 150-ojo namų kaminus matyti, kad pastatai rėmėsi į gynybinės sienos įtvirtinimus (beje, 148-asis namas yra lygiai tokio pat pločio).

Čia kažkada buvo Sent Onorė vartai. Dabar pasukime į Luvro gatvę, kurios 11-ojo namo konstrukcijoje yra išlikę kito bokšto pamatai. Dėl apvalios viso pastato formos jie atrodo tarytum iškilę iš akmeninio pagrindo. Už Prekybos biržos siena tęsėsi Žur gatvės, buvusios ant vidinio apžvalgos kelio, kryptimi – 9-ojo namo sienoje labai aiškiai matoma bokšto dalis. Dabar eikime pro senuosius Monmartro vartus, kurių buvimą primena paminklinė lentelė, esanti ant Monmartro gatvės 30-ojo namo, ir atsidursime Etjeno Marselio gatvėje, kuri taip pat nutįsusi vidinės įtvirtinimų dalies kryptimi. Taip mes pasieksime reikšmingas senovines liekanas – Jono Bebaimio bokštą, donžoną, Burgundijos hercogų rūmų, Paryžiuje pastatytų 1409 metais, reliktą, stovėjusį prie gynybinės sienos

iš kaimo pusės. Žemutiniame šio bokšto aukšte atrasime apvalią Pilypo Augusto bokšto liekaną – taigi čia vienas kitame yra du bokštai!

Keliaukime iki Sen Deni vartų, prie 135-ojo namo, esančio Sen Deni gatvėje. Toliau Įtvirtinimų siena ėjo Dailininkų akligatvio dešiniąja puse, kur buvo išorinis apžvalgos kelias. Dabar traukime iki Sen Marteno vartų, prie Sen Marteno gatvės 199-ojo namo. Nuo šios vietos siena suko pietryčių kryptimi palei Bobūro akligatvio kampą ir tęsėsi iki Sen Avua pasažo. Šis pasažas pirmiausia mus nuveda į Archyvų, paskui į Fran Buržua gatvę, kurios didžioji dalis eina išoriniu įtvirtinimų apžvalgos keliu. Fran Buržua gatvės 55-ojo ir 57-ojo namų lygyje yra bokšto pamatai, ant kurių užgriozdintas vulgarus šiuolaikinis statinys. Gatvės grindinyje pastebima senovinės kurtinos trajektorija. Pasukime sienos kryptimi prie Ospitaljer Sen Žervė gatvės 10-ojo namo, paskui eikime Rozjė gatve, kur 8-ojo namo kieme dar galima pamatyti bokštą. Įtvirtinimų siena tęsėsi šia kryptimi iki Sevinjė gatvės, kur ji suko į pietus, pro Bodė vartus, Sen Antuano gatvės sankirtoje, dešinėje pusėje, ėjo pro bažnyčią, kurios dvigubas mūras gerai matosi Karolio Didžiojo pasaže. Pagaliau išvystame patį gražiausią dar tebestovintį jos fragmentą – tą dalį, kuri driekiasi palei Karolio Didžiojo licėjų Žarden Sen Polio gatvėje, daugiau kaip šešiasdešimties metrų atkarpą su Montgomerio bokštu. Bokštas pavadintas škotų gvardijos kapitono vardu, kuris buvo įkalintas, kai 1559 metais riterių turnyre sužeidė karalių Henriką II. Kitame bokšte, esančiame Turnelio rūmų soduose, atrandame „padienių pėdsakus“, tai yra su akmenimis dirbusių amati-

ninkų parašus. Siena baigiasi prie Senos, Celestinų krantinės 30-ojo ir 32-ojo namų lygyje.

Kad pereitume į kairįjį krantą, traukime Pultjė gatve, einančia per Šv. Liudviko salą. Tais laikais ji buvo tuščia, šioje vietoje ją sudarė dvi atskiros salelės. Tada, kai stovėjo siena, naktimis būdavo išvyniojama sunki grandinė, kad per Seną niekas nepraplauktų.

Kairiajame krante senoviniai įtvirtinimai prasidėjo ties Turnelio krantinės, savo pavadinimą gavusios nuo kampinio bokšto, namu Nr. 1. Nedidelis siauras pastatas, pažymėtas 7-uoju numeriu Sen Žermeno bulvare, iš tikrųjų yra kaip tik toje vietoje, kur tęsėsi siena. Jos liekanas taip pat atrandame 7-ojo namo kieme Šantjė gatvėje – mūrininkų bendrabutis yra išsaugojęs bokštelių konsoles. Žingsniuokime toliau senovinės sienos trajektorija iki Ekol gatvės, kurioje, po čia esančiu paštu, galime pamatyti įtvirtinimuose išlenktą arką, skirtą čia vingiavusios Bjevro upės kanalo vandenims plukdyti.

Dabar pasukime į Kardinolo Lemuano gatvę, kuri nuo pat Ekol gatvės eina ta pačia išorinio įtvirtinimų griovio trajektorija – vieną jų gabaliuką galima išvysti prie gaisrinės, pažymėtos 48–50 numeriais, o kitą – Araso gatvės 9-ojo ir 11-ojo namų sodelyje. Nuostabūs jų fragmentai matomi ir daugelyje kitų vietų: Kardinolo Lemuano gatvės 60-ajame ir 64-ajame bei 68-ajame namuose, Tueno gatvės 4-ajame ir 6-ajame namuose, Klovis gatvės 1-ajame bei 7-ajame namuose, o svarbiausia – Dekarto gatvės 47-ajame name, kur apsiginklavus kantrybe ir įveikus tris durų kodus galima užlipti ant dvišlaičio tvirtovės stogo šelmens. Šis pavydžiai saugomas siaurutis praėjimas, –

tokia žavinga ir magiška vieta, – yra pats gražiausias atlygis už visus mano ieškojimus.

Tos pačios Dekarto gatvės 50-ajame name matome Bordelio arba Sen Marselio vartų planą. Stovime Fosė Sen Žak gatvėje, esančioje ant išorinio įtvirtinimų griovio, ir traukiame prie Sen Žak gatvės 151-uoju numeriu pažymėto namo – Sen Žako vartų, pačių svarbiausių kairiajame krante, vietos. Paskui įtvirtinimai leidosi žemyn Suflo gatve iki pat Viktor Kuzin gatvės.

Sen Mišelio vartai buvo Sen Mišelio bulvaro 56-ojo namo lygyje, paskui siena tęsėsi dešiniąja Mesjė le Prins gatvės puse, kur ant 40-ojo namo dabar matyti paminklinė lentelė: „Senoji griovių gatvė.“ Šioje gatvėje įsikūręs kinų restoranas „Didžioji siena“ yra nuoroda, be abejo, nevalinga, į didžius Pilypo Augusto darbus. Sienos šio restorano gilumoje, kaip ir visų kitų namų, einančių iki Rasino gatvės, iš tikrųjų yra tie patys įtvirtinimai.

Ties Sen Žermeno bulvaru gynybinė siena nutrūksta, paskui tęsiasi toliau – Katalonų name, Sen Andrė de Ar ir Ansien Komedi gatvių kampe, dar išlikęs vienas bokštas.

Mazarino gatvė, iki pat Senos, sutampa su išorinio įtvirtinimų griovio trajektorija. Keletą jų pėdsakų atrandame prie 27-ojo namo esančioje automobilių aikštelėje ir 35-ojo namo sodelyje. Dabar užlipkime į 13-ojo namo, stovinčio Dofino pasaže ir priklausančio kalbų institutui, antrąjį aukštą – čia nuo terasos atsiveria nuostabus vaizdas į bokšto viršūnę.

Kiek toliau, kur Mazarino gatvė turėtų susisiekti su Nevero gatve, kažkokia siena jų susisiekimą paverčia akligatviu – ir tai

ta pati įtvirtinimų siena. Grįžkite Mazarino gatve, pasukite į Genego gatvę ir trumpam užeikite į 29-uoju numeriu pažymėtą daugiaaukštį, kur yra Sej leidykla – kiemo gilumoje jūs pamatysite įtvirtinimų bokštą...

Ši akmeninė apsauga baigėsi prie Senos garsiuoju Nelio bokštu, kuris buvo iškilęs dabartinio Prancūzų instituto vietoje Konti krantinėje (mums tai primena paminklinė lentelė kairiajame instituto sparne).

Be abejo, sienos fragmentų dar įmanoma aptikti privačių asmenų valdose ar ties kai kurių daugiaaukščių pamatais. Tokios paieškos istorijos aistruoliams yra tikrų tikriausio lobio medžioklė.

Pilypo Augusto sienos reliktų atradimas buvo mano, praeities medžiotojo, pirmuoju džiaugsmu! Pakviečiau jus dalyvauti šiame gerokai užsitęsusiame ir klaidžiame pėdsekio žaidime, kad geriau suprastumėte mano aistrą ir tuos iššūkius, kuriuos su malonumu turėsiu priimti ateityje. Paryžius – nepaprastai jaudinanti mįslė. Jei tik jūsų širdis linksta...

Susižavėjimo vertas ir pats Pilypas Augustas, ne vien jo gynybinė siena! Jis tiek daug nuveikė, tiek daug sumanė, taip viską pertvarkė. Karalius sutvirtino savo valdžią, išplėtė šalį, perstatė Paryžių.

Kai 1179 metais tas, kurį tais laikais vadino tik Pilypu II, įžengė į sostą, jam buvo penkiolika metų, ir jis dar buvo niekas. Bent jau neatrodė reikšminga figūra. Net per jaunas būti frankų karaliumi, valdęs iš esmės tik Il de Franse. Tačiau Pilypas II sugebėjo pakeisti savo likimą. Jis užkariauja naujas

žemes, įtvirtina jose Prancūzijos karaliaus valdžią, susieja teritorijas bendra istorija, kalba ir tikslais. Jo valdymo metais Paryžius įgauna iškilumo, verto naujosios, augančios karalystės sostinės statuso. Dar gyvas būdamas Pilypas II tampa Augustu. Tai Romos imperatorių titulas, kurį savo pamoksluose jam priskiria kunigai, o rankraščiuose – metraštininkai.

Žinoma, šio karaliaus valdymo metodai žiaurūs ir nediskutuotini. Nors jie atitinka laikmečio dvasią, bet, nuoširdžiai pripažinkime, kartais atrodo tikrai pasibjaurėtini. Pavyzdžiui, kai jis įžengia į sostą, nusprendžia pareikalauti išpirkos iš žydų bendruomenės, nes jam labai trūksta pinigų. Vieną 1181 metų šeštadienio rytą Paryžiuje gyvenantys žydai suimami ir sumetami į kalėjimą. Kad atgautų laisvę, įkalintieji turi atiduoti karaliui savo turtus. Tačiau šito neužtenka, todėl jau kitais metais Pilypas vienu plunksnos brūkštelėjimu panaikina krikščionių skolų raštus žydams. Tai atneša jam didžiulės finansinės naudos – skolininkai privalo karališkajam iždui sumokėti penktadalį savo skolų!

1182 metų birželio 24 dieną priimamas žydų išvarymo potvarkis. Taip pirmą kartą istorijoje iš krikščioniškos karalystės oficialiu dekretu išvyti visi žydai. Abi Paryžiaus sinagogos, ir ta, kuri glaudžiasi Sitė salos katedros paunksmėje, ir ta, kuri buvo Atašeri gatvėje (dabartinė Tašeri gatvė) dešiniajame Senos krante, paverčiamos krikščionių bažnyčiomis, o žydų gyvenamuosius namus išparduoda karaliaus valdžia. Būtent už tuos surinktus pinigus karalius buvusiame žydų kvartale Šampo, kuriame jau neliko gyventojų, įrengia turgų. Jis nurodo pastatyti du dengtus paviljonus, apsuptus mūrinėmis sienomis,

o jų vartai nakčiai nuo šiol visada užrakinami. Puikiai įrengtos halės yra labai naudinga naujovė, nes dabar pirkliai gali saugiai laikyti savo prekes, joms nebaisūs nei lietūs, nei plėšikai. Labai greitai Šampo turgus tampa judriausiu sostinėje. Jis yra didžiulis, turguje gali rasti beveik viską – pradedant maisto produktais ir baigiant įvairiausiais audiniais. Taip šioje vietoje karalius padeda pamatus turgavietei, tapsiančiai garsiosiomis Paryžiaus halėmis, ir prekyba ten vyks beveik aštuonis šimtus metų...

Kaip išnyko halės?

Augant prekių pasiūlai, turgus plečiasi, o XVI amžiuje karalius Pranciškus I imasi pertvarkyti šią turgavietę. Tais laikais čia ir išaugo ypatingi namai, vadinti „Halių stulpais“, kurių žemutinių aukštų dengtose galerijose glaudėsi krautuvėlės, o šių skliautuotų galerijų viduryje buvo „aikštelė“, kur žmonės traukdavo nusipirkti duonos ir pieno produktų.

XIX amžiuje halėse atsirado rimtų organizacijos ir higienos problemų, tad jas vėl reikėjo pertvarkyti. 1848 metais paskelbtą architektūros konkursą laimėjo Viktoras Baltaras, 1852–1870 metais pastatęs dešimt paviljonų su stiklo stogais ir pertvaromis. Statinius prilaikė ketaus kolonos. Dar du paviljonai buvo pastatyti 1936 metais.

Tačiau pergalingai žengiančiame XX amžiuje senąsias hales teko paaukoti. Paryžiuje gyventojų vis daugėjo, tad higienos reikalavimai vertė pertvarkyti kvartalą ir iškelti turgavietę kitur. 1969 metais halės „susikrauna daiktus“

ir persikelia į kitą vietą – Runži miestelį, esantį Paryžiaus regione.

Labai greitai, 1971–1973 metais, kvailumas, neišmanymas, pasipūtėliškas modernizmas ir pelno troškimas sunaikino Baltaro paviljonus. Koks liūdnas laikotarpis Paryžiui – nugriautos halės ir pastatytas Monparnaso bokštas! Vienas Baltaro paviljonų visgi išliko, tik jis perkeltas į Noženą prie Marnos.

Ir štai naujausi pokyčiai: artimiausiu metu Halių prekybos centras bus renovuotas, ir jį papuoš „Tropikų žalumos" „šukuosena", bent jau taip savo sumanymą uždėti ant halių stiklo ir augmenijos stogą pavadino architektai Patrikas Beržė ir Žakas Anziuti.

Pilypas Augustas stebi viską, kas dedasi Paryžiuje, ir jis žino, kad miestas turi gražėti ir augti. Šalia halių esančiose didžiulėse senose Nekaltųjų vaikelių kapinėse atsiveria išties kraupus vaizdas: tarp kapų ir priešais atvirą bendrą laidojimo duobę vis kaupiasi nešvarumai, čia turškiasi kiaulės, o laisvo elgesio merguželės be jokios gėdos prekiauja savo kūnais. Tačiau siena ir čia padarys galą chaosui. „Gėlytės" išprašomos savo pelninga veikla užsiiminėti kitur, kiaulės suvaromos į gardus, o atmatos išvežamos. Nuo šiol čia galima ateiti tik dieną, jei nori pasimelsti prie kapo ar palaidoti numirėlį. Nakčiai vartai uždaromi, visur pakabinamos spynos.

Karalius nori, kad visur būtų švara ir tvarka, jo miestas neturi atrodyti kaip kloaka, atvira visiems laukų vėjams. Vieną

dieną, kai jis pro Sitė rūmų langą žiūri, kaip Sena plaukioja laivai ir po miestą stumdomi karučiai, pastebi, kaip gatvėse į purvą klimpsta vežimai... Arkliai daužo kanopomis, ratai stringa, o purvas tyška į visas puses. Tik sujudink purvą, iškart pasklinda srutų ir puvėsių dvokas.

„Kaip reikėtų atsikratyti šio nepakeliamo išmatų dvoko?“ – susirūpina karalius. Kažkada romėnai miesto gatves buvo kruopščiai išgrindę plokštėmis, bet per tiek laiko vienas ant kito gulantys atmatų ir purvo sluoksniai taip giliai palaidojo grindinio dangą, kad iš jos beliko vien miglotas prisiminimas. Pilypas sukviečia garbingiausius miestiečius su pirklių seniūnu ir jiems paaiškina, kad nepaisant didelių išlaidų visų kvartalų pagrindiniai keliai turi būti kuo greičiau išgrįsti „stambiais ir tvirtais akmenimis“, kuriais vežimai galėtų važinėti neišjudindami nosį riečiančių purvų.

1187 metais į Paryžių, kuris keičiasi tiesiog akyse, atvyksta lotyniškasis Jeruzalės patriarchas Heraklijus. Prelatas atveža dramatišką naujieną, kuri taip drasko visų krikščionių širdis, kad upeliais pasipila ašaros – Egipto sultonas Saladinas užėmė Jeruzalę! Apreiškimo miestas atsidūrė saracėnų rankose...

Sužinojus apie šią šiurpią agresiją, siaubo apimtą popiežių Urboną VIII ištinka širdies smūgis. Tačiau Heraklijus randa kitą būdą paaukoti savo gyvenimą Šventajam miestui – jis nusprendžia vykti užkariauti Palestiną, o Prancūzijoje, Anglijoje, Germanijoje ragina telkti žygiui pulkus. Patriarchas skelbia

Trečiąjį kryžiaus žygį, nepaliaudamas priminti, kartoti, akcentuoti svarbiausio jo tikslo – Jeruzalės išvadavimo!

Savąją ištarmę jis pirmiausia paskelbia dar tebestatomoje Dievo Motinos katedroje. Iš tikrųjų, senoji Šv. Stepono vyskupijos bažnyčia, gerokai apgriuvusi ir per ankšta vis gausesniems Paryžiaus gyventojams, vyskupo Moriso de Siuli įsaku buvo nugriauta. Jos vietoje dvasiškio paliepimu štai jau ilgiau nei dvidešimt penkerius metus statoma naujoji bazilika.

Darbų pabaigos dar nematyti, tačiau Heraklijus dažniau pamokslauja statybų aikštelėje, o ne kulto vietoje. Viskas aplinkui užversta tašytais akmenimis, virvėmis, skriemuliais, kopėčiomis, medinėmis sijomis, tačiau aikštelės gale jau matyti tai, ką galima pavadinti puse katedros – statinio chorą, nuostabų ir stulbinantį. Keturi lygmenys kyla link skliautų, kurių nerviūros leidžiasi žemyn ir baigiasi ant apvalių kolonų; visur aplinkui dviguba galerija veriasi į mažas koplytėles.

Akmentašiai, dailidės, stogdengiai, kalviai, mūrininkai, vežikai – visi triūsia klausydami darbų vadovo nurodymų, kuris dideliuose pergamento lapuose braižo pačios didžiausios bažnyčios, kokią tik galima įsivaizduoti, planus ir eskizus. Tų metų spalio mėnesį, kaip paprastai ir nutikdavo, darbai sustoja ir prasideda neveiklus periodas. Dėl artėjančių šalčių skiedinys taps nerišlus, tad mūrininkai pasideda savo menteles, apdengia šiaudais statybų aikštelę, palieka darbo vietas ir ramiai laukia pavasario, kad sugrįžę galėtų toliau mūryti. O akmentašiai vis dėlto savo darbą tęsia ir per speigus, tik kur kas lėčiau, pasitraukę į medinius barakus, įrengtus statybų aikštelėje.

Štai tose didingose statybose Heraklijus šaukia, rauda, grasina, skelbia užgriūsiant Apokalipsės ugnies lietų, jei Jeruzalė nebus išlaisvinta. Tuomet tarytum atsiveria Dangaus vartai, o grėsmingi jo žodžiai, aidu atsimušdami nuo bažnyčios chorų skliautų, skamba dar garsiau ir iškilmingiau. Klausytojų minia dreba, garbingojo patriarcho kalba įvaro nerimo šio pasaulio galingiesiems ir priverčia tirtėti iš baimės silpnuosius.

Pilypui Augustui nieko kito nelieka, kaip dalyvauti šiame šventame žygyje, kurio tikslas – išlaisvinti Šventąją žemę ir Kristaus kapą. Beje, tuo metu Europoje vyrauja karingos nuotaikos. Tiek Paryžiuje bei visoje karalystėje, tiek Anglijoje aristokratai ir prasčiokai reikalauja pradėti šį žygį už tikėjimą. Taigi Prancūzijos karaliui nėra iš ko rinktis, jis turi vykti. Aišku, ne tučtuojau. Pirmiausia reikia sudaryti taikos sutartį su anglų karaliumi Ričardu Liūtaširdžiu, kuris taip pat dalyvaus žygyje. Abu valdovai pasirašo santarvės sutartį: „Mes kartu vyksime į Jeruzalę, vadovaujami mūsų Viešpaties. Vienas kitam pažadame ištikimybę ir draugystę..."

Paskui, 1190 metų kovo 15 dieną, pagimdžiusi negyvus dvynukus, miršta Pilypo Augusto žmona karalienė Izabelė, jai tik dvidešimt metų. Izabelė de Eno, dar būdama vaikas, prieš dešimt metų ištekėjo už karaliaus teritorinės plėtros sumetimais, nes buvo gavusi kraičio Artua provinciją. Nors Pilypas niekada per daug nemylėjo šios trapios, amžinai verkšlenančios merginos, tačiau jos netektis priverčia pamiršti bet kokį apmaudą. Pilypas suruošia karalienei impozantiškas laidotuves. Jų ceremonija vyksta Dievo Motinos katedros chore, o palaikai palaidojami šia dingstimi iškastame rūsyje.

Prieš vykdamas į Kryžiaus žygį, Prancūzijos karalius dar turi pasirūpinti kai kuriais nebaigtais darbais. Jis supranta, kad Paryžius vis dar yra prastai apsaugotas miestas. Sitė saloje tebestovi senieji apsauginiai mūrai, bet miestas išsiplėtęs į abu Senos krantus. Jei kas užpultų, jokie grėsmingi įtvirtinimai miesto nesaugotų. Užpuolimo pavojus visiškai realus, juk anglai ir normanai nuolat kelia grėsmę Prancūzijos karalystei. Kaip tik tada ir kyla sumanymas pastatyti gynybinę sieną šiaurėje, dešiniajame krante.

Pilypas Augustas įsivaizduoja didingą savo sostinės ateitį. Jis tikisi, kad saugumas už naujųjų tvirtovės sienų per trumpą laiką sutrauks prie Senos krantų daugybę karalystės gyventojų, tad savo perstatomam miestui parengia tikrą urbanistinį planą. Už būsimųjų įtvirtinimų žiedo jis numato užsodinti žaliąsias erdves, tarp statomų gyvenamųjų namų užveisti sodus.

Paskyręs šešis Paryžiaus miestelėnus, kurie vykdys nurodymus, kol jo nebus, karalius vyksta į Šv. Dionizo baziliką, jam suteikiamas iškilmingas „šventojo vinies bei šventųjų erškėčių“ palaiminimas, jis pasiima auksiniais kryžiais nusagstytą bažnytinę vėliavą, simbolizuojančią prisijungimą prie žygio. Taip pasipuošęs valdovas pagaliau išsiruošia užkariauti Šventosios žemės.

1190 metų liepos 4 dieną Prancūzijos ir Anglijos karaliai susitinka Vezlyje. Jie drauge traukia per Reino slėnį, kur entuziastingos minios sveikina abu monarchus, ketinančius

sumušti arogantiškąjį saracėną. Pilypas sėda į laivą Marselyje, Ričardas keliauja į Genują...

Pilypas Augustas praleidžia toli nuo Paryžiaus ir savo karalystės daugiau kaip pusantrų metų! Kuriam galui? Dėl visiškų niekų. Jo Kryžiaus žygis apsiriboja šešių mėnesių laukimu Sicilijoje, vis tikintis, kad vieną dieną Viduržemio jūroje pagaliau nurims audros, bei varginančia Šv. Jono Akros miesto apgultimi – Saladino kareiviai neatsitraukia nė per sprindį. Negana to, Pilypas suserga. Ir rimtai. Jį purto stipri karštligė, nuo kurios pradeda slinkti plaukai ir kristi nagai, uždegimas apima akį, ją graužia, užtemdo šviesą... Dabar Pilypas trokšta tik vieno – kuo greičiau palikti šią nesvetingą žemę, grįžti į Paryžių, užmiršti savo pamaldžiąsias svajas. Jis išsiunčia pasiuntinius pas Ričardą Liūtaširdį, prašo atleisti jį nuo įsipareigojimų ir kuo greičiau leisti jam grįžti į Prancūziją.

– Jei karalius pasitraukia neįvykdęs duoto įžado, – su panieka pareiškia Anglijos karalius, – jis užtraukia negarbę sau ir gėdą visai Prancūzijos karalystei. Negaliu jam duoti tokio patarimo. Jei turi rinktis tarp mirties ir grįžimo namo, tegu nusprendžia pats!

Tačiau Pilypas jau viską nusprendęs: jis sėda į laivą Tyre, prancūzų kryžiuočius palikdamas Ričardo priežiūrai. Karalius, 1191 metų gruodžio 27 dieną atvykęs į Paryžių, nė iš tolo neprimena to karingo raitelio, kuris prieš aštuoniolika mėnesių išsiruošė į žygį... Dabar tai pasiligojęs dvidešimt šešerių metų žmogelis, plikas ir vienakis, iš arti regėjęs mirtį ir gerai suvokiantis negrįžtamą laiko tėkmę. Jis trokšta veikti ir sukurti ką nors ilgaamžiško.

Kai Pilypas sugrįžta iš savo niūrios ekspedicijos, įtvirtinimų statyba dešiniajame krante jau gerokai pasistūmėjusi, tad karalius tęsia pradėtą darbą ir dar nubrėžia tvirtovės, turėsiančios supti kairįjį krantą, planą.

Visą tą laiką Ričardas Liūtaširdis atkakliai tęsia Kryžiaus žygį. Jis užima Jafos uostą, atkuria lotyniškąją Jeruzalės karalystę, tačiau jo bandymas užkariauti Šventąjį miestą sužlunga. Galiausiai, kad kaip nors užbaigtų tą pernelyg užsitęsusią bevaisę avantiūrą, sutaria su Saladinu dėl paliaubų ir 1192 metų spalio mėnesį iškeliauja iš Palestinos. Pakeliui jį užklumpa audros, jo laivas nubloškiamas į Korfu salos uostą. Čia Anglijos karalius suimamas lyg būtų paprastas samdomas kareivis ir tampa germanų imperatoriaus Henriko IV belaisviu.

Susiklosčiusi situacija labai palanki Pilypui Augustui – jaunesnysis įkalintojo karaliaus brolis Jonas Bežemis atsiduria po jo padu. Kad užsidėtų Anglijos karaliaus vainiką, priklausantį jo vyresniajam broliui, Jonas pasiryžęs bet kokiems sandoriams. Taigi jis padeda Prancūzijos karaliui apgulti tvirtoves Normandijoje, buvusias anglų valdose, leidžia jam užgrobti Žizorą bei kitas pilis, priklausančias Plantagenetams – Anglijos karalių dinastijai.

Bet tokioms likimo dovanoms ateina galas, nes 1194 metų vasario 2 dieną Ričardas pagaliau išlaisvinamas. Kaip sausa šakelė, galinti akimirksniu užsidegti, taip ir karo tarp Pilypo ir Ričardo liepsnos bemat apima visą Prancūziją. Tam yra svarių politinių priežasčių: Prancūzijos karalius nori išplėsti savo karalystę iki jos istorinių sienų, o Anglijos karalius trokšta

išsaugoti savo valdas žemyne. Be visų šių praktinių sumetimų, abu vyrai dar ir nekenčia vienas kito. Juk jie tokie skirtingi! Ričardas iš prigimties yra tvirtas žmogus, tikras kariškis, linkęs iškart mojuoti karo kirviu. O Pilypas kariauja tik todėl, kad to reikalauja laikmetis. Jis labiau linkęs rūpintis savo valstybe, gerinti piliečių gyvenimą, siekti pažangos.

Beje, prancūzų kariuomenė nerodo didelio pasipriešinimo anglų būriams, ji vien tik traukiasi. Tiesą sakant, netgi nėra rimtų susidūrimų, vien tik bėgimas, atsitraukimai, priešo prasiveržimai, sudeginti kaimai, savųjų apleistos ir anglų paimtos pilys...

Visgi 1194 metų liepos 3 dieną, be jokių abejonių, visai netyčia, abi kariuomenės atsiduria viena prieš kitą netoli Vandomo esančioje Fretevalio girioje. Ričardas stoja savo eskadronų priešakyje ir pradeda puolimą, o prancūzai pasileidžia bėgti. Jie taip greitai sprunka, kad karalius Pilypas netgi priverstas palikti savo brangiuosius indus ir skryneles su pinigais. Dar blogiau, mūšio lauke jis palieka ir tai, ką vadindavo „archyvais“, tiksliau sakant, savo sąmatas, kurias, pagal tų laikų paprotį, visur vežiodavosi kartu. „Iš tiesų, – svarsto jis, – ar protinga visus tuos popiergalius vežiotis į karą?“

Nuo šiol karališkieji archyvai jau niekur nebekeliaus. Jie pasiliks Paryžiuje, už storų ir tvirtų Luvro sienų. Verčiamas būtinybės ir pamokytas gyvenimo, Pilypas Augustas įkuria mūsų Nacionalinių archyvų pirmtaką!

Būdamas tikras peštukas, Ričardas baigia savo gyvenimą taip, kaip ir reikėjo tikėtis – kaudamasis. 1199 metų kovo

26 dieną, Limuzeno apylinkėse puolant Šaliu pilį, karalių kliudo strėlė. Prasidėjus gangrenai, po vienuolikos dienų jis miršta.

Karo veiksmai tęsiasi, tik dabar jie nukreipti prieš Joną Bežemį. Pilypas skina pergalę po pergalės, gabalą po gabalo vis atsiriekia Plantagenetų valdų Prancūzijoje, užima Normandiją, Menę, Turenę, o netrukus ir Plantagenetų tėviškę – Anžu bei Puatu žemes.

Galiausiai, 1214 metų liepos 2 dieną, Muanės La Rošo kautynėse Pilypo sūnus, būsimasis Liudvikas VIII, galutinai sumuša Joną Bežemį. Beveik tuo pat metu, 1214 metų liepos 27 dieną, jo tėtušis garsiajame Buvino mūšyje sutriuškina germanų imperatorių Otoną IV ir šitaip iš nusilpnintos imperijos pagaliau išplėšia Kapetingams visišką suverenitetą.

Pilypui Augustui pavyko įgyvendinti laikmečio primestus iššūkius ir mūšiuose įveikti savo pagrindinius priešus anglus, vokiečius, netgi ispanus, bet didžiausiu jo iššūkiu visgi tapo Paryžius! XII amžiaus pabaigoje miestas ima klestėti. Per keletą dešimtmečių gyventojų skaičius padvigubėjo, ir dabar siekia penkiasdešimt tūkstančių; pagerintas susisiekimas ir nutiesti keliai, prekyba klesti, turgūs ir dengtos prekyvietės smarkiai išsiplečia. Dabar Paryžius – ne tik vienas didžiausių Europos miestų, bet ir galingiausios Vakarų karalystės sostinė.

XIII amžius

MOBERAS–MUTUALITĖ

Universitetas pakelia sparnus

Baltos raidės melsvos keramikos fone – Mobero–Mutualitė metro stotis visiškai atitinka klasikinį *Made in RATP* modelį. Jei čia nestovėtų anemiškai atrodančios oranžinės kėdės, sukurtos pagal aštuoniasdešimtųjų madą, viskas būtų puiku.

Išnirę iš metro, galime pasukti Savitarpio pagalbos rūmų link, kurių *art deco* stiliaus fasadas taktiškai užstoja įvairiausių organizacijų čia rengiamų protesto mitingų vaizdą. Tačiau galime pasukti ir kita kryptimi, jei tik norime pamatyti Mobero aikštę, jos turgų ir siauras gatveles, tiesiog pulsuojančias istorija.

Iki pertvarkos Antrosios imperijos laikais, ši aikštė buvo ne tokia didelė kaip šiandien, labiau išsitęsusi, suspausta tarp namų ir nepatogi pasiekti. Kukli fontano plynaikštė atkartoja jos pirminę formą, kažką panašaus į trikampį, kuris šiaurėje prasidėjo Karmo gatve, o baigėsi Lagranžo gatvės kampu.

Kaip tik čia prasimušė pirmieji Paryžiaus universiteto daigeliai... taip, po atviru dangumi! Būtent čia, Mobero aikštėje, ir dar Fuaro gatvėje, rinkdavosi studentai klausytis savo mokytojų paskaitų.

Iš kur atsirado Fuaro gatvės ir Mobero aikštės pavadinimai?

„Fuar" – senosios prancūzų kalbos žodis, reiškiantis „pašarą", nes tais laikais žinių ištroškęs jaunimas puldavo susėsti ant šieno ryšulių, vos tik juos iškraudavo iš plaukiojančių Sena krovininių laivų.

Kaip atsidaro Mobero pavadinimas? Tai komiška „Magister Maubus", lotyniško Alberto fon Bolšteto, dar vadinamo mokytoju Alberu, vardo santrumpa. Šis vokiečių tautybės dominikonas 1245 metais buvo patvirtintas Paryžiaus universiteto teologijos magistru. Tais laikais toks titulas jau reiškė nemenką mokslo korifėjų. Beje, visai šalia galime atrasti Metr Albero, tai yra Mokytojo Albero, gatvę, nors iš tiesų tai tik lenktas skersgatvis, Dingusios gatvės pavadinimu minimas dar XI amžiuje... Tiesą sakant, ši gatvė niekur nebuvo nedingusi – išlikusi be permainų po visų statybų vajų, atlaikiusi visus pokyčius mieste bei grandiozinius urbanizacijos planus, ji čia jau ištisą tūkstantį metų!

Nors mokytojas Alberas ir buvo dominikonas, jis stengėsi atsiriboti nuo Bažnyčios brukamų pamokymų, tiek perkeltine, tiek ir tiesiogine prasme. Vienuolis paliko didingąją Dievo Motinos katedros sakyklą ir iš pradžių skaitė paskaitas dominikonų vienuolyne Šv. Jokūbo gatvėje, bet ten greitai ėmė darytis per ankšta, nes prisigrūsdavo ištisos „mokytinių" minios. Tada jis pradėjo mokytojauti kairiojo Senos kranto purvynėje! Kiek

reikėjo ištvermės ir sveikatos, kad kaitinant saulei ir pliaupiant lietui, pritūpęs ant medinės kėdutės, mokytum susižavėjusius studentus, susėdusius ant šieno ryšulių. Šiandien studentai rengia demonstracijas, kad turėtų tinkamas auditorijas, ir jie iš esmės teisūs. Tačiau anais laikais, kai galėjai mirti ir nuo rimtesnės slogos, juk mokytiniai galėjo susirgti net plaučių uždegimu... ir viskas tik tam, kad patirtų mokymosi palaimą!

Tokie įpročiai išliko labai ilgam, kadangi žymiai vėliau pamatysime, kaip ant šiaudų kūlio sėdasi jaunas florentietis iškankintu veidu – tai Dantė Aligjeris, tuo metu dar neparašęs savo *Dieviškosios komedijos*... Štai kodėl už keleto žingsnių galime atrasti Dantės gatvę. Žymiojo poeto laikais Fuaro gatvė buvo labai judri, joje dieną ir naktį bruzdėjo studentai. Kiek vėliau, 1358 metais, viskas pasikeitė – sutemus gatvę uždarydavo dvejais vartais, kad jaunieji malonumų medžiotojai negalėtų čia slampinėti ir krėsti eibių su kvartalo prostitutėmis.

Tuo metu Mobero aikštė buvo svarbioje susisiekimo arterijoje – romėniškame kelyje, jungusiame Paryžių, Lioną bei Romą, ir ėjusiame per Galando ir Montan Sent Ženevjevos gatves. Iš čia dar vedė kelias į Santjago de Kompostelą. Dėl to čia buvo pastatyta bažnyčia šv. Julijonui Vargingajam, keliauninkų ir piligrimų globėjui. Tai nedidelis, bet reikšmingas statinys, parodantis, kaip romaniškoji architektūra pereina į gotiškąją. Jos dabartinis fasadas perstatytas XVII amžiuje, bet išorėje dar galime išvysti puikius XII amžiaus kontraforsus, taip pat kapitelių ir kolonų likučius. Navoje išlikusios dvi travėjos taip pat įrengtos XII amžiuje. Kai universitetas buvo

pripažintas ir galutinai sutvarkytas, joje sau būstinę įsirengė rektorius, o aplinkinės gatvės ir aikštės buvo atiduotos koledžams bei mokykloms, kurių čia atsirado tiek daug, kad visas kairiojo Senos kranto architektūrinis ansamblis buvo pavadintas universitetu.

Kai buvo įkurtas universitetas, studentai pasitraukė iš Mobero aikštės, ir ši tapo baisia, pavojinga bei šiaip įtartina vieta. Senovinėse graviūrose ji vaizduojama užgriozdinta kartuvėmis ir teisingumo kopėčiomis, prie kurių geležiniais antkakliais būdavo prirakinami piktžodžiautojai, priesaikos laužytojai ir poligamijos mėgėjai – taip juos pasmerkdavo visuotinei gėdai. Aikštė tapo korimų ir kankinimų vieta. Dar blogiau, dėl ne itin aukštų Senos krantų ir prastų pylimų, ši vietovė nuolat nukentėdavo nuo potvynių. Ant 25-ojo namo Metr Albero gatvėje tebėra išlikusi lentelė, kurioje jau pusiau išblukusiomis gotiškomis raidėmis užrašyta, iki kokio lygio buvo pakilęs vanduo 1711 metais.

Nuolatinė potvynių grėsmė ir niūri atmosfera šioje aikštėje tvyrojo iki XIX amžiaus, kai vadovaujant lemtingajam baronui Hausmanui čia pasigirdo kirtiklio smūgiai, mat jis buvo įsikalęs į galvą šiose vietose nutiesti Sen Žermeno bulvarą ir Mongo gatvę.

*
* *

XII amžiuje mokslas ir švietimas dar tebėra dogmose sustingusios Bažnyčios rankose. Ne vien teologija, bet ir tikslieji mokslai, gramatika, retorika bei dialektika yra uždaryti tarp

vienuolynų sienų. Privalu paklusti vyskupų mokymui, prisiderinti prie kanoninės teisės, kurios mokoma Sitė salos Dievo Motinos mokykloje. Kai tiek daug draudimų ir sistema tokia griežta, ima atsirasti disidentų... Ak, ne, tai ne pavojingi maištininkai, ir netgi ne humanistai, o tik dvasininkai ir pasauliečiai, svajojantys apie trupinėlį nepriklausomybės... Kad įgytų sąlyginę autonomiją nuo popiežiaus ir vyskupų mokyklos, vienintelės institucijos, galinčios išduoti diplomus, jie įsikurdina kairiajame Senos krante, kur ir mokytojai, ir jų mokiniai kyla į mokslo aukštumas, kopdami Šv. Ženevjevos kalvos skardžiais.

Tačiau čia viešpatauja visiška sumaištis – kiekvienas mokytojas skelbiasi galįs mokyti, kiekvienas mokinys klausosi savo mokytojo, o Paryžiaus vyskupas įnirtingai protestuoja dėl kėsinimosi į jo privilegijas.

1200 metais karalius Pilypas Augustas nusprendžia, kad reikia įvesti nors šiokią tokią tvarką šioje maišalynėje. Jis suteikia mokykloms tam tikrą laisvę, išduoda karališkuosius raštus, pagal kuriuos visos įstaigos nuo šiol privalo vadintis tuo pačiu *Universitas parisiensis magistrorum et scholarum* vardu. Žodis *universitas* čia dar suprantamas savo pirmine lotyniškąja prasme ir reiškia „bendriją“ arba „draugiją“, kitaip tariant, tos pačios veiklos atstovų susivienijimą. Kad ir kaip būtų, tačiau karalius nurodė gaires, pagal kurias galima netrukdomai skleisti mokslą, nuo šiol išlaisvintą iš bažnytinės globos. Taigi tryliktąjį šimtmetį galime pavadinti universiteto amžiumi...

Žymiausi to meto mokslininkai ant Šv. Ženevjevos kalno pradeda skaityti laisvų paskaitų kursą, jų klausosi minios

studentų. Dėstytojai stengiasi atitolti nuo bažnytinės ortodoksijos, tai yra primetamo „teisingo požiūrio". Ypatingą dėmesį jie norėtų skirti medicinos mokslams, bet tai sunki užduotis, nes popiežius Honorijus III 1219 metais uždraudė jos mokymą vienuoliams, baimindamasis, kad toks mokslinio pobūdžio niekalas atitrauks Dievo tarnus nuo teologijos studijų, kurios vienintelės suteikia tikrą išsilavinimą. Bemat Hipokrato ir Galeno traktatus imta studijuoti beveik pogrindyje, atsiribojus nuo Bažnyčios, tad įvairių vienuolių ordinų dėstytojai, perduodantys medicinos žinias, šitaip jau reiškė šiokią tokią savo autonomiją.

Greitai kairiajame Senos krante atsiranda gausybė įvairių koledžų ir mokyklų, į kuriuos plūsta studentai ne vien iš visos karalystės – jos pritraukia mokinių ir iš visos Europos.

Vyskupas Žakas de Vitri savo *Vakarų istorijoje* pateikia tikrai šiurpinantį Lotynų kvartalo vaizdą jo kūrimosi laikotarpiu. Žinoma, reikia suprasti, koks siaubas apėmė bažnytininką, matant, kaip laisvėja papročiai, tiek intelektualinėje, tiek asmeninio gyvenime srityje, tačiau jo apybraiža vis dėlto verta dėmesio kaip istorinis liudijimas apie viduramžių Paryžių...

Pasak Žako de Vitri, miestas yra tikra „nususUsi ožka", nes šaunusis ganytojas mato prostitutes kiekviename žingsnyje! Kad ir kaip būtų, tačiau jis aprašinėja namus, kurių viršutiniuose aukštuose įsisteigusios mokyklos, o pusrūsiuose renkasi laisvo elgesio merginos... Studentai labai lengvai pereina nuo pažinimo laimės prie juslinių malonumų. Ir ta nedidelė bendruomenė, kurią sudaro prancūzai, normandai, bretonai, burgundai, vokiečiai, flamandai, sicilięčiai ir romiečiai, men-

kiausia dingstimi sukelia riaušes, o jų dėstytojai labiau negu mokslo grynumu susirūpinę svariu bei skambiu pinigu ir tik vagia vieni iš kitų mokinius. Visi čia užsiėmę įmantriu tuščiažodžiavimu ir, vyskupo nuomone, labiau susidomėję visai kitokiais dalykais negu sielos amžinybė ir dieviškoji visagalybė.

Didžiausiam griežtojo papročių kritiko apmaudui, mokyklų tik daugėja. Turtingi aristokratai ir daugelis vienuolių ordinų, tarp kurių dominikonai ir pranciškonai, steigia ir finansuoja paramos centrus, kuriuose studentai gauna nakvynę ir maistą, kad tik galėtų mokytis. Teritorijoje tarp Mobero aikštės ir Šv. Ženevjevos kalvos koledžai dygte dygsta. Tiesą pasakius, kai kurie sugeba suburti tik saujelę studentų, ir jų yra tiek, kad vieni kitus arba praryja, arba susijungia, arba išsidrasko į gabalus. Airių koledžas praryja Lombardų koledžą, Danijos koledžas parduodamas karmelitų vienuolynui, Prelio koledžas tampa Dorman Bovė koledžo dalimi, garsųjį Kokrė koledžą nustelbia Šv. Barboros koledžas... Keturiasdešimt du tūkstančiai skirtingo amžiaus studentų, kuriems nuo penkiolikos iki penkiasdešimties metų, lanko paskaitas septyniasdešimt penkiuose koledžuose. Kitose Europos sostinėse tais laikais veikia vos vienas kitas universitetas. Ir Paryžius iš tiesų tampa stipriai plakančia intelektualiosios Europos širdimi.

Kurgi išnyko koledžai?

Visi esami duomenys apie vieną seniausių koledžų, kuriam buvęs suteiktas kardinolo Lemuano vardas, verčia manyti, kad iš jo nieko nebelikę. Kaip teigiama įvairiuose

raštuose, XVII amžiaus pabaigoje jis buvo visiškai nušluotas nuo žemės paviršiaus. Ar tikrai? Gal tuo ir neabejotume, jei ne mano bjauri yda įkišti nosį į kiekvieną plyšį, kur tik pakvimpa supelijusiu akmeniu... Tokie Paryžiaus istorikai kaip Žakas Ilrė gana dažnai pamini teatro salę Lotyniškasis rojus, pastatytą ant koledžo griuvėsių, taip pat užsimena apie kažkokį paslaptingą, viešam naudojimui uždarą kelią... Jeigu jūs ten slapta prasmuksite, nustebsite išvydę visą pastato šoną, sumūrytą iš senų ir didelių akmenų, be jokių abejonių, dar XVII amžiuje – tai kaip tik yra išlikusi Lemuano koledžo dalis! Prieikite dar arčiau prie pat sutvirtinimo, taip primenančio senovinį įėjimą į laiptinę, ir pamėginkite įskaityti kalkakmenyje „mokytinio" ranka XVII amžiui būdingais rašmenimis išraižytas vageles – „3C"... Šis užrašas reiškė, kad toks ir toks studentas gyvena „3C" laiptinėje. Jaudinantis atradimas, ar ne?

Tačiau pats gražiausias iš visų tų senųjų koledžų, kuriuos dar galime pamatyti, vis dėlto yra Bernardinų, įsteigtas 1214 metais. XIV amžiuje gerokai išsiplėtęs, jis tapo įspūdingu viduramžių Paryžiaus architektūros paveldo pavyzdžiu, su savo gotikiniais langais su rozetėmis, nors dažnai ir tinkamai neįvertinamas. Puasi gatvės 24-ajame name taip pat išlikęs skliautuotas rūsys, buvęs maisto sandėliu, bei žemutinis aukštas, kuriame tais laikais įkurdinta vienuolyno valgykla. O paskutiniajame, vis dar tebestovinčiame pastate tebėra ilgiausia Paryžiuje gotikinė salė, kuri tęsiasi daugiau kaip trisdešimt penkis metrus. Penketą metų trukusi rekonstrukcija leido atkurti tą didžiulę pa-

talpą, viduramžiais skirtą studijoms ir moksliniams tyrimams, o šiandien, didžiausiam mūsų džiaugsmui, galime ją aplankyti.

Karmelitų gatvės 14-ajame name dar aptiksite Prelio koledžo, įkurto 1314 metais, liekanų. Už pailgų langų, papuoštų užuolaidomis, šiandien apsigyvenę žmonės, o XVI amžiuje čia buvo koplyčia!

Tos pačios Karmelitų gatvės 17-ajame name dar išliko Lombardų koledžo, įkurto 1334 metais, koplyčios liekanų. Portalas pastatytas 1760 metais, tad tos koplyčios liekanos atrodo gan keistai, lyg jas būtų išplovę ir išgraužę senojo fontano vandenys.

O Kornvaliečių koledžas, įkurtas 1321 metais, stovi pasislėpęs mažame senojo Paryžiaus pasaže, jungiančiame Galando gatvę su Doma gatve ties 12b namu. Pasidairykite po pirmąjį vidinį kiemą, ir prieš jūsų akis iškils fasadinė šio koledžo pastato dalis, kuriai jau beveik septyni šimtmečiai!

Škotų koledžas buvo įsikūręs Lemuano gatvėje, 25-ajame pastate. Teroro laikais jis buvo paverstas kalėjimu, ir tik 1806 metais grąžintas anglikonų bažnyčiai. Dar galima pamatyti laiptus, paradinį kiemelį, o svarbiausia, į gatvę išeinantį pastato fasadą, kuriame išlikęs užrašas „Škotų koledžas" ir įstaigos herbas su raidėmis FCE (Fief du collège d'Ecosse), arba „Škotų koledžo valda". Šie gerai matomi ženklai liudija, kaip buvo svarbu bet kuriai šaliai skelbti savo tiesioginius ryšius su universitetu, kuris dėl to ir pretendavo tapti tarptautiniu.

O štai ir XVII amžiaus koplyčia, įsiterpusi tarp modernių daugiaaukščių namų Žano de Bovė gatvės 9b pastate. Ji mums primena Dormano koledžą, įsteigtą 1365 metais.

Eikime kartu iki Valetės gatvės 21-ojo namo ir ten pamatysime senovinių laiptų liekanas. Įeikite į Fortė koledžo, įkurto 1394 metais, kiemą. Tyla ir šviesa jus pasitiks šioje istorijos properšoje, esančioje pačiame Paryžiaus centre, po atviru dangumi. Laiptų pakopos, kylančios aukštyn, tarytum niekada neužsibaigiančios, masina troškimu kur nors bėgti iš šio pasaulio... Taip ir pasielgė studentas Žanas Kalvinas, kai jį pradėjo persekioti už ereziją. Taigi garsiausias šio koledžo studentas užsikraustė ant stogo ir šitaip paspruko į Ženevą, kur išplėtojo savo religinių reformų teoriją. Tikra likimo ironija, tačiau Fortė koledžas tapo vieta, kurioje užgimė liūdnai pagarsėjęs antireformatų judėjimas – Šventoji katalikų lyga, kurią 1572 metais įkūrė kunigaikštis de Gizas ir kuri tapo Šv. Baltramiejaus nakties iniciatore.

Visiška priešingybė tokiems kraštutinumams – Šv. Barboros koledžas, garsėjęs savo minties laisve, čia mokyta logikos, kuri mūsų laikais jau šiek tiek primirštas dalykas. Šis Valetės gatvėje įsikūręs koledžas buvo prisijungęs senąjį Kokrė koledžą, išgarsėjusį tuo, kad išugdė Renesanso poetus Žoašeną diu Belė ir Pjerą de Ronsarą.

....

1229 metais, kai po Pilypo Augusto mirties jau spėjo praeiti šešeri metai, o Prancūziją, belaukiant Liudviko IX

pilnametystės, valdė regentė Blanša Kastilietė, universitetas sukyla. Tais laikais mokytiniai garsėjo tokia prasta reputacija, kad vien šių jaunų žmonų, atstovausiančių tautos elitui, pasirodymas miestelėnams įvaro tokį siaubą, jog vakarais Paryžiaus gatvės ištuštėja... Studentus kaltindavo, ir kartais visai pelnytai, kad jie vagiliauja pragyvenimui, po visą miestą grobia moteris, norėdami patenkinti savo gašlius potraukius, o kartais net žudo žmones. Paryžiaus vyskupas Gijomas de Senjelė grasina ekskomunikuoti visus, kurie vaikšto gatvėmis ginkluoti. Tačiau nenaudėliai tik šaiposi iš tokios anatemos ir toliau smagiai krečia eibes. Vyskupas niršta, liepia suimti aršiausius smurtautojus, kitus išguiti iš miesto, ir tegu nešdinasi kuo toliau.

Tų pačių 1229 metų vasarį, pasibaigus Užgavėnių karnavalui, gauja mokytinių drožia į Sen Marselio priemiesčio smuklę prisilakti vyno. Linksmybėms artėjant į pabaigą, jau pusėtinai įkaušę, užveda karštas diskusijas apie gėrimų kainas, kurios jiems šiek tiek ne pagal kišenę. Neilgai trukus piniginiai debatai tampa dar niršesni, tonas pakyla, o nuo kalbų pereinama prie darbų. Smuklininkas plūstasi, jis taip plyšauja, kad iš viso kvartalo subėga tvirti vyrai. Visą naktį tarp studentų ir Paryžiečių vyksta tikros kautynės, pagaliau blogieji vaikinukai labai šiurkščiai išvaikomi.

Kitą dieną pažemintieji mokytiniai apsupa jau išgarsėjusią Sen Marselio priemiesčio smuklę. Apsiginklavę lazdomis, jie ima plėšti kas papuola, paskui žygiuoja iš gatvės į gatvę šturmuoti kitų krautuvėlių. Pakeliui karšia kailį visiems iš eilės sutiktiems miestelėnams bei miestelėnėms, ne vienas per jų riaušes sužeidžiamas ar net užmušamas.

Šių įvykių sukeltas skandalas sudrebina visą Paryžių ir pagaliau pasiekia regentę. Pastaroji pareiškia besąlygiškai palaikanti miestelėnus ir pasiunčia raitininkus bei šaulius, kad „nubaustų universiteto mokytinius“.

Niekas vienas į kitą nėra toks panašus, kaip studentas į kitą studentą, taigi kariškiai ne itin kruopščiai ieško tikrųjų kaltininkų – jie paprasčiausiai surengia šaunų antpuolį prie tvirtovės pylimų prieš pulkelį ten besibastančių mokytinių. Ginkluoti ir šalmuoti regentės pasiuntiniai užgriūva būrelį, daug jų užmuša, kelis sužeidžia ir visus iš eilės apiplėšia.

Paryžiaus universitetas pasijunta pažemintas. Jo privilegijos sutryptos, jo nepriklausomybei iškilo grėsmė, o studentai nesaugūs. Taigi mokslo šventovė susvyruoja iš pagrindų! Kad valdžia pajustų spaudimą, dėstytojai ir studentai panaudoja iki šiol neregėtą būdą – jie sustabdo darbą! Paskaitos bematant nutraukiamos, auditorijos ištuštėja. Žodis „streikas“ atsiras tik praėjus šešiems šimtmečiams, bet dabar kalbama apie sudėtingą konfliktą, kurio dalyviai nepripažįsta kompromisų. Dėstytojai bei jų mokytiniai palieka Paryžių ir iškeliauja dėstyti bei mokytis kitur. Anžė, Orleanas, Tulūza, Puatjė džiūgauja, galėdami perimti Paryžietiško universiteto šlovę. Netgi Anglijos karalius Henrikas III iš pasitenkinimo trina rankas, kai į Oksfordą atvažiuoja keletas studentų, turėjusių nemalonumų Prancūzijos sostinėje.

Visi spyriojasi, niekas nelinkęs nusileisti. Iš tikrųjų, šioje nesantarvėje nėra nieko juokingo. Universitetas kovoja už savo privilegijas ir nepriklausomybę. Karaliaus valdžia nori parody-

ti savo galią ir atkurti viešąją tvarką. Slenka mėnesiai, o Paryžiaus universitetas tuščias kaip kiaušinio lukštas.

„Reikia nutraukti streiką", – 1968 metais per Gegužės įvykius pasakys generalinis profsąjungų susivienijimo sekretorius Žoržas Segi. Taigi panaši problema jau buvo iškilusi viduramžiais. Laimė, kad popiežius Grigalius IX šiek tiek išjudino tą aklavietėn įstrigusį reikalą. Jis tvirtai įsitikinęs, kad Paryžius turi likti svarbiausia mokslų, ypač religinių, vieta. Tad siūlo derybas, netgi primygtinai jų reikalauja. Savo ruožtu ir Liudvikas IX, jaunasis šešiolikmetis karalius, bando perkalbėti motiną...

Galiausiai Blanša Kastilietė nustoja šiauštis ir sutinka atlyginti žalą nukentėjusiems nuo šaulių smurto studentams, sugrąžina universiteto privilegijas ir įsipareigoja priversti Paryžiaus gyvenamojo ploto savininkus nuomoti studentams būstą priimtinomis kainomis. Savo ruožtu, Paryžiaus vyskupas ir Šv. Ženevjevos bei Šv. Germano vienuolynų abatai, taip pat ir Šv. Marcelijaus kapitulos kanauninkai, prisiekia ateityje gerbti universiteto dėstytojų ir studentų teises. Ši sena „asmeninių interesų ir visuomeninės naudos" kova tarp Bažnyčios ir pasaulietinių mokytojų dėl vadovavimo mokslui pasibaigia laikinomis paliaubomis, bet jų tarpusavio konkurencija nesiliauja ir mūsų laikais.

Na, o popiežius Grigalius IX sutinka, kad liktų galioti diplomai, kuriuos studentai pabėgėliai gavo Anžė ir Orleane, tačiau su viena sąlyga – jie privalo tučtuojau sugrįžti į Paryžių. Tarp kitko, Šventasis Tėvas patvirtina studentų korporacijos teisę balsuoti dėl statuto, jis netgi leidžia „taikią" kovą – streiką, tam

atvejui, jei studentas būtų užmuštas, o jo žudikas – nenubaustas. Dar daugiau, pontifikas 1231 metų balandžio 13 dienos bule *Parens scientiarum universitas* galutinai pripažįsta teisinę ir intelektualinę Paryžiaus universiteto nepriklausomybę.

Pagaliau studentai ir dėstytojai gali sugrįžti į Paryžių – jų streikas truko dvejus metus! Paskaitos vėl prasideda, ir netgi Paryžiečiai lieka patenkinti, kai po tokio užsitęsusio sąstingio Lotynų kvartalas vėl ima atgyti.

*
**

Valdant Liudvikui IX, labiau žinomam Liudviko Šventojo vardu, universitetas dar labiau išsiplečia. Universiteto vadovybei, įsikūrusiai Šv. Julijono Vargingojo bažnytėlėje, pasidaro per ankšta, ji persikelia į Sorboną, kur tebėra ir šiandien. Dabartinė Sorbona, kuriai pavaldūs visi Paryžiaus regiono fakultetai, atsirado iš vieno šio kvartalo koledžo, kurį 1257 metais įkūrė karaliaus nuodėmklausys Roberas de Sorbonas.

Iš kur tokia svaiginanti sėkmė? Juk šio koledžo steigėjas buvo tikras pedagogas. Vieni dėstytojai atveria koledžų duris neturtingiems studentams vieninteliu tikslu – verbuoti iš jų būsimuosius dvasininkus, ar bent jau padaryti juos kokio nors įtakingo ordino ar didiko, juos priglobusio, skolininkais, o Roberas de Sorbonas nenori *štampuoti* liokajų, patarnaujančių jo šlovei. Jis nepaliaujamai rūpinasi jauniesiems protams įdiegti žinių potraukį bei sužadinti intelektualinius poreikius.

Tuo metu, kai kiti koledžai kariauja tarpusavyje teologiniuose ir filosofiniuose debatuose, „sorboniškiai“, iki dantų ginkluoti argumentais, kloja pagrindus būsimai savo mokymo įstaigos šlovei, juk dar ir šiandien, sakydami „Sorbona“, galvojame „universitetas“! Štai kaip koledžas, buvęs tik vienas iš daugelio, bet ne toks kaip daugelis, nustelbė visus savo varžovus.

Kas liko iš ankstesniosios Sorbonos?

Garsas apie Sorboną greitai pasklinda po visą Europą. Tačiau XV amžiuje ši mokslo įstaiga patenka į Bažnyčios rankas, kuri galiausiai pripažino universitetą, bet tik tam, kad būtų lengviau jį perimti. Su humanizmo užgimimu pradeda kurtis nauji disidentiški koledžai. Sorbona praranda savo įtaką, tapusi tokia pat atspari naujosioms idėjoms, kaip kažkada senoji Dievo Motinos mokykla.

Įvykis, kuris plačiai išgarsino Sorbonos šlovę, bet ir tapo jos nuosmukio pradžia, buvo 1470 metais tarp jos sienų įkurtoji pirmoji prancūziška spaustuvė. Taip Sorbona virto karaliaus ir popiežiaus valdžios institucija.

XVII amžiuje kardinolas Rišeljė, buvęs gan ištikimas popiežiui, pabandė už nuosavas lėšas išgelbėti Sorboną. Jis paskyrė nemenkas sumas, kad atkurtų senosios mokyklos šlovę. Statiniai, kuriuos šiandien matome, jau ne iš tų laikų, kai ji buvo įkurta, bet atsiradę Rišeljė iniciatyva, žinoma, prisidėjo dar ir XIX amžius. Šiandien koplyčioje mes galime pasigrožėti Žirardono iškaltu Rišeljė antkapiu. Aplink

koplyčią, kurią Rišeljė pertvarkė į katedrą, išskyrus jos trijų aukštį kupolą, būdingą klasikiniam amžiui, matosi vien šiuolaikiniai pastatai. Iš viduramžių nieko neliko! Nelygiame paradinio kiemo grindinyje vis dėlto galime surasti baltų punktyrų, primenančių pirmojo statinio vietą. Taigi tikrosios Sorbonos liekanos paslėptos po akmenimis. Didžiuliai vadinamojo neorenesanso stiliaus XIX amžiaus kaminai bando mums priminti viduramžius. Deja, tais laikais restauracija neturėjo nieko bendro su autentišku atkūrimu.

Paryžiaus labui Liudvikas Šventasis nuveikia tik tiek, kad užtikrina universitetui nepriklausomybę. Jis išleidžia didžiules sumas, kad iš Konstantinopolio imperatoriaus Bodueno II, labai pritrūkusio pinigų, nusipirktų gabalėlį Kristaus kryžiaus, šventą kempinę, kuria romėnų budeliai Kristų pagirdė actu, ir šventos ieties antgalį, kuriuo Dievo sūnui buvo pervertas šonas. O kur dar erškėčių vainikas, Mozės lazda, Kristaus kraujas ir Švč. Mergelės pienas – Prancūzijos karaliaus surinkta šventųjų relikvijų kolekcija atrodo išties impozantiškai! Mažutė Sitė salos šventojo Nikalojaus koplytėlė, turėjusi priglausti tokį rinkinį, gali kelti tik juoką. Būtinai reikia pastatyti ką nors geresnio, didesnio, gražesnio, prabangesnio.

Paskirtas architektu Pjeras de Montrejis paverčia šį statinį, – lobyną, – tikru liepsnojančios gotikos šedevru. 1248 metų balandžio 26 dieną jis iškilmingai pašventinamas, likus dviem mėnesiams iki Liudviko Šventojo išvykimo į Kryžiaus žygį. Šiandien tos šventosios relikvijos jau dingusios, jas išbarstė ar

sunaikino Revoliucija, o Šventoji koplyčia tebestovi, nors labai keistai įsiterpusi tarp Teisingumo rūmų pastatų.

Penkerius metus Liudvikas IX kaunasi prie Kairo tvirtovės sienų, atstato gynybines Cezarėjos ir Jafos sienas, o sužinojęs, kad mirė jo motina Blanša Kastilietė, grįžta namo.

Sugrįžęs karalius rimtai susirūpina Paryžiaus valdymu. Dabar gyventojų skaičius mieste siekia šimtą šešiasdešimt tūkstančių, tad saugumo problemos vėl tampa aktualios. Paryžiuje neįtikėtinai lengvai gali bet ką apiplėšti arba net nudėti už menkiausią smulkmeną. Reikia pasakyti, kad miesto valdžia gana skysta, nes sostinės statusas nėra aiškiai apibrėžtas: skirtingai negu kituose karalystės miestuose, Paryžiuje nėra karališkojo teisingumo vietininko, juk jis negali atstovauti suverenui jo paties sostinėje. Na, o ką daryti, kai Jo Didenybė ištisiems metams iškeliauja kariauti į patį pasaulio kraštą?

Liudvikas Šventasis paragina miestelėnus susirinkti ir paprašo, kad išsirinktų pirklių prevo, kuriam ir atitektų atsakomybė už miesto reikalus. Nuo šiol jam suteikiama valdžia vadinamajame „miestelėnų priimamajame“, buvusiame savotiška miesto teismo institucija. Prevo dabar atsakingas už prekybos ir upininkystės reikalus.

Beje, karalius paskiria ir Paryžiaus prevo, kuris įkurdinamas Didžiojo Šatlė tvirtovėje. Būtent jis vadovauja teismams, renka mokesčius, tvirtina amatininkų gildijų įstatus, vadovauja karališkajai miesto policijai ir užtikrina universiteto privilegijas. Nuo 1261 metų šias atsakingas pareigas eina Etjenas Bualo. Būdamas puikus organizatorius, doras ir teisingas žmogus, jis sugebėjo pasiekti, kad Paryžiaus gatvėse būtų šiek tiek ramiau.

1270 metais Liudvikas Šventasis jau gali ramiai vykti į kitą Kryžiaus žygį. Savo numylėtame mieste jis įsteigė valdžios struktūras, kurios beveik niekada nesikeis, šis modelis išlikęs net iki šių dienų. Pirklių prevo – tai meras, o Paryžiaus prevo – policijos prefektas. Taigi po saule nieko naujo.

XIV amžius

ROTUŠĖ

Trečiojo luomo atsiradimas

Jei metro stotis vadinasi „Rotušė“, tai ji nebegali būti tokia kaip kitos. Linijos Nr. 1 perone veikia nuolatinė paroda, skirta pagrindinių miesto politinių institucijų istorijai. Puikus mokymo kursas tiems, kuriems žodžiai „prefektūra“, „merija“ ir „regioninė taryba“ skamba miglotai.

Mes esame Rotušės aikštėje, kur kažkada plytėjo seniausia dešiniojo kranto gyvenvietė. Šv. Gervazo bažnyčia, pasislėpusi už masyvaus dabartinės merijos pastato, buvo pirmoji krikščioniško kulto vieta šiame Senos krante.

XII amžiuje galinga upių pirklių korporacija, kilusi iš Paryžiaus upeivių, kurie kontroliavo susisiekimą upėmis, čia pradeda supirkinėti žemes ir imasi statyti Grevo uostą. XIII amžiaus pabaigoje ši upininkystės korporacija prie karaliaus sosto atstovauja visiems Paryžiečiams. Kai Liudvikas Šventasis įsteigė pirmąją Paryžiaus municipalinę instituciją, savaime suprantama, kad Paryžiaus prevo buvo šios korporacijos delegatas. Štai kodėl miesto herbe vaizduojamas plaukiantis upe laivas.

Kaip tik šioje aikštėje, prie Grevo uosto, pirklių prevo Etjenas Marselis, kovojęs su karaliaus valdžia, 1357 metais pastatą, vadinamąjį namu su kolonomis ir buvusį ten, kur stovi dabartinė Rotušė, pavertė Paryžiaus prekeivių susirinkimų vieta.

Tarp kitko, netoliese esančiame parke Etjenas Marselis, raitas ant savo kovinio žirgo iš pažaliavusios bronzos, išdidus ir pasitempęs, visai neblogai atrodo ir šiandien. Šis monumentas buvo atidengtas 1888 metais, ir tenykščio prevo pagerbimo iškilmės vyko tokiame kontekste, kad išvirto į tylią, bet ryžtingą politinio protesto akciją. Atidengdami šią statulą, Paryžiaus municipaliteto nariai išreiškė pasipriešinimą valdžios sprendimui perduoti miesto savivaldybę prefekto globai. III Respublikos vyriausybė, apimta siaubo po 1871 metų Komunos sukilimo, norėjo užbėgti už akių bet kokiam revoliuciniam dvelktelėjimui ir budriai prižiūrėti Paryžių, pirmiausia neleisdama rinkti mero. Pagerbti Etjeną Marselį buvo tolygu pilietinei valiai turėti stiprų miesto politikos simbolį. Tuometinė valdžia ir prezidentas Sadi Karno gerai suvokė situaciją, ir visa vyriausybė atsisakė dalyvauti atidarymo iškilmėse. Tik Senos prefektas Eženas Pubelis, dėl savo pavardės vadintas „šiukšlių dėžių prefektu“*, pasakė oficialią kalbą. Teko sulaukti net 1977 metų, kad Paryžiečiai vėl išsirinktų merą, ir juo tapo Žakas Širakas.

Taigi grįžtame į Rotušę – buvęs namas su kolonomis, iš kurio Etjenas Marselis vadovavo miestui, po dviejų šimtmečių buvo perstatytas Renesanso stiliumi, 1871 metais jį sudegino

* *Poubelle* (pranc.) – šiukšlių dėžė.

komunarai, paskui jis vėl buvo atstatytas jau neorenesanso stiliumi ir praplėstas. Taip jis atrodo ir šiandien.

Dabar eikime Rotušės gatve, ir netrukus atsidursime prie Etjeno Marselio paminklo. Laiptuota Baro, arba Įtvirtinimų gatvė, kairėje mums primena, kad esame aukštumoje, pirmojoje gyvenimui tinkamoje dešiniojo kranto pelkyno vietoje, kur Senos potvyniai žmonių gyvenvietės jau negalėjo pasiekti.

Šios laiptuotos „užtvaros" mums primena antrąją Paryžiaus įtvirtinimų juostą pirmųjų Kapetingų laikais, maždaug X amžiaus pabaigoje. Iš tiesų, kalbama apie aukštas medines tvoras, iškilusias virš plataus griovio. 2009 metų balandžio mėnesį vykę kasinėjimai Rivoli gatvėje visiškai patvirtino prielaidą, kad tokie įtvirtinimai iš tiesų egzistavo, nes surastas V formos trijų metrų gylio, maždaug dvidešimties metrų ilgio ir dvylikos metrų pločio griovys. Iš pačių įtvirtinimų jau nieko nebelikę, išskyrus Baro gatvės pavadinimą.

Grenjė prie Vandenų gatvės sankryžoje pasigrožėkime XVI amžiaus namu, kurio antrame aukšte įspausta lelija buvo išskaptuota Revoliucijos laikais. Paskui grįžkime Rotušės gatve ir eikime iki Sanso rūmų, kuriais užsibaigia gatvė. Ir čia pasinaudokime proga pasigėrėti vViduramžių architektūra.

Dabar pereikime į Šv. Pauliaus gatvę ir atsidursime priešais Šv. Pauliaus ir Šv. Liudviko bažnyčią, kurios laikrodis virš portalo, pažymėtas 1627 metais, yra senosios Šv. Pauliaus bažnyčios reliktas.

Kad ilgiau pabūtumėte tarp vingiuotų XIV amžiaus Paryžiaus gatvelių, apžiūrėkite Fransua Mirono gatvę, kurioje nemažai namų smailiais stogais mums primena viduramžius.

44-ajame name, vadinamame Urkanu, išlikęs puikus gotikinis sandėlis, kuriame šiandien įsikūrusi Paveldo priežiūros ir jo panaudojimo asociacija. Jos tikslas kaip tik ir yra išsaugoti senąjį Paryžių.

Nuėję iki Fransua Mirono gatvės galo, pereikite į Archyvų gatvę ir žingsniuokite jos dešine puse, kad pasigrožėtumėte unikaliu viduramžišku Paryžiaus vienuolynu, pažymėtu 26-uoju numeriu, priklaususiu Gailestingosios Dievo Motinos hospitaljerams. Jis buvo pastatytas XV amžiaus pradžioje.

Kai prieisite prie 58-ojo namo, pamatysite puikų išlikusį Olivjė de Klisono portalą, pastatytą 1375 metais. Klisonas buvo vienas šauniausių karaliaus Karolio V karių. Tik tokių kareivių pastangomis pavyko vėl atsikariauti šalį XIV amžiaus pabaigoje. Portalas dabar sudaro Nacionalinių archyvų ansamblį, o šioji institucija čia įsikūrė po Revoliucijos, maršalui de Subizui anksčiau priklausiusiuose rūmuose, kurie yra puikus XVIII amžiaus klasikinės architektūros pavyzdys.

Atsistokite priešais šiuos rūmus ir pasižiūrėkite į kairę – pro grotuotą tvorą pamatysite dar senesnį kiemą. Iš tiesų šis pasažas sutampa su vienos XVI amžiaus koplyčios vieta, o Kaštonų kiemas užsibaigia to paties istorinio laikotarpio statiniais. Šis ansamblis anksčiau buvęs de Gizų rūmais, ir jų giminės herbą dar galima pamatyti garsiojo Klisono portalo frontone.

Paskui eikite į Monmoransi gatvę. 51-uoju numeriu bus pažymėtas pastatas, vadinamas Nikola Flamelio namu. Jis statytas 1407 metais, ir turėtų būti seniausias Paryžiuje! Tiesa, paslaptingasis alchemikas pats čia niekada negyveno, tačiau jame kilniadvasiškai įkurdindavo žemdirbius, kurie ateidavo

dirbti aplinkinių laukų. Užtenka vien perskaityti, kas užrašyta gotikinėmis raidėmis ant fasado: „Mes, artojai, vyrai ir moterys, apsigyvenę šiame name su portiku, pastatytu 1407 Dievo malonės metais, pasižadame kiekvieną dieną kalbėti „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“ ir melsti Dievo, kad jis mums maloningai atleistų nuodėmes.“

Žinau, kad Volta gatvėje stovintis trečiuoju numeriu pažymėtas namas, statytas XIV amžiuje, kartais paskelbiamas seniausiu sostinėje. Čia esą gyvenęs priorijos ir Sen Marteno priemiesčio baji. Jo žemutinį aukštą sudaro dvi tipiškos viduramžiams krautuvėlės: iš dešinės kaustytos durys, šulinio rentinys, skiriantis krautuvę nuo gatvės ir langų kiaurymės be rėmų ir grotų. Kai kurie mokslininkai abejoja šio statinio autentiškumu ir tvirtina, kad jis tėra XVII amžiaus statinio imitacija.

Kas buvo Nikola Flamelis?

Užkietėjęs knygininkas Nikola Flamelis perrašinėjo rankraščius, skirtus įvairių mokslo pakraipų studentams. 1382 metais jis staiga pasakiškai praturtėjo ir pradėjo bažnyčioms aukoti didžiules sumas.

Karalius Karolis VI panūdo sužinoti, kaip jis sugebėjo taip greitai praturtėti, ir paprašė pono de Kramuazi, savo kanceliarijos viršininko, viską išsiaiškinti apie šį keistą ir dosnų žmogų...

Pagaliau karaliaus pasiuntinys susitiko su pralobusiu knygininku. Priverstas pasiaiškinti, iš kur taip greitai

atsirado jo turtai, Nikola prisipažino, kad yra alchemikas, ir jam pavyko įspėti filosofinio akmens paslaptį, tad dabar galįs visus beverčius metalus paversti grynu auksu!

Nikola Flamelio svaičiojimai ilgam susuko galvas visiems, trokštantiems lengvai pralobti. Manyta, kad didžiuliai jo lobiai kažkur gerai paslėpti... Kai kurie tikėjo, kad auksas yra užkastas jo namuose, buvusiuose prie Rašytojų gatvės kampo. 1724 metais Anri Savalis Paryžiaus miesto istorijoje ir senoviniuose tyrinėjimuose aprašo, kad lobių ieškotojai „tiek kartų laužė, rausė ir kasinėjo, kad iš viso namo teliko tik du tvirtai suręsti rūsiai, visi išterlioti įmantriais hieroglifais." Šis namas, vienintelis, kuriame tikrai gyveno Nikola Flamelis su žmona, buvo nugriautas 1852 metais, kai buvo tiesiama Rivoli gatvė. Tačiau ir šį kartą nieko nerasta. Tas lobis iki šiol tebekaitina lakią avantiūristų vaizduotę.

* * *

1285 metais į sostą sėdęs Pilypas IV, vadinamas Gražiuoju, siekia įtvirtinti absoliučią monarchiją. Jis tarytum apsėstas šios minties ir tvirtai užsispyręs sutelkti visą valdžią savo rankose. Kadangi jo protėviai monarchiją buvo įkūrę pagal dieviškąją teisę, jis reikalauja absoliutaus ir neriboto viešpatavimo. Kad dar labiau pabrėžtų savo valdžią tvirto centralizmo simboliu, jis iš pagrindų perstato ir išplečia rūmus Sitė saloje. Darbai tęsiasi septyniolika metų ir baigiami tik 1313 metais.

Ką primena tie naujieji jo rūmai? Kad išplėstų nuosavas valdas iki pat Senos, karalius nė kiek nedvejodamas iškeldina tų žemių savininkus ir pastato didingą sieną, einančią visu Paryžiaus paupiu. Šie įtvirtinimai gynybos požiūriu nėra itin reikšmingi – tai veikiau karališkosios didybės ir galios įrodymas. Rūmuose įrengtos erdviausios menės, o valdovo apartamentai perprojektuoti, naujai apmušti, išpuošti sidabru ir pačiu brangiausiu marmuru.

Karališkeji namai, kitaip tariant, administracija, tvarkanti valdovo gyvenimą jo rūmuose, pasiskirsčiusi į šešias veiklos kryptis: arklidės ir ratinės rūpinasi ekipažais, duonos saugykla – stalo padengimu ir staltiesėmis, vyno pilstykla turi išrinkti ir nupirkti vynus, dar yra virtuvė bei vaisių saugykla. Tačiau ir asmeniniams patarnavimams karalius disponuoja labai nemenku personalu: net penki kamerheriai, trys liokajai, du barzdaskučiai, vienas siuvėjas ir dar vaško šildytojas, kurio pareigybės pavadinimas rodo, kad jis turėjęs tirpdyti vašką oficialių raštų antspaudams. Prie šio būrio dar reikia pridėti du gydytojus, tris kapelionus, penkiolika raštininkų, trisdešimt ginkluotų apsauginių, ištisą minią kitokios paskirties tarnų, sakalininkų ir šunininkų. Kartu su karalienės Joanos Navarietės dvaro tarnais, susidaro dviejų šimtų žmonių pulkas, kasdien besidarbuojančių Sitė rūmuose. Nors rūmai yra visų karališkų sprendimų vieta, tačiau karalius čia gyvena labai trumpai, dažniausiai žiemą. Kitu laiku Pilypas ir jo dvariškiai būna kitur, keliauja iš pilies į pilį, kad galėtų medžioti visose Il de Franso giriose, kur gausu žvėrių.

Pertvarkyti Sitė rūmai tebūtų vien tuščios Pilypo Gražiojo pretenzijos, jei jam nepavyktų įtvirtinti absoliučios savo valdžios. Jo akimis žiūrint, dvi galios jį stumia į šešėlį ir užtemdo jo pirmenybę – tai Šventasis Sostas ir Tamplierių ordinas. Pirmasis nepaliauja skelbęs, kad dvasinė valdžia aukščiau už laikinąją karaliaus valdžią, antrasis yra turtingiausia ir galingiausia religinė kongregacija. Pilypas Gražusis nusprendžia įveikti ir vieną, ir kitą.

1304 metais netikėta popiežiaus Benedikto XI mirtis, kai jis iškeliavo į aną pasaulį persivalgęs figų, leidžia Pilypui Gražiajam pasireikšti ir įgyvendinti savo norus. Perūzoje konklava niekaip nesusitaria ir galiausiai pasidalija į dvi partijas – itališkąją ir prancūziškąją. Po vienuolika mėnesių trukusių audringų debatų pagaliau nuaidi taip ilgai lauktas šūksnis:

– *Habemus papam!* Turime popiežių!

Popiežius, kuris sėdasi į Šv. Petro sostą, pasivadinęs Klemensu V, yra gaskonas, buvęs Bordo arkivyskupas. Karalius Pilypas nemažai sumokėjo ir ilgai rezgė intrigas, kad jis būtų išrinktas, todėl dabar naujoji Šventenybė negali jam nieko atsakyti. Pašventintą Lione ir apsigyvenusį Avinjone popiežių nuolat stebi Prancūzijos karaliaus akis.

Išsprendęs Šventojo Sosto reikalus, Pilypas Gražusis gali imtis Tamplierių ordino. 1307 metų spalio 13 dieną, penktadienį, švintant, karaliaus žmonės apsupa aptvertą Šventovės teritoriją, architektūrinį ansamblį, pastatytą kairiojo kranto pelkėse, pačių tamplierių ir nusausintose. Šią komtūriją sudaro pastatai, skirti vienuolių karių apgyvendinimui, didžiulės arklidės, bažnyčia, – gotikinė Jeruzalės Šventojo Kapo šventy-

klos aštuoniakampio kupolo imitacija, – ir galinga tvirtovė su aukštu kvadratiniu donžonu, prie kurio prisišlieję dar keturi bokšteliai. Visą didžiulę teritoriją supa dantytos sienos, tačiau jos bejėgės prieš karališkuosius šaulius, nes ordino įstatai draudžia kautis su krikščionimis. Taigi tamplieriai leidžiasi išvedami be jokio protesto, jie nesibaimina nei nelaimių nešančio penktadienio (13-os dienos), nei Prancūzijos karaliaus, nes teisiškai yra pavaldūs tik popiežiui. Jie nežino, kad Klemensas V tėra marionetė geležiniuose Pilypo naguose.

Kur dingo Šventovės architektūrinis ansamblis?

Po tamplierių sunaikinimo jų turtas buvo perduotas Hospitaljerų ordinui. 1667 metais ansamblio sienas, kaip nereikalingas, nugriovė darbininkų kastuvai, nes šiose vietose norėta pastatyti rūmus bei keletą nuomojamų namų amatininkams.

Prancūzijos revoliucijos laikais Šventovės tvirtovė buvo paversta kalėjimu. Jame buvo įkalintas Liudvikas XVI su visa šeima; 1795 metų birželio 8 dieną čia mirė mažasis Liudvikas XVII.

Na, o Šventovės bažnyčia 1796 metais buvo parduota privačiam asmeniui, kuris liepė ją nugriauti. Liko tik donžonas, tapęs rojalistų piligrimystės vieta. Napoleonas, kurį erzino toks giljotinuoto monarcho garbinimas, 1808 metų dekretu įsakė bokštą nugriauti.

Šiandien tamplierius primena mėlynos emaliuotos lentelės žaliais apvadais: Šventovės bulvaras, Šventovės gatvė,

Šventovės skveras, Senosios Šventovės gatvė. Neskubėkime! Įėję į Šarlo gatvės 73-ąjį namą, pasukite į kairę ir pamatysite paskutiniąją ansamblio liekaną – XIII amžiaus bokštelį. Kol kas dar nieko nesiimama, kad jis būtų tinkamai įvertintas, tačiau 2009 metų rugsėjį, pradėjus vykdyti kasinėjimų aplink Šventovės Kvadratą programa, galima tikėtis, kad jis bus ištrauktas į dienos šviesą.

Prieš tamplierius pradėtas teismo procesas buvo surašytas iš anksto. Pasitelkus kankinimus, iš nelaimingųjų, pasiruošusių išpažinti visas pasaulio nuodėmes, išplėšiami prisipažinimai. Į pagalbą pasitelkiama inkvizicija, kuri puikiai žino, kaip elgtis: su didžiuliu išmanymu laužo kaulus, degina odą, atplėšia nagus, išnarina kulkšnis, žaloja lytinius organus.

Pagrindiniai kaltinimai yra sodomija ir erezija, o tiems, kurie pripažįsta savo kaltę, pažadamos lengvesnės bausmės.

1314 metų kovo 18 dieną Žakas de Molė, didysis Šventovės magistras, ir trys kiti aukšti pareigūnai ištempiami iš vienučių ir vedami į Dievo Motinos katedros priebažnytį, kur jie turi išklausyti jiems paskelbtą nuosprendį. Keturi vyrai pasirodo apsivilkę purvinais skarmalais, susivėlusiais plaukais, apžėlę barzdomis... Pamačius šiuos kalinius, visiškai sumaitotus septynerius metus trukusių pažeminimų ir kankinimų, per gausiai susirinkusią minią nuvilnija užuojautos kupinas šnaresys. Pagal gerai apgalvotą scenarijų į nuodėmę įpuolę tamplieriai viešai išpažįsta savo nusikaltimus ir klaidas. Iš tikrųjų, jie tik bukai pakartoja iš anksto nurodytus žodžius ir tikisi lengvesnės bausmės.

Deja, teisėjai juos pasmerkia kalėti iki gyvos galvos! Tada Žakas de Molė atsitiesia, jis jau nepanašus į vargšę, rezignacijos kupiną auką, jis vėl tampa magistru, ir ryžtingas jo balsas nuaidi priebažnytyje. Jis šaukte šaukia Paryžiaus liaudžiai, kad yra nekaltas:

– Nusikaltimai, kuriais mane kaltina, yra melas! Tamplierių įstatai yra šventi, teisingi ir katalikiški. Taip, aš nusipelniau mirties, nes, savo nelaimei, bijodamas kankinimų, kuriuos man skyrė, apgautas karaliaus ir popiežiaus, melagingai prisiėmiau kaltes!

Ugas de Pero, kitas aukštas Šventovės pareigūnas, padrąsintas parodyto pavyzdžio, taip pat pradeda prisiekinėti esąs nekaltas, kaltina kankintojus ir atsisako prisipažinimų...

Minia sudreba iš siaubo. Šie vyrai, kuriuos valdžia pristato kaip ištvirkusius prievartautojus ir piktžodžiautojus, staiga pasirodo tokie, kokie yra iš tikrųjų – vargšai nelaimėliai, patekę į Pilypo Gražiojo paspęstus žabangus.

Minios bruzdėjimas lėtas lyg švelnus bangavimas, bet pakankamai matomas, kad priverstų išblykšti kardinolus. Paryžiaus žmonės pajuda į priekį, jie artinasi prie pakylos, kurioje sėdi prelatai, ir jų veidai labai niūrūs – Paryžiečiai nemėgsta, kai juos apgaudinėja ir jiems meluoja. Kardinolai pajunta pavojų, viską reikia baigti kuo greičiau. Kaltinamieji skubiai perduodami karališkajam prevo, tegu jis ką nors daro su tuo nuosprendžiu...

Reikia numaldyti Paryžiečių pyktį ir baigti reikalą. Tą patį vakarą karaliaus įsakymu Žakas de Molė ir Ugas de Pero gyvi sudeginami Žydų saloje, mažame žemės liežuvėlyje, išsikišančiame iš Senos, priešais Sitė rūmus.

Abu pasmerktieji pririšami prie stulpo, Žakas de Molė paprašo, kad jį pasuktų į Dievo Motinos katedros pusę, kad galėtų mirti žiūrėdamas į tikėjimo simbolį.

– Kūnai priklauso Prancūzijos karaliui, bet sielos – Dievui, – ištaria jis liepsnoms dar nepradėjus šnabždėtis.

Pagal šią sceną mačiusio Paryžiaus metraštininko Žofrua liudijimą, tamplierių magistras po šių pasakytų žodžių sviedžia prakeiksmą savo persekiotojams:

– Dievas žino, kas kaltas ir kas nusidėjo. Netrukus didžiulės nelaimės užgrius tuos, kurie mus nekaltai pasmerkė. Dievas atkeršys už mūsų mirtį. Viešpats žino, kad iš tikrųjų visi tie, kurie mums tai padarė, per mus ir kentės.

Prakeiksmas visus sukrėtė, nes popiežius Klemensas V mirė po keturiasdešimt dviejų dienų, greičiausiai nuo žarnyno vėžio, o praėjus aštuoniems mėnesiams karalius Pilypas Gražusis nukrito nuo arklio ir užsimušė. Prireikė vos keturiolikos metų, kad užgestų tiesioginių Kapetingų dinastija ir sostas atitektų Valua dinastijai.

. . . .

Kurioje vietoje buvo sudeginti Šventovės magistrai?

Žydų sala buvo viena iš trijų negyvenamų salelių prie smailiausio Sitė salos pakraščio. Šioje Sen Žermeno de Prė abatijai priklausiusioje saloje greičiausiai būdavo deginami eretikai, raganos ir žydai...

1577 metais, kai Henrikas III nusprendžia Paryžiuje pastatyti pirmąjį akmeninį tiltą, kuriuo ir tapo Naujasis tiltas, jam pasirodo visiškai protinga šiek tiek modifikuoti

gamtos kaprizus. Senos atšakos, skyrusios tris saleles, buvo užpiltos žemėmis ir salos prijungtos prie Sitė salos.

Žakas de Molė ir Ugas de Pero žuvo toje vietoje, kur šiandien yra Ver Galan skveras, tai yra dabartinės Sitė salos vakariniame smaigalyje, priešais tiltą, kur dabar stovi Henriko IV statula.

* * *

Tiesioginių Kapetingų dinastijos pabaiga sukelia nepaliaujamus konfliktus tarp Prancūzijos ir Anglijos, pagarsėjusį Šimtametį karą, kuris tęsis šimtą šešiolika metų. 1328 metais Karolis IV, Pilypo Gražiojo sūnus, miršta nepalikdamas palikuonių. Taigi Prancūzijos Izabelė, mirusio karaliaus sesuo, turi sūnų, Eduardą III, Anglijos valdovą. Šis panūsta glemžtis Prancūzijos karūnos, tačiau prancūzai atsisako paklusti užsieniečiui. Į sostą sėdasi Pilypas VI iš Valua giminės. Be abejo, Šimtametis karas prasidėjo dėl daugelio priežasčių – ir ekonominių, ir demografinių, – tačiau nesutarimai dėl sosto paveldėjimo buvo lyg žiežirba parako statinėje.

Puikiai išmanydamas karinę taktiką, Eduardas III laimi pergalę po pergalės. 1340 metais Ekliuze, Flandrijoje, anglų laivynas sunaikina prancūzų laivyną. 1346 metais Kresi miestelyje, Pikardijoje, anglų šauliai sutriuškina prancūzų pulkus.

Bet Paryžius išlieka nerūpestingas. Mieste svarbiausias reikalas – sekti madą, kuri iš pradžių pakinta, paskui pradeda vyrauti, vėl keičiasi. Vieną sezoną madingos ilgos tunikos, o kitą – jau trumpi apsiaustai, tad reikia greitai prisitaikyti.

Nesikeičia tik spalvos, jos visada ryškios, nepaprastai įvairios, primenančios neblėstančią ir džiaugsmingą vaivorykštę.

Deja, netrukus viską nušluos prasidėjęs juodasis maras, sėjantis mirtį, skurdą, paniką ir neviltį. Pietuose įsiplieskusi epidemija 1348 metų rugpjūčio mėnesį pasiekia Ruasi prie Franso priemiestį. Po keliolikos dienų ji prasideda ir Paryžiuje. Liga siaubia miestą, žmonės dreba iš baimės. Imama niekuo nepasitikėti, ypač kaimynu, giminaičiu, draugu. Gal jis platina marą? Didžiulėje *Otel Dję* prieglaudoje, kuri veikia jau daugiau kaip tris šimtus metų, kiekvieną dieną miršta po penkis šimtus ligonių, o gailestingosios seserys, rizikuodamos gyvybe, tebeslaugo mirštančius. Dramos pradžioje čia pluša šimtas trisdešimt šešios vienuolės, o po keleto mėnesių lieka vos keturiasdešimt. Lavonai paskubomis metami į bendrą kapą Nekaltųjų vaikelių kapinėse, kurios greitai perpildomos. Tenka ieškoti kitos laidojimo vietos už sostinės sienų.

Tikintis sustabdyti negandą, padegami užsikrėtusiųjų namai, o gatvėmis traukiančios religinės procesijos meldžia Dangaus pasigailėjimo. Paryžiuje labai daug meldžiamasi, tačiau mirštama dar daugiau. Gydytojai, pripažindami savo bejėgiškumą, nuleidžia rankas, keletas raganių bando pasinaudoti proga ir nepaprastai brangiai pardavinėja vaistažolių antpilus nuo maro bei rengia ritualines apeigas, ir ekstravagantiškas, ir beprasmes.

Tik metams baigiantis dėl tų pačių nesuprantamų priežasčių blogio jėgos staiga nurimsta ir atsitolina. Tačiau Paryžius jau pasikeitęs, miestas sugniuždytas, iškankintas, juk mirė šešiasdešimt tūkstančių Paryžiečių – tai daugiau kaip keturiasdešimt procentų gyventojų.

Minios valstiečių, atsidanginusių iš įvairiausių karalystės kaimų, bando susirasti prieglobstį nukentėjusiame mieste. Jie paliko savo laukus ir ūkius, nes tėvas, sūnus ar darbininkas mirė, todėl nuimti varganą derlių pritrūksta rankų. Paryžiuje šie žmonės tikisi susirasti maisto, tačiau mieste nieko nėra, tad šios paklaikusios, nelaimės sugniuždytos minios dar labiau padidina visuotinį skurdą.

Ir nelaimių ciklas vėl užsisuka iš naujo... Karas su Anglija brangiai kainuoja ir verčia karalių taikyti vis naujus mokesčius. Nuo šiol visoms Paryžiuje ar jo priemiesčiuose parduodamoms prekėms, tiek pagamintoms manufaktūrose, tiek maisto produktams, galioja specialus mokestis. Duonos kaina vis kyla, skurdas dar labiau įsigali.

1356 metų rugsėjo 11 dieną karalystę vėl užgriūva nelaimė: naujasis Prancūzijos karalius Jonas Gerasis patenka į anglų nelaisvę Puatjė mieste. Žiemą suimtasis monarchas praleidžia Bordo, o paskui išvežamas į Angliją. Na, jam nėra ko per daug skųstis, su juo elgiamasi kaip su išskirtiniu svečiu, tačiau Prancūzijos liaudis turės sumokėti trijų milijonų livrų išpirką, kad jų valdovą išlaisvintų.

Kai nėra karaliaus, tampa nebeaišku, kas turi vadovauti Paryžiui. Pagaliau viską į savo rankas perima prekybininkų prevo Etjenas Marselis. Visų pirma, būtina sustiprinti miesto gynybą, nes virtinė prancūzų armijos pralaimėjimų gali paskatinti anglus pulti Paryžių. Rugsėjo pabaigoje pulkai darbininkų kimba į darbą: supilami pylimai, tvirtinama, statoma. Kairiajame krante kai kurie grioviai, buvę per daug siauri ir nepakankamai

gilūs, praplatinami ir pagilinami. Dešiniajame krante iškasami nauji, kurie dar patobulina jau egzistavusią gynybinę sistemą. Šioje Senos pusėje statomi bastionai, susisiekiantys su gynybiniais įtvirtinimais, ir dabar sienos jau supa Luvrą, Šv. Martyno prioriją bei Šventovės architektūrinį ansamblį.

Žinoma, visa tai daug kainuoja, tad prevo nusprendžia apmokestinti gėrimus. Nuo šiol, kas ištuština vyno butelį ar alaus ąsotėlį, finansuoja Paryžiaus gynybą!

Tačiau tam, kad miestas galėtų atsilaikyti, reikalinga armija. Etjenas Marselis surenka civilinę gvardiją, kurią organizuoja ne kaip karo vadas, bet kaip miesto meras, kuriuo tam tikra prasme jis ir yra. Visi galintys kariauti vyrai raginami stoti į gvardiją, paskirstomi pagal gatves ir kvartalus. Paryžiuje pilna pulkų, pasiruošusių atremti anglų ataką.

Sitė rūmuose aštuoniolikmetis dofinas Karolis užima regento pareigas ir mėgina įsitvirtinti, tačiau kariniai Valua šeimos pralaimėjimai ją smarkiai diskredituoja. Etjenas Marselis ir vyskupas Robertas Le Kokas išleidžia įsaką, pagal kurį monarchijos valdymą nuo šiol turi kontroliuoti generaliniai luomai – didikų, dvasininkijos ir buržuazijos susirinkimas.

Vis dar tebelaikomas Londone, Jonas Gerasis įtūžta ir pareiškia uždraudžiąs šį įsaką. Beveik tuo pat metu karalius belaisvis su savo kalintojais pasirašo gėdingą sutartį, pagal kurią Anglijai atitenka Gijena, Sentonžas, Puatu, Limuzenas, Kersi, Perigoras, Ruergas ir Bigoras, be to, anglams jis dar pažada išpirką, kuri dabar jau siekia keturis milijonus ekiu... Karalius ne tik nesutinka, kad monarchijos valdymas būtų prižiūrimas, jis dar atiduoda nemažą dalį savo karalystės! Tokia beprotybė sukelia pasipiktinimą.

Kai Renjo d'Arsi, karaliaus advokatas, parveža iš Anglijos šią begėdišką sutartį, Etjenas Marselis supranta, kad atėjo metas veikti. 1358 metų vasario 22 dienos rytą Šv. Eligijaus priorijoje, esančioje Sitė saloje, vos už kelių žingsnių nuo Šventosios koplyčios, jis surenka tris tūkstančius ginkluotų vyrų. Prevo pradeda pamokslauti miniai. Jis kalba apie Paryžių, apie tą Paryžių, kurį ruošiamasi atiduoti godžių nusmurgėlių gaujoms, kurios slankioja aplink gynybinius įtvirtinimus, tikėdamosi prisiplėšti sostinės turtų... Ką daro dofino kareiviai, kad būtų pažabotos šios plėšikų ordos, ką daro dofino sąjungininkai, kad būtų įveiktas skurdas mieste? Išgirdę šiuos žodžius, Paryžiečiai įtūžta. Jie niršta ant valdžios? Bet juk ši valdžia, inertiška ir bejėgė, yra priešais juos, kitoje gatvės pusėje, Sitė rūmuose – ten slapstosi princas ir jo didžiūnai...

Pykčiu kunkuliuojanti minia pereina gatvę ir pasuka prie rūmų. Staiga kažkas pastebi žmogų, kuris bando pasprukti – tai Renjo d'Arsi, tas pats, kuris pargabeno iš Anglijos karaliaus pasirašytą sutartį! Jis paspartina žingsnį, Renjo jau išsigandęs, jis bėga, paskui įsmunka į kažkokio konditerio krautuvėlę... Keletas vyrų jį pasiveja ir tarp pyragaičiais apkrautų padėklų bei miltų maišų pasmaugia.

Dabar Etjenas Marselis žygiuoja prie rūmų savo surinktos armijos priešakyje. Apsuptas ginkluotų vyrų, prevo įeina į pastatą, užlipa į dofino apartamentus, išverčia duris... Dofiną Karolį netikėtas įsiveržimas nelabai nustebina, tarp jaunuolio bei prevo įsiplieskia smarkus ginčas. Etjenas Marselis priekaištauja karaliaus sūnui, kad šis nesirūpina tvarkos palaikymu ir nebando sutramdyti plėšikų gaujų, kurios siautėja priemiesčiuose, o

Karolis atrėžia, kad atsakomybę turėtų prisiimti tie, kurie disponuoja finansais, tai yra priorija...

Kivirčas taip įsiplieskia, kad į jį mėgina įsikišti du maršalai, Žanas de Konflanas ir Roberas de Klermonas. Dar šiems nespėjus pasinerti į subtilesnius išvedžiojimus, abu perveria prevo bendrininkų durklai. Pliūptelėjęs kraujas aptaško šviesią dofino tuniką, joje lieka ryškiai raudonos dėmės... Išsigandę rūmininkai bando kuo greičiau sprukti, o Karolis maldauja, kad prevo paliktų jį gyvą.

– Sire, nėra ko baimintis, – atsako Etjenas Marselis. – Mano vyrai tikrai nenori jums blogo, jie čia tik dėl jūsų gerovės...

Ištaręs šiuos žodžius Etjenas Marselis nusiima dviejų Paryžių simbolizuojančių spalvų, – mėlynos ir raudonos, – kepuraitę ir uždeda dofinui ant galvos kaip ženklą, kad jaunasis princas nuo šiol yra miesto globojamas... Kas toliau? Ogi nieko. Maištas, tai dar ne revoliucija. Pyktis be teoretiko, doktrinos, plano veda į aklavietę. Nustebinti savo pačių drąsos, prevo ir jo vyrai atrodo visiškai patenkinti. Jie pasiskubina pasišalinti iš rūmų ir drauge su kitais šalininkais plevėsuodami vėliavomis patraukia į Grevo aikštę. Paryžiaus liaudis išsikovoja dalį valdžios. Gimė trečiasis luomas.

Rytojaus dieną augustiniečių vienuolyne, kairiojo kranto pakrašty, vykusio susirinkimo metu Etjenas Marselis, subūręs priorijos, dvasininkijos ir universiteto atstovus, priima sprendimą taikyti generalinių luomų kontroliuojamos monarchijos sistemą ir atkurti Trisdešimt šešių tarybą, nes toks ir buvo įvairius svarbius postus užimančių pareigūnų skaičius. Trumpai tariant, Paryžiuje Etjenas Marselis visiškai įtvirtina savo valdžią.

Dofinas suvokia, kad buvimas sostinėje jam nieko gero nežada. Reikia bėgti ir bandyti kur nors kitur telkti pajėgas. Po mėnesio, kovo 25 dieną, Karolis palieka Paryžių ir išvyksta į Senlį. Etjenas Marselis prie princo įtaiso dešimties miestelėnų palydą, tikėdamasis, kad šitaip sugebės jį prižiūrėti bei primesti savo valią. Jis klysta.

Kol dofinas laksto po provincijas ir buria savo draugus, Paryžiuje, atsidūrusiame Etjeno Marselio rankose, verčiau nebūti rojalistu – Matrė, rūmų dailidei, ir Perė, Paryžiaus tiltų meistrui, nukertamos galvos, o jų kūnai ketvirčiuojami.

Prevo įtvirtina savo naująją tvarką. Mieste jis priima savo sąjungininką Karolį Navarietį, dar vadinamą Karoliu Bloguoju, Pilypo Gražiojo proanūkį, pretenduojantį į Prancūzijos karūną. Betgi Karolis Navarietis susimokęs su anglais, o jų sąjunga piktina Paryžiečius. Beje, Blogasis, norėdamas sustiprinti savo pajėgas, dar prisikviečia ir anglų pulkų... Tad susidėti su Navariečiu tolygu išdavystei! Gyventojai pradeda rimtai galvoti, kad ramus gyvenimas sugrįš tik su Valua dinastija, juolab kad dofinas grasina Paryžiui blokada, kurios padariniai netrunka pasijusti. Pradedama stokoti maisto produktų. Neturtingiausi Paryžiečiai išgyvena badą ir nepriteklių.

Reikia pagaliau baigti šį reikalą. Liepos 31 dieną, įdienojus, kai Etjenas Marselis prie Sen Antuano vartų tikrina gynybą, jį staiga apsupa priešiškai nusiteikusi minia. Nuaidi karo šūksnis:

– Šlovė šventajam Dionizui! Mirtis tau! Mirtis!

Etjenas Marselis bando aiškintis:

– Kodėl norite man blogo? Viską, ką darau, darau tiek dėl jūsų, tiek dėl savo gerovės...

Pastumtas prevo suklumpa, krinta ant žemės, ir prasideda žiaurus susidorojimas – jo kūnas kirviais ir kardais sukapojamas į gabalus.

Po dviejų dienų dofinas Karolis pergalingai įžengia į Paryžių. Rugpjūčio 4 dieną jis sukviečia gyventojus prie halių ir pasako kalbą, kurioje demaskuoja tariamą sąmokslą, kurį buvo surezgę Etjenas Marselis ir Karolis Navarietis, kad anglai galėtų užimti Paryžių.

– Tos dienos vakarą, kai buvo užmuštas prevo, jie norėjo nužudyti visus, kurie palaikė karalių ir jo sūnų! Daugybė Paryžiaus namų jau buvo pažymėti specialiais ženklais!

*
* *

Dabar jau visi žino: įniršio audra kilo Paryžiuje, maištu užsiliepsnojo visas Paryžius. Praėjus dvidešimt penkeriems metams, prisiminimas apie Paryžiečių sukilimą tebevaro šiurpą Prancūzijos sostui. 1383 metais jaunasis karalius Karolis VI Didžiajame rūmų kambaryje liepia perskaityti įsaką, kuriuo sumažina priorijos pirklių teises „už maištus, nepaklusnumą, monopolį, nusikaltimus ir piktadarybes, padarytas tiek Jo Didenybei, tiek kitiems, žodžiais ir darbais“. Antruoju įsaku karalius konfiskuoja „miesto namą, esantį aikštėje, vadinamoje Grevas“. Nusilpinęs merą ir uždaręs Rotušę, karalius tikisi pažaboti Paryžiečius. Žinoma, tai tik iliuzija.

XV amžius

VENSENO PILIS

Pavojingasis Paryžius

Apsilankę VIII amžiaus Šv. Dionizo abatijoje, leiskimės į naują ekskursiją už miesto ir atsidurkime priešais šviesų ir spinduliuojantį Venseno pilies masyvą, virš kurio iškyla elegantiškos formos donžonas. Tai karalių rezidencija ir gynybinė tvirtovė.

Sukrėstas karalius, kurio akivaizdoje Etjeno Marselio vyrai nužudė abu maršalus, atsisakė pasilikti Sitė rūmuose, kuriose įvyko tokia drama. Valdžios aparatui įkurdinti jis atkakliai ieškojo kitų vietų ir pirmiausia pastatė Sen Polio rūmus, kurie buvo už Paryžiaus, dabartinėje Celestinų krantinėje. Šis didžiulis pastatų kompleksas, apsuptas gražių parkų, šiandien jau išnykusių, silpnos sveikatos valdovui atrodė tinkamesnis už tvankųjį Paryžiaus orą. Karolis V mėgo ir Luvrą, tad viename bokšte įrengė asmeninę biblioteką – brangaus medžio lentynose jis laikė savo kolekcijos knygas ir taip padėjo pamatus būsimajai Nacionalinei bibliotekai.

Galop jis nusprendė perstatyti Venseno pilį – 1371 metais jos donžonas ir gynybiniai įtvirtinimai buvo užbaigti, o

1380 metais sumūryta ir tvirtovę juosusi didžioji siena. Pradėjęs šią statybą, Karolis V geidė ne naujų ūkinės paskirties pastatų, kurių turėjo pakankamai, bet erdvesnių gyvenamųjų patalpų. Venseno pilies pertvarka išreiškė karaliaus norą iš esmės pakeisti statinio pobūdį, paversti jį kai kuo daugiau, kad tai nebūtų eilinė prie Paryžiaus vartų niūksanti tvirtovė.

Šis puikiai išsilaikęs architektūrinis ansamblis išsaugojo didžiulę istorinę vertę. Jis geriau negu kas nors kita, geriau už metraščius ar išlikusius pasakojimus, perteikia akmenyje įspaustą moderniosios valstybės gimimą. Iš tiesų, Karolio V sumanymas buvo ne tik atsitolinti nuo Paryžiaus, kuris karaliaus valdžiai galėjo virsti spąstais, bet ir pradėti taikyti naujus valdymo būdus. Valdovo aplinka, artimi jam žmonės – kariškiai, raštininkai ir sekretoriai – įgavo vis daugiau svarbos ir sudarė veiksmingą bei darnią komandą, kuri telkėsi aplink karalių. Tokia originali „vyriausybinė“ forma buvo reikšmingas posūkis monarchinėje santvarkoje, nes padėjo pagrindus moderniai valstybei, kurioje valdovą supa ministrai.

Beje, ši sustiprintos valdžios forma tuomet atrodė būtina, juk auštantis XV amžius žadėjo neišvengiamą pasinėrimą į karinių konfliktų, bado ir mirties bedugnę. Gyventojai drebėjo iš baimės, nes karaliai ir princai nepaisė geografinių sienų, kad tik išplėstų savo privilegijas ir valdas. Net ir aukščiausioji religinė valdžia, paskutinis trypiamų tautų prieglobstis, buvo susiskaldžiusi: Didžioji Schizma padalijo Vakarus, ir į Šv. Petro sostą pretendavo du suverenai pontifikai – vienas Romoje, o kitas – Avinjone. Kristaus karių nesantarvė žadino grobikiškus islamo užkariautojų apetitus, o Turkijos sultonas neslėpė

nekantrumo praryti Konstantinopolį, atšlyjantį Bizantijos imperijos gabalą. Europoje Henrikas IV, Anglijos karalius, turėjo nuolat malšinti škotų ir galų sukilimus, kurie visgi jam netrukdė reikalauti Bretanės, Normandijos ir Flandrijos.

Prancūzijoje Karolį VI, tik sėdus į sostą 1380 metais, apsėdo beprotybė. Paklaikusiu žvilgsniu jis slankiodavo Sen Polio rūmų koridoriais ir mažu geležiniu lancetu gabaliukais pjaustydavosi sau šlaunį, šliaužiodavo ant žemės ir lakdavo iš dubenėlio kaip šuo. Paskui beprotybė atsitolindavo, ir karalius vėl suimdavo valdžios vadžias, kol prasidėdavo naujas priepuolis. Nuolatinės regentystės, turėjusios užtikrinti tinkamą valstybės funkcionavimą suvereno „nebuvimo" laikotarpiais, vėjais leido karališkąjį iždą. Visi Karolio V pasiekimai, tiek politikos srityje, tiek plečiant teritorijas, pradėjo tirpti kaip sniegas saulėje! Paryžius skendo skurde, o žiemos naktimis vilkai prasibraudavo į miestą, ieškodami vargšų žmogelių, kurie tamsiomis gatvelėmis kiūtindavo namo...

***

1407 metų lapkričio 23 dieną nesibaigiantis karas su Anglija pakrypsta nauja linkme. Tą vakarą hercogas Liudvikas Orleanietis, Karolio VI brolis, Barbetės rūmuose vakarieniauja su savo broliene, karaliene Izabele Bavariete. Ši neseniai buvo pagimdžiusi silpną ir ligotą berniuką, kuris po kelių dienų mirė. Liudvikas turi svarių priežasčių tą vakarą būti šalia Izabelės – galbūt jis yra mirusio kūdikio tėvas. Greita ir nebyli vaiko mirtis visus tenkina... Juk ji padės išvengti begalės nepadorių klausimų!

O kas, jei vaikas tebėra gyvas? Ir jeigu tai visai ne berniukas, o mergaitė, ir jos vardas Žana... mūsų Žana d'Ark, karalienės ir karaliaus brolio meilės vaisius? Šią hipotezę palaiko daugybė istorikų, aš taip pat, bet tai jau kita istorija...

Toli nuo Sen Polio rūmų, kur Karolis VI grimzta į beprotybę, karalienė leidžia laiką įsikūrusi Barbetės rūmuose, Senosios Šventyklos gatvėje esančiame mažame kukliame brangakmenyje, iš kurio šiandien, deja, jau nieko neliko. Štai čia Izabelė, trisdešimt šešerių metų moteris, mėgina vėl įplieksti paskutiniąją savo aistringos meilės ugnį. Ji vis dar graži – subtilaus, pailgo veido, grakštaus kūno, kurio nesugebėjo sudarkyti vienuolikos vaikų, kuriuos ji padovanojo karaliui, gimdymas. Karalienė pasinėrė į aistringą meilės ryšį su Liudviku, „gražiu eržilu, pasiruošusiu sužvengti prieš kiekvieną moterį", – bent jau taip apie jį kalbama.

Abu vienas kitam jaučia pasiutusią aistrą, kurios uždrausto vaisiaus teikiamas virpulys siejasi su politinėmis užmačiomis. Iš tikrųjų, jų meilės glamonėms netrūksta užuominų, aliuzijų ir diplomatinių interesų. Abu reikalingi vienas kitam arba bent jau galvoja, kad yra reikalingi.

Dėl karaliaus pamišimo Izabelė tapo karalystės regente. Ji vadovauja Karališkajai tarybai, nors ir negali jos visiškai kontroliuoti. Jonas Bebaimis, Burgundijos hercogas, siekia išplėsti savo įtaką, tačiau jam priešinasi Liudvikas Orleanietis. Tai ne tik nesutarimai tarp dviejų asmenybių – polemikos centre atsiduria opi karo su Anglija problema: ar reikia pratęsti paliaubas, kaip nori Burgundijos hercogas, o gal veltis į kovą, kaip siūlo Orleano hercogas?

Barbetės rūmuose gan maloniai vakarojama, o nerūpestingai besijuokiantys dalyviai visiškai užmiršta kūdikėlį, pernelyg anksti iškeliavusį anapus. Staiga įeina karaliaus liokajus ir kreipiasi į hercogą:

– Monsinjore, karalius reikalauja, kad tučtuojau pas jį atvyktumėte. Jis turi pasikalbėti apie vieną reikalą, kuris labai svarbus ir jam, ir jums.

Liudvikas jau seniai įpratęs prie brolio užgaidų kviestis jį vidury nakties ir pasakoti savo kliedesius. Ką gi, nors karalius pamišęs, bet vis tiek karalius. Tenka atsisveikinti...

Naktį, apžergęs mulą, kuris kinkuoja lėta žingine, Liudvikas, kažką linksmai niūniuodamas, traukia Paryžiaus gatve, o priekyje penki ar šeši liokajai deglais nušviečia kelią. Po kiek laiko, kai Liudvikas joja pro smuklę su iškaba *Dievo Motinos paveikslas*, maždaug dvidešimt vyrų staiga išnyra iš už kampo ir užpuola jį.

– Kas čia dabar? Aš Orleano hercogas! – šaukia karaliaus brolis, manydamas, kad jį užpuolė kažkokie įžūlūs vagys.

Daugiau jis nieko nesuspėja pasakyti – akimirksniu išverstas iš balno, parkrinta ant kelių, bando atsikelti, bet jį užmuša kirvių, kardų ir kuokų smūgiais.

– Žudo! Žudo! – klykia batsiuvio žmona. Ji išgirdo triukšmą gatvėje, puolė prie lango ir dabar bando prisišaukti sargybinius.

– Nutilk, bjauri bobše! – aprėkia ją vienas užpuolikų.

Sužinojęs apie nužudymą, siras Tinjonvilis, Paryžiaus prevo, įsako uždaryti visus miesto vartus ir liepia šauliams budėti gatvėse – bijomasi neramumų ir užmuštojo sąjungininkų išpuolių.

Kur buvo nužudytas hercogas Liudvikas Orleanietis?

Jei, kaip jau minėjau, iš Barbetės rūmų ir nieko nelikę, tai maža gatvelė, kuri vedė prie jų antrinio išėjimo, vis dar egzistuoja. Kaip tik šiame akligatvyje, prie Fran Buržua gatvės 38-ojo namo, buvo įvykdytas nusikaltimas.

Po dviejų dienų įspūdinga laidotuvių procesija slenka nuo Blan Manto bažnyčios, kur buvo pašarvotas princo kūnas, iki Celestinų bažnyčios, kur jis turi būti palaidotas. Sicilijos karalius, Beri hercogas, pats Burgundijos hercogas, galingiausieji karalystės didikai neša karstą, uždengtą mėlynu aksomu, papuoštu lelijų žiedais.

Prevo pradėtas tyrimas iš pradžių klaidingai krypsta prie apgaudinėjamo vyro, tačiau netrukus paaiškėja tiesa – nusikaltimą organizavo Jonas Bebaimis, Burgundijos hercogas!

Kai tik piktadarystė tampa visiems žinoma, Jonas nusiplėšia nepaguodžiamo gedėtojo kaukę ir ima ryžtingai dėstyti įvykdytos žmogžudystės motyvus. Hercogą jis nugalabijęs tik todėl, kad siekęs gero karalystei ir kuo didžiausios šlovės Prancūzijai! Ar verta gailėtis šio šunsnukio, kuris eikvojo karališkąjį iždą savo pilims statyti ir brangiai atsieinančioms meilužėms išlaikyti?

Situacija atrodo be išeities. Vienoje pusėje atsiduria Jonas Bebaimis, kurį remia Paryžiečiai, nes jis žada sumažinti mokesčius ir kontroliuoti monarchiją. Kitoje pusėje – Karolis Orleanietis, nužudytojo hercogo sūnus, kuris reikalauja keršto ir yra palaikomas pačių žymiausių didikų. Tačiau trylikametis

berniukas negali būti tikru karo vadu. Tad po metų jį skubiai apvesdina su Bona, grafo Bernaro d'Armanjako dukra – uošvis tampa Orleano grupuotės lyderiu. Dabar armanjakiečiai ir burgundiečiai įsivels į žiaurų karą, kuris nualins šalį.

Puikiai suprasdamas, kad norint užvaldyti Paryžių susirėmimai neišvengiami, Jonas Bebaimis, Burgundijos hercogas, nusprendžia savo rūmus, esančius Mokonsejo gatvėje, paversti sustiprinta stovykla, maža tvirtove. Reikia pasakyti, kad urbanistiniai ypatumai tam labai tinka – rūmai remiasi į dvi tvirtas senosios Pilypo Augusto sienos atplaišas. Senovinė siena tapo nereikalinga, nes miestas išsiplėtė toliau XIII amžiuje buvusių ribų, o prieš dvidešimt penkerius metus ankstesniąsias sienas pakeitė platesnės. Senieji įtvirtinimai tarnauja ne tik tam, kad sutvirtintų Burgundijos rūmus – kitose vietose apleisti bokštai tapo valkatų prieglobsčiu, be vandens likusiuose grioviuose tūno gaujos čia besibastančių elgetų, o apžvalgos keliai virto pasivaikščiojimų vieta, kur Paryžiečiai žaidžia rutuliais.

Kad rūmų gynyba būtų dar tobulesnė, Jonas Bebaimis įsako pastatyti tvirtą dvidešimt septynių metrų bokštą, kuris lyg uola išdidžiai stiebiasi į viršų ir, atrodo, tyčiojasi iš Luvro ir Sen Polio rūmų, dviejų karališkosios valdžios centrų. Už aukštų savo tvirtovės sienų Burgundijos hercogas nesibaimina nei karaliaus nepastovumo, nei minios siautulio.

Kas dar liko iš Burgundijos rūmų?

XVI amžiuje visiškai perstatyti Burgundijos rūmai tapo teatru, kur buvo vaidinamos religinio pobūdžio misterijos.

1634 metais, valdant Liudvikui XIII, jame įsikūrė karališkoji trupė. Kaip tik čia buvo pastatytos svarbiausios Pjero Kornelio pjesės, o kiek vėliau beveik visos Žano Rasino tragedijos.

Šiame teatre Rasinas atrado Šanmeslę, jauną aktorę, jo „Andromachėje" vaidinusią Hermioną. Panelė sugebėjo perteikti tokią liepsningą aistrą, tokį sukrečiantį įtūžį, kad po vaidinimo tragikas degančiomis akimis puolė į užkulisius ir puolė prieš ją ant kelių, taip išreikšdamas padėką už padovanotas nepaprastos laimės akimirkas. Ir nuo to momento su aktore jau nebesiskyrė. Jis prisiekė amžiną meilę, kuri truko ištisus šešerius metus. Markizė de Sevinjė rašė: „Kai Šanmeslė pasirodo scenoje, per visą teatrą nuvilnija susižavėjimo banga, salė būna pakerėta, ji gali mus bet kada pravirkdyti."

Teatras Burgundijos rūmuose veiks iki pat 1783 metų, kai aktoriai persikels į ką tik pastatytą Komiškąją operą. O senasis teatras tapo odų turgumi, paskui, 1858 metais, buvo visiškai nugriautas, kadangi norėta rekonstruoti Etjeno Marselio gatvę.

Kaip tik Etjeno Marselio gatvės 20-ajame name vis tebestovi Jono Bebaimio pastatytas rūmų gynybos bokštas. Šį įspūdingą burgundišką architektūros statinį, esantį pačiame Paryžiaus centre, šiandien galime aplankyti! Pirmajame aukšte yra karinės sargybos būstinė, antrajame – apartamentai, trečiajame – graži salė, ketvirtajame – arklininkų miegamasis, o penktajame – prabangus paties hercogo kambarys.

Pačiame pirmųjų sraigtinių laiptų viršuje aptinkame porą įdomių dalykų, primenančių Burgundijos hercogą. Visų pirma, nuostabų akmeninį ąžuolą, kurio šakos tiesiasi iki pat skliautų. Medis yra su trijų rūšių lapais: ąžuolo, turėjusiais priminti Jono Bebaimio tėvą, gudobelės, kurie primena motiną, ir apynio, primenančio patį hercogą (šiaurės lapai, nes jo motina buvo flamandė). Paskui čia pastebime du vitražus: pirmajame vaizduojama hercogo ginkluotė, o antrajame – oblius... Tai atsakas į Liudviko Orleaniečio grasinimus, kuris norėjo jį užmušti kuokos smūgiu. Jonas ją nuobliavo – pats jį nužudė.

Kol Jonas Bebaimis kelia bokštą Paryžiuje, grafas d'Armanjakas pietuose renka samdomų kareivių, tikrų piktadarių, armiją, kuriems terūpi kuo daugiau prisiplėšti. Jie atsibeldžia į Il de Fransą, siaubia ūkius ir laukus, paskui traukia prie griovių, kurie saugo Sen Marselio priemiestį kairiajame krante. Jie jau ketina įžengti į Paryžių, tačiau 1410 metų lapkričio 2 dieną Bisetre pasirašyta sutartis nutraukia karo veiksmus. Pagal šią sutartį abu didikai privalo grįžti į savo žemes ir galės pasirodyti sostinėje tik gavę karaliaus Karolio VI leidimą.

Žiema praeina palyginti ramiai. Atėjus pavasariui, karas tarp armanjakiečių ir burgundiečių vėl prasideda, tik dabar Bovezėje ir Pikardijoje... Tačiau abi pusės nori Paryžiaus, Paryžius priešininkus masina, tad dedamos visos pastangos, kad Paryžius atsidurtų jų rankose. Rugpjūčio mėnesį parlamentas – juridinis sostinės teismas, mėgina išsaugoti taiką ir

reikalauja, kad visi, kurie skleis visuomenės saugumui keliančias grėsmę kalbas, būtų suimti. Kad šis įsakas būtų tinkamai vykdomas, parlamento ponai paskiria Paryžiaus gubernatorių, kuriuo tampa Valeranas Liuksemburgietis, Sen Polio grafas. Tai ištikimas karaliaus sąjungininkas, kaip visi kiti... bet ir burgundiečių šalininkas.

Labai greitai grafas su savo draugužiu Jonu Bebaimiu pradeda tikrą armanjakiečių medžioklę! Jie suburia penkių šimtų vyrų miestelėnų policiją, į kurios gretas stengiasi imti tik mėsininkus, odalupius, kailiadirbius, chirurgus – vienu žodžiu, tuos, kurie įgudę naudotis peiliu ir pripratę prie kraujo klanų. Šis nuožmus būrys, pasivadinęs prestižiniu „karališkosios milicijos" vardu, gauna užduotį Paryžiuje suimti visus, kurie prijaučia Armanjakų klanui.

Prasideda aklos ir negailestingos represijos. Jei nori atsikratyti giminaičio, kaimyno, konkurento, užtenka jį pavadinti armanjaku. Ir gali pajusti palengvėjimą, jei milicininkai nusikaltėlį teįmeta į kokią požeminę vienutę ar apiplėšia jo namus, nes užvis dažniausiai vadinamasis armanjakas paprasčiausiai nuskandinamas Senoje. Netgi karalius ir jo šeima nesijaučia visai saugūs. Jie palieka Sen Polio rūmus ir įsikuria Luvre, citadelėje, kurią jų pulkai galėtų patikimiau apginti tuo atveju, jei įsisiautėję mėsininkai atsigręžtų prieš karūną.

Šie smurto protrūkiai priverčia tris šimtus pačių garbingiausių miestelėnų, kuriems vadovauja pirklių prevo, palikti miestą, kad apsisaugotų bei daugiau netaptų nebyliais šiurpių scenų liudininkais.

Niekas nepajėgtų susidoroti su šiais neramumais, nebent pats Viešpats. Tad Šventosios koplyčios augustiniečiai, bernardinų dvasininkai, broliai karmelitai ir vienuoliai trinitoriai sutelkia savo dvasines jėgas ir basi žygiuoja iki Šv. Germano Oseriečio bažnyčios, o juos pagarbiai lydi parlamento patarėjai. Surengtąja procesija nenorima palaikyti nei armanjakiečių, nei burgundiečių – pasinėrus į dievobaimingumą tikimasi visuotinio susitaikymo. Maldomis, himnais ir šventomis giesmėmis viliamasi greitai atvesti didikus prie taikos...

Tačiau gražiosios eitynės niekam nerūpi. Jono Bebaimio jos tikrai nepaveikia, nes 1411 metų lapkričio mėnesį, surinkęs pulkus, jis įžengia į Paryžių anglų divizijų priešakyje. Trys tūkstančiai Paryžiečių skuba jo pasitikti ir pasiūlyti savo pagalbą. Nuo šiol Paryžius ir jo priemiesčiai priklauso burgundiečiams, o armanjakiečiai išvejami iš karalystės, jų turtai konfiskuojami. Savo ruožtu, parlamentas, įtariamas turėjęs ryšių su Armanjakais, privalo sumokėti tūkstantį livrų, kuriuos norima atiduoti anglams už paramą ir, kaip tikimasi, laikiną pasitraukimą. Iš tiesų, Henrikas V, Anglijos karalius, trokšta pasinaudoti prancūzų vaidais ir atgauti keletą prarastų valdų.

1413 metų balandžio pabaigoje Paryžiaus liaudis, kuriai įgriso žiūrėti, kaip miestas kartu su visa karalyste garma į prarają, sukyla, vadovaujama vieno odalupio vardu Kabošas. Tiesą sakant, to Kabošo vardas Simonas Lekusteljė, bet jo amatas – skaldyti jaučių galvas ir išiminėti smegenis, tai jį ir praminė Kabošu*, o jo šalininkams prikabino kabošininkų, arba „makaulinių“, pravardę...

---

* *Caboche* (pranc.) – makaulė.

Jonas Bebaimis imasi gudrios taktikos ir palaiko šį revoliucinį bandymą, paremdamas kabošininkus, nes tikisi, kad galiausiai pavyks atkirsti nuo valdžios tuos driskius ir pačiam viską užgrobti. Ir visą gražųjį gegužės mėnesį miestą tvindo kabošininkų sukelta šiurpiausio smurto banga. Jie užima Bastiliją, išžudo ten buvusius kalinius, galabija visus Paryžiečius, kurie atrodo bent kiek panašūs į armanjakiečius, Paryžiaus prevo nukerta galvą. Jie primeta parlamentui potvarkį, kurį sudaro du šimtai penkiasdešimt aštuoni straipsniai ir kuris skirtas įvesti griežtą kontrolę viešųjų lėšų naudojimui, reorganizuoti teismų darbą, reglamentuoti rinkliavas, bet jis taip ir lieka nepritaikytas, o netrukus bus panaikintas. Kol kas naujieji šeimininkai, užsimaukšlinę baltus gobtuvus, saugo visas Paryžiaus gatves, tai jų skiriamasis ženklas. Vargas tiems, kurie atsisako dėvėti šį galvos apdangalą! Netgi karalius priverstas puikuotis ta blyškia maištininkų maukšle.

Sveiko proto žmonėms tokių priemonių jau per daug, dauguma Paryžiečių nori, kad kabošininkų beprotybei pagaliau ateitų galas. Tačiau burgundiečiai tam mažiausiai tinka, juk jie palaikė šį kruviną maištą. Taigi reikia atsigręžti į armanjakiečius! Jų būriai, išdėstyti netoli Paryžiaus, to tik ir telaukia – jie įsiveržia į miestą ir ima vaikyti burgundiečius.

Po dviejų mėnesių, rugpjūčio 4 dieną, jie dar bando sukelti liaudį. Susirinkę Grevo aikštėje oratoriai ragina geruosius žmones vėl pradėti kovą prieš armanjakiečius. Tačiau netikėtai minioje pasigirsta balsas:

– Kas nori taikos, tegu pereina į dešinę!

Visi žmonės iškart metasi į dešiniąją aikštės pusę. Koks akibrokštas kabošininkams! Aršiausieji ketina įsitvirtinti Rotušėje, tačiau Jonas Bebaimis ir Kabošas kažkur dingę, jie paprasčiausiai išmovė iš Paryžiaus.

Jie atsirevanšuos prie Azenkūro 1415 metų spalio 25 dieną, kai prancūzų kariuomenė, jei tiksliau, – armanjakiečių kavalerija, – bus sutriuškinta anglų armijos. Praėjus lygiai metams po šio pralaimėjimo, burgundiečiams tapusio pergale, Jonas Bebaimis slapta susitinka Kalė mieste su Anglijos karaliumi Henriku V. Abu vyrai pasidalija žemes ir ambicijas: burgundiečiai nesipriešins anglų užkariavimams Normandijoje, o anglai, savo ruožtu, paliks Paryžių burgundiečiams...

1418 metų gegužės 29 naktį, antrą valandą paryčiui, aštuoni šimtai burgundiečių raitininkų per Sen Žermen de Prė vartus įjoja į Paryžių ir prižadina miestiečius:

– Kelkitės, gerieji žmonės, ir prie ginklų! Tegyvuoja karalius ir Burgundijos hercogas!

Jono Bebaimio kareiviai apsupa Sen Polio rūmus, sučiumpa karalių, apvelka jį iškilmių mantija, užsodina ant žirgo ir vežioja gatvėmis lyg karūnuotą lėlę.

Pusiau sąmoningos būsenos, paskendęs savo beprotybėje, Karolis VI geraširdiškai šypsosi miniai, visiškai abejingas kraupiems įvykiams, kurie drebina sostinę. Paryžiuje švilpauja visuotinio džiugesio vėjai, gyventojai sutinka burgundiečius, apimti džiaugsmingo šėlsmo, nuoširdžiai tikėdami, kad

nugalėtojai juos išlaisvins nuo netikusių monarcho patarėjų, atneš gerovę ir pagaliau nugins skurdo šmėklą. Ordos, apsiginklavusios surūdijusiomis ietimis ir sunkiais vėzdais, lieja kraują ir plėšia turtingus buvusių šeimininkų namus šaukdami:

– Galabykite! Galabykite šiuos šunis, šiuos išdavikus armanjakiečius!

Šioje karštligėje visi užmiršo dofiną Karolį, penkiolikos metų paauglį ir vienintelį monarchijos tęstinumo garantą. Šiomis dramatiškomis valandomis vienintelis žmogus nepraranda šaltakraujiškumo ir galvoja apie dinastijos išsaugojimą – Tangi diu Šatelis, Paryžiaus prevo. Jis pereina konvulsijų tampomą miestą, atlekia į Sen Polio rūmus, įpuola į miegamąjį, kur atsigulęs į lovą dofinas šitaip mėgina slėptis nuo turėsiančių jį netrukus užklupti įvykių. Nieko nelaukęs, prevo užmeta ant princo pečių apklotą ir tempia jį į Bastiliją, kur buriasi šiandieniniai nugalėtieji, mėgindami apsisaugoti nuo Paryžiečių įniršio. Po kelių valandų dofinas išeina iš tvirtovės ir nusigauna prie slapto, bet prastai saugomo išėjimo, kurio net durys praviros. Būsimasis Karolis VII, persirengęs paprastu miestelėnu, vilkintis varganą pilką durtinį ir dėvintis paprastą kepuraitę, apsuptas mažo būrelio ištikimų kareivių, išsmunka iš tvirtovės ir šuoliais lekia iš sostinės, kuri vėl atsiduria smurtautojų rankose.

Karolis, princas be karūnos, ir atrodo, be ateities, jis dar nežino, kad savo karalystę privalės atkūrinėti kitur, ir jam prireiks aštuoniolikos neįtikėtinai atkaklių kovų metų, kol pagaliau vėl sugrįš valdyti Paryžiaus.

Burže, kuris tampa jo sostine, dofinas Karolis pasiskelbia vieninteliu valdžios turėtoju:

– Esu vienintelis sūnus, įpėdinis ir Monsinjoro karaliaus palikuonis, todėl pagal dievišką ir prigimtinę teisę man vienam atitenka atsakomybė už karalystę...

Oficialiu raštu jis visiems uždraudžia paklusti nelegaliai valdžiai, kuri viešpatauja Paryžiuje: „Kadangi maištininkai nužudė karaliaus kanclerį ir pasigrobė didįjį karaliaus antspaudą, mes draudžiame paklusti bet kokiam jų dokumentui ir vykdyti tik tuos įsakymus, kurie sutvirtinti mūsų pačių antspaudu ir pasirašyti mūsų ranka.“

Karolis skelbiasi esąs karalystės valdovas, tačiau Paryžiuje Jonas Bebaimis manipuliuoja išprotėjusiu monarchu, o Normandijoje anglų suverenas puikuojasi Prancūzijos karaliaus titulu. Šalis sudraskyta į gabalus, susiskaldžiusi, ir niekas negali nuspėti, kas nugalės šiame didžiūnų kare.

Paryžiuje skerdynės. Žudomi armanjakiečiai ir visi į juos panašūs. Vadai ir karininkai uždaromi į Bastiliją, o čia pagal puikiai surežisuotą budelio Kapliušo mizansceną vienas po kito iškviečiami pašaukus pavardėmis. Jie turi praeiti pro žemas duris, kur priversti pasilenkti... Štai tada gerai nutaikytu kirvio smūgiu jiems nušniojama galva, kuri nurieda ant grindinio. Net grafui Bernarui d'Armanjakui nepavyko išvengti šio nuosprendžio – Kapliušas jį nukirsdino drauge su visais bendražygiais. Sen Antuano priemiesčio gatvelėse upeliais srūva kraujas, tačiau kvartalo amatininkai tam visiškai abejingi. Priemiestis, po teisybei, dar ne tokių vaizdų yra regėjęs...

Jonui Bebaimiui tokie kraštutinumai pradeda kelti nerimą – juk Paryžiečių kantrybė nėra beribė, ir jis tai puikiai žino, savo kailiu buvo patyręs... Norėdamas pademonstruoti gerus ketinimus, jis įsako suimti Kapliušą ir perrėžti jam gerklę, taip tikėdamasis sustabdyti burgundiečių šalininkų įtūžį.

Liepos 14-oji Paryžiuje šventinė! Jonas Bebaimis ir karalienė Izabelė Bavarietė iškilmingai įžengia į sostinę, sveikinami gyventojų, įsitikinusių, kad pagaliau įsiviešpataus taika ir saugumas.

Tačiau Jonas Bebaimis neilgai džiaugsis savo pergale. Po metų, 1419-ųjų rugsėjo 10 dieną, Il de Franse esančiame Montro įvyksta iš anksto sutartas dofino ir Burgundijos hercogo susitikimas. Tvyro didžiulė įtampa, priešininkai įsiliepsnoja įsisenėjusia neapykanta, tonas darosi vis aštresnis, ir Tangi diu Šatelis, senasis Paryžiaus prevo, tapęs jaunojo Karolio patarėju, staiga išsitraukia kardą ir persmeigia juo Jonui Bebaimiui pilvą.

Šaltakraujiškai sumanyta žmogžudystė? Įtūžio protrūkis? Gudriai suregztos pinklės? Dėl to bus daug metų ginčijamasi, tačiau tie vienas paskui kitą įvykę grafo d'Armanjako ir Burgundijos hercogo nužudymai Istoriją pakreipia kita linkme. Kol kas pergalę švenčia Anglijos karalius.

Pagal 1420 metų Trua mieste pasirašytą sutartį Karolis VI išsižada savo sūnaus dofino Karolio, o dukterį, kaip ir visą Prancūzijos karalystę, po savo mirties turi atiduoti Anglijos karaliui Henrikui V.

Maždaug po metų Henrikas V ir Karolis VI jau vienas šalia kito šuoliuoja Paryžiaus gatvėmis. Galima įsivaizduoti Pary-

žiečių nuostabą ir nesupratimą: kuris iš jų yra Prancūzijos karalius? Logiškas klausimas, nes Karolis tėra šešėlis, menkas simbolis, o Henrikas jau įsivaizduoja esąs sosto paveldėtojas, Prancūzijos ir Anglijos karalius, galingiausias Vakarų monarchas. Tačiau žmogiškąsias svajas kartais nušluoja žiauri mirties realybė... 1422 metų rugpjūčio mėnesį Henriką V, kuriam vos trisdešimt šešeri, staiga ištinka siaubingas dizenterijos priepuolis. Nusilpęs, besiraitantis nuo begalinio skausmo, jis atgula į lovą Venseno pilies donžone, o vienas atsiskyrėlis jam išpranašauja greitą mirtį... Jis patiki sielą Dievui, o Prancūzijos valdymą – savo broliui Džonui, Bedfordo hercogui. Viską atlikęs, kaip ir buvo išpranašauta, išleidžia paskutinį kvapą... Dabar reikia pasirūpinti palaikais. Kad išsiųstum juos į Vestminsterį, reikia balzamuotojo, tačiau visose apylinkėse nėra nė vieno šio subtilaus amato specialisto. Tada velionis karalius išvirinamas, o į paskutiniąją savo kelionę per *Kanalą** vyksta apsikrovęs paketėliais su savo nuvalytų iki baltumo griaučių kauleliais.

Po šešių savaičių, spalio mėnesį, Karolis VI, pajutęs nepaaiškinamą negalią, taip pat palieka šį pasaulį. Sužinojęs apie tėvo mirtį, dofinas, nieko nelaukdamas, pasiskelbia Prancūzijos karaliumi ir pasivadina Karolio VII vardu. Visų Šventųjų dieną jis įžengia į Buržo Šv. Stepono katedrą apsivilkęs skaisčiai raudona karališkąja mantija, išpuošta auksu bei šermuonėlių kailiais, ir apsiavęs batelius su įspaustais lelijų žiedais.

Jaunojo karaliaus šalininkams tikroji karalystės sostinė tebėra Buržas, bent jau tol, kol anglai užėmę Senos pakrantes

* Šiuolaikinis Lamanšo sąsiaurio pavadinimas.

valdo dalį teritorijos. Užtenka suskaičiuoti, kiek žemių kontroliuoja Bedfordo hercogas, ir tai iš tiesų impozantiškos valdos, jos sudaro daugiau kaip pusę karalystės: Bordo, Normandija, Šampanė, Pikardija, Il de Fransas, Paryžius. Anglai taip pat išlaiko savo įtakoje Jono Bebaimio sūnaus, Pilypo Gerojo žemes: Burgundiją, Artua ir Flandriją.

Abu priešininkai, Bedfordo hercogas ir Karolis VII, telkdami jėgas savo žemėse, ruošiasi užkariauti visą karalystę. Laukia nenutrūkstanti seka kautynių, apgulčių, miestų užėmimų, tvirtovių paėmimų. Per šias nepabaigiamas kovas bus nusiaubti kaimai, visur pasėta mirtis, kils badas ir epidemijos.

Galiausiai tas liesutis Karolis išgąsdinto triušio akimis sugeba išmintingai pasinaudoti Žanos d'Ark, tikriausiai buvusios jo netikra seserimi, kurią kažkaip sugebėta paversti Dievo apšviestąja piemenaite, narsa ir atkaklumu, kad pateisintų karūnos ir valdų atkariavimą ir įkvėptų daugiau drąsos kovoms.

Netrukus ištisos provincijos, nuo Avraranšeno iki Pikardijos, sukyla prieš anglų okupaciją. 1439 metų balandžio 13 dieną Paryžiuje pavojaus varpas šaukia liaudį sukilti, ir gatvės užbarikaduojamos. Senos statinės, pripiltos žemių, ir apversti vežimai atrodo išties grėsmingai, anglų būriai yra atkirsti. Paskiros gaujos priešo lankininkų be jokios vadovybės pakrikai blaškosi po kvartalus, jie apimti panikos...

Tuo metu karaliaus kareiviai apeina Paryžių ir užima Sen Deni. Paskleidę kruopščiai paruoštus gandus, prancūzai įteigia savo priešams, kad karinis puolimas prasidės iš šiaurės, ir anglų pajėgos išskuba tenlink, o pagrindiniai prancūzų būriai, apėję užuolanka, įsiveržia į miestą pro Sen Žako vartus iš pietų.

Paryžiaus liaudis džiaugsmingai sutinka prancūzų kareivius. Pagaliau išmušė lauktoji išlaisvinimo valanda! Anglai lemiamam išpuoliui renka savo būrių likučius aplink Bastiliją, atrodo, kad storos sienos ir impozantiška tvirtovė dar gali jiems įkvėpti ryžto atkirčiui. Tai beprasmis ir beviltiškas karo manevras – iškilnioji tvirtovė labai greitai pasiduoda.

Karališkieji kariūnai suguža į Dievo Motinos katedrą klausytis *Te Deum*, ir mišių metu, lyg gausos sugrįžimo ženklas, į miestą įrieda šimto vežimų, prikrautų grūdų, gurguolė. Netrukus šaukliai pasklinda po visus kvartalus, skelbdami pilietinę taiką, kurios taip trokšta karalius.

– Jei tarp jūsų yra tokių, kurie nusikalto Mūsų viešpačiui karaliui, tai jis jiems viską atleidžia. Kaip čia esantiems, taip ir nesantiems.

Karališkoji malonė nuleidžia užmaršties šydą ant praeities, anglų kolaborantai, vadinami „išsižadėjusiais prancūzais“, be išlygų amnestuojami. Karolis VII imasi atkūrinėti savo karalystę, pradėjęs nuo atlaidumo.

Vis dėlto karaliaus kilnumas turi ribas. Visų šių įvykių metu jis taip ir nepaliko Buržo. Jis maloniai nusiteikęs sutinka priimti Paryžiečių delegaciją, atvykusią jo maldauti, kad kuo greičiau sugrįžtų į tradicinę Prancūzijos karalių sostinę. Tačiau valdovas tik klausosi ir netaria nė žodžio. Iš tiesų jis nejaučia nė menkiausio noro grįžti į miestą, su kuriuo siejasi tiek blogų prisiminimų – juk iš ten turėjo gėdingai sprukti. Širdies gilumoje jis įsitikinęs, kad šis miestas yra visiškai neištikimas karūnai.

Ką gi, Paryžius lieka Paryžiumi... Atidėliojęs pusantrų metų, 1437 metų lapkričio 12 dieną Karolis VII pagaliau

iškilmingai įžengia į Paryžių. Šia išskirtine proga, iškilmingai pažymint Paryžiečių taip išsiilgtą susitikimą su savo valdovu ir pašlovinant jo sugrįžimą į istorinę sostinę, visu smarkumu skamba bažnyčių varpai, gėlėmis nubarstomos gatvės, prie langų plazda vėliavos, ir džiaugsminga minia grūdasi kuo arčiau tviskančios prabanga karališkosios palydos.

Gaudžiant trimitams, aštuoni šimtai lankininkų ir arbaletininkų pereina per miestą, skelbdami Karolio VII atvykimą. Jis pasirodo apsisiautęs žydru aukso apvadais papuoštu berankoviu apsiaustu, užmestu ant šarvų, raitas ant balto ristūno, apdengto mėlyno aksomo gūnia su išmuštomis lelijomis. Norėdamas kiek numaldyti ūžaujančią minią, kukliu rankos mostu atsako į visos liaudies, ištroškusios po tokio ilgo laukimo pamatyti savo valdovą, entuziastiškus šauksmus.

Tačiau Karolis VII mieste ilgiau nepasilieka, jau po trijų savaičių, labai patenkintas, kad išvyksta iš Paryžiaus, grįžta į Buržą. Čia jis toliau vadovauja karui, kuris pasibaigs tuo, kad anglai pagaliau bus išvaryti iš Prancūzijos karalystės...

*
**

Jo įpėdinis Liudvikas XI taip pat stengiasi laikytis atokiau nuo Paryžiaus, nors ir supranta, kokia svarbi strateginė šio miesto reikšmė. Aišku, jį reikia akylai prižiūrėti, ir šis vaidmuo skiriamas Venseno tvirtovei. Kai jos donžone mirė Anglijos karalius Henrikas V, bokštas visai ištuštėjo. Galbūt jis pernelyg primena anglų okupaciją ir Plantagenetų pretenzijas į Prancūzijos žemes. Nuo šiol šis donžonas taps kalėjimu. Liudvikas XI,

nepaisant šiurkštoko darbštuolio įvaizdžio, nėra linkęs prie tokio atšiauraus komforto... 1470 metais prie pietvakarinio Paryžiaus įtvirtinimų kampo jis ramiausiai pasistato elegantišką paviljoną. Tuo pat metu pradeda pilies koplyčios statybą, kuri tampa įstabiu XV amžiaus architektūros, – „liepsnojančios“ gotikos, – pavyzdžiu su vieno lygmens nava ir tiesiog svaiginančiomis proporcijomis. Tiesą sakant, gynybinė architektūra jau išeina iš mados, juk Šimtametis karas pasibaigė prieš dvidešimtį metų, anglų valdos žemyne apkarpytos, išplėštos ar geruoju atsiimtos, o vakarykščiam priešui tepavyko išsaugoti Kalė – vartus į jūrą ir prekybinį uostą. Dar vis vyksta karas su Burgundijos hercogu Karoliu Narsiuoju, tačiau likusio be galingų sąjungininkų, pasiryžusių jį paremti, burgundiečio kova pasirodo beprasmė – 1477 metais, be jokio pasipriešinimo, Liudvikas XI prijungia Burgundiją prie Prancūzijos.

Beje, karingi papročiai ėmė taip nykti, kad Liudvikas XI, kažkurią dieną Vensene surengęs savo dvaro bajorų karinę apžiūrą, pamatė, kad nė vienas iš jų neatvyko su riterio ekipuote. Tada jis visiems įteikė po rašiklinę...

– Kadangi nesugebate man tarnauti ginklu, tarnaukite plunksna, – patarė jiems karalius.

Tiesiog kandi pastaba ar augančios raštvedybos ir biografijų svarbos nuojauta?

Visgi Liudvikas XI dar kariauja, nors kur kas dažniau pasirašo sutartis, sudarinėja sąjungas ir naudojasi paveldėjimo teise. Jo valdymo pabaigoje karalystė jau beveik suvienyta. O jo sūnus Karolis VIII gali dairytis už valstybės sienų, į Italiją, kur yra tinkamų užgrobti žemių. Jis nori užkariauti Neapolio karalystę ir netrukus pereina Alpes...

Koks buvo vėlesnis Venseno pilies vaidmuo?

1661 metų pradžioje kardinolas Mazarinis, jaunojo Liudviko XIV pirmasis ministras, buvo beveik prie mirties. Jį kankino nepraeinantis kosulys, siaubingai skaudėjo kojas. Išvalę pacientui vidurius, medikai nustatė, kad jam labiausiai kenkia Paryžiaus oras. Tad pervežė jį į Venseno pilį, kur, kaip tikino, kvėpuoti jam pasidarė išties lengviau. Tačiau kovo mėnesį ligonis išleido paskutinį kvapą. Ten laikinai įsikūrė visas dvaras, nes dalį Luvro nusiaubė gaisras, ir kai kuriose galerijose įlūžo lubos.

Liudvikas XIV liepė pertvarkyti Liudviko XI paviljoną, bet dėl savo aistros Versaliui nusigręžė nuo Venseno. Revoliucijos metu pilis paversta arsenalu. 1948 metais ten įsikūrė Ginkluotųjų pajėgų istorijos tarnyba.

1958 metais, ką tik išrinktas Respublikos prezidentu, Šarlis de Golis nusprendė, kad nesikurs Eliziejuje, nes jam atrodė, kad šie Paryžiaus rūmai yra nepatogūs ir nelabai tinkami priminėti užsienio šalių valstybių vadovus. Jis labai rimtai galvojo apie tai, kaip svarbiausią šalies valdžią įkurdinti Venseno pilyje, bet galiausiai atsisakė tos užmačios.

Šiam statiniui tai buvo naujo sąstingio periodas. Donžonas grėsė sugriūti, tad 1995 metais teko jį uždaryti. Po dvylikos metų, visiškai atrestauruotas, o tam prireikė sudėti dvidešimt tūkstančių akmens blokų, jis vėl atvėrė duris lankytojams kaip Paryžiaus architektūros paminklas.

XVI amžius

KARALIŠKIEJI RŪMAI–LUVRO MUZIEJUS

Renesanso šešėliai ir šviesos

Kai išeini iš Karališkųjų rūmų–Luvro muziejaus metro stoties, užtenka žvilgtelti į jos įėjimą puošiantį *Nakvišų kioską**, kad suprastum, jog dabar bus kalbama apie meną. 2000 metais metro šimtosioms metinėms paminėti pastatyta spalvinga Žano Mišelio Otonielio konstrukcija Koletės aikštėje sukėlė tiek pat ginčų kaip ir *art nouveau* stiliaus metropoliteno angos prieš gerą šimtmetį. Iš tiesų, Ektoras Gimaras, aistringas šio stiliaus šalininkas, sukūrė jau klasikinėmis tapusias metro įėjimų stogines, kurios kėlė siaubą mūsų tėvams ir kuriomis šiandien visi žavisi. Beje, ši metro stotis taip pat išsaugojo „Gimaro“ išėjimą, kuris veda į Karališkųjų rūmų aikštę, tad jūs galite palyginti: iš vienos pusės ant metalinio strypo sumauti stiklo perlai, iš kitos – visiems miela senoji stotis su savo geltonai žaliu pano, kaltinės geležies frizu ir raudonais rutuliais, kurie šviečia naktyje lyg žibintai.

---

* Taip vadinama aliuminio ir stiklo konstrukcija, puošianti šį įėjimą į metro.

Karališkieji rūmai–Luvro muziejus – šis dvigubas pavadinimas gerokai klaidina, juk Karališkieji rūmai nėra Luvras, o prabangus statinys, kurį pasistatė kardinolas de Rišeljė, kad būtų arčiau Liudviko XIII, kuris gyveno Luvre. Po kardinolo ir karaliaus mirties Ona Austrijietė, tapusi regente, nuspręs pademonstruoti savo valdžią bei skonį įsikurdama naujuose rūmuose. Ji norėjo gyventi ir priiminėti svečius malonesnėje aplinkoje nei senasis Luvras. Tiesą sakant, ji niekada negalėjo pakęsti šios atšiaurios tvirtovės, šaltų jos salių ir tamsių koridorių, į kuriuos pro plyšius prasiskverbdavo vėjai. Luvras jai siejosi su liūdesiu, niūrumu, mirtimi. Nors karalienei būdavo primenama, kad pilis turi nemažai privalumų – joje galima atlaikyti apgultį, karališkąją valdžią apsaugoti nuo liaudies įniršio ar priešų armijos agresijos, bet ji nebuvo strategė ir iš šios kareiviškos kalbos nelabai ką suprato. 1644 metais su savo dviem sūnumis, būsimuoju Liudviku XIV ir Pilypu Orleaniečiu, ji persikelia į senąjį Rišeljė būstą, kuris dabar vadinamas Karališkaisiais rūmais.

Šie rūmai, gerokai pertvarkyti, tapo respublikiniais – šiandien pagrindiniame pastate įsikūrusi Valstybės taryba, o dešiniajame jų sparne glaudžiasi Kultūros ministerija. Karališkieji rūmai garsūs ir savo aplink sodą išsidėsčiusiomis galerijomis, kurios XVIII amžiuje buvo mėgstamiausia Paryžiečių pasivaikščiojimų vieta. Sodų gale esantis Karališkųjų rūmų teatras, pastatytas XVIII amžiaus pabaigoje, tebelaikomas vienu gražiausių Paryžiaus teatrų.

Bet grįžkime į Luvrą – juk keliaujame po XVI amžių – kuris yra svarbiausias šio periodo įvykių centras. Atsidurkime

kvadratiniame jo kieme ir stabtelkime prie Lesko sparno – šulinio žymės ant žemės rodo buvusią senojo tvirtovės donžono, kuris neužėmė nė ketvirčio dabartinio kiemo, vietą.

Vėliau Luvras tapo didžiausiu sostinės pastatu ir garsiausiu pasaulio muziejumi, turinčiu įspūdingiausią meno kolekciją... ir visa tai prasidėjo Pranciškaus I laikais. Šio karaliaus pradėti darbai užtruko ištisus tris šimtus metų ir buvo užbaigti tik Napoleono III laikais, XIX amžiuje!

H, K, HHH, HDB... kas užrašyta ant Luvro sienų?

Kiekvienas valdovas, prisidėjęs prie rūmų pagražinimo, paliko savo inicialus. „H“ raidės, kurias galime pamatyti ant rūmų fasado, yra Henriko II monograma. Pietiniame fasade pastebime tris Henriko III „H“ ir Henriko Burbono, tai yra Henriko IV „HDB“. Na, o „K“ reiškia karalių Karolį IX.

Dabartinis kvadratinis kiemas ir Siuli sparnas atsirado Liudviko III sumanymu. Čia matome šio karaliaus monogramą: dvigubą graikišką lambdą arba persipynusias „A“ ir „L“, simbolizuojančias Liudviką ir jo žmoną Oną Austrijietę. Galiausiai didįjį projektą sėkmingai užbaigė Liudvikas XIV, tad šiauriniame ir rytiniame rūmų sparnuose, besiribojančiuose su Kvadratiniu kiemu, galime išvysti šio karaliaus vardaženklius: karūnuotą „L“ arba raides „LB“, reiškiančias Liudviką Burboną.

Dabar apeikime rūmus, kuriais galime pasigėrėti šiandien.

Karalius Saulė troško, kad būtų pastatytas didingas, į miesto pusę nukreiptas įėjimas, kuris Paryžiečiams demonstruotų jo visagalybę ir išskirtinumą. 1671 metais architektui Klodui Pero (Šarlio Pero, *Pasakų* autoriaus, broliui) jis paveda pastatyti įspūdingą kolonadą priešais Šv. Germano Oseriečio bažnyčią. Tačiau ansamblis liks neužbaigtas... Tiesą sakant, Liudviko XIV akys nukrypsta į Versalį, ir jis liaujasi rūpinęsis Luvru. Teks palaukti 1811 metų, kad būtų užbaigti prieš pusantro šimtmečio pradėti darbai.

Eidami palei Seną, pamatysite ilgą, upei statmeną pastatą, kuris tarytum pratęsia rūmus – tai Mažoji galerija. Šią jungiamąją galeriją, pastatytą Karolio V apsauginių įtvirtinimų griovių vietoje, sumanė Katerina de Mediči, kad Luvrą sujungtų su Tiuilri rūmais, kuriuos buvo užsisakiusi. Mažoji galerija liūdnai pagarsėjo vadinamųjų religinių karų metais, ilgai manyta, kad Šv. Baltramiejaus naktį iš pirmojo aukšto balkono, išeinančio į Senos pusę, Karolis IX iš arkebūzos šaudė į protestantus. Tokia nuomonė klaidinga, nes 1572 metais ši galerija dar buvo neužbaigta. Šiandien pirmasis jos aukštas ir ypač stulbinančio grožio antrasis, tapęs Apolono galerija, iškalbingai byloja apie Didžiojo amžiaus* karališkųjų apartamentų prašmatnumą.

Didžioji galerija, kuri išilgai Senos tiesiasi į vakarų pusę, buvo užbaigta valdant Henrikui IV. Čia matome gerojo ka-

* Vadinamasis trijų Burbonų dinastijos karalių – Henriko IV, Liudviko XIII, Liudviko XIV – valdymo periodas.

raliaus monogramą: vieną „H“ ir dvi persipynusias „G“, reiškiančias Henriką ir Gabrielę d'Estrė. Liudviko XIII laikais čia buvo kaldinamos karališkosios monetos – garsusis auksinis luidoras. Antrajame jos aukšte Henrikas IV rengdavo lapių gaudynes, kad išmokytų savo sūnus medžioklės meno.

Tarp Karuselės vartų ir Floros paviljono iškilęs pastatas yra ankstesniojo rekonstrukcija, o senąjį sunaikino žemės nuošliauža. Galima pastebėti, kad Henriko „H“ čia pakeitė Napoleono III „N“. Greičiausiai šių grandiozinių statybų darbininkai nelabai mėgo imperatorių – įsižiūrėkite į mažutę Ledigero paviljono varpinę, kur „N“ raidė apversta, tarytum norėta nuversti ir imperatoriaus valdžią!

Pasukus už Floros paviljono kampo susidaro įspūdis, kad kažko trūksta – iš tiesų, Tiuilri rūmai, XVI amžiuje pastatyti Katerinai de Mediči, nepakilo iš pelenų. 1871 metais padegti komunarų, jie galėjo būti atstatyti ir reabilituoti, tačiau praėjus dvylikai metų juos galutinai nušlavė nuo žemės. Pirmosios imperijos laikais prie rūmų įėjimo pastatyta Karuselės arka yra vienintelis jų prisiminimas.

Dabar keliaukime į Napoleono kiemą, ten, kur šiandien stovi stiklinė piramidė. Į mus iš viršaus žvelgia įspūdinga didžiųjų, Prancūziją sukūrusių žmonių, statulų galerija. Už pastatus, kurie supa šį kiemą ir kurių tikslas atitaisyti lygiagretumo nebuvimą tarp statinių, einančių išilgai Rivoli gatvės ir Senos, turime būti dėkingi Napoleonui III. Užtat pačią Rivoli gatvę su jos dengtomis galerijomis, kurios XIX amžiuje taps tokia populiaria Paryžiečių pasivaikščiojimų vieta, sugalvojo

Pirmasis imperatorius. Taigi jam turėtume būti dėkingi ir už Luvro pastatus, einančius iki pat skliautuotų Roano praėjimų, kur, iš piramidės pusės, Napoleono I auksinės bitės mums primena šių darbų užsakovą. Iš gatvės pusės imperijos maršalai bejausmiu žvilgsniu stebi automobilių baletą, kurie rytų–vakarų kryptimis rieda šia didžiąja Paryžiaus sankryža. Tie patys automobiliai, norėdami išvažiuoti iš miesto, vėl bus priversti susitikti su maršalais, nes taip vadinasi jo pakraštyje esantys bulvarai*, kol galiausiai pasieks periferiją.

Nuo skliautuotų Roano praėjimų besirikiuojantys Rivoli gatvės pastatai siekia Napoleono III, didžiojo šio milžiniško statinio architekto, laikus. Statinys jau matęs ne vieną pasikeitusią santvarką, netgi Respublika paliko jame savo pėdsaką! Ir ant jo kaminų bei Marsano paviljono frizų galima pastebėti Trečiosios respublikos santrumpą „RF"**.

Apėję rūmus, pro stiklo piramidę keliaukime į muziejaus vidų. Respublikos muziejus atvėrė duris per Revoliuciją, 1793 metų lapkritį. Smarkiai praturtėjęs po Napoleono karinių kampanijų, jis ir toliau naudojosi žymių donatorių parama ir šiandien turi sukaupęs beveik tris šimtus penkiasdešimt tūkstančių eksponatų... per atidarymą jų tebūta šeši šimtai penkiasdešimt!

Žinoma, rūmų pavertimas muziejumi gerokai pakeitė pastato sales, tačiau vienai kitai visgi pavyko išvengti pokyčių. Apsiribojant XVI amžiumi, dėmesio vertas Henriko II paradinis

* *Boulevards des Maréchaux* (pranc.).

** *République française* (pranc.).

kambarys ir Henriko II laiptai, kurie iš Henriko II salės veda į Kariatidžių salę. Iš šios nuostabios vietos vis dar matoma galinė Šv. Liudviko koplyčios, prisiglaudusios prie vakarinės sienos, dukart storesnės už kitas, nes ji yra Pilypo Augusto Luvro palikimas, choro dalis. Kariatidžių salė buvo teismo salė, taigi joje stovėjo tribūna, kur per šventes ir priėmimus sėdėdavo karalius. Jo sostas kūpsojo tarp dviejų išdrožinėtų kolonų, po centrine arkada. Čia taip pat matome keturias kariatides, kurios siekia Renesanso laikų rūmų pradžią. Ak, jei jos galėtų prabilti, tiek daug mums papasakotų apie šį lūkesčių kupiną amžių...

*
* *

1527 metais Pranciškus I sugrįžta į Paryžių kaip nugalėtas ir pažemintas karalius. Jo karinė ekspedicija į Italiją prieš Karolį V virto tikra katastrofa. Patekęs į nelaisvę, valdovas turėjo sumokėti dviejų milijonų ekiu išpirką, kad po metų pagaliau būtų paleistas. Dalį sumos surinko Paryžiečiai – ir turtingi, ir vargšai. Taigi, norėdamas atsidėkoti savo ištikimiesiems pavaldiniams, karalius nusprendžia laikinai apsigyventi Luvre.

Galiausiai jo pralaimėjimas Italijoje pavirto pergale – jis grįžo į savo karalystę kaip Renesanso šviesos skleidėjas! Tikrai, iš Italijos jis parsigabena meno lobių ir naujų idėjų. Tai seniai pradėtos politikos tęsinys. Argi ne jis 1515 metais, iškovojęs pergalę prie Marinjano, namo pargrįžo su Leonardu da Vinčiu, kuris savo bagažuose vežėsi *Džokondą*?

Kaip naujųjų laikų simbolis, nugriaunamas senas masyvus Luvro donžonas. Nelieka Chlodvigo sargybos bokšto,

normandų tvirtovės, Paryžiaus grafo bokšto – trumpai tariant, tai viduramžių pabaiga... Prasidės kiti darbai, ir viduramžių tvirtovė palaipsniui transformuosis į Renesanso pilį. 1546 metais architektas Pjeras Lesko pastato pusę pietinio sparno iš vakarų pusės, statybos jau reiškia Renesanso pradžią Paryžiuje – trys fasado iškyšos, kolonos iš abiejų durų pusių, statulos ir langai su nuapvalintais ar trikampiais frontonais.

Galima sakyti, kad tai tarsi Pranciškaus I testamentas, juk jis gyvens vos metus ir jau nebeišvys pradėtų darbų pabaigos. Deja, meniniai pažadai, duoti Paryžiui sugrįžus iš Italijos, beveik prieš dvidešimtį metų, taip ir liko neįgyvendinti. Senos pakrantes karalius iškeitė į Luaros pakrantes. Jis įsakė pradėti brangiai atsieinančią Šamboro pilies statybą, taip pat perstatyti Blua ir Ambuazo pilis. Beje, prie Ambuazo Leonardas da Vinčis pragyveno iki pat mirties, o jo garsusis kūrinys *Džokonda* vėliau buvo pakabintas ant Fontenblo pilies, kuri greičiausiai buvo pamėgtoji karaliaus rezidencija, sienų.

Kaip *Džokonda* atsidūrė Luvre?

Po Pranciškaus I mirties portretas iškeliavo iš Fontenblo ir buvo pakabintas Luvre, tačiau vėliau Liudvikas XIV, norėdamas papuošti Karaliaus kabinetą, liepė jį pervežti į Versalį. 1798 metais „Džokonda“ vėl grįžo į muziejumi tapusį Luvrą. Tačiau neilgam, nes po dvejų metų pirmasis konsulas Bonapartas įsakė paveikslą perkelti į Žozefinos apartamentus Tiuilri rūmuose. Galiausiai, 1804 metais, jis vėl grąžino „Džokondą“ į Luvrą.

1911 metais Leonardo da Vinčio kūrinį pavogė italų darbininkas Vinčencas Perudžija, kuris troško perduoti kūrinį savo šaliai. Ištisus dvejus metus vagis slėpė drobę lagamine po lova mažame Paryžiaus kambarėlyje. Kartais jis atsidarydavo lagaminą, ir tuomet „Mona Liza" šypsojosi tik jam vienam.

Surastoji „Džokonda" grįžo į savo vietą Luvre. Tačiau keletą kartų buvo ją palikusi ir lankėsi Jungtinėse Amerikos Valstijose, Rusijoje bei Japonijoje, kur ja visi susižavėjo. Nuo 2005 metų garsusis paveikslas eksponuojamas Valstybių salėje, kuri buvo atnaujinta ir pertvarkyta tik dėl jo.

Renesansas, deja, tai ne tik menų ir architektūros suklestėjimas, tai ir religinio nepakantumo tamsa...

1534 metų spalio 18 dienos rytą nubudę Paryžiečiai ant miesto sienų aptinka lapelius labai iškalbingu pavadinimu: *Tikroji tiesa apie siaubingus, didžius ir nepakenčiamus popiežinių mišių piktnaudžiavimus...* „Visiškai neįmanoma, kad žmogus būtų paslėptas tešlos gabalėlyje", – rašo satyrinių lapelių autorius, sudarydamas aliuziją į ostiją ir eucharistiją, kurios tikinčiajam atstoja Kristaus kūną.

Tokių veiksmų ėmėsi kai kurie protestantai, nekantraujantys per Reformaciją atsiriboti nuo romėniškosios katalikybės. Toks atviras mišių ir dogmų puolimas sukelia skandalą ir pasipiktinimą, juo labiau kad nematoma ranka vieną lapelį išdrįso priklijuoti Ambuazo pilyje, visai šalia Pranciškaus I miegamojo! Atrodo, kad šie pasityčiojantys pamfletai verčia drebėti Dievą, karalių ir visą šalį.

Paryžiuje, tapusiame tankiausiai apgyvendintu Europos miestu, trys šimtai tūkstančių gyventojų gyvena Bažnyčios ir jos ritualų ritmu. Šioje beribio ir aklo tikėjimo atmosferoje protestantų bendruomenė, kuri, geriausiu atveju, vienija nuo dešimties iki penkiolikos tūkstančių sielų, iki šiol stengėsi per daug nekristi į akis. Šia lapelių istorija, pavadinta „pranešimų reikalu“, ant Reformacijos meta kraupų šešėlį, ir prasideda represijos.

Norėdamas griežtai pamokyti bei sustabdyti laisvamanybės plitimą, Pranciškus I liepia uždrausti spausdinimą ir įsako uždaryti knygynus. Kad bent jau liaudis negalėtų susirasti niekingų teiginių netikėlių kūriniuose!

O baisiausia, prasideda įnirtingas „eretikų“ persekiojimas. Dieviškojo teisingumo vardu teisiama, deginama, rengiamos nesibaigiančios procesijos... Juk procesija tebėra aukščiausia religinės ištikimybės išraiška! Per kiekvieną liturginę šventę, siekiant užkirsti kelią epidemijai, išvengti blogo derliaus, išprašyti šventojo pagalbos, išmaldauti stebuklą, numaldyti dangaus rūstybę, Paryžiaus gyventojai kviečiami prisidėti prie religinių kortežų, kurie traukia per miestą.

Kartais, kai virš sostinės pakimba pavojus, griebiamasi šv. Ženevjevos relikvijų. Sen Žermeno de Prė vienuoliai baltais gėlėmis nusagstytais abitais gatvėmis nešioja Paryžiaus globėjos relikvijas, tada mieste pasipila procesija po procesijos: einama atskiromis bažnyčiomis, eina municipaliniai pareigūnai, vieni pajudėję nuo Rotušės, kiti – nuo Teismo rūmų, seka paskui Dievo Motinos katedros vyskupą...

Tačiau po protestantų akibrokšto jau negalima rengti įprastų eitynių – reikia ko nors ypatingo, neįprasto, didingo!

1535 metų sausio 21 dieną Pranciškus I dalyvauja didžiulėje atpirkimo procesijoje, kuri po Paryžių nešioja švenčiausias sostinės relikvijas, paimtas iš Šventosios koplyčios: erškėčių vainiką, Kristaus kraujo lašą ir pieno lašą iš Nekaltosios Mergelės krūties. Kad būtų numaldyta dieviškoji rūstybė, Dievo Motinos katedros priebažnytyje sudeginami šeši protestantai. Įkvėptas šios tobulo tikėjimo atmosferos, karalius išrėžia viešą kalbą, kurioje pasmerkia Reformos klystkelius:

– Noriu, kad mano karalystėje nebūtų vietos tokiems paklydimams. Nepasigailėsiu nė vieno... Jei šituo susiteptų mano vaikai, pats pakelčiau prieš juos ranką.

Paryžiui, kaip ir visai Prancūzijai, gražusis Renesansas, propagavęs meną ir šlovinęs žmogaus kūrybą, tądien buvo palaidotas. Liko pagieža, neapykanta, įtarumas. Tolesnė įvykių eiga bus lėta, tačiau neatitaisoma...

1572 metų rugpjūčio 23 dienos, šeštadienio, vėlų vakarą karalius Karolis IX, Pranciškaus I anūkas, į Luvrą pasikviečia pirklių prevo ir įsako jam uždaryti visus Paryžiaus vartus, ištiesti grandines virš Senos, kad nepraplauktų nė vienas laivas, ir parengti patrankas prie miesto sankryžų. Sostinė protestantams virsta pelėkautais.

Sekmadienio rytą, švintant, Šv. Baltramiejaus dieną, kareivių pulkas patraukia prie rūmų, esančių ties Betizi ir Arbr Sek gatvių kampu, kur gyvena admirolas Gasparas de Kolinji. Šis žymus asmuo, Reformatų partijos lyderis, guli lovoje, nes prieš

dvi dienas buvo sužeistas arkebūzos, kai į jį mėginta pasikėsinti.

Katalikų kareiviai išlaužia būsto duris ir nužudo sargybinius, mėginusius užtverti jiems kelią. Tuo metu miegamajame buvęs admirolas supranta, kas dedasi, ir savo aplinkos žmonėms įsako bėgti. Jie puola pro langus, kariasi ant stogo, ir daugeliui iš tiesų pavyksta pasprukti. Kolinji lieka vienas su savo užpuolikais.

– Jaunuoli, gerbk mano žilą plauką ir senatvę, – sako šis penkiasdešimt trejų metų vyras į kambarį įsiveržusiam kareivai.

Admirolas daugiau nespėja ištarti nė žodžio – kardo smūgis jam perskelia galvą, per langą išmestas negyvas kūnas subliūkšta ant grindinio.

Ar būsimosios kartos prisimins admirolą de Kolinji?

Rūmus, kuriuose jis gyveno ir kur buvo nužudytas, nugriovė tiesiant Rivoli gatvę. Tačiau buvusią jų vietą primena ant Rivoli gatvės 144-ojo namo numerio užkabinta memorialinė lenta. 1811 metais Napoleonas reformatų apeigoms atidavė Oratuar šventyklą, esančią visai netoli šių rūmų – Rivoli gatvės 60-uoju numeriu pažymėtame pastate. 1889 metais prie šio protestantų kultui skirto pastato buvo pastatyta admirolo statula. Skulptoriaus Giustavo Kroko dešimties metrų aukščio kūrinys iš balto marmuro atsirado organizavus labdaringą nacionalinę rinkliavą, kurioje dalyvavo ir katalikai, ir protestantai, paakinti susitaikymo idėjų.

Nužudžius admirolą ima niūriai skambėti Šv. Germano Oseriečio bažnyčios varpas. Tai ženklas pradėti masines žudynes. Luvre didikai protestantai, beje, karaliaus svečiai, ištempiami iš lovų, nuginkluojami ir išvedami į kiemą. Čia šveicarų gvardija, padedama prancūzų, juos metodiškai vieną po kito nužudo alebardų dūriais. Kai kurie bando gelbėtis, bėga slėptis į galerijas, bet juos sučiumpa, ir rūmų salėse liejasi kraujas. Tuo metu tas pats Betizi gatvės rūmus užpuolęs pulkas, atlikęs savo darbą, patraukia į Sen Žermeno de Prė priemiestį, kur ruošiamas susidorojimas su kitais protestantais. Kad pasiektų kairįjį krantą, jam reikia kirsti Sitė salą ir praeiti pro Biusi vartus, tačiau karaliaus įsakymu vartai uždaryti. Ilgai ieškoma rakto, atidaroma, pagaliau praeinama... Saulė jau aukštai, ir protestantų vadai, įspėti vieno gyvulių pirklio, kuriam pavyko perplaukti upę, jau susirinkę Senos pakrantėje esančioje dirvonuojančioje žemėje, vadinamoje Prė o Kler. Jie pamato kareivius, kurie puola juos, žmonės supranta, kad kova beprasmė, mėgina gelbėtis bėgte arba raiti ant arklių. Gaudynės išsiskleidžia iki pat Monfor l'Amori, vieniems pavyksta pabėgti, kiti užkapojami kardais.

Paryžiuje, Nekaltųjų Vaikelių kapinėse, tą rytą netikėtai pražydęs gudobelės krūmas, daugelį metų buvęs sunykęs ir išdžiūvęs, palaikomas dievišku ženklu. Minios žmonių skuba pažiūrėti stebuklo – juk gležnas baltas žiedelis yra tikriausias įrodymas, kad Dievas šypsosi eretikų žudynėms!

Ir tada Paryžiaus liaudis pasineria į smurtą, ir kiekvienas pasirenka galabyti savą protestantą – vyrą, moterį ar vaiką. Kolinji lavonas, kurį suranda minia, iškastruojamas, paskui

mirkomas Senoje, kur tris dienas pūva, galop pakariamas Monfokono kartuvėse. Lavonai visur aplinkui plėšomi į gabalus ir bjaurojami, nes reikia parodyti, kad taip naikinami ne žmonės, o velnio apsėsti demonai, negyvi kūnai metami į upę, o Senos vandenys nusidažo krauju... Karalius neryžtingai mėgina nutraukti žudynes, nes jos tęsiasi jau daugelį dienų ir apima kitus karalystės miestus.

Kiek nekaltų žmonių tada žuvo Paryžiuje? Sunku pasakyti, tačiau istorikai dažniausiai nurodo tris tūkstančius aukų.

*
* *

Religinė įtampa tvyro dar daugelį metų, o kai paaiškėja, kad neturinčio įpėdinių Henriko III sostas po jo mirties gali atitekti protestantui Henrikui Navariečiui, katalikus apima įniršis. Šventoji lyga ir jos lyderis hercogas Anri de Gizas negali susitaikyti su tokia perspektyva ir mobilizuoja savo pajėgas. 1588 metų gegužės 12 dieną, anksti ryte, karalius, norėdamas užkirsti kelią sukilimui, į Paryžių įveda keturis tūkstančius šveicarų gvardiečių, kurie apsistoja Sen Deni priemiestyje. Jie užima strateginius sostinės punktus – Mažąjį ir Sen Mišelio tiltus, Naująjį turgų, Grevo aikštę, Nekaltųjų Vaikelių kapines ir apsupa Luvrą.

Karalius nori suimti ir nužudyti Šventosios lygos vadeivas, tačiau Paryžiaus gyventojai sukyla, kad apgintų katalikų vadus... Vadovaujami miestelėnų milicijos, kuri atstovauja šešiolikai Paryžiaus kvartalų, amatininkai, prekeiviai ir studentai griebiasi ginklų. Paryžiaus gatvėse kilnojasi alebardos,

arkebūzos, kardai, ietys ir dalgiai. Apie vidurdienį gyventojai užtveria pagrindines miesto arterijas, visur pristatę žemių ar žvyro pripiltų statinių... Šios kliūtys bus pavadintos barikadomis. Būriai, stovėję Nekaltųjų Vaikelių kapinėse, niekur negali pajudėti, kiti užblokuoti kairiajame krante, prasideda susišaudymas, nuo stogų mėtomos čerpės, ir štai jau užmušta koks penkiasdešimt šveicarų ir jų kūnai tyso gatvėse. Galop samdomi kareiviai, nelabai norintys, kad jiems dėl karaliaus perrėžtų pilvą, sudeda ginklus ir, puolę ant kelių prieš ginkluotą liaudį, meldžia pasigailėti.

– Nuostabioji Prancūzija! Pasigailėk!

– Tegyvuoja Gizas! – atsiliepia Paryžiečiai.

Mobero aikštėje vienas advokatas dar labiau įaudrina minią:

– Drąsiau, ponai, ir taip ilgai kentėjome. Suimkime ir užbarikaduokime tą nenaudėlį karalių Luvre!

Henrikui III nieko nebelieka, kaip tik šauktis katalikų partijos vado, kuris šią „barikadų dieną“ ramiai praleido jam priklausiančiuose Marė rūmuose. Apsivilkęs balto satino durtiniu, savo skiriamuoju ženklu, hercogas de Gizas dabar išeina iš namų, užvaldo Paryžių ir miesto Rotušėje išrikiuoja savo pulkus.

Rytojaus dieną karalius beveik be jokios palydos išeina iš Luvro, ir visi galvoja, kad jis, kaip kiekvieną dieną, ketina pasivaikščioti po sodus... Bet jis pasuka prie Tiuilri arklidžių, staiga šoka ant žirgo ir šuoliais nulekia Šartro kryptimi, kur tikisi rasiąs ištikimų žmonių.

Tvirtai nusprendęs atgauti valdžią, kitų metų gruodžio mėnesį Henrikas III įsako nužudyti hercogą de Gizą Blua mieste, suima Šventosios lygos narius ir ketina apgulti Paryžių, kad atimtų jį iš lygos šalininkų.

1589 metų liepos mėnesio pabaigoje Henrikas III ir jo pulkai jau stovi Sen Klu aukštumose. Paryžiuje kiekvienas kaip gali ruošiasi gynybai, nes gyventojai apimti didžiulės baimės – nėra jokių abejonių, kad su karaliumi atsidangins protestantai ir atkeršys už Šv. Baltramiejaus naktį.

Tačiau susirėmimo nebus. Rugpjūčio 1 dieną vienuolis fanatikas Žakas Klemanas suvaro peilį karaliui į pilvą.

– Šlykštusis vienuoli, tu mane nužudei! – surinka Henrikas III.

Tikrai, iš jo pilvo išvirsta garuojančios žarnos, nors valdovas numiršta tik po daugelio valandų.

Vieninteliu karūnos paveldėtoju pasirodo besąs protestantas Henrikas Navarietis, kuris gali pagaliau ištarti savo garsiąją frazę:

– Paryžius vertas mišių.

Jis atsiverčia į katalikybę ir sėda į sostą pasivadinęs Henriku IV.

*
* *

Amžius baigiasi santarve. 1598 metų balandžio 30 dieną Prancūzijos karalius pasirašo Nanto ediktą, kuris, nepaisant trūkumų, tampa protestantizmo pripažinimo aktu ir rimtu žingsniu į religinio kulto laisvę, padarydamas galą dešimtme-

čius trukusiam pilietiniam karui. Tądien Henrikas IV padovanojo Paryžiui ir visai Prancūzijai patį gražiausią šio amžiaus simbolį, kuris, nepaisant kruvinos nesantaikos ir kančių, siekė būti humaniškas ir nešti laisvę.

Deja... Praėjus dvylikai metų, 1610 metų gegužės 13 dieną, Henriko IV karieta pasuka į Arsenalo rūmus, kur lengvai persišaldęs ministras Siuli guli lovoje. Feronri gatvėje karieta patenka į grūstį – kelią užtvėrę šieno prikrautas vežimas ir vyno nešiko statinės. Kad atlaisvintų kelią, karaliaus liokajai palieka karietą be priežiūros... Katalikas fanatikas Fransua Ravajakas nusprendžia, kad išmušė jo valanda. Jam atrodo, kad girdėjo Dievo žodžius ir gavo užduotį priversti visus karalystės protestantus atsiversti į tikrąjį tikėjimą. Karališkoji karieta stovi priešais. Ravajakas įšoka į vidų ir du kartus smogia karaliui (karališki herbai, išgraviruoti ant šaligatvio, šiandien parodo karalžudystės vietą). Karalius netenka daug kraujo, jį skubiai nuveža į Luvrą, iškviečiamas chirurgas, bet jau per vėlu. Henrikas IV mirė tik spėjus jį įnešti į rūmus.

XVII amžius

INVALIDŲ RŪMAI

Didžiojo amžiaus kaina

Invalidų rūmų stotis kelia liūdnoką įspūdį. Ji veda mus į Didžiojo amžiaus prabangą ir didybę, bet tamsiais ir niūriais koridoriais. Nieko tokio, nes vos pakilę į viršų, atrandame spindesį ir plačias erdves, kurių Liudvikas XIV taip troško Paryžiui.

Šioje kairiojo kranto zonoje, gerokai nutolusioje nuo sostinės šerdies, kitados plytėjo dumblėtos ir pelkėtos žemės, priklaususios Sen Žermeno de Prė abatijai. Beje, Grenelės lygumos pavadinimas, kaip ir Varenės metro stoties, reiškia tą patį – vietovę, kurioje apstu laukinių triušių, medžioklės plotus, netinkamus žemdirbystei. Štai kodėl tokie didžiuliai laukai ilgą laiką buvo nedirbami.

Pats Liudvikas XIV Invalidų rūmų statybą šioje apleistoje vietoje vertino kaip „didžiąją karaliavimo idėją“. O jei kalba pasisuka apie didybę, tai Karaliumi Saule tikrai galime pasitikėti – jis apie tai puikiai nusimanė! Jis suprato, kad jo asmenybės kultas – tai ir Prancūzijos kultas, tad buvo pačių prabangiausių pastatų, turėjusių simbolizuoti jo paties šlovę, užsakovas.

1669 metais Žanas Batistas Kolberas, vyriausiasis karališkųjų statybų intendantas, ant popieriaus lapo brūkštelėjo keletą neužbaigtų idėjų, skirtų Paryžiaus miestui: „Tęsti visų planų įgyvendinimą – Triumfo arka – pergalėms žemėje, observatorija – pergalėms dausose – Didybė ir spindesys.“

Vis dėlto reikia pasakyti, kad abi karaliui skirtas triumfo arkas, iškilusias vietoje dvejų senųjų vartų, nugriautų vykdant miesto gražinimo ir karo įtvirtinimų, tapusių nebereikalingais, naikinimo programą, finansavo Paryžiaus municipalitetas. Sen Deni vartų arka buvo pastatyta pergalėms Flandrijoje pažymėti, o Sen Marteno, jau gerokai kuklesnė, Franš Komtė užkariavimui prisiminti.

Tačiau būtų neteisinga to laikmečio statybose, – inicijuotose municipaliteto ar karaliaus, – matyti vien pastatus, iškilusius sosto didybei pašlovinti. Buvo dedama daug pastangų, kad miestas taptų saugesnis, kad jame būtų maloniau gyventi.

XVII amžiaus Paryžiuje patys gražiausi didikų rūmai, spindintys meno ir architektūros rafinuotumu, stiebėsi šalia šlykščių trobesių, purvinų gatvelių, landynių, kur siautėjo skurdas, nusikaltimai ir ligos. Čia chaotiškai išsimėčiusios kūpsojo abejotinos ir sunkiai nusakomos statybos medinės lūšnos su pasvirusiais kaminais. Šiuose kvartaluose, kur viešpatavo elgetystė ir bjaurastis, vagių gaujos susikibdavo dėl kokio nors netyčia čia užklydusio miestelėno... Raudžių gauja su raudonais apsiaustais, Pilkių gauja, dėvinti pilkus drabužius, Plunksnių gauja su plačiomis plunksnuotomis kepurėmis – visos kėlė vargšams siaubą ir primetinėjo savo tvarką.

Paryžius kirbėte kirbėjo vandens nešikų statinių, paukštienos pardavėjų pintinių ir sunkių, grūdų prikrautų karučių,

užgriozdinančių gatveles. Kad praeitum, turėdavai laviruoti tarp fiakrų ir karietų, pilnų vežimaičių, į skerdyklą varomų jaučių, tad vargšas pėsčiasis bet kada galėjo būti partrenktas. Vienas menininkas, vardu Geraras, savo graviūroje pavaizdavo Paryžiaus gatvėse viešpatavusią betvarkę ir keliomis eilutėmis perteikė vaikštinėtoją tykančius pavojus:

Kai vaikščiosit Paryžiuje, labiau išverskite akis,
Ir pastatykite aukščiau ausis,
Nes jus apstumdys, apdaužys ir sužalos,
Jei neišgirsit didžiuliam šurmuly:
„Ei, pasitrauk iš kelio, gyvuly!“
Tada jau liksit be sveikos galvos.

Upės pakrantėse tęsėsi ilgalaikiai darbai, kad būtų sukurta tai, kas, kaip mums atrodo, priklauso Paryžiaus peizažui jau ištisą amžinybę – Senos krantinės. Ankstesniais amžiais jos nuolat pertvarkomos: ir Henrikas IV, ir Liudvikas III savo laikais sugebėjo sutramdyti upės krantus ties Luvru ir prie Grevo aikštės, nukloję juos tašytais akmenimis, kur jau buvo galima vaikštinėti per daug neišsipurvinus batų, be to, kas svarbiausia, akmenys sulaikydavo vandenį per potvynius.

Dešiniajame krante, tarp Grevo ir Mežisri krantinių, plytėjo ilga purios žemės juosta, kurią užeinantis lietus paversdavo purvyne – čia nuolat klimpdavo prie upės besileidžiantys vežimaičiai. 1664 metais, norėdamas padaryti galą šiai pasibjaurėtinai purvo balai, karalius liepė markizui de Ževrui įrengti krantinę tarp Dievo Motinos ir Mainų tiltų, kuri, beje,

šiandien tebevadinama jos įrengėjo vardu, o septintos metro linijos peronas Šatlė stotyje buvo pastatytas iš arkadų, kurios ją prilaikė. Pažiūrėkite į šį peroną Meri d'Ivri–Vilžuifo kryptimi – skliautai čia atrodo žemesni. Tai išlikę XVII amžiaus pamatai.

Praėjus vienuolikai metų po šios krantinės įrengimo, pakrančių ansamblį papildė dar viena krantinė, tarp Dievo Motinos ir Rotušės aikštės, kuriai suteikė tuometinio pirklių prevo Le Peltjė vardą (1868 metais abi krantinės bus viena su kita sujungtos ir pavadintos vienu – Ževro vardu). Kairiajame krante vyko panašūs darbai, ypač tiesiant Konti krantinę.

Liudvikas XIV inicijavo ir prižiūrėjo statybų darbus iš karališkos pareigos, tačiau be didelio entuziazmo. Tiesą sakant, jis nemėgo Paryžiaus. Niekad nejautė pasitikėjimo Paryžiečiais. Išties, ne šiaip sau karalius pagaliau nutolo nuo sostinės ir su visa vadovybe bei dvaru apsigyveno Versalyje. Jis pernelyg gerai prisiminė, kiek skaudžių pažeminimų teko patirti Paryžiuje vaikystės metais... Fronda tuomet vertė drebėti sostą, ir niekas nenorėjo tikėti, kad šis vienuolikos metų berniukas vieną dieną taps valdovu. Jo motina, Ona Austrijietė, karalystės regentė, tada nusprendė pabėgti iš grėsmingojo Paryžiaus...

1649 metų sausio penktos–šeštos naktį Paryžius šventė Epifaniją*. Nors gatvės šią šaltą žiemą buvo tuščios, bet languose

* Trijų karalių šventė.

degė šviesos, ir visur buvo džiaugsmingai švenčiama. Palė Ruajalyje puota truko iki vėlaus vakaro. Karalienė suvalgė tradicinio šventinio pyrago gabaliuką*, rado jame porcelianinį niekutį, jai buvo uždėta kartoninė karūna, ir visi linksmai juokėsi.

Šiek tiek po vidurnakčio valdovė pasitraukė į savo kabinetą, kaip paprastai pasiruošė miegui ir oficialiai atsigulė... Tačiau netrukus ji vėl atsikėlė ir pažadino abu sūnus. Paskui Ona Austrijietė, lydima Liudviko ir Pilypo, nusileido slaptais laiptais, praėjo pro žemas duris ir atsidūrė rūmų sode. Čia jau laukė trijų karietų ekipažas, kuris jaunąjį valdovą, jo brolį ir motiną turėjo nugabenti toli nuo Paryžiaus.

Naujiena apie šį skubotą išvykimą netruko pasklisti po dvarą ir sukėlė tikrą sumaištį, kadangi kiekvienam dvariškiui buvo įsakyta vykti paskui karalienę. Tą pačią naktį, tik jau po kelių valandų, ilgas herbais papuoštų karietų kortežas vežė per kaimus paskubomis apsirengusius vyrus, susitaršiusias moteris ir apsnūdusius vaikus.

Šios varginančios kelionės pabaigoje keliauninkai šerkšnu padengtame peizaže išvydo masyvią Sen Žermeno prie Lė pilį, tarytum niūrų laivą dantytais bokštais, staiga išnirusį nuo šalčio sustingusioje jūroje. Viduje karališkiesiems svečiams dar nieko nebuvo paruošta, nes paprastai žiemą visi baldai būdavo išnešami. Laukė tuščios, ledinės menės. Tik karaliui, jo broliui, karalienei ir Mazariniui pavyko rasti kuklias lovas, visi kiti turėjo gultis ant paprasčiausių šiaudų, numestų tiesiai ant žemės.

---

* *Galette des Rois* (pranc.).

Koridoriuose grūdosi sutrikusi ir bjauriai nusiteikusi minia, čia galėjai sutikti žymiausius karalystės didikus. Dvariškiai, vilkintys susilamdžiusiais drabužiais, susivėlę ir apimti nerimo, apraudojo prarastą Paryžietiškų būstų komfortą ir slapčiomis keitėsi paskutinėmis sostinės naujienomis. „Ten, – šnibždėjosi jie, – naujiena apie karaliaus šeimos pabėgimą visus tiesiog apstulbino." Nors dar vaikas, Jo Didenybė buvo kaip tėvas savo pavaldiniams, tautos globėjas, Dievo duotas valdovas, kurio buvimas garsiajame mieste jau savaime ramino ir kėlė pasitikėjimą. Jam išvykus įsiviešpatavo baimė, nežinomybės baimė, būsimų negandų baimė. Parlamentas, savo ruožtu, be perstojo ginčijosi, kokių veiksmų turėtų imtis. Pagaliau nusprendė į Sen Žermeną pasiųsti delegaciją, turėjusią maldauti regentę, kad karalius grįžtų į Paryžių. Tačiau kai šie ponai atvyko į pilį, karalienė griežtai atsisakė juos priimti, numojusi ranka ir į gerą toną, ir į galimas apkalbas.

Per tą laiką miesto Rotušė tapo sambūrių centru, kur nuolat rinkdavosi sukilę miestelėnai ir kilmingi frondiečiai! Salonai ūžė nuo pobūvių ir farandolų, susirinkusieji trypė griežiant smuikams, labiau ištroškę malonumų, o ne kovų. Vis dėlto reikėjo, kad Paryžiečiai kaip nors parodytų ir savo pyktį, tad į akmenines Bastilijos kalėjimo sienas jie nukreipė patranką ir šešis kartus iššovė, ne per daugiausia pakenkdami šiems masyviems įtvirtinimams. Įvykdę šį „žygdarbį", jie be didelio vargo užėmė tvirtovę. Norėdami atšvęsti šią svarbią pergalę, žavios damos ir garbingi ponai ėmė be gailesčio tuštinti kalėjimo rūsiuose sukauptus butelius.

Regentė rūstavo ant sostinės ištisus septynis mėnesius, paskui vėl sugrįžo į Palė Ruajalį.

Po dvejų metų Paryžius patyrė naują pažeminimą. 1651 metų vasario devintos–dešimtos naktį, didikai frondiečiai, besibaiminantys, kad Ona Austrijietė ir jos sūnus karalius vėl gali palikti sostinę, įsakė uždaryti miesto vartus ir sutelkė miestelėnų miliciją. Tą naktį niekas neįėjo ir neišėjo iš miesto, tačiau abejonė išliko gyva: ar karalienė ir karalius vis dar tarp rūmų sienų? Gal jie vėl paspruko? Norėdamas visus nuraminti, Gastonas Orleanietis, mažojo Liudviko dėdė, į Palė Ruajalį pasiuntė šveicarų gvardijos kapitoną, kad šis savo akimis pamatytų karalių...

Iš tikrųjų, valdovė buvo tvirtai nusprendusi palikti Paryžių, ji baiminosi Frondos sugrįžimo, liaudies sukilimo, minios siautulio. Nelaimei, šveicarų gvardiečio atsidanginimas jai sutrukdė išeiti iš rūmų. Vaikas-karalius, kuris jau buvo aprengtas ir apautas, turėjo skubiai gultis ir apsimesti giliai įmigęs, iki pat smakro užsidangstęs antklodėmis, kad nesimatytų drabužių... Lyg kokiame teatro vaidinime buvo atitrauktos lovos užuolaidos, ir šveicaras, puikiai suprasdamas, kokią svarbią pareigą atlieka, reikšmingai dirstelėjo į karališkąjį kambarį. Didžiam savo pasitenkinimui, jis išvydo jaunąjį monarchą... Bet šito neužteko – prie rūmų susibūrusi minia triukšmingai trypė ir taip pat reikalavo savo akimis pamatyti jaunąjį Liudviką XIV. Teko susitaikyti ir su tuo... Nebyli darbininkų, nešikų, skalbėjų vora nerimą keliančiais veidais tyliai slinko pro karališkąją lovą apžiūrinėdama tariamai miegantį vaiką. Keletas moterėlių persižegnojo prie šio berniuko auksinėmis garbanomis, šnibždėjo jam maldas, paskui grįžo atgal į gatvę, patenkintos ir nusiraminusios.

Tokį pažeminimą sunku užmiršti. Galiausiai pradedi geriau suprasti, kodėl Liudvikas XIV norėjo paversti Paryžių atviru miestu, pirmiausia siekdamas jį išgražinti, bet, svarbiausia, susilpninti. Kiemai ir bulvarai pakeitė įtvirtinimus, miestas tapo atviras...

Ar „bulvaras" yra grynai Paryžietiškas žodis?

1670 metais Liudvikas XIV įsakė nugriauti Karolio V įtvirtinimus, tapusius nebereikalingais, nes pasikeitė karinės gynybos strategija, be to, miesto kvartalai plėtėsi toli už senųjų sienų.

Dešiniajame krante įtvirtinimus pakeitė bulvaras, besitęsiantis nuo Bastilijos iki Madlenos, kur žmonės galėjo eiti pasivaikščioti.

Prancūzų kalbos žodis „bulvaras", apibūdinantis šią naujovę, atsiranda kaip tik tais laikais. Taigi jis grynai Paryžietiškas!

Nors, tiesą sakant, jo kilmė dviguba. Visų pirma, jis atsirado iš olandiškojo „bolewerk", kuris reiškia „fortifikaciją" (iš bol – „sija" ir voerk – „sutvirtinimas"). Taigi šis žodis reiškė sutvirtinimą. Vėliau, kai siena jau buvo nugriauta, čia atsirado vieta pasivaikščiojimams ir medžiais apsodinta alėja... Paryžiečiai jas vadino „boules vertes", „boulevert", paskui – „boulevard"**. Taip bulvaras tapo poilsio, pasivaikščiojimų, svajojimo vieta.*

* Žali rutuliai.

** Bulvaras.

Liudvikas XIV visą savo architektūrinę išmonę ir meninį entuziazmą atidavė Versaliui. Vis dėlto jis padarė vieną svarbią išimtį, norėdamas pagelbėti gausybei per jo didingus karo žygius sužeistų ar suluošintų kareivių... Liudvikas XIV puikiai suprato, kam turi dėkoti už visas pergales – vargšams pėstininkams, mobilizuotiems brangiai kainuojančioms jo kampanijoms. Taigi jis nusprendė jais pasirūpinti, tais visų mažiausiais, tais nematomais, o jo dėkingumas turėjo būti įkūnytas akmenyje... Jam pavyko. Dar ir šiandien iš tolo matai auksu švytintį kupolą, į penkių šimtų metrų aukštį iškilusį nuo plačios tuščios esplanados, sustingusio karo lauko, simbolizuojančio atgautos taikos ramybę – Invalidų rūmus.

Kai Liudvikas XIV, patogiai įsitaisęs savo karietoje, keliauja po Paryžių, kai važiuoja Naujuoju tiltu, ant kurio gausu poetų, vargetų, laikraščių pardavėjų ir lokių dresuotojų, jam suspaudžia širdį, matant visus tuos vienakojus, vienarankius, bekojus, vienakius, aklus – visus tuos luošius, kurie paliko savo sveikatą kovos lauke ir dabar priversti kęsti skurdų ir gėdingą elgetos gyvenimą.

Žmogiškąja prasme karalius šiek tiek sukrėstas. Politine prasme jis pasibaisėjęs. Iš tiesų, kita karinio medalio pusė arba išvirkščioji dekoracijų dalis pernelyg jau gerai matoma. Jis, taip mėgstantis kariauti, trokštų išsaugoti tik paradinio spindesio ir tikros drąsos vaizdus, norėtų užmiršti, kad po karinių konfliktų lieka į gabalus sukapoti žmonės, suluošinti kūnai,

sugriauti gyvenimai. Reikėtų kaip nors atitolinti šiuos invalidus nuo Paryžiaus centro, kaip galima geriau paslėpti, nes jie tarsi juodasis jo karaliavimo šešėlis, krintantis ant spindulingos karališkosios realybės.

Invalidų rūmams pagaliau parinkta vieta nuošalioje Grenelės lygumoje karaliui atrodo visai tinkama. Bent jau daugiau nebematys šių luošių! Nejaugi šio auksu spindinčio kupolo vienintelė paskirtis – paslėpti kenčiančiųjų pragarą?

1674 metais Liudvikas XIV išleidžia įsaką, kuriame nurodo ką tik užbaigtų statinių paskirtį: „Karališki rūmai, tokie didžiuliai ir erdvūs, kad juose būtų galima priimti ir apgyvendinti visus karininkus ir kareivius – ne tik suluošintus, bet ir senus bei paliegusius, ir kad būtų skiriamos reikiamos lėšos jų pragyvenimui bei priežiūrai."

Karalius turi pagrindo rūpintis luošiais, kadangi vienokiu ar kitokiu būdu karas vyksta tai vienose, tai kitose žemėse, kiekvieną dieną paruošdamas savąją klipatų porciją. Tų pačių metų rugpjūčio 11 dieną keturiasdešimt penki tūkstančiai jo armijos vyrų, vadovaujami princo Kondė, sumuša šešiasdešimt tūkstančių olandų ir ispanų, kuriems vadovauja Vilhelmas Oranietis. Šiame už penkiasdešimties kilometrų nuo Briuselio vykusiame mūšyje prie Monso, trukusiame ištisą dieną ir naktį, žuvo septyni tūkstančiai prancūzų. Tačiau valdovui susirūpinimą kelia ne mūšio lauke likę kūnai, o tie tūkstančiai gyvųjų, kurie sugrįžta į karalystę nutrauktomis rankomis ar kojomis, išdurtomis akimis.

Iš aštuonių grandiozinių projektų, pasiūlytų luošių rūmams statyti, karalius pasirinko tą, kurį pateikė Liberalis Briuanas,

architektas, jau suprojektavęs ir pastatęs Salpetrijero ligoninę. Invalidų rūmai skiriami kariškiams, o beveik tuo pačiu metu pastatyta Salpetrijero ligoninė atidaryta civiliams. Tai savotiška prieglauda, į kurią be jokios atrankos ar skrupulų sugrūdama apie keturiasdešimt tūkstančių valkatų, elgetų ir ligonių, kurie, karaliaus nuomone, kelia grėsmę gyventojų saugumui. Šiurpi praktika, deja, primenanti ir visai kitus laikus... Štai koks svarbiausias Liudviko XIV nuopelnas Paryžiui – išvalytas miestas, atsikratęs į priemiesčius išgrūstų vargetų ir luošių.

Invalidų rūmų planas paprastas, impozantiškas, logiškas: dešimties hektarų plote įrengtas didžiulis kiemas, apsuptas kitų, mažesnių, tiesių linijų pastatais, o pačiame viduryje – bažnyčia, skirta ir karaliui, ir luošiams.

1674 metų spalio mėnesį į savo naujuosius namus įžengia pirmieji išgyvenusieji po mūšių. Jaudinanti ceremonija – lauke mušami būgnai, o kohortą senų kareivių sutinka pats karalius, lydimas Fransua de Luvua, karo ministro. Suluošinti kareiviai nejaučia apmaudo: jie ploja Jo Didenybei, be abejo, jausdami palengvėjimą, kad dabar tikrai turės guolį ir pastogę.

Taip, guolį ir pastogę, bet tik jau ne ramybę... Nes Invalidų rūmų disciplina labai griežta – karinės pratybos visiems privalomos, vynas ir tabakas uždrausti, religinių mišių klausymas būtinas. Vargšai klipatos, net ir išėję į atsargą, priversti aklai paklusti nuožmiai armijos drausmei!

Kareiviai gyvena kambariuose plikomis sienomis po keturis ar po šešis, o karininkai – tik po du ar tris, ir jų kambariuose yra židinys. Rūmai buvo statomi tūkstančiui penkiems šimtams pensionato gyventojų, tačiau gan greitai juose jau buvo

apgyvendinta beveik šeši tūkstančiai neįgaliųjų, nors priėmimo sąlygos atrodė labai griežtos, o drausmė darėsi vis atšiauresnė.

Kai šiandien vaikštinėji po paradinį kiemą, iškart pasineri į tų karo suluošintų žmonių aplinką, nes visas ansamblis labai gerai išsilaikęs – laiptai su baliustradomis, sijos ir koridoriai tebėra tokie patys kaip ir XVII amžiaus pabaigoje. Šiame kieme esančio pastato pirmajame aukšte buvo neįgalių kareivių valgyklos, antrajame aukšte – miegamieji. Dabar anuometinių valgyklų patalpas užima Armijos muziejus, bet vis dar gali įsivaizduoti jų erdvias proporcijas ir pajusti bendrą atmosferą, kai peržiūri freskas, šlovinančias daugybę Liudviko XIV karinių pergalių.

Pakilęs į antrąjį aukštą, patenki į galeriją, kur daugybė durų veriasi į buvusius miegamuosius. Ten vedančios laiptų pakopos labai žemos ir primena, kad buvo skirtos suluošintiems žmonėms. Čia, viršuje, ant sienų gali pamatyti išraižytus vardus ir piešinius, taip pat aptikti daugybės nekaltų užsiėmimų, kuriais suluošinti kareiviai mėgino išblaškyti nuobodulį, pėdsakus. O dabar sukite šiaurės vakarų pusėn į Kesnua koridorių, kur už grenadieriaus statulos, virš dešinės pusės parapeto, pastebėsite nupieštą batą riestu kulnu, primenantį raudonų kulnų madą, kurios paisė Liudviko XIV didikai – tai Didžiojo amžiaus grafitis. Visai netoli, virš dešiniojo parapeto vakariniame koridoriuje, išvysite dar vieną panašų piešinį.

Pagrindinis įėjimas, administracinės patalpos ir komendanto būstas yra šiauriniame paviljone. Priešais šį įėjimą pastatytas medinis arklys. Tai tikrų tikriausias kankinimo įrankis, kurio

taip bijodavo pensionato gyventojai. Juk padarius mažiausią nusižengimą, menkiausią klaidelę, būdavo baudžiama, būdavo žeminama... Šis medinis arklys kažkuo primena gėdos stulpą, ant kurio pasodintas prasikaltėlis valandų valandas turėdavo kęsti savo draugužių patyčias ir lankytojų žvilgsnius. O jau lankytojų tikrai netrūko! Invalidų rūmai tampa mėgstama Paryžiečių pasivaikščiojimų vieta, čia einama ir paspoksoti į kitų nelaimę, ir pasiklausyti senų kareivių pasakojimų apie jų karo žygius ir žygdarbius. Žodžiu, Invalidų rūmai – tai tarsi visad atversta Istorijos knyga, ją gali bet kada sklaidyti. Štai jaunosios lankytojos užtraukia madingą to meto raudą...

Pasakyk mums, gražute,
Kurgi tavo vyrutis?
Jis Olandijoj
Olandų nevalioj...

Senieji kovotojai pradeda leistis į kalbas apie karą Olandijoje, apie tuos laikus, kai galėjai numirti plokščios šalies polderiuose arba gauti į skudurus nuo anglų, kurie su olandais buvo sudarę sąjungą, nes koalicijos tai susidarydavo, tai iširdavo, tai vėl būdavo sudaromos iš naujo.

– Mūšyje dalyvavo daugiau kaip aštuoniasdešimt olandų laivų ir šešiolika jų branderių*, grūste prigrūstų parako, – pasakoja bekojis jūrininkas. – Patrankų vamzdžiai kyšojo virš bortų, branderiuose esantys jūreiviai priplaukdavo prie laivų,

* Laivas, prikrautas sprogstamųjų medžiagų, skirtas sprogdinti priešo laivams.

padegdavo korpusus, o paskui, padegę savo laiviūkščius, pasprukdavo mažomis valtelėmis! Jūra tapdavo panaši į milžinišką gaisravietę, ir šiame pragariškame žaizdre laivai visiškai priartėdavo vienas prie kito, pyškėjo patrankos, lūžo stiebai...

Jei Invalidų rūmai jau gali atverti duris, jei juose, be prieglaudos bei ligoninės, veikia net manufaktūra mundurams siūti, vis dėlto trūksta dar vieno statinio, kuris turėtų harmoningai užbaigti ansamblį – Šv. Liudviko bažnyčios. Liberalis Briuanas, architektas, dvejoja ir atidėlioja, nepatenkintas savo projektu, kuris jam visą laiką atrodo netobulas. Luvua, karo ministrą, jau seniai tai erzina, tačiau jis palaukia dar dvejus metus. Galiausiai neapsikentęs pasiunčia žmogelį velniop, o į jo vietą paskiria vieną mokinių, dar neturintį nė trisdešimties – Žiulį Ardueną Mansarą.

Tiesą sakant, Briuanui sunkiai sekėsi spręsti ne tik architektūrinės estetikos, bet ir prerogatyvos bei išskirtinumo problemas: kaip toje pačioje religinio kulto vietoje suderinti karališkąją didybę ir liaudiškąją paskirtį? Kaip susieti ir tuo pat metu aiškiai atskirti Karalių Saulę ir nuolankius jo pavaldinius? Arduenas Mansaras suranda sprendimą. Pagal jo projektą, pastatą sudaro dvi dalys, sujungtos į vientisą architektūrinį ansamblį: navoje – luošiams skirta bažnyčia, o po kupolu – choras, įkūnijantis karališkąją koplyčią.

Luvua viską perima į savo rankas, statybai skiria vis daugiau lėšų, prižiūri vykstančius darbus. Beveik kiekvieną dieną ateina į statybų aikštelę, nervinasi, nes viskas juda pernelyg lėtai. Svarbi kiekviena detalė – reikia perdaryti freskas, patiesinti langelius, pataisyti akmenyje iškaltus karinius trofėjus, pridėti heraldinį simbolį...

– Skubėkite, jei norite, kad pamatyčiau užbaigtą soborą, – murma ministras architektui.

Deja, jis numiršta 1691 metais, gerokai anksčiau nei buvo visiškai užbaigtas šis įspūdingas statinys.

Kas Invalidų rūmuose primena Luvua?

Liudvikas XIV užima jam priderančią vietą – jis sėdi ant žirgo prie šiaurinėje pusėje esančio išorinio Invalidų rūmų fasado įėjimo. Nors jo veidas per Revoliuciją buvo nudaužytas plaktuku, Restauracijos laikais jį nepriekaištingai atkūrė.

Bet markizas de Luvua taip pat sugebėjo sumaniai įsiamžinti, paradiniame kieme palikęs savo pavardę, užšifruotą kaip rebusą. Pažiūrėkite į stogų frontonus, ant kurių vaizduojami karo šlovę simbolizuojantys trofėjai – ant rytinio fasado, iš dešinės, atsukus nugarą Napoleono statulai, jūsų dėmesį turėtų patraukti šeštasis frontonas, skaičiuojant nuo imperatoriaus... Čia apvalaus langelio puošybos ornamentikoje vaizduojamas vilkas, akylai stebintis kiemą! Tikriausiai supratot: „Vilkas mato.“ Štai kokiu būdu šaunusis markizas pasirašė po kūriniu, kuriam paskyrė didžiąją gyvenimo dalį.*

Ši statyba trunka daugiau kaip trisdešimt metų. Po Luvua mirties ja asmeniškai rūpinasi pats karalius. Pasitaiko, kad į

* „Le loup voit“ (pranc.) tariama Luvua.

rūmus jis atvyksta inkognito. Liepia kur nors atokiau sustabdyti karietą ir vos kelių dvariškių lydimas pėsčiomis nueina tuos keletą metrų, skiriančių jį nuo statybų aikštelės. Klausydamasis Ardueno Mansaro paaiškinimų, Jo Didenybė apžiūri kokią nors skulptūrą arba smailiąją arką.

Aukščiausias Paryžiaus soboras užbaigiamas tik 1706 metais, kai Karalius Saulė jau bedantis seniokas pageltusiu, dramblio kaulo spalvos veidu.

Tačiau galingo monarcho kitados duotas pažadas vykdomas: čia vis dar tebėra kareiviams skirta ligoninė, nors pensiono gyventojų skaičius nuo šešių tūkstančių sumažėjo beveik iki... šimto! Karaliaus Saulės sumanyti rūmai tebėra karinės šlovės simbolis, po savo spindesiu slepiantis slogią ir niūrią karo realybę, dėl tautos didybės paaukotų žmonių vargą ir skausmą.

....

Kaip Invalidų rūmuose atsirado Napoleonas?

Revoliucijos laikais tapusi pergalės šventove, bažnyčia dar ir šiandien tebėra iškilus memorialas armijai, kariams ir jų istorijai.

Napoleonas Invalidų rūmams visada jautė karišką pagarbą. Jis nuolat lankydavo luošius, tarp jų sienų rengė pirmąsias Garbės legiono ordino įteikimo ceremonijas, skyrė rūmams didžiulį biudžetą.

1840 metų gruodį iš Šv. Elenos salos pargabenti imperatoriaus palaikai buvo palaidoti Invalidų bažnyčioje. Visgi atrodo, kad karalius Liudvikas Pilypas ilgai negalėjo

apsispręsti, kur turėtų būti garsiojo kapo vieta. Po dvejus metus trukusių dvejonių Jo Didenybė pas architektą Luji Viskontį (jis yra ir Šv. Sulpicijaus fontano autorius) užsakė paminklą. Po soboru iškasė milžinišką duobę. Į ją paguldė imperatoriaus kūną, aprengtą žaliu pėstininkų gvardijos munduru.

Antkapis, sudėliotas iš purpurinio porfyro, imperatoriškojo akmens, blokų, užkeltas ant postamento iš žalio Vogėzų granito, papuoštas laurų vainiku ir užrašais, kurie įamžina Napoleono pergales. Kriptoje aplink jį išdėstyti kai kurių jo šeimos narių antkapiai, pavyzdžiui, Ereliuko, bei didžiųjų karo vadų, kurie tarnavo Prancūzijai, tokių kaip Vobanas, Turenas, Fošas, Žuenas ir Leklerkas. Išėję iš bažnyčios, vakarinėje pusėje, po medžiu, galbūt pastebėsite kuklų apleistą antkapį – tai ir yra tikrasis imperatoriaus antkapis, pargabentas iš Šv. Elenos salos!*

Napoleonas viešpatauja ir antrajame rūmų aukšte – jis puikiai matomas iš paradinio kiemo. 1833 metais Liudvikas Pilypas šią statulą užsakė skulptoriui Šarliui Emiliui Seurui. Iš pradžių ji buvo užkelta ant Vandomo kolonos, tačiau 1863 metais Napoleonas III įsakė ją nukelti ir pakeisti kita, didingesne, kuri vaizduoja imperatorių, apsisiautusį Cezario toga. Paminklas Napoleonui, kur jis stovi su trikampe kepure, ranką užsikišęs už liemenės, pirmiausia buvo pastatytas Kurbvua kryžkelėje. Žlugus Antrajai imperijai, šis bronzinis Napoleonas buvo įmestas į Seną. Taip

* Kalbama apie Napoleono sūnų, kuriam E. Rostanas paskyrė pjesę „Ereliukas“.

1870 metais statula išvengė prūsų suniokojimo, o 1871 metais – Komunos. 1876 metais ji buvo ištraukta ir trisdešimt penkerius metus visiškai užmiršta. 1911 metais monumentas pagaliau atrado savo vietą Invalidų rūmuose.

. . . .

XVIII amžius

BASTILIJA

Priemiesčių įniršis

Atrodo, kad Bastilijos metro stotyje padaryta viskas, kad primintų Revoliucijos dienas ir užlietų nostalgija šiek tiek įkaušusio Paryžiečio širdį – spalvinga freska vaizduoja keletą svarbiausių istorinių tautos momentų, tad senoviniuose piešiniuose matome kadaise čia stovėjusią tvirtovę. Svarbiausia, penktos metro linijos perone galime pastebėti pageltusius akmenis... tai Bastilijos sienos pamatai! Jie buvo surasti 1905 metais, kai kasė metropoliteno tunelį. Be to, kildami laiptais šios stoties išėjimo link, esančio prie Burdono bulvaro kampo, pamatysime kitą tvirtovės sienos fragmentą.

Visa laimė, kad dar liko šie kuklūs istoriniai reliktai, nes užkopę laiptais į lauką, nerasime nieko, kas mums galėtų priminti Didžiąją revoliuciją. Šiandien Bastilija asocijuojasi su opera! Šis sunkių formų bunkeris iš stiklo ir plokščių, pernelyg anksti pasenęs, savo nuvargusiu masyvu užgriozdina visą aikštę. Pastatytas dviem šimtosioms Bastilijos paėmimo metinėms, jis vis labiau yra, ir net neprireiks revoliucijos, nes pastatas sugrius savaime.

Jei norime aptikti keletą praeities pėdsakų, neverta ieškoti aplink operą ar nukreipti akis į Bastilijos *Genijų*, paauksuotą sustingusios laisvės simbolį, užkeltą ant žalios kolonos. Geriau keliauti prie Henriko IV bulvaro ir Sen Antuano gatvės kampo ir apžiūrėti grindinį – parudavusios plytos tiksliai nurodo senovinės tvirtovės vietą. Ant aikštėje stovinčio, trečiuoju numeriu pažymėto daugiaaukščio fasado pakabintas planas mums primena jos masyvią konstrukciją. Prie Senos esantis Arsenalo uostas vis dar primena gynybinį įtvirtinimų griovį, nes kai kurie senieji jo akmenys yra karinio statinio liekanos. Pagaliau Henriko IV bulvaro gale, vis einant Senos link, rasime Laisvės bokšto, – vieno iš aštuonių Bastilijos bokštų, – pamatus, atkastus statant metro ir dabar matomus Anri Gali skvere.

Grįžkime į Bastiliją, kuri nė nelaukė 1789 metų, kad taptų liaudies neapykantos, miestelėnų pasipriešinimo ir princų ambicijų prieš karaliaus absoliutizmą katalizatoriumi. Kaip prisimenate, jau 1413 metais Paryžiečiai buvo sukilę ir užėmę tvirtovę.

Vėliau, 1652 metais, kai princai dalyvavo Frondoje ir mėgino pasiglemžti iš jaunojo Liudviko XIV valdžią, Bastilija vėl minima Istorijoje. Liepos 2 dieną princas de Kondė, aristokratų sukilimo vadas, armijos priešakyje įžengė į Paryžių. Jau auštant prie Sen Antuano vartų įvyko nuožmus susirėmimas. Didžiojo Kondė pulkai pakliuvo į galingą karališkosios infanterijos ugnį, ir gatvė buvo nuklota lavonais. Visur poškėjo muškietos, namai liepsnojo. Netrukus rojalistų būriai, Frondos kareiviai ir miestelėnai pradėjo įnirtingai grumtis vyras

prieš vyrą. Liudvika Marija Orleanietė, Didžioji Panelė, karaliaus pusseserė, atvyko į Bastiliją, jai atvėrė vartus, atidavė pagarbą. Ji užkopė į bokštus vedančiais laiptais ir pro žiūroną apžiūrėjo apylinkes.

Tolumoje, maždaug prie Banjolė, pastebėjo saulėje spindinčius mėlynai raudonus karališkosios armijos mundurus. Panelė davė įsakymą, ir sunkios Bastilijos patrankos buvo nukreiptos į kaimo pusę – iš jų netrukus pasipylė ugnis. Kurtinantis triukšmas sudrebino citadelės sienas, aukšti dantyti bokštai akimirkai pasislėpė aitriuose dūmuose, sviediniai švilpė ir krito ant karališkųjų divizijų, bemat nušluodami visą raitelių eilę. Bastilijos pabūklai, šaudantys į karaliaus vyrus, padarė didžiulį poveikį – apstulbę Liudvikui XIV ištikimi maršalai staiga atsisakė puolimo. Taip Paryžius trumpam atsidūrė sukilusių princų rankose...

Taigi gerokai anksčiau iki mums žinomos liepos 14-osios Bastilija jau buvo tapusi simboliu, kurį būtina paimti arba sunaikinti. Niekas gerai nežinojo, kas ten dedasi, tačiau tvirtovė įkūnijo savivalę, tad žmonės bijojo ten pakliūti.

Su kaliniais, kurių niekad nebūdavo daugiau kaip keturiasdešimt, o kartais ir gerokai mažiau, iš esmės elgtasi pagarbiai. Tikrai! Juk čia dažniausiai kalėdavo jauni aristokratai, neleistinai nutraukę tremtį ir galėję naudotis gana palankiomis kalėjimo režimo sąlygomis: didesniam gyvenimo patogumui jie atsiveždavo nuosavus baldus, rengdavo priėmimus ir kartais net gaudavo leidimą dieną išeiti iš kalėjimo, o nakčiai privalėdavo sugrįžti.

Volteras, kaip valdžiai nepatikusio pamfleto autorius, 1717 metais čia praleido vienuolika mėnesių. Išėjęs į laisvę, iš Pilypo Orleaniečio, karalystės regento, jis gavo tūkstančio ekiu pensiją...

– Dėkoju Jūsų Karališkajai Didenybei už rūpinimąsi mano mityba, bet prašau daugiau nesirūpinti mano pastoge, – pareiškė jis.

Tačiau anaiptol ne su visais būdavo taip gerai elgiamasi. Archyvai byloja ir apie šiurpius nusikaltimus. „Siunčiu jums tokį „F“. Tai labai bjaurus subjektas. Palaikykite kokią savaitę, paskui atsikratykite“, – 1760 metais rašė Antuanas de Sartinas, policijos viršininkas, Bastilijos komendantui Bernarui de Lonė. Ant to paties lapo kruopštusis komendantas pažymėjo: „Priimti vadinamąjį „F“ ir, praėjus nustatytam laikui, paklausti pono de Sartino, kokiu vardu jis turėtų būti palaidotas.“

Tankiai apgyvendintame Sen Antuano priemiestyje panašios represijos buvo nujaučiamos, spėjamos, įsivaizduojamos. Šiose gatvelėse, ant kurių krito aukštų pilkų kalėjimo sienų šešėlis, gyveno daugybė amatininkų, bet kada pasiruošusių pademonstruoti savo nepasitenkinimą.

Nors tvirtovės jau seniai nebėra, vis dar galima pasivaikščioti po Sen Antuano priemiestį, užklysti į galinius kiemelius, kur vis dar klesti rankų darbas, kur galima įtraukti lako ir poliruotos medienos, apdirbamos pagal senas amatininkystės tradicijas, kvapo... Užsukite į Damua kiemą, esantį už aikštės 2-ojo namo, ir išvysite šioms vietoms būdingą pasažą. Namas ties Šarantono gatvės kampu taip pat kelia jaudinančius prisiminimus apie šį triukšmingą kvartalą – čia per 1848 metų

revoliuciją stovėjo milžiniška barikada, užtvėrusi įėjimą į priemiestį.

Suprantama, viskas labai greitai keičiasi, ir senus baldų fabrikus pakeitė madingi restoranai, nes XXI amžiaus pradžioje kvartalas tapo labai populiarus! Tik dabar į senų ir kreivokų daugiaaukščių butus su apnuogintomis sijomis keliasi jau nebe darbininkai, o jauni *bobo**, kuriems autentiška miesto aplinka asocijuojasi su menu gyventi.

***

XVIII amžiuje Sen Antuano priemiestis ne toks panašus į kitus priemiesčius. Liudviko XIV laikais čia daugiausia telkiasi neturtingi amatininkai, kurie turi teisę laisvai dirbti, nepriklausydami jokiam profesiniam susivienijimui. Dailidės, staliai, batsiuviai, šaltkalviai, kepurininkai gyvena vieni šalia kitų, o jų krautuvėlės, kur įsikūrusios ir dirbtuvės, atkartoja vingrią priemiesčio keliukų geografiją ir užgriozdina dalį Roketės, Šaronės, Šarantono gatvių grindinio.

Visą mielą dieną kvartalas ūžia nuo valstiečių iš priemiesčių, tampančių vežimaičius ir asilus, pardavinėjančių kiaušinius, pieną, daržoves ir vaisius iš savo ūkių, moterų, laikančių užkandines prie krantinių ir čia po atviru dangumi prekiaujančių maistu, spiečių pamokslautojų, kurių aštraus liežuvio ir vulgarumo bijomasi... Šie vargo prispausti gyventojai, kuriantys kasdienį priemiesčio vaizdą, nors ir atsidanginę iš kitur,

* Bohemiškieji buržua (sutrump.).

menkiausia proga gali užsiplieksti pykčiu! Tik jie po dar vienos epidemijos, prasto derliaus ar papildomo mokesčio gali nuvesti amatininkus pavojingu protestų ir maišto keliu.

1789 metų balandžio 27 dieną priemiestis virte verda. Nesutarimai kilo dėl žmogaus, vardu Žanas Batistas Revejonas, popierinių tapetų manufaktūros, užimančios didžiules patalpas Montrejo gatvėje, savininko. Prieš keletą dienų Revejonas, iš esmės gana gerai besielgiantis su savo trimis šimtais penkiasdešimčia darbininkų, Paryžiaus miestui pateikė krūvą pasiūlymų, kaip kovoti su skurdu. Šis lyg iš dangaus nukritęs ekonomistas manosi viską žinąs apie tautų likimą ir varguolių dalią, tad jo programa turinti pakeisti visuomenę! Geraširdis Revejonas, greičiau utopistas nei išmintingas ir greičiau trenktas nei apšviestasis, pasiūlo panaikinti mokestį už įvežamas į miestą prekes, taigi produktus parduoti mažesne kaina. Atrodytų, kad tai puiki mintis, bet jis taip pat siūlo sumažinti užmokesčius, juk dabar viskas kainuos pigiau! Darbininkas, kuris per dieną uždirba dvidešimt su, po Revejono reformos turėtų pasitenkinti penkiolika...

Įniršis prieš „badą nešantį Revejoną“ pirmiausia prasiveržia Sen Marselio priemiestyje, kairiajame krante.

– Mirtis turčiams! – šūkauja minia, traukianti į Grevo aikštę.

Priešais Rotušę padegama skudurinė pamėklė – liepsnoja paties Revejono iškamša! Eisena traukia toliau, į Sen Antuano priemiestį. Naktį trims šimtams mobilizuotų gvardiečių dar pavyksta palaikyti tvarką, tačiau vos išaušus Sen Marselio odininkai ir Sen Antuano amatininkai staiga pasirodo Montrejo gatvėje. Revejonas su visa šeima jau seniai paspruκęs, tačiau ta-

petų fabrikas stropiai nuniokojamas, kiekviena patalpa apiplėšiama, iš rūsio išvagiami visi čia laikyti puikaus vyno buteliai.

Galop, po daugelio valandų, gvardija atsipeikėja, ji sulaukė pastiprinimo ir dabar mėgina nublokšti plėšikautojus. Maištininkai nuo stogų mėto akmenis, įvyksta susišaudymas... Netrukus gvardiečiai suskaičiuoja dvylika žuvusių saviškių, o sukilėliai – beveik šimtą. Surengiama procesija, ir kritusių darbininkų kūnai nešiojami po visą priemiestį, tarp raudų girdisi raginimai sukilti. Niekas dar nežino, tačiau pasaulis jau pasikeitė – prasidėjo revoliucija, ir žmonės išgyveno pačią kruviniausią jos dieną, nors ateityje dar laukia išties šiurpūs įvykiai.

Dar ir šiandien priešais Sen Antuano Priemiesčio gatvės 184-ąjį namą galima pamatyti nedidelį XVII amžiaus pradžios fontaną. Esantis maždaug toje vietoje, kur stovėjo Revejono manufaktūra, jis buvo pačiame „sukilusių emocijų“ centre, jei vartosime Senojo režimo kalbą. Šį kartą emocijos nusinešė daugiau kaip šimtą aukų.

Ateinančiomis savaitėmis iš septinto Bastilijos bokšto aukšto, kuriame yra uždarytas, markizas de Sadas kviečia liaudį sukilti... Įkalintas palaidu gyvenimu kaltinančios uošvės iniciatyva, kai gavo „antspauduotą laišką“*, dieviškasis markizas rašo *Šimtą dvidešimt Sodomos dienų*, kuriose atskleidžia visas savo neramios sielos begėdystes. Kai pavargsta vedžioti plunksną, stveriasi ilgo baltos geležies vamzdžio,

* Į voką įdėtas įsakymas suimti arba ištremti su karaliaus parašu bei anspaudu.

kurio viename gale yra piltuvėlio formos įtaisas – nedidukė nešiojama šiukšliadėžė, su kuria patogu mesti atliekas žemyn, į griovį. Šį įrankį Sadas naudoja kaip garsiakalbį ir skundžiasi priemiesčio miniai...

– Bastilijos kalinius žudo, juos naikina! Gerieji žmonės, gelbėkit!

Šių desperatiškų klyksmų praeiviai klausosi labai rimtai, virpėdami iš baimės, miestiečiai įsivaizduoja visus tuos siaubus, kurie vyksta už storųjų sienų... Nors iš tikrųjų brangusis markizas kalėjime gyvena gan prašmatniai: jis patogiai įsikūręs, jam paskirtos net dvi vienutės, kur stovi baldai ir asmeninė biblioteka, jis taip gerai maitinamas, kad netgi užsiaugina solidų pilvuką.

Kas gi ta Bastilija?

Rytinėje miesto pusėje, kad būtų apsaugoti Sen Antuano vartai, 1370 metais pastatė „bastiliją", tai yra bastioną. Šis vartų sutvirtinimas rytuose buvo ne tik simetriškas Luvro tvirtovės tęsinys, bet ir Karolio V, kuris paprastai apsistodavo Sen Polio rūmuose, prieglobstis. „Sen Antuano bastilija" turėjo aštuonis beveik trijų metrų storio sienomis tarpusavyje sujungtus bokštus. Visą bastioną supo dvidešimt penkių metrų pločio ir aštuonių metrų gylio griovys.

XVII amžiuje, kai Bastilija jau seniausiai buvo praradusi savo karinę reikšmę, kardinolas de Rišeljė ten įrengė kalėjimą, kuriame turėjo būti uždaromi ar sunaikinami

valdžios priešai. Kad įkalintų Bastilijoje, nereikėjo jokio teismo! Užtekdavo vien anspauduoto laiško, kuriame būdavo karaliaus įsakymas.

1788 metais Ševaljė de Pužė, karaliaus leitenantas Bastilijoje, jau buvo numatęs tvirtovės uždarymą ir galvojo apie sutaupytus šimtą keturiasdešimt tūkstančių livrų, kuriais turėtų praturtėti karališkasis iždas. Iš tiesų, personalo išlaikymui karalius išleisdavo labai nemažas sumas, nes reikėjo mokėti atlyginimus komendantui, karininkams, gydytojui, nuodėmklausiui... Tikrai įspūdingas personalas įkalintiesiems, kurių skaičius kiekvienais metais mažėjo: 1774 metais jų buvo devyniolika, 1789 metų pradžioje – devyni, o po keleto mėnesių – tik septyni.

Ankstų 1789 metų liepos 14 dienos rytą Bastilijos paėmimas prasideda... Invalidų rūmuose! Praėjus maždaug trims mėnesiams po Revejono manufaktūros užpuolimo liaudies įniršis nenuslūgo, ir Sen Antuano priemiestyje vis dar plevena parako tvaikas. Tikri arba pramanyti gandai sklando gatvėse. Kalbama, kad rengiamas sąmokslas, bet prieš ką jis nukreiptas? Prieš kokį žmogų? Pasakojama, jog Paryžiaus apylinkėse telkiami pulkai, kad būtų atkurta tvarka, kad derlius labai prastas ir gresia badas.

Liepos 14-osios išvakarėse apiplėšiamos duonos kepyklos, mobilizuojama miestelėnų milicija, paskui visą naktį aidi pavojaus varpas. Gyventojai nori apsiginti nuo samdytų kareivių, kurie ruošiasi įžengti į miestą, ir štai jau keletas darbininkų kala

ietis, tačiau to maža, reikia ir šaunamųjų ginklų. Ar ne nuo jų lūžte lūžta Invalidų rūmų arsenalas? Nagi, greičiau į rūmus! Išlaužiamos durys, minia pagrobia trisdešimt du tūkstančius šautuvų ir keletą senų patrankų, bet trūksta šaudmenų...

– Parako yra Bastilijoje! – sušunka kažkas.

– Į Bastiliją! Į Bastiliją!

Lyg atslūgstančios bangos, Paryžiečiai palieka Invalidų rūmus ir žygiuodami per tiltus traukia į dešinįjį krantą, prie grėsmingos tvirtovės. Imti Bastiliją? Niekas apie tai negalvoja, bet reikia pagrobti šovinių atsargas ir aprūpinti sviediniais patrankas.

Kai markizas de Lonė, tvirtovės komendantas, išvysta šią žmonių jūrą, jis nepameta galvos ir išlieka nepajudinamas – jis nenusileis ir neatiduos savo arsenalo. Pasirodo miesto Rotušės pasiųsta delegacija, ji reikalauja šaudmenų miestelėnų milicijai. Markizas labai mandagiai priima aukštus municipaliteto pareigūnus, netgi pakviečia kartu papietauti, idant laimėtų laiko, nes tikisi karališkosios armijos paramos. Tikrai malonus susitikimas, bet tai nieko neduoda – Lonė ir toliau atsisakinėja, nors pažada nešaudyti į maištininkus, jei jie nemėgins veržtis į tvirtovę. Antroji, paskui trečioji delegacija taip pat nieko nepeša.

Pusę dviejų aplink Bastiliją susitelkusi minia darosi vis neramesnė ir grėsmingesnė. Komendantas žino, kad nėra pasiruošęs atlaikyti apgultį – išdidžiąją tvirtovę gina tik aštuoniasdešimt du seni ir luoši kareiviai, kuriems vadovauja trys dešimtys šveicarų gvardiečių.

Vis dėlto jėga privalo išlikti įstatymo pusėje, ir Lonė, šis nepalenkiamas vyras įdubusiais skruostais ir užsispyrėlio kakta,

vargšas pėstininkas, kuriam likimas lėmė atsidurti padėtyje, kurios jis visiškai nepajėgus kontroliuoti, įsako šaudyti į minią, kai būrys įtūžusių smarkuolių griebia už pakeliamojo tilto grandinių... Koks šimtas užpuolikų sukniumba ant grindinio.

Po pietų du nedideli būriai sargybinių, paskirtų palaikyti tvarką sostinėje, pereina į kitą pusę ir prisijungia prie maištininkų. Šie užgrūdinti kariai atsiveža penkias patrankas, dar šį rytą paimtas Invalidų rūmuose, ir apšaudo vartus... Kyla gaisras. To visiškai pakanka, kad senuosius kareivas, kuriems pavesta ginti citadelę, apimtų panika. Labai greitai kareiviai priverčia griežtąjį Lonė iškelti baltą kapituliacijos vėliavą. Nuleidžiamas pakeliamasis tiltas, ir minia įsiveržia į Bastiliją. Apimta euforinio džiaugsmo, ji išlaisvina kalinius, visgi gerokai nustebusi, kad jų tik septyni. Septyni nelaimingieji, visiškai nepanašūs, kaip tikėtasi, į kovotojus už laisvę – tai tik smulkūs sukčiai ir apgailėtini klastotojai, tačiau simbolinis išvadavimas įvyksta... Laisvė triumfuoja!

Markizas de Lonė iš pradžių valkiojamas gatvėmis, paskui kažkoks virėjo padėjėjas peiliu jam nurėžia galvą. Ji kaipmat užmaunama ant ieties ir tampoma po visą priemiestį. Makabriškas ritualas įkūnija jaučiamą neapykantą bei pagiežą ir padaro tai, kas nepataisoma. Dabar kelio atgal jau nebėra...

Versalyje Liudviką XVI naktį pažadina hercogas de Larošfuko Ljankuras, ir abu persimeta keliais žodžiais, vertais Sašos Gitri scenarijaus.

– Sire, Bastilija paimta, komendantas nužudytas, jo galvą nešioja užmautą ant ieties.

– Juk tai maištas?

– Ne, Sire, tai revoliucija.

Praėjus dar vienai dienai, liepos 16-ąją, Bastiliją įsakoma nugriauti. Pasamdomi aštuoni šimtai darbininkų už dvidešimt penkis su per dieną, kad būtų nugriauta tai, kas visada simbolizavo „tironijos bastioną“. Iš didesnės dalies tvirtovės akmenų bus pastatytas Santarvės tiltas, keletas kitų taps heroizmą simbolizuojančiais suvenyrais... Vienas apsukrus amatininkas, pavarde Palua, jiems suteiks tvirtovės formą ir pardavinės visose šalies provincijose.

....

Ar nenorėtumėte aplankyti paskutiniojo Bastilijos karcerio?

Vyrauja visuotinė nuomonė, ir kiekvienas su tuo sutiks, kad be kelių metro stotyje matomų pamatinių akmenų iš Bastilijos nieko nebelikę... Ką gi, tai netiesa! Dar egzistuoja kamera, vienas iš šiurpių karcerių, buvusių tvirtovės požemiuose, kur karališkoji valdžia laikydavo kitaip mąstančius ar beviltiškus užsispyrėlius.

Kažkurią dieną, kai netoli Bastilijos aikštės šnekučiavausi su draugu, vienas kvartalo bistro savininkas mane atpažino. Jis, kaip ir aš, aistringai domėjosi Paryžiaus istorija ir man atskleidė, kad jam priklausančio Bastilijos bokšto bistro rūsys iš tikrųjų yra senovinė vienutė, stebuklingai išvengusi revoliucinio įniršio. Kai patikrinau savininko žodžius, paaiškėjo, kad tai tiesa. Viskas atitinka: ir vieta, ir sienų forma. Apimtas visiškai suprantamo jaudulio nuskubėjau į šią Istorija persmelktą vietą. Stovėdamas tarp sukrautų butelių, akimirksnį pamaniau girdįs įkalintųjų Bastilijoje šauksmus ir liepos 14-osios patrankų gausmą.

Šiandien šį bistro pakeitė kažkoks korėjietiškų kepsnių baras, tačiau Henriko IV bulvaro 47-ajame name esantis rūsys vis dar pavydžiai saugo savąsias paslaptis.

Praėjus metams po Bastilijos paėmimo, 1790 metų liepos 14 dieną, norėdamas paminėti šią sukaktį ir sutaikyti visus patriotus, Paryžiaus Nacionalinės gvardijos vadas Lafajetas Marso lauke surengia Federacijos šventę. Šešiasdešimt tūkstančių deputatų, atvykusių iš aštuoniasdešimt trijų departamentų, iškilmingai švenčia visų prancūzų vienybę, o karalius Liudvikas XVI, užkeltas ant Tėvynės altoriaus, visiems Paryžiečiams, užsiropštusiems ant aplinkinių šlaitų, prisiekinėja ištikimybę tautai.

1880 metais, kai reikėjo išsirinkti respublikinę datą nacionalinei šventei, visi norėjo prisiminti 1790 metų liepos 14-ąją, ramybės ir susitaikymo dieną, o ne 1789 metų liepos 14-ąją, kai vyko pilietinis karas, susirėmimai, smurtavimas.

*
**

Nugriovus tvirtovę, šios vietos istoriją ženklina nepavykę mėginimai ir praleistos progos, bent jau architektūros prasme. 1792 metų birželio 16 dieną įstatymų leidžiamoji Asamblėja paskelbia, kad buvusios tvirtovės vietoje bus įrengta aikštė, kurios viduryje stovės kolona su Laisvės statula. Po mėnesio įmūrytas pirmasis akmuo, tačiau netrukus projektas sustabdomas dėl estetinių nesutarimų. Kitais metais atsisakytos kolonos

vietoje norima įrengti fontaną, turintį simbolizuoti gamtos žavesį.

1810 metais Napoleonas taip pat pageidauja čia įrengti fontaną, bet milžiniško dydžio, nulietą iš patrankų, atimtų iš sukilusių ispanų, bronzos... Keista, bet šis monumentas turi vaizduoti dvidešimt keturių metrų aukščio dramblį, iš kurio straublio trykšta vanduo!

Pastatomas pjedestalas, paskui natūralaus dydžio gipsinis maketas, sukurtas 1813 metais... Po Imperijos žlugimo ši impozantiška figūra, be abejo, pati neskoningiausia ir netinkamiausia, kokią tik kada matė Paryžius, taip ir lieka stovėti metų metus. Gipsas po truputį nubyra, tačiau senas sargas dar tebegyvena vienoje iš gyvūno letenų. *Vargdienių* autorius Viktoras Hugo čia apgyvendins Gavrošą, Paryžiaus barikadų berniūkštį.

Laimei, 1846 metais dramblio karkasas nugriaunamas. Tada iš gigantiško žinduolio griuvėsių išsiveržia tiršti pulkai žiurkių, kurios daugelį savaičių kamuoja visą Sen Antuano priemiestį.

1833 metais karalius Liudvikas Pilypas paskelbia, kad aikštės centre bus pastatyta kolona didvyrių garbei, kurie krito Trijų Šlovingų dienų – 1830 metų liepos 27, 28 ir 29 – metu, kai karalius Karolis X buvo nuverstas nuo sosto, o jo valdymą pakeitė konstitucinė monarchija. Penkiasdešimt keturių metrų aukščio monumentas iškilmingai atidengiamas 1840 metų balandžio 28 dieną. Ant žalios kolonos viršaus besipuikuojantis „Genijus“ įprasmina 1792 metais deputatų išsakytus lūkesčius – jis vaizduoja „Laisvę, kuri nuskrieja, sutraukiojusi grandines ir pasėjusi šviesą“.

Patrankų šūviais, lekiančiais nuo Monmartro aukštumų, 1871 metų Komuna mėgina sunaikinti šią koloną, kuri šiems kraštutiniams respublikonams simbolizuoja valdovo ir jo tautos sąjungą. Kolona lieka stovėti, Respublika – taip pat.

Ką surastume po kolona?

Istorija kartais iškrečia keistų pokštų. Tarp penkių šimtų keturių 1830 metų Revoliucijos kankinių, palaidotų po kolona, įsimaišę keliolika Egipto mumijų, kurioms jau daugiau kaip du ar trys tūkstančiai metų! Jos buvo parvežtos Bonaparto iš karo kampanijos Egipte ir užkastos netoli Nacionalinės bibliotekos esančiame parke prie Rišeljė gatvės, toje pačioje vietoje, kur po įsimintinų liepos įvykių buvo palaidoti revoliucionieriai. Kai Revoliucijos didvyrius nuspręsta palaidoti po kolona, niekas nepagalvojo apie atranką, ir per daug nesigilinus, išvežė visus kūnus. Taigi visai gali būti, kad šiandien po Bastilijos aikšte, prie Sen Marteno kanalo, kuris teka po šia aikšte, ilsisi keletas faraonų. Nejaugi Ozirio, Egipto mirusiųjų dievo, valtis pasirinko šį kelią, kuris Seną sujungia su Urko kanalu, kad ir princus, ir darbininkus nuplukdytų į mirusiųjų karalystę?

XIX amžius

RESPUBLIKA

Penkių veiksmų pjesė su teatriniais efektais

Iš Respublikos metro stoties atsiduri priešais sunkiasvorę Ponios Respublikos statulą. Ant jos galvos frigiška kepuraitė, rankoje – alyvmedžio šakelė, prie šono – Žmogaus teisių deklaracija. Savo bronziniu žvilgsniu ji stebi gyventojų demonstracijas, kurių didinga emblema pati tapo daugiau kaip prieš amžių. Apkaišyta juodomis ir raudonomis vėliavomis ar nukabinėta transparantais su socialiniais šūkiais, ji visada palaiko savo vaikų kovą. Prie jos kojų, ant akmeninio pjedestalo, sėdi trys dorybės, įkūnijančios Respublikos devizą: Laisvė laiko fakelą, Lygybė – trispalvę vėliavą, Brolybė – gausybės ragą.

Šis monumentas, tapęs neatsiejamu Paryžiečių politinio gyvenimo atributu, čia buvo pastatytas 1884 metų liepos 14 dieną ir pasaulietine dievybės forma išreiškė dar visai jaunos Trečiosios respublikos apoteozę. Respublika čia atrodo kaip tikra nugalėtoja, tačiau ji, be jokios abejonės, šiek tiek sudreba, prisiminusi visus tuos pavojus, kurie jai grėsė... Juk prisiminimas apie Komuną ne toks jau ir tolimas, prie jo galima prisiliesti Korderi gatvės 14-ajame name – kaip tik čia

1871 metų vasario 16 dieną Tarptautinė darbininkų asociacija įsakė pradėti Paryžiaus sukilimą.

Ankstesniais laikais Respublikos aikštė vadinosi Šato d'O*. Tai buvo didžiulė kryžkelė, plytėjusi Tamplio bulvaro pradžioje. Po Revoliucijos dvi didžiulės Paryžiaus mugės – Sen Lorano dešiniajame krante ir Sen Žermeno kairiajame krante – uždarytos. Kaip tik tada Tamplio bulvaras tapo mėgstama pramogų ir spektaklių vieta. Juo labiau kad steigiant teatrą jau nereikėjo valdžios leidimo... Didžiajame bulvaro žiede, tapusiame pasilinksminimų centru, vienas po kito atidaryti teatrai. Čia lankėsi pati įvairiausia publika – ir aristokratai iš vakarinių kvartalų, ir darbininkai iš rytinių.

*Bulių*** (taip tuomet vadino bulvarus) epicentras buvo tarp Sen Deni bei Sen Marteno triumfo arkų ir senosios Angulemo gatvės, dabartinės Žano Pjero Tembo gatvės, o perimetras nusitęsė net iki Žiemos cirko.

Šis epicentras buvo tarytum siena tarp vakarų ir rytų. Juk kiti *buliai* – ir tie, kurie tęsėsi link Bastilijos, ir tie, kurie ėjo link Madlenos aikštės, – neatrodė tinkama vieta pasilinksminimams. Aristokratai ir buržua bijojo atsidurti nutolusiuose liaudies ir visokių padugnių Paryžiaus kvartaluose. Darbininkai, savo ruožtu, nedrįso kišti nosies į prašmatnųjį Paryžių, pernelyg primenantį Senąjį režimą. Visi taip puikiai jautė šią dviejų pasaulių atskirtį, kad kartą, iš vakarinės pusės ateinantis Alfredas de Miusė, nukreipęs žvilgsnį į kitą bulvaro galą, pareiškė: „Čia prasideda Indija."

---

* *Château d'Eau* (pranc.) – „vandentiekio bokštas".

** Žodžio „bulvaras" sutrumpinimas.

Šato d'O sankryžą supo daugiabučiai, o jos centre stovėjo inžinieriaus Pjero Simono Žiraro įrengtas fontanas, suteikęs pavadinimą aikštei ir į ją vedusiai gatvei. Visiškai suprantama, kad kaip tik Tamplio bulvaru, visokiausių pramogų centru, ėjo pirmoji arkliais tempiamų omnibusų linija, atidaryta 1828 metais maršrutu Bastilija–Madlena.

Fontanas, pasidaręs pernelyg mažas pertvarkytai aikštei, buvo išardytas ir 1867 metais pervežtas į Viletę, kad čia iš jo galėtų atsigerti į skerdyklas varomi galvijai. Šiek tiek pakeistas, šiandien jis stovi Viletės parke ir vadinasi Nubijos liūtų fontanu.

1830 metais teatrinė Paryžiaus panorama pateikia kunkuliuojančio ir kūrybingo gyvenimo vaizdą. Šis iliuzijų pasaulis turi savo centrą – Tamplio bulvarą, gyvybingą, bruzdantį ir madingą. Gyventojai šią bulvaro arteriją juokais perkrikštijo Nusikaltimų bulvaru, nes kiekvieną vakarą daugelyje aplinkinių teatrų vis ką nors užbadydavo, nunuodydavo ar pasmaugdavo vieninteliam publikos džiaugsmui. Iš maždaug penkiolikos teatrų, įsikūrusių bulvare, *Ambigiu*, *Port Sen Marten*, *Istorik*, *Sirk Olimpik* atrodė kaip tikri banginiai, nes juose buvo daugiau kaip trys tūkstančiai krėslų, o kiti buvo mažesni, tarkim, *Fiunambul* ar *Delasman Komik*, ir galėjo pasiūlyti tik penkis šimtus vietų.

Prie kasos langelių vadinamieji lojikai bandydavo prisivilioti klientus, šūkaliodami programas ir anonsuodami melodramos premjerą. Atėjus vakarui, po medžiais, kurie šiek tiek

uždengia pastatus, išsirikiuoja eilės. Perkami bilietai į tą ar kitą salę. Netrukus sutemsta, užsidega kavinių šviesos, ten visi laukia spektaklio pradžios. Tarp teatrų įsispraudusiose mažutėse krautuvėlėse pardavinėjami vafliai, kokoso riešutai, duona su prieskoniais, pyragėliai su obuoliais ar ledai už du su. Įvairiaspalviai prekeivių žibintai meta ant grindinio savo virpančią ir rusvoką šviesą, ir karštligiškai brazdinami varpeliai akimirkai užgožia pašaipius tauškalių balsus. Paskui bulvaras staiga ištuštėja, prisipildo teatrai. Nusikaltimų bulvaras vėl atgims tik per pertrauką.

Salėje pakyla uždanga. Publika triukšminga, jei tik kas, pradeda švilpti. Kai nepatinka kokia nors scena, nedvejodama užsipuola aktorių.

Neabejotina bulvaro žvaigždė – Frederikas Lemetras, aktorius, nuo 1823 metų triumfavęs *Ambigiu Komik* teatro spektaklyje *Adrė užeiga*, niūrioje melodramoje su muzika ir baletu, kurią aktorius sugebėjo ironiškai interpretuoti. Šią pjesę, per pirmuosius vaidinimus patyrusią visišką nesėkmę, aktorius, grėsmingo balso milžinas, savaip perkeitė, savo personažą, banditą Roberą Makero, paversdamas komišku geraširdžiu žudiku.

– Jei užmušinėji skundikus ir žandarus, tai dar nereiškia, kad neturi jausmų! – piktinasi jis griaudžiant aplodismentams salėje.

1841 metais Frederikas Lemetras, be jokių abejonių, yra didžiausia Nusikaltimų bulvaro žvaigždė tarp aktorių vyrų. Na, o tarp moterų karaliauja aktorė Klarisa Mirua. Atrodo, kad jie abu tiesiog sukurti vienas kitam, visgi... Klarisa trium-

fuoja dramoje *Dievo malonė*, spektaklis primena vodevilį, taip mėgstamą *Gėtė** teatro, taip pat esančio šiame bulvare, žiūrovų. Kiekvieną vakarą tas pats vyras užima tą patį krėslą pirmojoje parterio eilėje. Kiekvieną vakarą jis laukia panelės Klarisos pasirodymo scenoje, kad su trenksmu numestų ant žemės savo lazdą. Kiekvieną vakarą pasipiktinę žiūrovai nukreipia žvilgsnius į nevėkšlą ir atpažįsta Frederiką Lemetrą, kuris sėdi abejingai sučiauptomis lūpomis po juodais ūsiukais. Vieną vakarą lazda netrinkteli. Klarisa ir Frederikas pagaliau užmezgė meilės ryšį, kuris tęsis trylika metų.

Jų meilė galiausiai baigsis pagal scenarijų, tikrai vertą šių dviejų melodramos žvaigždžių. Pametusi savo garsųjį meilužį, Klarisa galiausiai panoro pas jį grįžti, tačiau nesėkmingai. Tuomet, apsvaigusi nuo skausmo ir pavydo, į aktoriaus taurę įpylė didžiulę dozę opijaus – nuodų, kurie tais laikais buvę labai populiarūs. Nužudyti iš meilės nepavyko, aktorius liko gyvas ir netgi atleido buvusiai mylimajai, tačiau kategoriškai atsisakė kada nors su ja matytis.

*
* *

1848 metais teatrinio bulvaro pasaulis, atrodęs linksmas ir nerūpestingas, užsiliepsnojo kaip ir visas Paryžius. Štai jau beveik aštuoniolika metų, kaip Liudvikas Pilypas valdo prancūzus. Per tą laiką monarchija išgyveno nuosmukį, nugrimzdo į ekonominius sunkumus ir skandalus. Viskas, lyg tyčia,

---

* Linksmybė.

atsigręžia prieš karalių: ir prastas javų derlius, ir šešiasdešimčia procentų šoktelėjusi duonos kaina, ir, – paskutinis štrichas jau ir taip niūriam griūvančios karalystės paveikslui, – kažkokia iš Airijos užnešta augalų liga, sunaikinusi visą bulvių derlių. Paryžius bijo bado.

Į skurdą nugrimzdę žemės savininkai, biržos nustekenti pramoninkai, intelektualai, puoselėjantys respublikoniškas svajas, ir nostalgijos kupini bonapartistai – visi piktinasi egzistuojančia rinkimų sistema, kuri tik nedidelei mažumai suteikia teisę būti išrinktai į parlamentą. Vienišas ir užsispyręs, Liudvikas Pilypas atsisako keisti balsavimo tvarką.

Daugiau kaip dvidešimties asmenų susirinkimai uždraudžiami. Nesvarbu, įstatymas apeinamas, dabar rengiami nebe mitingai, o banketai! Vyriausybė negali uždrausti šių susibūrimų, o jų metu, po labai jau kuklių vaišių priedanga, be paliovos griaudi revoliucingos kalbos.

Vienas didžiausių tokių banketų Paryžiuje surengiamas 1848 metų vasario 22 dieną. Eisena, kurioje dalyvauja studentai, darbininkai ir amatininkai, turi pajudėti iš Santarvės aikštės ir žygiuoti iki pat Eliziejaus Laukų prospekto galo, kur ir numatytos vaišės su ritualinėmis kalbomis. Čia rytai susitiks su vakarais. Iš pat ryto į Paryžiaus gatves pasipila minios žmonių, policijai ir armijai net užgniaužia kvapą...

Visgi diena praeina palyginti ramiai, tačiau kitą vakarą, giedodami *Marselietę*, sukilėliai patraukia prie Užsienio reikalų ministerijos, tuomet įsikūrusios Kapucinų bulvare. Minia prisiartina prie pastatą saugančių kareivių, pulko vyrai netrukus apsupami, o kažkoks barzdotas impozantiškas vadeiva,

lyg ginklu švytuodamas degančiu fakelu, jau ruošiasi trenkti vienam karininkui. Tą akimirką naktyje nuaidi šūvis, fakelas sumirguliuoja, krinta ir nusirita ant grindinio. Kyla panika. Kareiviai pyškina į visas puses... Šešiolika užmuštų. Jų kūnai suguldomi į vežimą, vežiojami po Paryžių, paskui šį makabrišką ekipažą slenka niūri minia:

– Atkeršysim! Už ginklų!

Sostas jau prarastas. Vasario 24 dieną miestą užgriūva ledinis lietus. Visi didieji bulvarai užtverti barikadomis, žmonės spiečiasi aplink paskubomis susikurtus lauželius. Veltui mėginama apsisaugoti nuo šalčio, nuo šitos dulksnos, kuri smelkiasi pro drabužius, šito pilko ir slegiančio dangaus – niūrios jau nugalėjusios revoliucijos dekoracijos.

Užsidaręs Tiuilri rūmuose, Liudvikas Pilypas ieško nusiraminimo kreipdamasis į keletą savo generolų. Jis maldauja:

– Nejaugi neįmanoma apsiginti?

Niekas nedrįsta atsakyti monarchui. Šis viską supranta. Sunkiai sėdasi už rašomojo stalo, kad pasirašytų aktą, kuriuo atsisako sosto.

Įkuriama respublika. Laikinoji vyriausybė nurodo teatrams tęsti spektaklius, kad Paryžiečių gyvenimas kuo greičiau sugrįžtų į normalias vėžes.

Tačiau veiksmas vyksta ne tik scenoje. Pačiame respublikos kūrimosi įkarštyje labai madingi tampa klubai (tais laikais buvo tariama *kliubai*). Visuose Paryžiaus kvartaluose kaunasi tarpusavyje arba broliaujasi anarchistai, socialistai ir *babuvistai**, žarstydamiesi ilgomis antiburžuazinėmis diatribėmis.

* G. Babeufo doktrinos apie lygybę išpažinėjai.

Kažkurį vakarą viename iš svarbiausių, taip pat ir radikaliausių klubų, kuriam vadovavo baisusis Ogiustas Blanki, konspiratorius profesionalas, ir kurio nariai rinkdavosi didžiojoje Konservatorijos salėje, pranešėjai ilgai aiškina, kaip buržuazija siurbia liaudies prakaitą. Viskas atrodo panašu į spektaklį, galiausiai Eženas Labišas, jaunas vodevilių autorius, pakyla į tribūną. Atsistojęs priešais stalą, uždengtą žaliu kilimu, už kurio, trispalvės ir nepamainomojo šūkio „Laisvė, Lygybė, Brolybė“ fone, sėdi rūstūs prezidiumo nariai, jis kreipiasi į parteryje sėdinčius darbininkus ir išdrožia tokią kalbą:

– Piliečiai, per atsitiktinumą gimiau, bet tikrai nesu dėl to kaltas, toje gėdingoje kastoje, kuri čia be paliovos koneveikiama. Visgi manau, kad šiek tiek perdedama teigiant, kad ji su didžiuliu pasimėgavimu bei pasitenkinimu siurbia mūsų proletariato brolių prakaitą. Leiskite man pateikti pavyzdį iš savo asmeninio gyvenimo, kuris, tikiuosi, pakeis jūsų nuomonę. Piliečiai, jei mylite teisingumą, tai ne mažiau branginate ir tiesą. Gyvenu bute penktame aukšte, ir visai neseniai užsiprašiau, kad man atneštų malkų. Dorybingas pilietis, kuris už sutartą atlygį teikėsi užkopti į mano penktąjį aukštą, kad atneštų pliauskas, atrodė labai sukaitęs, vyriško apsisprendimo kupinu jo veidu žliaugte žliaugė prakaitas; nepabijokime pasakyti, kad jis visas buvo pasruvęs prakaitu. Taigi aš jo paragavau, šito prakaito, ir turiu pasakyti, kad jo skonis kaip reikiant šlykštus!

Nepasitenkinimo murmesiai palydi paskutiniuosius šio burleskiško pareiškimo žodžius. Kai Labišas, išdidus ir patenkintas, lėtai leidžiasi laiptais nuo estrados, keletas įtūžusių

klausytojų pripuola prie šio kandaus reakcionieriaus ir paleidžia į darbą kumščius – tuoj jam parodys, kaip šaipytis. Laimei, salėje yra rašytojas Maksimas diu Kampas. Jis įsikiša ir vargais negalais išveda iš salės savo kolegą bemaž sveiką ir gyvą.

Po kelių mėnesių, 1848 metų gruodį, princo Liudviko Napoleono išrinkimas respublikos prezidentu nuramina aistras. Įsikūręs Eliziejaus rūmuose, naujasis vykdomosios valdžios vadovas nenuvilia tų, kurie trokšta pilietinės taikos: jis uždraudžia klubus ir remiasi armija, kad sukliudytų kilti maištams.

Princui suteiktas ketverių metų neatnaujinamas mandatas. Tačiau jis įvykdo perversmą ir taip išsilaiko valdžioje. 1851 metų gruodžio 3 dienos rytą Paryžiečiai gatvėse pamato naktį išklijuotus plakatus, pasirašytus Liudviko Napoleono, kuriais jis kreipiasi į liaudį: „Jei manimi pasitikite, suteikite galimybę įvykdyti didžiąją misiją, kurią man patikėjote..."

Šia galimybe princas jau spėjo pasinaudoti: armija užima sostinę, asamblėja paleista, dalis deputatų suimta. Viskas įvyksta taip greitai, kad niekas nespėja nė susivokti.

Tik rytojaus dieną miestas nusipurto stingulį – pastatoma daugiau kaip septyniasdešimt barikadų. Armija iškart duoda atkirtį, paskleisdama terorą... Bulvaruose girti kareiviai, išgąsdinti grėsmingos minios, pradeda šaudyti. Per nenutrūkstamą dešimties minučių atsitiktinį šaudymą kulkos sminga į nepaklusniuosius ir praeivius, vaikus ir senukus. Negyvi kūnai drykso ant žemės, šliaužioja sužeistieji, staugia minia... Žuvo du šimtai penkiolika žmonių. Užteko kelių akimirkų, kad šiame Paryžiaus kvartale įsiviešpatautų siaubas, kuris, lyg jūros bangos, nusiris per visą Prancūziją.

Praeina metai. Tapęs imperatoriumi, Napoleonas III, anksčiau buvęs Respublikos prezidentas, tvirtai nusprendžia pertvarkyti Paryžių. Jis nori paversti sostinę moderniu, erdviu, švariu miestu, išnaikinti skurdo zonas bei nusikaltėlių landynes, kurios bet kada gali tapti revoliucijos židiniais. Jam talkins baronas Eženas Hausmanas, Senos prefektas. Nutiesęs plačius bulvarus, jis kartu apsunkino barikadų statybą ir palengvino imperatoriškųjų pulkų judėjimą prasidėjus sukilimui.

Imperatoriui, puoselėjančiam tvarkos ir drausmės idėjas, Nusikaltimų bulvaras kelia nerimą. Jis nori sunaikinti ten viešpataujančią amžino bruzdesio ir sujudimo atmosferą. Bulvaras nušluojamas nuo žemės. 1854 metais Napoleonas III jo vietoje liepia pastatyti princo Eugenijaus kareivines. Šiandien čia įsikūrusios Verino kareivinės, taip pavadintos pulkininko leitenanto, sušaudyto Vokietijoje per Antrąjį pasaulinį karą, garbei.

Barono Hausmano kastuvų smūgiai miestą paverčia milžiniška statybų aikštele. Ilgainiui Paryžius tampa sostine plačiomis gatvėmis. Išleistu dekretu nurodoma praplėsti miesto ribas iki pat įtvirtinimų – prijungiamas Otejis, Pasi, Monmartras, Belvilis, ir Paryžiuje jau priskaičiuojama dvidešimt apygardų. Šato d'O aikštė, kuri dar nesivadina Respublikos aikšte, 1862 metais praplatinama. Per šiuos pertvarkos darbus nugriaunami beveik visi Nusikaltimų bulvare veikę teatrai.

Patys svarbiausieji, nesusitaikydami su išnykimu, persikelia kitur. *Teatr istorik* tampa *Šatlė* teatru, *Sirk olimpik – Teatr de Vil*, taip pat esančiu Šatlė aikštėje. *Gėtė* persikelia į Papeno

gatvę ir virsta *Gėtė Lyrik**. *Foli dramatik* atsiduria Renė Bulanžė gatvėje, o 1930 metais virsta kino teatru. Tik *Ambigiu* išsaugomas, bet 1966 metais ir jis išnyksta, užleisdamas vietą bankui... Leidimą jį nugriauti pasirašė pats Andrė Malro!

Jei pasivaikščiotumėme Nusikaltimų bulvaru?

Visų pirma, mums likęs 1945 metais Marselio Karnė sukurtas filmas „Rojaus vaikai", tikras šedevras, realistiškai ir poetiškai atkuriantis Nusikaltimų bulvarą, jo aktorius, publiką, sutenerius...

Bet galime rasti dar tikroviškesnių pėdsakų. Tamplio Bulvaro 41-ajame name esantis „Dežazė" teatras, pastatytas 1851 metais, stebuklingai išvengė barono Hausmano griovimo darbų. Ne kartą keitusį pavadinimą teatrą – „Foli Majer", „Foli Konsertant", „Foli Nuvel" – 1859 metais nusiperka Viržini Dežazė, garsi to meto aktorė. 1939 metais uždarytas ir paverstas kino sale, šis teatras 1976 metais galėjo tapti prekybos centru, jei ne menininkų bei teatralų protestai.

*Rytų pusėje, Amelo gatvėje, esantis „Cirk d'Iver"**, taip pat išvengė sunaikinimo. Pastatytas 1852 metais, jis buvo pačiame Nusikaltimų bulvaro gale. Septintojo meno atsiradimo pradžioje taip pat paverstas kino sale, 1923 metais jis vėl tapo cirku, savo arenoje regėjusiu ne vieną to meto garsenybę: Buglioną, Fratelini, Zavatą...*

* Lyriškoji linksmybė (pranc.).
** Žiemos cirkas (pranc.).

Vakaruose „Port Sen Marteno" teatras taip pat yra vienas Nusikaltimų bulvaro išlikėlių. Iš pradžių, Marijos Antuanetės pageidavimu, jame veikė opera, paskui – teatras, kuriame peštasi Komunos dienomis! Na, o dabartinis teatras buvo atstatytas 1873 metais.

....

Ištisus aštuoniolika Antrosios imperijos gyvavimo metų sostinė atrodo panaši į amžiną buržuazijos šventę. Karai vyksta kažkur toli – Kryme arba Meksikoje, o sėkmingos finansinės spekuliacijos bei klestinti birža įkvepia pasitikėjimo drąsiam investuotojui, kuris kraunasi kapitalus; vystosi pramonė, o Sen Žermeno priemiestyje, tapusiame pagrindine prabangaus miesto arterija, nesibaigia šokiai.

Svarbus šios klestinčios Prancūzijos įvykis – 1867 metų Pasaulinė paroda. Šia išskirtine proga Marso lauke pastatomi didžiuliai apvalios formos rūmai iš geležies, stiklo ir plytų. Šis lengvas drąsių ir modernių formų ansamblis įkurdintas pačiame naujojo Paryžiaus centre. Balandžio 1-ąją pats imperatorius iškilmingai atidaro didžiąsias prekybos mišias. Oras nuostabus, saulės spinduliai žaidžia stikliniame kupole, ir jau pirmosiomis rytmečio valandomis prie įėjimo susirenka didžiulė minia. Čia pristatomi visų civilizacijų menai ir technologijos, galima apžiūrėti paskutiniuosius lokomotyvų modelius, indiškus kilimus, įspūdingus elektros įrenginius ir japoniškus namus iš popieriaus. Keturiasdešimt du tūkstančiai dalyvių pristato savo išradimus ar kūrinius. Kiekviena valstybė trōško pademonstruoti savąją galią: aukštos paauksintos piramidės

formos anglų stendas simbolizuoja aukso išteklius, išgaunamus iš telkinių Australijoje, Prūsija – tai jau daug pavojingiau – demonstruoja didžiulę Krupo patranką, tačiau niekas dar nenori suprasti metamo iššūkio grėsmės, nes žmonės apimti šventinės nuotaikos.

Griovėjų kastuvai sunaikino šlykščiausius kampus ir tamsiausius akligatvius. Miestą dabar vagoja plačios ir erdvios gatvės, prašmatnūs keliai, apstatyti mūriniais namais, virš kurių fasadų iškyla puošnūs šiferio kupolai. Naktį Paryžių užlieja dujinių žibintų šviesos, paversdamos amžinos linksmybės buveine. Madinga naktinio miesto vieta tampa žavesio kupinas didysis bulvaras, prasidedantis nuo Madlenos aikštės ir vinguriuojantis taip toli, kad juo galima pasiekti net Šato d'O, jei tik eisime pro nuostabų Operos kvartalą, paskutinį hausmaniškųjų ambicijų simbolį. Puiki promenada pro virtinę jaukių minkštakrėslių kavinių, kur renkasi visos Paryžiaus įžymybės ir patys elegantiškiausi dabitos.

Linksmybėse paskendusiame mieste nesiliauja pokyliai ir ištaigingi pietūs, prašmatnumu rungtyniaujantys tarpusavyje. Laiko miegui nebelieka. Antroji imperija svaiginasi pagal dienotvarkę, kaip linksmai pastebėjo aukštuomenės gyvenimo metraštininkas Anri de Penas: „Pietūs prasideda 7.30, spektaklis – 9.00, pokylio pradžia – vidurnaktį, vakarienė – 3.00 arba 4.00 valandą nakties, paskui – miegas, jei tik pavyks užmigti ir jei turėsi tam laiko."

Imperatoriai, karaliai, princai, pramonininkai plūsta į šėlstantį Paryžių. Kad ir kur pasisuktum, visur išgirsi „Jūsų Aukštybe": Rusijos caras susitinka turkų sultoną, Olandijos

karalienė – Italijos karalių, Prūsijos karalius stovi šalia Egipto chedivo. Visi apsimeta tikį, kad susitaikęs pasaulis euforiškai žengia link visuotinės taikos.

Po trejų metų, 1870-aisiais, nerūpestinga Antroji imperija žlunga per prancūzų–prūsų karą, kurį pradėjo Bismarkas, puoselėjęs svajones apie didžiosios Vokietijos atkūrimą. Visgi liepos mėnesį sostinėje šiam karui ruošiamasi su didžiuliu entuziazmu. Didžiuosiuose bulvaruose triukšmingai sveikinami mobilizuoti kareiviai, moterys reiškia pagarbą rytdienos didvyriams, o patriotiškai nusiteikę užeigų savininkėliai uniformuotus vyrus nemokamai girdo pigiu vyneliu.

Deja, krachas neišvengiamas. Prancūzų armija patiria pralaimėjimą, Sedane imperatorius paimamas į nelaisvę. Rugsėjo 4 dienos, sekmadienio, rytą skaisti besibaigiančios vasaros saulė užlieja Paryžių tokiu spindesiu, kad atrodo, jog po mėlynu dangumi virpa visas miestas. Sužinojusi apie nelaimę, įniršusi minia susirenka Santarvės aikštėje ir ima niokoti režimo simbolius.*

Imperatorienė priversta bėgti su paskutiniais ištikimais žmonėmis – Austrijos ir Italijos ambasadoriais. Grupelė leidžiasi Dianos galerija iki Floros paviljono, patenka į Luvrą ir eina didžiąja muziejaus galerija. Netrukus imperatorienė atsiduria priešais Žeriko paveikslą *Medūzos plaustas*, kuriame vaizduojami panikos apimti žmonės...

– Kaip keista, – pratarià, o jos skruostais rieda ašaros.

* Minia užima Burbonų rūmus.

Pro mažas dureles ji išeina į Šv. Germano Oseriečio aikštę. Pasirodo fiakras, valdžios netekusi imperatorienė sėda į jį, ir šis lėta žingine ima tolti. Iš pradžių Eugenija slapstosi pas savo amerikietį dantistą, kuris gyvena prie Bulonės miško, paskui pasitraukia į Angliją.

Paskelbiama Respublika, tačiau tai nepadeda sustabdyti karo. Sostinė apšaudoma. Mirtis smogia be atrankos, po daugiabučių griuvėsiais palaidodama ištisas šeimas. Invalidų rūmų, Panteono ir Sorbonos stogai byra gabalais. Visur viešpatauja sumaištis, prūsai dar stipriau spaudžia savo gniaužtuose. Netrukus miestas visiškai izoliuojamas, prasideda apgultis. Vis dar bandoma linksmintis, nes Paryžius yra Paryžius, tad žmonės kviečia vieni kitus į vaišes, ankstesniųjų vakarienių pakaitalus, kur patiekiama nuostabi garuose troškinta žiurkė, tokia pat raudona kaip ir dubuo, kuriame ji guli pakelta lyg valtorna uodegėle ir, – subtili detalė, – petražolėmis apkaišytu snukeliu.

Vasario mėnesį prūsai pražygiuoja tuščiais Eliziejaus Laukais. Paryžius apsivilko gedulo drabužiais, ir juodo krepo juostos plevėsuoja apygardos merijų balkonuose. Pergalingieji kariai apsuka nedidelį ratą ir greitai pradingsta, užleisdami vietą įniršusiai liaudžiai.

Kovo mėnesį Komunos sukilimas apima visus kvartalus. Pilkame danguje mirguliuoja iškeltos raudonos vėliavos. Pavargę, demoralizuoti, praradę bet kokius orientyrus kareiviai atsisako paklusti ir palieka armijos gretas. Kariškiai ir civiliai džiaugsmingai broliaujasi.

Tačiau pulkai, likę ištikimi valdžiai, vėl apsupa sostinę ir paverčia žudynių arena. Monmartre, Liuksemburgo soduose, kitose vietose masiškai suiminėjama, šaudoma, kartais net iš kulkosvaidžių, kad kuo greičiau būtų nušluota ištisa suimtųjų eilė. Priešais Panteoną užmuštųjų kūnai kraunami į krūvą sluoksnis po sluoksnio. Gegužės 28 dienos vakarą paskutinieji sukilėliai pasislepia Per Lašezo kapinėse. Jie visi vienas po kito sušaudomi prie didžiosios galinės sienos. Gegužės mėnesio pabaigoje tvarka, pareikalavusi dvidešimt tūkstančių gyvybių, visiškai atkuriama, o likę gyvi komunarai deportuojami ištisais traukiniais.

Adolfas Tjeras pasakė: „Respublika bus konservatyvi arba jos visai nebus." Štai taip 1875 metų sausio 30 dieną Nacionalinė asambléja, vadovaujama Mak Mahono, priima svarbiausius Trečiosios respublikos įstatymus tik vieno balso persvara: trys šimtai penkiasdešimt trys prieš tris šimtus penkiasdešimt du!

*
**

Visą tą laiką po Nusikaltimų bulvaro išgriovimo teatrai stengiasi kaip nors išgyventi. *Port Sen Martene* statomos grandiozinės fejerijos. 1875 metais Žiulio Verno ir Adolfo d'Eneri pjesė *Aplink pasaulį per aštuoniasdešimt dienų* susilaukia didžiulio pasisekimo. Visi nekantrauja scenoje pamatyti tikrą dramblį, judančius smauglius, debesis dūmų leidžiantį lokomotyvą iš papjė mašė, ant bangų besisupantį laivą, raudonodžių užpuolimą, induistų religinę ceremoniją, Javos salos šokius ir begalę statistų, dalyvaujančių šiose egzotiškose scenose.

Kiti kvartalai sutraukia naują publiką. Monmartre, Viktor Masė gatvėje, *Ša Nuar** kabarete, nuo 1886 metų rodomas šešėlių teatras, kurio pažiūrėti suplaukia visas Paryžius...

Trumpa *Ša Nuar* pjesė *Dramblys*, kuria prasidėdavo teatrinis vakaras, metų metus buvo pati garsiausia ir žiūrovų labiausiai laukiama: nušvinta baltas ekranas, pasirodo karikatūriškas juodaodis, tempiantis virvę, paskui pradingsta, virvė darosi vis ilgesnė ir ilgesnė, mazgas, vėl virvė, pagaliau pasirodo dramblys, kuris padeda tai, ką gražbylys komentatorius pavadina „kvapniuoju perlu". Iš šio ypatingo perlo išauga gėlė, kuri pražysta žiūrovų akyse. Uždanga!

Netikėtas šios teatrinės miniatiūros pasisekimas paskatina naujos meno rūšies atsiradimą – jai netrukus paskiriama atskira salė. Anri Rivjeras, naujojo žanro išradėjas, sukuria ištisą siluetų pasaulį ir vis prigalvoja naujų išmonių, kad pagyvintų savo šešėlių teatro trupę. Tais laikais vakaras *Ša Nuar* kabarete tampa neatsiejama ekskursijos po Paryžių dalimi. Balkanų karaliai, anglų aristokratai, pramoninkai iš provincijos vienas po kito atiduoda duoklę šiam ritualui, ir po spektaklio garsieji žiūrovai primygtinai reikalauja parodyti jiems šešėlių teatro užkulisius. Tai sukelia didžiulį Rivjero susierzinimą, kuris su savo mašinistais sugalvoja, kaip atsakyti ir atkeršyti smalsautojams: tai iš esančios virš scenos patalpos dekoracijoms, tarsi netyčia pasukus rankenėlę, nusileidžia debesis dulkių ir baltu sluoksniu nugula nepageidaujamo svečio redingotą, tai iš anksto paruošta dekoracijos dalis staiga į šiukšlių krūvą nusviedžia jo galvos apdangalą... Po tokių incidentų pernelyg smalsus svečias dažniausiai atsisako apžiūros ir skubiai pasišalina.

* „Juodosios katės" kabaretas (pranc.).

Kai dėl pažangos ir modernumo Nusikaltimų bulvarą sunaikina statybininkų kirtikliai, būsimos Respublikos aikštės rajone suveši kitokio pobūdžio ir daug tikroviškesni nusikaltimai. XIX amžiaus pabaigoje čia vykdavę liaudies pasilinksminimai tampa tikro nuopuolio židiniais. Šokama Respublikos kabaretuose, dūstama nuo kadrilio, kuris merguželių skruostus išmuša raudoniu. Keista, įtartina, įvairialypė publika sukasi užburiančios muzikos ritmu, nuo kurio svaigsta galva. Čia galima pamatyti išsipuošusius darbininkus, abejotinos reputacijos buržua, išsigandusias kokotes, naivius provincialus ir begėdiškas kekšes.

Tai tikra nelegalios prostitucijos karalystė. Nešvariais skarmalais prisidengusi, vulgari, išvarginta nepabaigiamų vaikštynių po savąją šaligatvio teritoriją gatvės mergšė parsiduoda vos už keletą frankų. Bet, atsargiau, geraširdžio „smagurio“ nuolat tyko pavojus: po kekšės drapanom gali slėptis tikro *apačio* žmona. Ji apšvarins savo klientą, o jei šis ims priešintis, nedvejodama suvarys peilį į pilvą!

Apačiai... taip Paryžiuje vadina jaunas triukšmingas ir žiaurias atmatas – sukčius, vagis ar sutenerius. Ant šono nusmaukę kepurę su snapeliu, ištatuiruotais raumenimis, tarp dantų smilkstančia nuorūka jie terorizuoja buržua ir pešasi tarpusavyje, spręsdami opius įžeistos garbės klausimus. Veikia gerai organizuotomis gaujomis, kurios nekenčia ir pavydi viena kitai, mėgsta pasipuikuoti drąsa ir netrunka atsakyti į menkiausią iššūkį.

„Galime džiaugtis, kad Paryžiuje gyvena *apačių* gentis, kuriai Menilmontano ar Belvilio aukštumos atstoja Uolinius kalnus“*, – 1900 metais rašo *Maten* žurnalistas. Geriau nepasakysi. Jauni sostinės chuliganai palyginami su laukiniais barbarais, kurie, visai kaip tų laikų Amerikos indėnai, atsisako priimti industrinės revoliucijos ir progreso nešamus pokyčius. Iš tikrųjų, vargingi miesto kvartalai išsidėstę rytuose, ant garsiųjų Menilmontano ir Belvilio kalvų, o Respublikos aikštė juos natūraliai atriboja nuo centro.

Jei vargšai kartais atsisako priimti naująją socialinę tvarką, galbūt tik todėl, jog supranta, kad vėl liks kvailių vietoje – eksploatuojami, stekenami ir žlugdomi naujosios santvarkos ponų.

Apačių pasaulis netrukus apaugs legendomis ir turės savus herojus. 1902 metais laikraščiai paskiria ištisas skiltis istorijai, kuri sujaudina visą Paryžių. Jos pagrindinė figūra – prostitutė geidulingomis lūpomis, migdolinėmis akimis, apvaliu veideliu ir šviesia, pelenų spalvos ševeliūra su stambiomis garbanomis, už kurią ji pelnė iškalbingą Auksinio Šalmo pravardę.

1900 metais Amelijai Eli, toks tikrasis Auksinio Šalmo vardas, dvidešimt dveji. Kartą, kažkur netoli Respublikos aikštės trypdama Javos salos šokį aidint akordeono muzikai, ji pirmą kartą pamato Marijų Plenjerą, jauną darbininką. Tarp Marijaus ir Amelijos iškart įsiliepsnoja didelė meilė! Pačiame padugnių knibždėlyne vaikai paklydėliai jaučia vienas kitam nuoširdžiausią švelnumą. Tačiau netrukus Marijus tampa pa-

* Kalnai Kordiljeruose.

vydus, irzlus, savanaudis. Kad išsaugotų Auksinį Šalmą, jis turįs priklausyti jos pasauliui. Iš meilės savo gražuolėlei prostitučių klientas pats tampa suteneriu. Marijus atsisveikina su savo plikšio darbininkėlio skarmalais ir pavirsta Manda, bulvarų siaubu! Štai jis jau vadovauja Orto gaujai. Deja, nepastovioji dama savo širdies draugužį įstumia į neviltį – ji puola į glėbį gražiajam korsikiečiui Dominikui Lekai, Papenkūrų, priešininkų gaujos, vadeivai. Kokia išdavystė! Miesto pakraščių bulvaruose įsiplieskia karas. Tarytum antikinėje tragedijoje viskas išsirutulioja labai greitai. 1902 metų sausio 9 dieną Leka susmunka nuo dviejų revolverio kulkų, bet gydytojams pavyksta jį išgelbėti. Po keliolikos dienų jis išeina iš XX apygardos Tenono ligoninės su Auksiniu Šalmu už parankės. Jų jau tyko Manda. Su peiliu rankoje jis puola savo varžovą ir vėl jį sužeidžia. Kliedėdamas korsikietis išduoda užpuoliko vardą... Ir auka, ir užpuolikas išsiunčiami į katorgą.

Apačius, kartu su visais tais darbininkais ir valstiečiais, kurie sudarė didžiąją jų kontingento dalį, nusineš kruvina Pirmojo pasaulinio karo banga.

Kokia Auksinio Šalmo dalia?

Amelija Eli pozavo fotografams ir savo nuotraukas pardavinėjo gerbėjams, susirasdavo meilužių milijardierių, vienu metu buvo liūtų dresuotoja cirke, paskui – jau nelabai kam žinoma trikotažo pardavėja Banjolė. Per tą laiką dar spėjo ištekėti už darbininko, kurį ilgais vakarais, be abejo, linksmino pasakojimais apie savo praeities

žygdarbius. Mirė 1933 metais, būdama vos penkiasdešimt penkerių, nuskurdusi ir visų pamiršta.

Nei Manda, nei Leka iš Gajanos nesugrįžo. Manda mirė katorgoje, o bausmę atlikęs Leka iki pat mirties dirbo mūrininku Kajene.

Auksinio Šalmo istorija nusikaltėlius pavertė legenda: melodrama Auksinis Šalmas, arba „apačių" meilė, ilgai triumfavo bulvaro scenose. Ar reikia priminti, kad 1952 metais Žakas Bekeris sukūrė nemirtingąjį filmą „Auksinis Šalmas", kuriame vaidina Simona Sinjorė ir Seržas Redžiani?

....

Auksinio Šalmo, Mandos ir Lekos istorija sukasi Respublikos aikštės rajone. Iš tiesų, 1879 metais, kai per municipalinius ir senato rinkimus Respublika galutinai sutriuškina rojalistus bei bonapartistus, Šato d'O aikštė pakeičia pavadinimą, ir jos viduryje pastatoma impozantiška statula, apie kurią jau kalbėjome.

Žinoma, praeityje Respublikai teko šiek tiek padrebėti, tačiau dabar ji tvirtai stovi ant kojų. Netrukus ji nubrėš geografines Paryžiaus institucijų linijas...

XX amžius

ELIZIEJAUS LAUKAI–KLEMANSO

Valdžios alėjos

Eliziejaus Laukai–Klemanso metro stotis... Dar būtų galima pridėti – de Golio ir Čerčilio, nes šių garsių Antrojo pasaulinio karo veikėjų statulos stovi netoli *Tigro**, beveik alegorinės Pirmojo pasaulinio karo figūros. Sunku patikėti, kad ši Eliziejaus Laukų prospekto apačioje esanti sankryža susijusi su kruviniausiais konfliktais, nors galėjo įkūnyti santarvę ir darną... Juk apie tai byloja Didieji ir Mažieji rūmai. Argi ne jie buvo pastatyti 1900 metų Pasaulinei parodai, simbolizavusiai visų tautų suartėjimą ir bendradarbiavimą?

Viršutinė gatvės dalis, jau nekalbant apie Napoleono Triumfo arką, taip pat sietina su karu, Didžiuoju, 1914-ųjų metų karu – kaip tik dėl jo Eliziejaus Laukų prospektas ir pakliuvo į XX amžiaus istoriją.

1920 metais, kai kilo mintis pagerbti karo lauke garbingai žuvusį nežinomą kareivį, Deputatų rūmai pasiūlė kapą įrengti

* Politinis veikėjas Žoržas Klemanso (1841–1929) buvo pramintas „Tigru“ dėl savo charakterio.

Panteone. Vyriausybei ir Respublikos prezidentui Aleksandrui Mileranui šis sumanymas nelabai patiko. Tiesą sakant, jie turėjo savo planą: tų metų lapkričio 11 dieną paminėti iškilmingomis Leono Gambetos, po Antrosios imperijos žlugimo suorganizavusio Nacionalinę gynybą, širdies laidotuvėmis Panteone. Šitaip vienu metu būtų galima paminėti ir antrąsias paliaubų metines, ir 1870 metais įkurtos Respublikos penkiasdešimtmetį.

Abu projektai, – ir tas, kurį gynė vykdomoji valdžia, ir tas, kurį pasiūlė Deputatų rūmai – rodė politinį skilimą: kairieji norėjo pašlovinti Gambetą, dešinieji siekė pagerbti vadinamuosius „pualu"*. Kad išvengtų atviro susipriešinimo, prezidentas Mileranas pasiūlė kompromisą: Gambetos širdį palaidoti Panteone, o Nežinomą kareivį – po Triumfo arka Etual** aikštėje. Tą pačią dieną. Tiesą sakant, niekas nebuvo patenkintas. Patys aršiausi kairieji atsisakė dalyvauti „karinėje šventėje", o reakcingiausi dešinieji reiškė protestus prieš „antiklerikalo" Gambetos pagerbimą.

Iš Didžiojo karo frontų broliškų kapinių buvo iškasti aštuonių nežinomų prancūzų kareivių kūnai ir atgabenti į Verdeno tvirtovę. Čia, jau visiškai atsitiktinai, iš jų išsirinktas vienas. Tada Nežinomo kareivio palaikai buvo pervežti į Paryžių ir pašarvoti Danfer Rošro aikštėje.

1920 metų lapkričio 11 dieną iškilmingas kortežas, kurį sudarė karo invalidai, viena našlė, viena motina ir vienas naš-

* „Drąsuolis" (pranc. žargonas) – taip buvo vadinami Pirmojo pasaulinio karo prancūzų kareiviai.

** Žvaigždė (pranc.).

laitis – šio karinio konflikto aukos, per visą miestą lydėjo karstą, užkeltą ant patrankos lafeto. Palyda simboliškai sustojo Panteone, kur tuo pat metu vyko Gambetos širdies perkėlimo ceremonija. Paskui eisena vėl pajudėjo iki Triumfo arkos, kur ir buvo padėtas karstas.

Nežinomo kareivio kapas, – tikroviškas ir tuo pat metu simboliškas, – sutaikė visus kolektyvinio gedulo apimtus prancūzus ir leido šeimoms apraudoti tranšėjų, nuodingų dujų ar bombardavimų beprotybėje pražuvusį tėvą, sūnų ar brolį.

Avantiūristinės politikos peripetijos Triumfo arką pavertė kapaviete, tačiau čia galime įžvelgti ir simbolinę reikšmę: Nežinomo kareivio kapas užtvėrė Triumfo arką. Jau niekad jokia rikiuotė negalės praeiti pro šį istorinį paminklą. Tais laikais dar galėjai manyti, kad išgyventas karas yra paskutinis.

1940 metų rugsėjį Eliziejaus Laukų prospektu žygiuojantys vokiečių pulkai paneigė šias pernelyg anksti puoselėtas viltis.

O 1944 metų rugpjūčio 26 dieną generolas de Golis, kurio veidą ir stotą pašėlusio džiaugsmo apimti Paryžiečiai tada išvydo pirmąjį kartą, irgi leidosi tuo pačiu Eliziejaus Laukų prospektu iki pat Santarvės aikštės.

– O, tai bent jūra! – sušnibždėjo jis, žiūrėdamas į marias žmonių, suplūdusių pasižiūrėti Pergalės parado.

Kas languose, kas balkonuose, kas ant stogų, kas užsikorę ant kopėčių ar užsiropštę ant žibintų – visi Paryžiečiai troško dalyvauti šiame istoriniame įvykyje, saulėje visur plaikstėsi atgautos trispalvės vėliavos. Santarvės aikštėje netikėtai nuskardėję šūviai, paskutiniųjų kovų atgarsiai, trumpam pasėjo paniką, bet netrukus visi nusiramino ir pasuko į Dievo Motinos katedrą, kur ir buvo iššauta paskutinioji salvė.

1970 metais, kai prie Etual aikštės pavadinimo buvo pridėtas neseniai mirusio Šarlio de Golio vardas, vyriausybė sujungė ir nežinomo Pirmojo pasaulinio karo kareivio, ir „Laisvosios Prancūzijos"* įkūrėjo atminimą.

Šiandien, kai jau į nebūtį iškeliavo paskutinieji „pualu", visų karų aukos kiekvieną vakarą pagerbiamos iš naujo uždegama ugnimi, kad prisiminimas apie jas niekada neišblėstų.

Eliziejaus Laukų prospekte vykstančio liepos 14-osios karinio parado metu Prancūzijos respublika šlovina Tėvynę, garbę ir armiją. Ar ne todėl čia vyko patys svarbiausi Prancūzijos istorijoje žmonių sambūriai? Beribė žmonių jūra 1944 metais, kad pagerbtų de Golį ir Paryžiaus išlaisvinimą, milžiniška minia 1968 metų gegužės 30-ąją, kad išreikštų generolui savo paramą, pagaliau didžiulis sambūris 1998 metais, kad būtų pašlovintas Zidanas ir nacionalinė futbolo rinktinė. Laikai keičiasi, bet vietos nepraranda savojo didingumo.

Eliziejaus Laukų prospektas, Etual aikštėje ir gatvių žiede primenantis apie karus, asocijuojasi ir su daugybe kitų Prancūzijos politinių įvykių, ir su garsiausių prabangos industrijos firmų iškabomis. Taigi eikime paskui Sašą Gitri, ir visai kaip jis savo garsiajame filme, kilkime į viršų Eliziejaus Laukų prospektu...

*
* *

Priešais Santarvės aikštę, kitoje Senos pusėje, Burbonų rūmai, kur dabar Nacionalinės Asamblėjos būstinė, puikuojasi

---

* 1942 metais Londone Šarlio de Golio įkurtos organizacijos prieš nacių okupantus pavadinimas.

savo dvylika korintietiškų kolonų, derančių su tolumoje besistiebiančiomis Madlenos bažnyčios kolonomis.

1722 metais rūmai buvo pastatyti Luizai de Burbon, teisėtai Liudviko XIV dukrai bei poniai de Montespan. Beveik po pusės šimtmečio princas de Kondė išplečia prabangų pastatą ir suteikia jam Versalio Didžiojo Trianono įkvėptą stilių.

1795 metais rūmus konfiskuoja revoliucionieriai, o įrengus naujutėlaitę pusapvalę posėdžių salę, jie atiduodami Penkių šimtų tarybai, tiksliau sakant, vykdomosios valdžios asamblėjai. Šiandien iš šio revoliucinio periodo išlikusi tik pakyla, kažkas panašaus į estradą, kurioje sėdi posėdžių prezidentas. Visa kita Burbonų rūmuose buvo ne kartą pertvarkyta ir pakeista, kol pagaliau juose įsikūrė penki šimtai septyniasdešimt septyni dabartiniai šalies deputatai.

Šiaurinis neoklasikinio stiliaus rūmų fasadas atsirado Napoleono I laikais. Tuomet visos naujosios institucijos buvo besąlygiškai pavaldžios imperatoriui. Viešpataudamas Tiuilri rūmuose, kurių sodas ribojosi su Santarvės aikšte, Napoleonas pertvarko Paryžių taip, kad šis atspindėtų jo šlovę. Norėdamas įamžinti didžiosios armijos pergales, Etual aikštėje jis įsako pastatyti Triumfo arką, o kareivių pagerbimui – Madlenos šventyklą. Pagaliau, kad būtų sukurtas darnus ansamblis, perstatomi ir Burbonų rūmai kairiajame krante.

Istorija kartais mėgsta ironiškas užuominas: šis pastatas, – mūsų respublikoniškų institucijų emblema, – turi patį karališkiausią vardą! Tačiau tais laikais, kai apie tvirtą valdžią svajojantys manifestantai savo rūstybės žaibus dar nukreipdavo į parlamentinę santvarką, rūmus jie puldavo kaip Respublikos simbolį...

1934 metų vasario 6 dieną Santarvės aikštėje, priešais Deputatų rūmus, susirenka trisdešimt tūkstančių žmonių, grasinančių užimti Burbonų rūmus ir nuversti skandalais susitepusią Respublikos vyriausybę. Kraštutinės dešinės kovotojai – rojalistai, nacionalistai ir fašistai – mobilizuoja jėgas „prieš vagis, prieš niekingą režimą“. „Aksjon fransez“*, „Kamelo diu rua“**, „Patriotinis jaunimas“, „Prancūzų solidarumas“ siekia vienintelio tikslo – sunaikinti „kekšę“. Be abejo, „Krua de Feu“ organizacijos narių, kuri vienija nepatenkintus senuosius kovotojus, čia daugiausia, tačiau jie neturi aiškios politinės pozicijos. Beje, pulkininkui leitenantui Fransua de La Rokui davus įsakymą, pastarieji gana greitai išsiskirsto, užleisdami vietą aršesniems veikėjams.

Sutemus tūkstančiai manifestantų bando įsiveržti į Burbonų rūmus – tai ir liaudies įniršio apraiška, ir mėginimas įvykdyti valstybinį perversmą. Labai greitai minios nublokšti žandarai pradeda šaudyti, susirėmimai trunka visą naktį. Užmušta šešiolika manifestantų ir vienas policininkas, tūkstantis žmonių sužeista. Iš Deputatų rūmų tribūnos Morisas Torezas, Komunistų partijos generalinis sekretorius, rėžia liepsningą kalbą:

– Kviečiu visus proletarus ir mūsų brolius darbininkus socialistus išeiti į gatves ir duoti atkirtį fašistinėms gaujoms!

Po trijų dienų, vasario 9 dieną, Respublikos aikštėje surengta komunistų manifestacija taip pat susiduria su policija.

---

* Rojalistinis ir nacionalistinis judėjimas, prasidėjęs Dreifuso bylos metu.

** Rojalistų organizacija, įkurta 1908 metais.

Tarp dalyvių, atėjusių pasipriešinti dešiniųjų jėgoms, yra šeši užmušti ir šešiasdešimt sužeistų.

....

Kaip nuo Revoliucijos pereiti prie Santarvės aikštės?

1934 metais aikštę ironiškai vadino „Nesantarvės aikšte", nors oficialiai ji, be abejo, turėjo ir kitų pavadinimų...

1789 metais čia buvo Revoliucijos aikštė, kur stūksojo niūrioji giljotina. Jau suskaičiuota, kad šioje vietoje nulėkė tūkstantis šimtas devyniolika galvų, tarp jų Liudviko XVI ir Marijos Antuanetės. XVIII amžiaus viduryje šioje vietoje stovėjo Liudviko XV statula, kurią po kiek laiko pakeitė Laisvės statula su frigiška kepuraite. 1795 metais, po Teroro laikotarpio, vyriausybė, susirūpinusi pilietine taika, šiai vietai suteikė Santarvės aikštės pavadinimą.

1800 metais Laisvės statula buvo nukelta. Praėjus ketvirčiui amžiaus Liudvikas XVIII norėjo pastatyti paminklą savo giljotinuoto brolio, karaliaus, atminimui. Vos tik buvo padėtas pirmasis akmuo, aikštė vėl pakeitė pavadinimą ir tapo Liudviko XVI aikšte, tačiau statybas nutraukė 1830 metų revoliucija. Kaip tik tada aikštė visam laikui atgavo Santarvės pavadinimą.

Žvilgtelėkite į Krijono viešbučio kampą... Kaip tik priešais Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadą pastebėsite patamsėjusią Liudviko XVIII laikų lentelę. Ant jos dar galima perskaityti užrašą: „Liudviko XVI aikštė". Už keleto žingsnių nuo čia buvo nukirsdintas karalius.

1836 metais pačiame aikštės centre Liudvikas Pilypas įsakė pastatyti obeliską, kurį Prancūzijai padovanojo Egipto vicekaralius Mechmedas Ali.

Jei paliksime Santarvės aikštę ir leisimės Eliziejaus Laukų prospektu, dešinėje pusėje netrukus pamatysime kiek nuošaliau stovinčius geležinius vartus, virš kurių puikuojasi auksinis gaidys. Tai įėjimas į Eliziejaus rūmų sodus. 1848 metais, kai princas Liudvikas Napoleonas buvo išrinktas Antrosios respublikos prezidentu, šie markizei de Pompadur kažkada priklausę rūmai tapo valstybės vadovo rezidencija.

De Golis nuoširdžiai nekentė šios rezidencijos, kuri jam, senam kareiviui, atrodė pernelyg išdailinta. Be to, tuomet ji nepasižymėjo ir geru planu, nes į valgomąjį patiekalai atkeliaudavo jau atašę – virtuvės buvo per daug toli. Be to, mintis apie tai, kad tenka įsispirti į karaliaus favoritės šlepetes, gerokai erzino griežtąjį generolą.

Ne visi jo įpėdiniai buvo tokios pat nuomonės. Žoržas Pompidu, atvirai rodęs susidomėjimą šiuolaikiniu menu, savo privačius apartamentus liepė išpuošti izraeliečio menininko Agamo darbais, kuriems būdingos šviesios ir vis besikaitaliojančios spalvos. Tačiau jo žmonai Klodai šalti rūmai kėlė siaubą ir po prezidento mirties tapo „nelaimės namais“. Beje, ji niekad daugiau nekėlė į juos kojos, atsisakydama net ir trumpų vizitų pas naujuosius šeimininkus.

Valeri Žiskar Destenas Eliziejaus rūmuose apsigyveno vienas, nes jo žmonai Anai Emonei privatūs apartamentai pasi-

rodė pernelyg ankšti ir prastai suplanuoti, kad būtų galima įsikurti su keturiais vaikais. Jaunasis prezidentas tada galėjo pradėti linksmą gyvenimėlį... 1974 metų spalio 2 dieną, kai auštant gražios aktorės draugijoje jis važiavo į Eliziejaus rūmus, jo vairuojamas „Ferrari“ atsitrenkė į pienovežį. Tai prisijuokė anų laikų žurnalistai!

Fransua Miteranui Eliziejaus rūmai buvo darbo vieta. Jis paprasčiausiai neturėjo laiko juose gyventi – plėšėsi tarp „oficialaus“ gyvenimo su žmona Daniela Bjevro gatvėje ir neoficialaus gyvenimo su Mazarinos, gimusios prieš šešerius metus iki jo išrinkimo, motina.

Iš visų valstybės vadovų Žakas Širakas, be abejo, labiausiai vertino gyvenimą Eliziejaus rūmuose. Bent jau apartamentų apstatymo jis ėmėsi su didžiausiu noru. „Širakas visada gyveno ten, kur dirbo, ir dirbo ten, kur gyveno“, – pabrėžė vienas jo buvusių patarėjų. Taip buvo ir Paryžiaus merijoje, ir Eliziejaus rūmuose. Bernadeta Širak niekada neslepia jaučianti nostalgiją tiems laikams, kai pagal savo skonį tvarkė žydinčius rūmų sodus.

Na, Nikola Sarkozi, atrodo, taip aukštai vertino rūmų prašmatnumą, kad 2008 metų vasario 2 dieną juose net apsivedė su Karla Bruni. Kukli jungtuvių ceremonija, kurioje dalyvavo vos dvidešimt žmonių – patys artimiausi giminės ir saujelė draugų, vyko antrame rūmų aukšte.

– Nieko nesprendžiau iš anksto, nieko nenumačiau. Tekėjau pirmą kartą. Priklausau itališkai kultūrai, tad nenorėčiau skirtis... Taigi būsiu pirmoji šalies dama iki vyro mandato pabaigos ir jo žmona iki pat mirties... Mano povestuvinė kelionė –

dvidešimt minučių trukęs pasivaikščiojimas po Versalio pilies parką. Vis tiek nuostabi povestuvinė kelionė... – apstulbusiems spaudos atstovams pareiškė naujoji rūmų nuomininkė.

Iš tikrųjų Sarkozi nebuvo pirmasis, rūmuose atšventęs savo vestuves. 1931 metų birželio 1 dieną, kai iki mandato pabaigos buvo likę dvylika dienų, prezidentas Gastonas Diumergas taip pat apsivedė rūmuose, nors visą kadenciją gyveno kaip viengungis.

*
* *

Keliaujant toliau gražiausia pasaulio gatve, ar nevertėtų pasukti į Montenio gatvę ir stabtelti prie Eliziejaus Laukų prospekto teatro fasado, išgražinto *art deco* stiliumi?

1920 metais šis teatras, kuriam tada vadovavo Žakas Ebertotas, tampa kūrybinio avangardo propaguotoju: operos, baletai, pjesės, koncertai keičia vienas kitą. Švedų baletai pagal Ravelio, Debiusi, Milo, Sati muziką sužavi Paryžių. XX amžius čia demonstruoja visą savo išradingumą, intelektualumą ir grožį.

Netgi Pablas Pikasas piešia dekoracijas šiam teatrui. Malagoje gimęs dailininkas, jau pakankamai garsus, vedė rusų balerіną Olgą, su kuria susipažino Romoje. Pora apsigyveno netoli Eliziejaus Laukų prospekto esančios Boesi gatvės 23-ajame name, prabangiame buržuaziniame bute, kuris menininkui teikia pasitikėjimo savimi...

Prieš penkiolika metų, 1905-aisiais, nusprendęs visam laikui įsikurti Paryžiuje, Pikasas galėjo prisiglausti tik Mon-

martre, vėjo siūbuojamoje sukrypusioje lūšnoje, pakrikštytoje „Bato Lavuar“*. Už kuklią, penkiolikos frankų per mėnesį, sumą šio namo trečiame aukšte jis nuomojosi dirbtuvę, kurios langai vėrėsi į kiemą.

Vieną lietingą ir audrotą vakarą jauna peršlapusi moteris skuba namo. Ant Monmartro kalvos ji gyvena dar visai neseniai ir tik pradeda pozuotojos bei dailininkės karjerą, pozuodama garsiausiems to meto akademinės mokyklos dailininkams. Fernanda Olivjė jau pastebėjo Pablą, kresną ir drovų ispaną degančiomis akimis, su nuolat krintančia ant kaktos dervos spalvos sruoga. Laikydami rankose kibirus, jie dažnai susitikdavo netoli įėjimo esančioje bendroje prausykloje, kur persimesdavo keletu nereikšmingų žodžių.

Tą vakarą Pikasas sutinka Fernandą siaurame koridoriuje. Jam dvidešimt ketveri, ji keliais mėnesiais vyresnė. Mergina iš tiesų žavinga – įspūdinga krūtine, apvalutė ir netgi pilnoka, pigiais niekučiais papuošta skrybėlaite, iš kurios kyšo keletas neklusnių šviesių sruogų, kiek aukštesnė už dailininką... Šalia šios patrauklios būtybės ispanas atrodytų apskritai neįdomus, jei ne tamsios, vidine energija liepsnojančios akys. Pablas užtveria jai kelią ir juokdamasis padovanoja kažkur kvartale rastą kačiuką. Fernanda kiek pasimaivo, mėgindama ištrūkti, tačiau labai greitai sutinka aplankyti savo neatlyžtančio kaimyno dirbtuvę.

Ji pirmą kartą įžengia į Pikaso valdas... Merginą nustebina drobėse atsispindintis skausmas. Kalvos paukštytei nelabai

---

* Laivas-skalbykla (pranc.).

patinka atvirai išreikšta neviltis, tad dar neužbaigtuose kūriniuose ji įžvelgia vien liguistumą. Prie tvarkos pripratusią akį bado bet kaip sustatyti paveikslai, ant grindų besimėtančios dažų tūbelės bei teptukai ir, – o siaube, – stalo stalčiuje apsigyvenusi prijaukinta baltoji pelė.

Kai Fernanda įžengia į šią sendaikčių krautuvėlę primenančią betvarkę, niūri buveinė iškart nušvinta nuo jos valiūkiškų akių ir mielo veidelio. Pikasas įsimyli, ir jo drobes netrukus užlies rausvi tonai – laimės ir vilties spalva.

1906 metų pavasarį Luvro muziejus ruošia IV–V amžių iberų bronzinių skulptūrų, rastų Andalūzijoje, parodą. Pikasas čia atranda reikšmingą savo tėvynės meninės praeities dalelę – jį sužavi statulų formų grynumas ir išraiškos jėga. Dailininkas, gebantis perimti begalę įtakų, po kelių mėnesių, lapkritį, padarys kitą svarbų atradimą... Tą vakarą Pikasas vakarieniauja Sen Mišelio krantinėje pas Anri Matisą, garsųjį fovistą. Suprantama, kalba sukasi apie meną, Matisas nuo lentynos paima afrikietišką medinę statulėlę ir ištiesia ją Pikasui. Ispanas tokią mato pirmą kartą. Pablas nieko nesako, tačiau visą vakarą nepaleidžia statulėlės iš rankų. Jo juodos akys mėgina įminti tamsaus medžio paslaptį, pirštai slysta išgrynintomis formomis. Jis ir vėl pajunta stiprų estetinį išgyvenimą, kaip ir tada, Luvre, kai išvydo iberų senienas.

Kitos dienos rytą „Bato Lavuar“ dirbtuvės grindys jau nuklotos popieriaus lakštais. Kiekviename iš jų matyti vis tas pats ekspresyvių formų anglimi pieštas didžiulis piešinys – moters veidas su vienintele akimi ir iki pat lūpų nutysusia nosimi.

Daugiau kaip šešis mėnesius Pikasas galynėsis su savo paveikslu. Begalės eskizų, bandymų, naujų mėginimų – į viena

susilieja juodųjų meno, iberų statulų, Sezano įtaka, kad gimtų jaudinantis, novatoriškas, sukrečiantis kūrinys.

1907 metais Pikaso draugai užsuka į „Bato Lavuar" pasižiūrėti ekstravagantiškos ir įspūdingų matmenų drobės, pavadintos *Avinjono merginos.* Išvydę tas išsikreipusias linijas, tą deformuotą estetiką, tuos rausvus, į tamsų koloritą pereinančius tonus, žiūrovai tik kraipo galvas... Niekas dar nežino, kad su šia drobe menas įžengs į XX amžių. O kol kas prasidėjusi revoliucija jaučiama tik Monmartro aukštumose, tačiau netrukus ji apims Eliziejaus Laukų prospekto teatrą ir pasklis po visą pasaulį...

....

Kas atsitiko „Bato Lavuar"?

1970 metų gegužės 12 dieną, apie pusę trijų, į centrinę priešgaisrinę gelbėjimo tarnybą pasipylė skambučiai. Degė „Bato Lavuar"...

Kai dūmų debesys išsisklaidė, iš didžiulio pastato buvo likusi rūkstančių pelenų krūva ir suanglėjęs karkasas. Dailininkas Andrė Patiuro, vienas iš nuomininkų, priblokštas įvykusios nelaimės staigumo, tarytum litaniją kartojo nevilties kupinus žodžius:

– Tai siaubinga, viską praradau... Visą darbą, paveikslus, visą gyvenimą... Buvau pirmame aukšte, tapiau paveikslą, kai dirbtuvę netikėtai užtvindė juodi tiršti dūmai...

Po penkerių metų „Bato Lavuar" buvo atstatytas. Kadangi per gaisrą fasadas nenukentėjo, jis ir dabar toks, kaip anksčiau. Kažkada buvusius kambarius mūsų dienomis

pakeitė dvidešimt penkios patogios dirbtuvės ir elegantiški butai.

Šiame Ravinjano gatvės name durys amžinai užrakintos. Ledinis interfonas pasitinka lankytoją, ieškantį melancholiškos praeities, kai lūšna buvo atvira visiems ją perpučiantiems vėjams.

*
* *

Grįžkime į Eliziejaus Laukų prospektą. Kirtę žiedą, nesileiskime toliau plačiąja gatve, kuri tiesiasi iki pat Triumfo arkos, bet stabtelkime ties dešinėje šaligatvio pusėje stovinčiu 25-uoju namu. Tai buvę markizės Paivos, nutrūktgalvės rusų avantiūristės, rūmai. Prieš jūsų akis – retas Antrosios imperijos periodo Eliziejaus Laukų prospekto statinys, puikavęsis prašmatniame kvartale, kur restoranai ir žalios alėjos sutraukdavo begalę elegantiškų žmonių. XX amžiaus pradžioje raiteliams, vežimaičiams, fiakrams, vėliau – pirmiesiems automobiliams, pralėkti Eliziejaus Laukų prospektu reiškė pasiekti prabangos ir išskirtinumo viršūnę!

Nieko keisto, kad šie nuostabūs rūmai, pastatyti 1865 metais, šiandien priklauso finansų pasauliui. Kildamas aukštyn Eliziejaus Laukų prospektu, vaikštinėtojas atsiduria pašėlusiame balete, kur tarytum senoviniai feodalų herbai grėsmingai kabo garsiausių firmų iškabos. Valstybės vyrus, su kuriais susitikome, menininkus, kuriais žavėjomės, čia pakeičia finansininkai. Galbūt šių dienų galingieji jau nebesislepia nei Eliziejaus, nei Burbonų rūmuose, o šioje krautuvių virtinėje...

Šių dienų galingieji – tai didieji prabangos industrijos koncernai, timpčiojantys biržos virvutes. Ieškodami architektūrinių XX amžiaus paminklų, sustokime prie 74-uoju numeriu pažymėto *Klaridžo* viešbučio, kurio fasadas yra *art nouveau* stiliaus, prie banku tapusio buvusio viešbučio *Elizė Palas* (Nr. 103) ar prie *art deco* stiliaus daugiaaukščio, kuriame įsikūrusi *Virgin Megastore* parduotuvė (Nr. 56–60).

Tiesą sakant, *RER* metro traukinių paleidimas (nuo 1970 metų jie stoja Etual stotyje) Eliziejaus Laukų prospektą gal kiek ir pakeitė. Jau keturiasdešimt metų žmonės iš priemiesčių be jokio vargo atvažiuoja paslampinėti po šias vietas. Rezultatas toks, kad stulbinančio glamūro aveniu šiek tiek prarado savo išskirtinumą ir suvulgarėjo nuo atpigintų per nuolaidas skudurų ir greitojo maisto užeigų.

Na, bet čia visgi susitelkę visi *Lancel*, *Lacoste*, *Hugo Boss*, *Omega*, *Cartier*, *Guerlain*, *Montblanc*... Jie apšviečia dangų virš Eliziejaus Laukų prospekto tarytum naujieji valdovai, saliutais švenčiantys pergalę po savo naujo užkariavimo.

2006 metais *Louis Vuitton* prekybos namai 101-ajame name atvėrė savotiškai išplanuotą centrą, kurio keistos vitrinos sulaukė visuotinės kritikos. Jose, nepaisant krizės, demonstruojami labiausiai pasaulyje padirbinėjamų lagaminų ir rankinių originalai. O ką pasakyti apie 133-ajame name esančią vaistinę *Publicis*, prie kurios daugiau kaip per penkiasdešimt metų visi taip įprato? Jos naujasis išgaubtų formų pastatas iš permatomo stiklo, tipiškas XX amžiaus pabaigos ir naujojo tūkstantmečio pradžios architektūros statinys, kaip reikiant trikdo...

Vienas iš šių labiausiai pasižymėjusių galingųjų, be abejo, sužavės naująjį Versalį, kurio dvaras priešais mus, Defanse, susibūręs aplink Didžiąją arką, modernių laikų triumfo arką, lėkštą Napoleono Triumfo arkos pamėgdžiojimą...

XXI amžius

DEFANSAS

Sugrįžimas prie ištakų

Išlipę galinėje pirmos metro linijos stotelėje, Defanse*, iškart pamatysite baltytėlaitę Didžiąją arką, pro kurios stačiakampę kiaurymę matosi abejingas dangus. Išties pretenzingas architektūrinis stilius. Puikiai žinau, kad XX amžius Paryžiui nebuvo labai gailestingas: Monparnaso bokštas, Halių prekybos centras, išasfaltuotos Senos krantinės, Fron de Sen kvartalas, Pompidu centras, Bastilijos opera, Fransua Miterano vardo biblioteka... Sostinėje pristatyta nemažai įspūdingo bjaurumo pastatų. O 1989 metais atsiradusi Didžioji arka, kuri savo forma uždengė nuo Triumfo arkos einančią perspektyvą, tapo paskutiniuoju šio prasto skonio akordu.

Mano vertinimas, be abejo, labai griežtas. Kas žino, gal po šimto metų Defansu, šia tipiška XX amžiaus antrosios pusės architektūra, bus lygiai taip pat gėrimasi kaip ir *art nouveau* ar *art deco* stiliais? Galbūt prieš šią verslo ir finansų arką žmonės stovės pamaldžiai susikaupę... Juk Defanso kvartalui dar tik penkiasdešimt metų... Jo statybą 1958 metais sumanė gene-

---

* Gynyba (pranc.).

rolas de Golis, nusprendęs Piuto, Kurbvua ir Nantero komunose sukurti ekonominį ir finansinį centrą, kuris simbolizuotų trisdešimt šlovingų Prancūzijos metų. Žiūrėdami Triumfo arkos kryptimi, esplanados gale pastebėsite naujųjų statinių šiek tiek užgožtą senąjį paminklą *Liaudies gynyba*, čia atsiradusį 1883 metais, kai norėta įamžinti Paryžiečių pasipriešinimą 1870 metų prūsų invazijai. Šis paminklas ir suteikė kvartalui pavadinimą.

Tiesą sakant, geriau nepulti į šiek tiek juokingą konservatyvumą, o pasistengti priimti savųjų laikų architektūrinius iššūkius, jei tik jie neatrodo kaip patyčios. Be to, visiškai aišku, kad laikas parodys, kas ko vertas, nuspręs Istorija, ir, be abejo, geriau už mane! Kad ir kaip būtų, prieš mūsų akis – būsimosios senovinės liekanos, amžiaus, kuriame gyvenu, liudijimas, taip pat reikalingas Paryžiui. Beje, nuostabus muziejus, kurį Branli krantinėje, netoli Eifelio bokšto, pastatė Žanas Nuvelis, man atrodo labai tinkamoje vietoje.

Žvelgiant plačiau, būtų galima užduoti esminį klausimą: ką ateinančioms kartoms paliks XXI amžius?

Man susidaro įspūdis, kad šios naujos įspūdingos superkonstrukcijos, pastatytos iš netvarių, greitai susidėvinčių medžiagų ir jau tarsi besigėdinančios pačios savęs, išnyks gana greitai. Beje, daugybė archeologų ir architektų atvirai nerimauja, kad šiuolaikinių pastatų laukia trumpas amželis...

Kad ir kaip būtų, mūsų amžius Paryžiui asocijuosis su tiesiog svaiginančia plėtra. Tai bus Didžiojo Paryžiaus amžius, tikras į visas puses besišakojančios aglomeracijos triumfas. Ji

kirs aplinkkelį, kad prarytų visus arba dalį savo priemiesčių, ir tikriausiai bus panaikinta keletas departamentų.

Šiandien jau aiškiai matomos pagrindinės šios ekspansijos kryptys. Šarlio de Golio aveniu, einantis nuo Etual iki Defanso, ir jau kaip autostrada kertantis Neji, vieną dieną bus pertvarkytas. Jau dabar kuriami projektai. Jį turėtų pakeisti plati žalumos juosta, einanti link Defanso esplanados, taip pat prarasiančios atsitiktinumo ir aplaidumo nulemtą disharmoniją.

Plėsdamasis į vakarus, Paryžius, didysis rytdienos Paryžius, šį verslo kvartalą su agresyviais bokštais pavers savo dalimi, savosios praeities liudininku, langu, atvertu į ateitį. Sostinė vis toliau plėsis į vakarus, kol pagaliau pasieks už Defanso esantį Nanterą.

Taip miestas sugrįš prie savųjų ištakų... Tikriausiai prisimenate, kad gališkoji Lutecija buvo prie Senos, dabartinio Nantero vietoje. XXI amžiuje tikriausiai pamatysime, kaip Paryžius grįžta į Luteciją ir daugiau kaip po dviejų tūkstančių metų atranda tą pačią upės kilpą, nuo kurios galų miestas ir prasidėjo.

Deutsch, Loránt
De396 Metromanas : viena diena senovės Paryžiuje / Loránt Deutsch ; iš prancūzų kalbos vertė Inga Litvinavičienė. – Kaunas : Obuolys [i.e. MEDIA INCOGNITO, 2014]. – 380, [2] p.

ISBN 978-609-403-664-4

Prancūzų bestselerių autorius ir komikas Lorànt'as Deutschas yra aistringas gimtojo Paryžiaus istorijos mėgėjas. Naudodamasis 21 metro stotele kaip atskaitos tašku, jis lyg laiko mašina nukelia į unikalius, neretai žiaurius ir sukrečiančius įvykius, iš kurių nulipdytas romantiškiausio pasaulio miesto veidas.

UDK 94(44)+94(44-25)+910.4(44-25)

Loránt Deutsch
METROMANAS

Iš prancūzų kalbos vertė *Inga Litvinavičienė*
Redagavo *Raimonda Kavaliauskienė*
Tekstą tvarkė *Erika Merkytė-Švarcienė*
Viršelį kūrė *Andrius Morkeliūnas*
Maketavo *Daiva Širvaitienė*

24 sp. l. Užsakymas Nr.
Išleido OBUOLYS®
(OBUOLYS yra registruotas leidybinis ženklas,
kurį pagal sutartį naudoja UAB MEDIA INCOGNITO)
Butrimonių g. 9, LT-50220 Kaunas
knygos@obuolys.lt | www.obuolys.lt

Spausdino spaustuvė
PRINT IT
Gamyklos g. 27, LT-96155 Gargždai
Tel. (8 46) 42 03 00, info@print-it.eu

Nuostabi knyga, atvėrusi Paryžiaus istoriją tūkstančiams žmonių, kurie niekada nepasiimtų istorijos vadovėlio.

- Stephane'as Kirklandas, *Atgimęs Paryžius* autorius

Ar žinojote, kad romėnų išžudyti galų kariai guli po Eifelio bokštu? Kad pirmosios Paryžiaus katedros liekanas slepia privataus Pjero Nikolo gatvės namo automobilių aikštelės danga? Leiskitės į kelionę su žaviu frankofilu, atversiančiu jums tą Paryžių, kurio nepažinojote. Kiekviena senamiesčio gatvė slepia plika akimi neregimą istorinį turtą, tereikia pasidairyti pamirštuose kampeliuose ar nuošaliuose užkaboriuose ir sužinoti, kas buvo ir amžinai liks palaidota Šviesų mieste.

Tapęs fenomenaliu bestseleriu Prancūzijoje, skubiai išverstas į visas pagrindines Europos kalbas *Metromanas* yra kerinti Prancūzijos istorija pro miesto metro sistemos žiūronus. Prancūzų bestselerių autorius ir komikas **Lorànt'as Deutschas** (1975 m.) yra aistringas gimtojo Paryžiaus istorijos mėgėjas. Naudodamasis 21 metro stotele kaip atskaitos tašku, jis lyg laiko mašina nukelia į unikalius, neretai žiaurius ir sukrečiančius įvykius, iš kurių nulipdytas romantiškiausio pasaulio miesto veidas.

ISBN 978-609-403-664-4

